תהלים

עם פירוש רש״י

נוסח המקרא: מקרא על פי המסורה (CC BY-SA), באדיבות ספריא.
פירוש רש״י: On Your Way (Public Domain), באדיבות ספריא.
הקובץ מופץ בחינם ברישיון CC BY-SA: מותר להעתיק ולהפיץ, עם ציון המקור ובאותו רישיון.
geulaquiz.com

פרק א׳

א׳ אַשְׁרֵי־הָאִישׁ אֲשֶׁר | לֹא הָלַךְ֮ בַּעֲצַת רְשָׁעִים וּבְדֶרֶךְ חַטָּאִים לֹא עָמָד וּבְמוֹשַׁב לֵצִים לֹא יָשָׁב׃

אשרי האיש. בעשרה לשונות של זמר נאמר ספר זה, בנצוח, בנגון, במזמור, בשיר, בהלל, בתפלה, בברכה, בהודאה, באשרי, בהללויה, כנגד עשרה בני אדם שאמרוהו, אדם, מלכי צדק, אברהם, משה, דוד, שלמה, אסף, ושלשה בני קרח, וחלוקין על ידותון י״א אדם היה כמש״כ בד״ה, וי״א אין ידותון שבספר זה אלא ע״ש הדתות והדינים של גזירות שעברו עליו ועל ישראל

אשרי האיש. (לישפלישמנ״ץ בלעז) אשוריו של איש ותהלותיו של אדם אלו הם אשר לא הלך כי מתוך שלא הלך לא עמד ומתוך שלא עמד לא ישב׃

לצים. (גאבור״ש בלעז. מלה נישנת גאבערס בל״א שפעטטער׃)

ב׳ כִּי אִם־בְּתוֹרַת יְהוָה חֶפְצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה׃

כי אם בתורת ה׳ חפצו. הא למדת שמושב הלצים מביאו לידי בטול תורה׃

ובתורתו יהגה. בתחלה היא נקראת תורת ה׳ ומשעמל בה היא נקראת תורתו׃

יהגה. כל ל׳ הגה בלב הוא כד״א (לקמן יט) והגיון לבי (ישעיהו ל״ג:י״ח) לבך יהגה אימה, (משלי כ״ד:ב׳) כי שוד יהגה לבם׃

ג׳ וְהָיָה כְּעֵץ שָׁתוּל עַל־פַּלְגֵי־מָיִם אֲשֶׁר פִּרְיוֹ | יִתֵּן בְּעִתּוֹ וְעָלֵהוּ לֹא־יִבּוֹל וְכֹל אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה יַצְלִיחַ׃

שתול. פלנדי״ץ בלעז׃

פלגי. ראויארו״ש בלעז׃

ועלהו לא יבול. אפילו הפסולת שבו לצורך היא שיחתן של תלמידי חכמים לצורך היא וצריכה לימוד׃

לא יבול. לשון כמוש פלישטי״ר בלעז׃

ד׳ לֹא־כֵן הָרְשָׁעִים כִּי אִם־כַּמֹּץ אֲשֶׁר־תִּדְּפֶנּוּ רוּחַ׃

כמוץ. ל׳ קש קומבל״א בלעז׃

ה׳ עַל־כֵּן | לֹא־יָקֻמוּ רְשָׁעִים בַּמִּשְׁפָּט וְחַטָּאִים בַּעֲדַת צַדִּיקִים׃

על כן וגו׳. דבוק הוא למקרא של אחריו׃

ו׳ כִּי־יוֹדֵעַ יְהוָה דֶּרֶךְ צַדִּיקִים וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים תֹּאבֵד׃ {פ}

כי יודע ה׳ וגו׳. לפי שהוא יודע דרך צדיקים ולפניו הוא להכירה תמיד ודרך רשעים שנואה בעיניו ומעבירה מלפניו על כן לא תהא הקמת רגל לרשעים ליום הדין ולחטאים ליכתב בעדת צדיקים׃

פרק ב׳

א׳ לָמָּה רָגְשׁוּ גוֹיִם וּלְאֻמִּים יֶהְגּוּ־רִיק׃

למה רגשו גוים. רבותינו דרשו את הענין על מלך המשיח ולפי משמעו יהיה נכון לפותרו על דוד עצמו כעין שנאמר (ש״ב ה יז) וישמעו פלשתים כי משחו ישראל את דוד למלך עליהם ויקבצו פלשתים את מחניהם ונפלו בידו ועליהם אמר למה רגשו גוים ונתקבצו כולם׃

ולאומים יהגו. בלבם ריק׃

ולאומים. מנחם פתר לאומים ואומים וגוים כלם קרובי ענין׃

ב׳ יִתְיַצְּבוּ | מַלְכֵי־אֶרֶץ וְרוֹזְנִים נוֹסְדוּ־יָחַד עַל־יְהוָה וְעַל־מְשִׁיחוֹ׃

יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד וגו׳. ורוזנים שיניור״ש בלעז:

נוסדו. לשון סוד פורקונשילרוו״ט בלע״ז ומה היא העצה:

ג׳ נְנַתְּקָה אֶת־מוֹסְרוֹתֵימוֹ וְנַשְׁלִיכָה מִמֶּנּוּ עֲבֹתֵימוֹ׃

נגתקה את מוסרותימו. דישרונפרוימ״ש לויקוראנגל״ש בלעז, אלו רצועות שקושרין העול בהם:

עבותימו. לויקורדו״ש בלעז:

ד׳ יוֹשֵׁב בַּשָּׁמַיִם יִשְׂחָק אֲדֹנָי יִלְעַג־לָמוֹ׃

ישחק ילעג ידבר. לשון הוה הם משמשין:

ה׳ אָז יְדַבֵּר אֵלֵימוֹ בְאַפּוֹ וּבַחֲרוֹנוֹ יְבַהֲלֵמוֹ׃

אז ידבר אלימו. כמו עליהם ומה הוא הדבור:

ו׳ וַאֲנִי נָסַכְתִּי מַלְכִּי עַל־צִיּוֹן הַר־קָדְשִׁי׃

ואני נסכתי מלכי. למה רגשתם ואנכי מניתי לי את זה לנסוך ולמלוך על ציון הר קדשי:

ז׳ אֲסַפְּרָה אֶל־חֹק יְהוָה אָמַר־אֵלַי בְּנִי אַתָּה אֲנִי הַיּוֹם יְלִדְתִּיךָ׃

אספרה אל חוק. אמר דוד חוק קצוב הוא ומקבל עלי לספר זאת ולהודיע:

ה׳ אמר אלי. על ידי נתן וגד ושמואל:

בני אתה. ראש לישראל הקרוין בתורה בני בכורי והם יתקיימו על ידך כמו שנאמר באבנר (שם ב ג) כה אמר ה׳ ביד דוד עבדי אושיע את עמי ישראל ובשבילם אתה לפני כבן שכולם תלויין בך:

אני היום. שהמלכתיך עליהם:

ילדתיך. להיות קרוי בני וחביב עלי כבן בשבילם כמו שנאמר (דברי הימים א י״ד:ב׳) וידע דוד כי הכינו ה׳ למלך על ישראל וכי נשאת מלכותו בעבור עמו ישראל ומצינו במלכי ישראל החביבין לפניו שקרוין בנים כמו שנאמר (ש״ב כז) בשלמה הוא יהיה לי לבן ואני אהיה לו לאב ועוד מצינו בדוד במזמור פ״ט הוא יקראני אבי אתה אלי וצור ישועתי:

ח׳ שְׁאַל מִמֶּנִּי וְאֶתְּנָה גּוֹיִם נַחֲלָתֶךָ וַאֲחֻזָּתְךָ אַפְסֵי־אָרֶץ׃

שאל ממני. התפלל אלי בכל עת שאתה בא להלחם באויביך:

ט׳ תְּרֹעֵם בְּשֵׁבֶט בַּרְזֶל כִּכְלִי יוֹצֵר תְּנַפְּצֵם׃

תרועם. תרוצצם:

בשבט ברזל. היא החרב:

תנפצם. תשברם והוא ל׳ נפוץ בכל המקרא חרס המשובר לשברים דקים:

י׳ וְעַתָּה מְלָכִים הַשְׂכִּילוּ הִוָּסְרוּ שֹׁפְטֵי אָרֶץ׃

ועתה מלכים השכילו. נביאי ישראל אנשי רחמים ומוכיחים אומות העולם לסור מרעתם שהקב״ה פושט יד לרשעים ולצדיקים:

י״א עִבְדוּ אֶת־יְהוָה בְּיִרְאָה וְגִילוּ בִּרְעָדָה׃

וגילו ברעדה. כשתבוא אותה רעדה שכתוב בה (ישעיהו ל״ג:י״ד) אחזה רעדה חנפים תגילו ותשמחו אם עבדתם את ה׳:

י״ב נַשְּׁקוּ־בַר פֶּן־יֶאֱנַף | וְתֹאבְדוּ דֶּרֶךְ כִּי־יִבְעַר כִּמְעַט אַפּוֹ אַשְׁרֵי כָּל־חוֹסֵי בוֹ׃ {פ}

נשקו בר. זרזו עצמכם בבר לב (נ״א) נשקו בר ארנישמנט בלעז, ומנחם פתר אותו ל׳ תאוה כמו (בראשית ג׳:ט״ז) ואל אישך תשוקתך:

פן יאנף. פן יקצוף:

ותאבדו דרך. כענין שנאמר ודרך רשעים תאבד (לעיל א):

כי יבער כמעט אפו. כי ברגע מועט יבער אפו עליכם פתאום ואותה שעה אשרי כל חוסי בו יהיו ניכרים אשורי החוסים בו:

פרק ג׳

א׳ מִזְמוֹר לְדָוִד בְּבָרְחוֹ מִפְּנֵי | אַבְשָׁלוֹם בְּנוֹ:

מזמור לדוד בברחו. הרבה דרשות דרשו בני אגדה בדבר ורבותינו אמרו משאמר לו הנביא (ש״ב יא) הנני מקים עליך רעה מתוך ביתך היה לבו סוער שמא עבד או ממזר יקום עלי שאינו מרחם עלי כיון שידע שבנו הוא שמח ומדרש אגדה על שראה טכסיסו קיימת שהיו עבדיו והכרתי והפלתי שהם סנהדרין מחזיקים אדנותו עליהם כשאמר להם (שם טו) קומו ונברחה מפני אבשלום מה כתיב שם כל אשר יבחר אדוני המלך הנה עבדיך וכשבא מחנים (שם יז) ושובי בן נחש ומכיר בן עמיאל וברזילי הגלעדי יצאו לקראתו וכלכלוהו שם:

ב׳ יְהוָה מָה־רַבּוּ צָרָי רַבִּים קָמִים עָלָי:

רבים קמים עלי. בני אדם גדולים בתורה גדולים בחכמה גדולים בעושר גדולים בקומה כגון שאול וילידי הרפה דואג ואחיתופל:

ג׳ רַבִּים אֹמְרִים לְנַפְשִׁי אֵין יְשׁוּעָתָה לּוֹ בֵּאלֹהִים סֶלָה:

אומרים לנפשי. על נפשי:

אין ישועתה לו באלהים סלה. לפי שבא על אשת איש:

ד׳ וְאַתָּה יְהוָה מָגֵן בַּעֲדִי כְּבוֹדִי וּמֵרִים רֹאשִׁי:

ה׳ קוֹלִי אֶל־יְהוָה אֶקְרָא וַיַּעֲנֵנִי מֵהַר קָדְשׁוֹ סֶלָה:

ו׳ אֲנִי שָׁכַבְתִּי וָאִישָׁנָה הֱקִיצוֹתִי כִּי יְהוָה יִסְמָכֵנִי:

אני שכבתי ואישנה. לבי אטום בדאגה ופחד:

הקיצותי. מדאגתי כי בטחתי כי ה׳ יסמכני:

ז׳ לֹא־אִירָא מֵרִבְבוֹת עָם אֲשֶׁר סָבִיב שָׁתוּ עָלָי:

שתו. לשון שאיה גאטירנ״ט בלעז ויש אומרים שתו כמו שמו כמו (שמות י׳:א׳) למען שיתי אותותי:

ח׳ קוּמָה יְהוָה | הוֹשִׁיעֵנִי אֱלֹהַי כִּי־הִכִּיתָ אֶת־כָּל־אֹיְבַי לֶחִי שִׁנֵּי רְשָׁעִים שִׁבָּרְתָּ:

כי הכית את כל אויבי לחי. מכת בזיון היא כד״א (איכה ג׳:ל׳) יתן למכהו לחי, (מיכה ד׳:י״ד) בשבט יכו על הלחי, ומ״א מכת הפה כד״א (שמואל ב י״ז:כ״ג) ויצו אל ביתו ויחנק:

שני רשעים. גבורתם:

ט׳ לַיהוָה הַיְשׁוּעָה עַל־עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶלָה: {פ}

לה׳ הישועה וגו׳. עליו להושיע את עבדיו ואת עמו ועל עמו מוטל לברך ולהודות לו סלה:

פרק ד׳

א׳ לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינוֹת מִזְמוֹר לְדָוִד:

למנצח בנגינות. מזמור זה יסד דוד שיאמרוהו בני לוי המנצחין בנגינות בשיר על הדוכן, לשון נצוח נופל במתחזקים בעבודה כענין שנא׳ (עזרא ג׳:ח׳) יעמדו הלוים מבן עשרים שנה ומעלה לנצח על מלאכת בית ה׳:

ב׳ בְּקָרְאִי עֲנֵנִי | אֱלֹהֵי צִדְקִי בַּצָּר הִרְחַבְתָּ לִּי חָנֵּנִי וּשְׁמַע תְּפִלָּתִי׃

בצר הרחבת לי. בימים שעברו עלי ומעתה חנני ושמע תפלתי:

ג׳ בְּנֵי אִישׁ עַד־מָה כְּבוֹדִי לָכְלִמָּה תְּאֶהֱבוּן רִיק תְּבַקְשׁוּ כָזָב סֶלָה׃

בני איש. בני אברהם יצחק ויעקב הקרוים איש, באברהם נאמר (בראשית כ׳:ז׳) השב את אשת האיש, ביצחק נאמר (שם כד) מי האיש הלזה ביעקב נאמר (שם כה) איש תם:

עד מה כבודי לכלימה. עד מתי אתם מבזים אותי (שמואל א כ״ב:ט׳) הראיתם את בן ישי, (שם כה) מי דוד ומי בן ישי, (שם כב) בכרות בני עם בן ישי, (שם כ) כי בוחר אתה לבן ישי, אין לי שם:

תבקשו כזב. תרדפו למצוא כזבים כגון הזיפים שמלשינים עלי ולי היו מראים שלום וכיוצא בהם דילטורין שהיו בימי שאול (שם כג) הלא דוד מסתתר בגבעת החכילה וכן הרבה:

ד׳ וּדְעוּ כִּי־הִפְלָה יְהוָה חָסִיד לוֹ יְהוָה יִשְׁמַע בְּקָרְאִי אֵלָיו׃

הפלה. הבדיל:

ה׳ רִגְזוּ וְאַל־תֶּחֱטָאוּ אִמְרוּ בִלְבַבְכֶם עַל־מִשְׁכַּבְכֶם וְדֹמּוּ סֶלָה׃

רגזו. חרדו מלפני הקב״ה ואל תחטאו:

אמרו בלבבכם על משכבכם. השיבו על לבבכם שהזהיר הקב״ה על כך:

ו׳ זִבְחוּ זִבְחֵי־צֶדֶק וּבִטְחוּ אֶל־יְהוָה׃

זבחו זבחי צדק. הצדיקו מעשיכם והרי אתם כמקריבים זבחים:

ובטחו אל ה׳. שישפיע לכם טובה ואל תחטאו לו בשביל ממון שאתם מצפים לקבל שכר מאת שאול:

ז׳ רַבִּים אֹמְרִים מִי־יַרְאֵנוּ טוֹב נְסָה־עָלֵינוּ אוֹר פָּנֶיךָ יְהוָה׃

רבים אומרים מי יראנו טוב. רבים מישראל יש שרואין רשעים בעושר ובשלוה ואומרים מי יראנו טוב להיות עשירים ומשיגי תאוה כאלו:

נסה עלינו. הרם עלינו לנס את אור פניך לשון הרימו נס (ישעיהו ס״ב:י׳) ארים ניסי ל״א נסה עלינו רפנבל״ר בלעז כמו (זכריה ט׳:ט״ז) אבני נזר מתנוססות אבל אני איני מקנא בהם כי שמחה נתונה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו בטוח אני אם למכעיסים כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה לעתיד לבא שהוא יום קבול שכרם:

ח׳ נָתַתָּה שִׂמְחָה בְלִבִּי מֵעֵת דְּגָנָם וְתִירוֹשָׁם רָבּוּ׃

ט׳ בְּשָׁלוֹם יַחְדָּו אֶשְׁכְּבָה וְאִישָׁן כִּי־אַתָּה יְהוָה לְבָדָד לָבֶטַח תּוֹשִׁיבָנִי׃ {פ}

בשלום יחדו אשכבה ואישן. אם היו ישראל בשלום יחדו עמי הייתי שוכב וישן בטח ולא הייתי ירא מכל צר ואויב:

לבדד לבטח. כמו (דברים ל״ג:כ״ח) בטח בדד עין יעקב לשון מבטח ושקט הוא שאינו צריך להושיב גייסות עמו:

פרק ה׳

א׳ לַמְנַצֵּחַ אֶל־הַנְּחִילוֹת מִזְמוֹר לְדָוִד׃

אל הנחילות. מנחם פתר בכולן נחילות ועלמות גיתות ידותון כלם שמות כלי זמר הם ונעימות המזמור היתה לפי שיר הראוי לאותו כלי ומדרש אגדה יש מפרשים נחילות לשון נחלה ואין זה משמעות התיבה וגם ענין המזמור אינו מדבר בנחלה ויתכן לפתור נחילות גייסות כמו נחיל של דבורים וכמו

(תהילים י״ח:ה׳) ונחלי בליעל ות״י סיעת חייבין תפלה בשביל גייסות אויבים הבאים על ישראל ואומר המשורר מזמור הזה בשביל כל ישראל:

ב׳ אַמָּרַי הַאֲזִינָה | יְהוָה בִּינָה הֲגִיגִי:

אמרי האזינה ה׳. כשיש בי כח לשאול צרכי לפניך וכשאין בי כח להתפלל לפניך והדאגה עצורה בלבי **בינה הגיגי** הבן הגיון לבי כך מפורש במדרש כל בינה שבמקרא הטעם תחת הנון חוץ מזה וחבירו (באיוב לה) ואם בינה שמעה זאת שאינו שם דבר אלא לשון הבן כמו (משלי כג) בין תבין את אשר לפניך לפיכך הטעם תחת הבי״ת:

ג׳ הַקְשִׁיבָה | לְקוֹל שַׁוְעִי מַלְכִּי וֵאלֹהָי כִּי־אֵלֶיךָ אֶתְפַּלָּל:

ד׳ יְהוָה בֹּקֶר תִּשְׁמַע קוֹלִי בֹּקֶר אֶעֱרָךְ־לְךָ וַאֲצַפֶּה:

בקר תשמע קולי. בבוקר אני קורא לך עליהם שהוא עת משפט ברשעי׳ כמו שנאמר לבקרים אצמית כל רשעי ארץ (לקמן קא) היה זרועם לבקרים (ישעיהו ל״ג:ב׳) כי בבקר בבקר יעבור (שם כח):

בקר אערך לך. תפלתי על זאת, אערוך ל׳ מערכה הוא כך חברו מנחם:

ואצפה. שתעשה בהם משפטים:

ה׳ כִּי | לֹא אֵל־חָפֵץ־רֶשַׁע | אָתָּה לֹא יְגָרְךָ רָע:

כי לא אל חפץ רשע אתה. ונאה לך לאבד הרשעה מן העולם:

לא יגורך רע. לא יגור אצלך:

ו׳ לֹא־יִתְיַצְּבוּ הוֹלְלִים לְנֶגֶד עֵינֶיךָ שָׂנֵאתָ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן:

הוללים. משתטים ובלשון משנה מעורבבין:

ז׳ תְּאַבֵּד דֹּבְרֵי כָזָב אִישׁ־דָּמִים וּמִרְמָה יְתָעֵב | יְהוָה:

איש דמים ומרמה. זה עמלק וזרעו:

ח׳ וַאֲנִי בְּרֹב חַסְדְּךָ אָבוֹא בֵיתֶךָ אֶשְׁתַּחֲוֶה אֶל־הֵיכַל־קָדְשְׁךָ בְּיִרְאָתֶךָ:

ואני. אבא ביתך להודות לך ברב חסדך שהפלאת עלינו להראותינו נקמה מהם:

ט׳ יְהוָה | נְחֵנִי בְצִדְקָתֶךָ לְמַעַן שׁוֹרְרָי (הושר) [הַיְשַׁר] לְפָנַי דַּרְכֶּךָ:

שוררי. עויני המצפים שאבגוד בך ותעזבני, שוררי כמו (במדבר כ״ד:י״ז) אשורנו ולא קרוב:

י׳ כִּי אֵין בְּפִיהוּ נְכוֹנָה קִרְבָּם הַוּוֹת קֶבֶר־פָּתוּחַ גְּרוֹנָם לְשׁוֹנָם יַחֲלִיקוּן:

כי אין בפיהו נכונה. נראים כאוהבים והם אויבים:

קרבם הוות. מחשבותם מרמה:

קבר פתוח גרונם. לבלוע יגיע אחרים כקבר הבולע את הגוף:

יחליקון. דברי חלקלקו׳:

י״א הַאֲשִׁימֵם | אֱלֹהִים יִפְּלוּ מִמֹּעֲצוֹתֵיהֶם בְּרֹב פִּשְׁעֵיהֶם הַדִּיחֵמוֹ כִּי־מָרוּ בָךְ:

ממועצותיהם. שהם יועצים על ישראל, ואז ישמחו כל חוסי בך:

י״ב וְיִשְׂמְחוּ כָל־חוֹסֵי בָךְ לְעוֹלָם יְרַנֵּנוּ וְתָסֵךְ עֲלֵימוֹ וְיַעְלְצוּ בְךָ אֹהֲבֵי שְׁמֶךָ:

ותסך עלימו. תגונן ותסוכך עלימו:

ויעלצו בך. כשיראו שאתה תברך רעיך ואוהביך:

י״ג כִּי־אַתָּה תְּבָרֵךְ צַדִּיק יְהוָה כַּצִּנָּה רָצוֹן תַּעְטְרֶנּוּ׃ {פ}

כצנה. המקפת שלש רוחותיו של אדם:

רצון. נחת רוח אפימנ״ט בלעז:

תעטרנו. תסובבנו כמו (שמואל א כ״ג:כ״ו) ושאול ואנשיו עוטרים אל דוד ואל אנשיו:

פרק ו׳

א׳ לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינוֹת עַל־הַשְּׁמִינִית מִזְמוֹר לְדָוִד׃

על השמינית. כינור של שמונה נימין ושמינית שמו וכן מצינו (בד״ה א טו) פלוני ובניו על השמינית לנצח:

ב׳ יְהוָה אַל־בְּאַפְּךָ תוֹכִיחֵנִי וְאַל־בַּחֲמָתְךָ תְיַסְּרֵנִי׃

ג׳ חָנֵּנִי יְהוָה כִּי אֻמְלַל־אָנִי רְפָאֵנִי יְהוָה כִּי נִבְהֲלוּ עֲצָמָי׃

אומלל. נשחת ודל כח (קופנדו״ן בלעז) כמו היהודים האמללים דעזרא (נחמיה ג׳:ל״ד):

ד׳ וְנַפְשִׁי נִבְהֲלָה מְאֹד (ואת) [וְאַתָּה] יְהוָה עַד־מָתָי׃

ואתה ה׳ עד מתי. תביט ואינך רופא:

ה׳ שׁוּבָה יְהוָה חַלְּצָה נַפְשִׁי הוֹשִׁיעֵנִי לְמַעַן חַסְדֶּךָ׃

שובה ה׳. מחרונך:

חלצה נפשי. מחוליי:

ו׳ כִּי אֵין בַּמָּוֶת זִכְרֶךָ בִּשְׁאוֹל מִי יוֹדֶה־לָּךְ׃

ז׳ יָגַעְתִּי | בְּאַנְחָתִי אַשְׂחֶה בְכָל־לַיְלָה מִטָּתִי בְּדִמְעָתִי עַרְשִׂי אַמְסֶה׃

אשחה בכל לילה מטתי. לשון סחי ומאוס (איכ׳ ג) והיתה נבלתם כסוחה (ישעיהו ה׳:כ״ה) ממאס אני מטתי בדמעות ומנחם חברו עם כאשר יפרש השוחה לשחות (שם כה) ועם מי שחו (יחזקאל מז):

בדמעתי ערשי אמסה. אלחלח וארטיב כמו מים:

ח׳ עָשְׁשָׁה מִכַּעַס עֵינִי עָתְקָה בְּכָל־צוֹרְרָי׃

עששה. ל׳ עששית עין שמאורה כהה ודומה לו כאלו הוא רואה דרך זכוכית שכנגד עיניו ומנחם פירשו לשון רקבון כמו (לקמן לא) ועצמי עששו וכן כל לשון עש:

עתקה. נתישנה ונזדקנה עיני בכהיית אור ומנחם חברו עם ויעתק משם ההרה (בראשית י״ב:ח׳):

בכל צוררי. בשביל צרות שמצירין לי:

ט׳ סוּרוּ מִמֶּנִּי כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן כִּי־שָׁמַע יְהוָה קוֹל בִּכְיִי׃

י׳ שָׁמַע יְהוָה תְּחִנָּתִי יְהוָה תְּפִלָּתִי יִקָּח׃

י״א יֵבֹשׁוּ | וְיִבָּהֲלוּ מְאֹד כָּל־אֹיְבָי יָשֻׁבוּ יֵבֹשׁוּ רָגַע׃ {פ}

יבושו ויבהלו וגו׳. מהו ישובו יבושו פעם שנייה אמר רבי יוחנן לעתיד לבוא הקב״ה דן את הרשעים ומחייבן לגיהנם והם מתרעמין עליו והקב״ה מחזירן וחוזר ומראה גיליונין שלהם ודן אותם ומתחייבין והוא מחזירן לגיהנם הרי בושה כפולה, ר׳ שמואל בר נחמני אומר לעתיד לבא כל אומה קוראה לאלהיה ואין עונה וחוזרין וקוראין להקב״ה ואומר להם אילו אלי קראתם תחילה הייתי עונה אתכם עכשיו עשיתם עבודת גלולים עיקר ואותי טפילה לפיכך איני עונה שנאמר ישועו ואין מושיע זו עבודת גלולים ואחר כך אל ה׳ ולא ענם (לקמן יח) לכך נאמר ישובו יבושו:

רגע. במעט זמן:

פרק ז׳

א׳ שִׁגָּיוֹן לְדָוִד אֲשֶׁר־שָׁר לַיהוָה עַל־דִּבְרֵי־כוּשׁ בֶּן־יְמִינִי:

שגיון לדוד. מנחם אמר שגם זה אחד משמות הזמר ע״ש הכלי וכן פי׳ על שגיונות, ורבותינו פירשו ל׳ משגה שנתודה ונתפלל על השגיון שאמר שירה על מפלתו של שאול כמו שנאמר וידבר דוד לה׳ וגו׳ (שמואל ב כ״ב:א׳) אבל ענין המזמור אינו מוכיח על כך, ואומר אני שאמרו על עסקי ישבי בנוב (שם כא) שבא עליו על עונשו של שאול כמו שפירשו רבותינו שאמר לו הקב״ה על ידך נטרד דואג האדומי על ידך נהרג שאול ובניו כו׳ (כדאית׳ בחלק שגיאות שבקש דוד להקב״ה להמסר ביד שונא ולא יכלה זרעו, סא״א) והפך דוד את תפלתו והתפלל שלא יפול ביד אויב וכן פתרונו משגה שר דוד לה׳ על ששגג לומר להקב״ה למוסרו ביד אויב על דברי שאול שנהרג על ידו, ד״א על שגיון כנף המעיל אשר כרת לשאול:

כוש. מה כושי משונה בעורו אף שאול משונה במעשיו:

ב׳ יְהוָה אֱלֹהַי בְּךָ חָסִיתִי הוֹשִׁיעֵנִי מִכָּל־רֹדְפַי וְהַצִּילֵנִי:

ג׳ פֶּן־יִטְרֹף כְּאַרְיֵה נַפְשִׁי פֹּרֵק וְאֵין מַצִּיל:

פורק. ל׳ פרקו נזמי הזהב (שמות ל״ב:ב׳):

ד׳ יְהוָה אֱלֹהַי אִם־עָשִׂיתִי זֹאת אִם־יֶשׁ־עָוֶל בְּכַפָּי:

אם עשיתי זאת. מה שמפורש אחריו:

ה׳ אִם־גָּמַלְתִּי שׁוֹלְמִי רָע וָאֲחַלְּצָה צוֹרְרִי רֵיקָם:

אם גמלתי שולמי רע. אם גמלתיו כגמולו:

ואחלצה צוררי ריקם. שיחתי את חליצתו בכרתי את כנף מעילו אם להשחית ולחלצו ולהעמידו ריקם ובשנאה עשיתי אלא להודיעו שהיה מסור בידי להרגו ולא הרגתיו ואחלצה ל׳ הפשטה:

ו׳ יִרַדֹּף־אוֹיֵב | נַפְשִׁי וְיַשֵּׂג וְיִרְמֹס לָאָרֶץ חַיָּי וּכְבוֹדִי | לֶעָפָר יַשְׁכֵּן סֶלָה:

ז׳ קוּמָה יְהוָה | בְּאַפֶּךָ הִנָּשֵׂא בְּעַבְרוֹת צוֹרְרָי וְעוּרָה אֵלַי מִשְׁפָּט צִוִּיתָ:

קומה ה׳ באפך. על שונאי כגון ישבי ואחיו ופלשתים שלא אמסר בידם:

הנשא. התפאר להראות נקמת עברה בהתעברך עליהם:

ועורה אלי. שאוכל לעשות בהם משפט נקמה אשר צוית והיכן צוית תרועם בשבט ברזל (לעיל ב) ואיבתי את אויביך (שמות כ״ג:כ״ב) זה מצאתי במדרש:

ח׳ וַעֲדַת לְאֻמִּים תְּסוֹבְבֶךָ וְעָלֶיהָ לַמָּרוֹם שׁוּבָה:

ועדת לאמים תסובבך. אם יחזרו אחריך להושיעם אל תשמע לקולם, התרחק מעליהם ושוב ושב במקומך במרום רפיש״א בלעז ד״א למרום שובה להראות להם שידך עליונה:

ט׳ יְהוָה יָדִין עַמִּים שָׁפְטֵנִי יְהוָה כְּצִדְקִי וּכְתֻמִּי עָלָי:

ה׳ ידין עמים. הפוך הדין מעלינו ותנהו על הרשעים:

ידין. לשון יסורין:

שפטני ה׳ כצדקי. שפוט לפי מעשים טובים שבידם ולא לפי העבירות:

י׳ יִגְמַר־נָא רַע | וְרָשָׁעִים וּתְכוֹנֵן צַדִּיק וּבֹחֵן לִבּוֹת וּכְלָיוֹת אֱלֹהִים צַדִּיק:

יגמר. ל׳ כליון וכן פתר מנחם גמר אמר (לקמן טז) גמר חסיד (לקמן יב) וכן כלם (סא״א):

ותכונן צדיק ובוחן לבות. אתה יודע מי הוא הצדיק שתכוננהו:

אלהים צדיק. כן שמך:

י״א מָגִנִּי עַל־אֱלֹהִים מוֹשִׁיעַ יִשְׁרֵי־לֵב:

י״ב אֱלֹהִים שׁוֹפֵט צַדִּיק וְאֵל זֹעֵם בְּכָל־יוֹם:

שופט צדיק. אתה לשפוט צדק:

זועם בכל יום. כשרואה את מעשה הרשעים:

י״ג אִם־לֹא יָשׁוּב חַרְבּוֹ יִלְטוֹשׁ קַשְׁתּוֹ דָּרַךְ וַיְכוֹנְנָהּ:

אם לא ישוב. הרשע מרשעו:

חרבו ילטוש. הקב״ה עליו ילטוש פורביר״א בלעז וידרוך קשתו:

י״ד וְלוֹ הֵכִין כְּלֵי־מָוֶת חִצָּיו לְדֹלְקִים יִפְעָל:

ולו. ולרשע הכין הקב״ה כלי מות:

לדלקים. לרודפים כמו כי דלקת אחרי (בראשית ל״א:ל״ו) וכן פירושו חציו להרוג את הרשעים הדולקים את הצדיקים יפעל הקב״ה ויזמינם להמיתם, כל דליקה ל׳ רדיפה היא:

ט״ו הִנֵּה יְחַבֵּל־אָוֶן וְהָרָה עָמָל וְיָלַד שָׁקֶר:

יחבל. ל׳ הריון ולידה כמו (שיר השירים ח׳:ה׳) שמה חבלתך אמך:

והרה עמל וילד שקר. כל מה שהוא מוליד ויגע הכל משקר בו שאינו מתקיים בידו מתלא אמר כל מה דשקרא מוליד פחתא נסבא:

ט״ז בּוֹר כָּרָה וַיַּחְפְּרֵהוּ וַיִּפֹּל בְּשַׁחַת יִפְעָל:

י״ז יָשׁוּב עֲמָלוֹ בְרֹאשׁוֹ וְעַל קָדְקָדוֹ חֲמָסוֹ יֵרֵד:

י״ח אוֹדֶה יְהוָה כְּצִדְקוֹ וַאֲזַמְּרָה שֵׁם־יְהוָה עֶלְיוֹן: {פ}

אודה ה׳ כצדקו. כשיצדיק הדין הגמור לשפוט הרשעים כרשעם:

פרק ח׳

א׳ לַמְנַצֵּחַ עַל־הַגִּתִּית מִזְמוֹר לְדָוִד:

הגתית. כלי זמר שבא מגת שם מצוים אומנים לעשותם ורבותינו אמרו על אדום שעתידה לידרך כגת כמו שנאמר פורה דרכתי לבדי (ישעי׳ סג) אך ענין המזמור אינו מוכיח:

ב׳ יְהוָה אֲדֹנֵינוּ מָה־אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תְּנָה הוֹדְךָ עַל־הַשָּׁמָיִם:

מה אדיר שמך. יותר מכדי כח מדת התחתונים לא היו התחתונים כדאי שתשרה שכינתך ביניהם:

אשר תנה הודך על השמים. ראוי שתתנהו על השמים ואתה בענותך הגדולה יסדת עוז וגו׳:

ג׳ מִפִּי עוֹלְלִים | וְיוֹנְקִים יִסַּדְתָּ עֹז לְמַעַן צוֹרְרֶיךָ לְהַשְׁבִּית אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם:

יסדת עוז מפי עוללים ויונקים השרית שכינתך במקדש ותקנת להודות לך עוז מפי הלוים והכהנים שהם בני אדם גדלים בליכלוך, כעוללים ויונקי שדים, עוללים לשון ועוללתי בעפר קרני (איוב ט״ז:ט״ו) וע״ש הלכלוך נקראו כל תינוקות עוללים:

למען צוררין. להודיעם כי עמך אנחנו:

להשבית חרפת אויב ומתנקם האומר לא טובים אתם מהאומו׳ ואני כשאני רואה שמיך וגו׳ אני תמה בלבי מה אנוש כי תזכרנו:

ד׳ כִּי־אֶרְאֶה שָׁמֶיךָ מַעֲשֵׂה אֶצְבְּעֹתֶיךָ יָרֵחַ וְכוֹכָבִים אֲשֶׁר כּוֹנָנְתָּה:

ה׳ מָה־אֱנוֹשׁ כִּי־תִזְכְּרֶנּוּ וּבֶן־אָדָם כִּי תִפְקְדֶנּוּ:

ו׳ וַתְּחַסְּרֵהוּ מְּעַט מֵאֱלֹהִים וְכָבוֹד וְהָדָר תְּעַטְּרֵהוּ:

ותחסרהו מעט מאלהים וגו׳. מאלהים ל׳ מלאכים שנתת כח ביהושע להדמים החמה וליבש את הירדן במשה לקרוע מי ים סוף ולעלות למרום ובאליהו להחיות את המת:

ז׳ תַּמְשִׁילֵהוּ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ כֹּל שַׁתָּה תַּחַת־רַגְלָיו:

ח׳ צֹנָה וַאֲלָפִים כֻּלָּם וְגַם בַּהֲמוֹת שָׂדָי:

צנה ואלפים. צאן ובקר כמו (דברים כה) שגר אלפיך, צנה לשון פעולה הוא כמו (במדבר ל״ב:כ״ד) וגדרות לצנאכם, אובייל׳׳ץ בלעז, יש מדרשי אגדה ואינם מתיישבין לפי המקראות:

ט׳ צִפּוֹר שָׁמַיִם וּדְגֵי הַיָּם עֹבֵר אָרְחוֹת יַמִּים:

י׳ יְהוָה אֲדֹנֵינוּ מָה־אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל־הָאָרֶץ: {פ}

פרק ט׳

א׳ לַמְנַצֵּחַ עַל־מוּת לַבֵּן מִזְמוֹר לְדָוִד:

על מות לבן. יש פותרין על מות לבן על מת בנו אבשלום ולא יתכן פתרונו מפני אומ׳ לבן ולא אמר הבן ואין לו במזמור עדות וזכרון לאמץ זה הפתרון ויש פותרין על מות לבן נבל ואף זה לא יתכן להפוך את השם ואין במזמור זכרונו (סא״א) וראיתי במסורה הגדולה שהיא תיבה אחת שהרי חיבר לה (לקמן מח) והוא ינהגנו עלמות פתרו מנחם ודונש מה שפתרו ואינו נראה בעיני, וראיתי בפסיקת׳ שהענין מדבר בעמלק געֵרת גוים שמם מחית ואומר אני למנצח על מות לבן שיר זה לעתיד לבא כשיתלבן ילדותן ושחרותן של ישראל ותגלה צדקתם ותקרב ישועתם שימחה עמלק וזרעו, עלמות ילדות, לבן כמו ללבן, ומנחם פתר עלמות לבן, נגינות ללמד וכה פתרונו למנצח על מות לבן למשורר נגינות ללמד, ויהי לבן כמו להבין ולבונן, עלמות ע״ש כלי שיר ששמו עלמות כמו שאמר (להלן מו) על עלמות שיר ודונש פתר לבן שם אדם שהי׳ שמו לבן שהי׳ נלחם בדוד בימים ההם ומה שהוא אומר געֵרת גוים אבדת רשע הרשע הזה הוא לבן ההורג עם נקיים ואע״פ שאין אתה רואה במקום אחר אדם שהי׳ שמו לבן רק במקום הזה כן אתה מוצא בשמות אחרים שאינן נכתבים במקרא רק פעם א׳:

ב׳ אוֹדֶה יְהוָה בְּכָל־לִבִּי אֲסַפְּרָה כָּל־נִפְלְאוֹתֶיךָ:

כל נפלאותיך. גאולה האחרונה ששקולה כנגד כל הנסים כמו שנאמ׳ (ירמיהו ט״ז:י״ד) לא יאמר עוד חי ה׳ אשר העלה וגו׳:

ג׳ אֶשְׂמְחָה וְאֶעֶלְצָה בָּךְ אֲזַמְּרָה שִׁמְךָ עֶלְיוֹן:

ד׳ בְּשׁוּב־אוֹיְבַי אָחֹור יִכָּשְׁלוּ וְיֹאבְדוּ מִפָּנֶיךָ׃

ה׳ כִּי־עָשִׂיתָ מִשְׁפָּטִי וְדִינִי יָשַׁבְתָּ לְכִסֵּא שׁוֹפֵט צֶדֶק׃

משפטי ודיני. תיבות כפולות במקרא ואין חילוק ביניהן כמו עדי וסהדי במרומים (איוב ט״ז:י״ט) עצמיו אפיקי נחושה גרמיו כמטיל ברזל (שם מ)׃

משפטי ודיני. בשמים׃

ישבת לכסא. כסא המשפט׃

ו׳ גָּעַרְתָּ גּוֹיִם אִבַּדְתָּ רָשָׁע שְׁמָם מָחִיתָ לְעוֹלָם וָעֶד׃

גערת גוים. עמלק ראשית גוים (במדבר כד)׃

אבדת רשע. אבותיו׃

שמם מחית. כי מחה אמחה (שמות י״ז:י״ד)׃

ז׳ הָאוֹיֵב | תַּמּוּ חֳרָבוֹת לָנֶצַח וְעָרִים נָתַשְׁתָּ אָבַד זִכְרָם הֵמָּה׃

האויב תמו. כי חרבות השנאה לנצח הם עליו כחרב חדה, ד״א חרבות לנצח אותו אויב שחרבות שנאתו היתה עלינו לנצח וזהו עמלק שנאמ׳ בו ועברתו שמרה נצח (עמוס א׳:י״א-י״ב) חרבות לשון חרבן וכן פתרונו האויב תמו חרבות לנצח, וכן נאמר (ביחזקאל ל״ה:ט׳) שממות עולם אתנך ועריך לא תשובנה׃

וערים נתשת. כי תאמר אדום רששנו וגו׳ ונשוב ונבנה חרבות כה אמר ה׳ צבאות המה יבנו ואני אהרוס (מלאכי א׳:ד׳)׃

אבד זכרם. אותה השעה׃

ח׳ וַיהוָה לְעוֹלָם יֵשֵׁב כּוֹנֵן לַמִּשְׁפָּט כִּסְאוֹ׃

וה׳ לעולם ישב וגו׳. שם שלם וכסא שלם כמו שנאמר כסאו, אבל קודם שימחה כתוב כי יד על כס יה (שמות י״ז:ט״ז) כס חסר ושם חלוק׃

ט׳ וְהוּא יִשְׁפֹּט־תֵּבֵל בְּצֶדֶק יָדִין לְאֻמִּים בְּמֵישָׁרִים׃

והוא ישפט תבל בצדק ידין לאמים במישרים. עד בא הקץ הי׳ רגיל לשפטם ברחמים לפי מישרים המצווין בהם דן אותם בלילה כשהם ישנים מן העבירות׃

י׳ וַיְהִי יְהוָה מִשְׂגָּב לַדָּךְ מִשְׂגָּב לְעִתּוֹת בַּצָּרָה׃

ויהי ה׳ משגב לדך. לשון דכא אילאמינשי״ה בלעז לעתיד כשיכונן למשפט כסאו יהי משגב לישראל שהם דכים׃

לעתות בצרה. עתים של צרה׃

י״א וְיִבְטְחוּ בְךָ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ כִּי לֹא־עָזַבְתָּ דֹרְשֶׁיךָ יְהוָה׃

י״ב זַמְּרוּ לַיהוָה יֹשֵׁב צִיּוֹן הַגִּידוּ בָעַמִּים עֲלִילוֹתָיו׃

זמרו לה׳ יושב ציון. כשיחזיר ישיבתו לציון יזמרו לו כן׃

י״ג כִּי־דֹרֵשׁ דָּמִים אוֹתָם זָכָר לֹא־שָׁכַח צַעֲקַת (עניים) [עֲנָוִים]׃

אותם זכר. את הדמים שנשפכו בישראל׃

י״ד חָנְנֵנִי יְהוָה רְאֵה עָנְיִי מִשֹּׂנְאָי מְרוֹמְמִי מִשַּׁעֲרֵי מָוֶת׃

חנני ה׳. עתה בגולה׃

מרוממי. בגאולתך׃

ט״ו לְמַעַן אֲסַפְּרָה כָּל־תְּהִלָּתֶיךָ בְּשַׁעֲרֵי בַת־צִיּוֹן אָגִילָה בִּישׁוּעָתֶךָ׃

ט״ז טָבְעוּ גוֹיִם בְּשַׁחַת עָשׂוּ בְּרֶשֶׁת־זוּ טָמָנוּ נִלְכְּדָה רַגְלָם׃

טבעו גוים. זו היא התהלה אשר אספר׃

י״ז נוֹדַע | יְהוָה מִשְׁפָּט עָשָׂה בְּפֹעַל כַּפָּיו נוֹקֵשׁ רָשָׁע הִגָּיוֹן סֶלָה׃

נודע ה׳. כל זה מן התהלה נודע ה׳ לבריות כי שליט הוא ומושל ונוקם לאויביו שהרי משפט עשה בהם יושטיצ״א בלעז׃

נוקש רשע. נכשל רשע׃

הגיון. נהגה זאת סלה׃

י״ח יָשׁוּבוּ רְשָׁעִים לִשְׁאוֹלָה כָּל־גּוֹיִם שְׁכֵחֵי אֱלֹהִים׃

לשאולה. אמר רבי נחמי׳ כל תיבה הצריכה למ״ד בתחלתה הטיל לה ה״א בסופה כגון (בראשית יב) מצרימה מדברה התיבון לי׳ והכתיב ישובו רשעים לשאולה א״ר אבא בר זבדי למדריגה התחתונה של שאול ומהו ישובו לאחר שיצאו מגיהנם ויעמדו בדין ויתחייבו ישובו למדריגה תחתית של גיהנם׃

י״ט כִּי לֹא לָנֶצַח יִשָּׁכַח אֶבְיוֹן תִּקְוַת (ענוים) [עֲנִיִּים] תֹּאבַד לָעַד׃

כי לא לנצח ישכח. ישראל האביון מלפקוד עליהם מה ששיעבדו בו, ותקות עניים לא תאבד לעד׃

כ׳ קוּמָה יְהוָה אַל־יָעֹז אֱנוֹשׁ יִשָּׁפְטוּ גוֹיִם עַל־פָּנֶיךָ׃

קומה ה׳. דוד הי׳ מתפלל לפני הקב״ה שיקום וימהר לעשות זאת׃

אל יעז. עמלק לאורך ימים בגדולתו׃

על פניך. בשביל הכעס שהכעיסוך במקדשך׃

כ״א שִׁיתָה יְהוָה | מוֹרָה לָהֶם יֵדְעוּ גוֹיִם אֱנוֹשׁ הֵמָּה סֶלָה׃ {פ}

מורה. מרות ועול ד״א מורה לשון השלכה לשון ירה בים (שמות ט״ו:ד׳) וי״א מורה לשון תער (סא״א)׃

ידעו גוים. שהם אנוש ולא אלהות להיות גבורתם שולטת׃

פרק י׳

א׳ לָמָּה יְהוָה תַּעֲמֹד בְּרָחֳק תַּעְלִים לְעִתּוֹת בַּצָּרָה׃

תעלים לעתות בצרה. תעלים עינים לעתות הצרה׃

ב׳ בְּגַאֲוַת רָשָׁע יִדְלַק עָנִי יִתָּפְשׂוּ | בְּמִזְמֹות זוּ חָשָׁבוּ׃

ידלק. ירדוף כמו כי דלקת אחרי׃

יתפשו במזמות זו חשבו. נתפסים הם העניים במזמות שהרשעים חושבים עליהם׃

ג׳ כִּי־הִלֵּל רָשָׁע עַל־תַּאֲוַת נַפְשׁוֹ וּבֹצֵעַ בֵּרַךְ נִאֵץ | יְהוָה׃

כי הלל רשע. מוסב על למה ה׳ תעמוד ברחוק כי עתה עמלק הרשע מתהלל שמשיג כל תאות נפשו׃

ובוצע ברך נאץ ה׳. והגזלן שבח את עצמו לאמר נאץ ה׳ ושלום יהיה לי׃

ברך. כמו ברך לשון פעל ותדע שאילו הי׳ שם דבר הי׳ הטעם למעלה באות הראשונה והיה נקוד פתח וזה נקוד קמץ קטן וטעמו למטה ברי״ש, ואל תתמה על ברך שלא אמר ברך שהרבה תיבות של רי״ש משמשות כך כגון אויב חרף ה׳ (לקמן עד) ולא נאמר חרף׃

נאץ. כמו חרף וכן כל ל׳ ניאוץ כך פתר מנחם׃

ד׳ רָשָׁע כְּגֹבַהּ אַפּוֹ בַּל־יִדְרֹשׁ אֵין אֱלֹהִים כָּל־מְזִמּוֹתָיו׃

רשע כגובה אפו. שהוא גבה רוח ומגביה וזוקף פניו ואפו בגבהותו׃

בל ידרוש. כל מזימותיו אומרות לו בל ידרוש הקב״ה כל מה שאעשה כי אין משפט׃

אין אלהים. לית דין ולית דיין׃

ה׳ יָחִילוּ דְרָכָו | בְּכָל־עֵת מָרוֹם מִשְׁפָּטֶיךָ מִנְּגְדּוֹ כָּל־צוֹרְרָיו יָפִיחַ בָּהֶם׃

יחילו. יצליחו ודומה לו (איוב כ׳:כ״א) על כן לא יחיל טובו, וי״מ יחילו כמו (שמואל ב ג׳:כ״ט) יחולו על ראש יואב׃

מרום משפטיך מנגדו. מסולקים ומרוחקי׳ משפטי יסורין ופורעניו׳ שלך מנגדו שאינם באים עליו׃

כל צורריו יפיח בהם. בהפחת רוח הוא מפיח בהם והם נופלים לפניו׃

ו׳ אָמַר בְּלִבּוֹ בַּל־אֶמּוֹט לְדֹר וָדֹר אֲשֶׁר לֹא־בְרָע׃

לדור ודור אשר לא ברע. לא תבא עלי רעה לדורותי׃

ז׳ אָלָה | פִּיהוּ מָלֵא וּמִרְמוֹת וָתֻךְ תַּחַת לְשׁוֹנוֹ עָמָל וָאָוֶן׃

ותוך. ל׳ מחשבה רעה הלנה בתוכו תמיד׃

ח׳ יֵשֶׁב | בְּמַאְרַב חֲצֵרִים בַּמִּסְתָּרִים יַהֲרֹג נָקִי עֵינָיו לְחֵלְכָה יִצְפֹּנוּ׃

עיניו לחלכה יצפנו. עיניו של עמלק לישראל שהם חילך יארובו׃

לחלכה. עליך יעזוב חלכה, שניהם במסור׳ מן מלין המשמשין כה במקום ך׳ כגון (שמות ז׳:כ״ט) ובכה ובעמך (משלי ב׳:י״א) תבונה תנצרכה (שמות כ״ט:ל״ה) כל אשר צויתי אתכם (שמואל א א׳:כ״ו) הנצבת עמכה למדנו ממסורת שחלכה כמו חילך חיל שלך, ומנחם פתר אותה לחלכה יצפונו וכן יעזוב חלכה כמו ונפל בעצמיו חלכאים ענין נמוכים ומורדים וכה יסוד המלה׃

ט׳ יֶאֱרֹב בַּמִּסְתָּר | כְּאַרְיֵה בְסֻכּה יֶאֱרֹב לַחֲטֹף עָנִי יַחְטֹף עָנִי בְּמָשְׁכוֹ בְרִשְׁתּוֹ׃

י׳ (ודכה) [יְדֻכָּה] יָשַׁח וְנָפַל בַּעֲצוּמָיו (חלכאים) [חֵל כָּאִים]׃

ידכה ישוח. כך דרך האורב שמדכה ומשפיל ומקטין עצמו כדי שלא יהא ניכר׃

ונפל בעצומיו חלכאים. חיל נשברים ראיתי במסורה הגדולה חלכאים אחת מחמש עשרה תיבות הכתובות תיבה אחת ונקראות שתי תיבות וכמו בגד דותאמר לאה (בראשית ל) אשדת למו (דברים לג) מלכם תדכאו עמי (ישעי׳ ג) אף זה חלכאים חיל של נשברים, כאים ל׳ ונכאה לבב למותת (לקמן קט) וא״ת הנו״ן מן השורש יוכיח עליו יען הכאת לב צדיק (יחזקאל י״ג:כ״ב) למדנו הנו״ן של נכאה כנו״ן של נמבזה (ש״א טו) ונו״ן של נקלה וכן פתרונו ונפל בעצומיו של רשע זה ברמיזותיו ובקריצותיו לשון הגישו עצמותיכם (ישעי׳ מא) עוצם עיניו (שם לג) חיל של עניים, ד״א בעצומיו ע״י גבוריו א״ר סימון אין הרשע הזה מטיל בקלירוס שלו פירוש חיל אלא גבורים כמותו שנאמר (דניאל ג׳:כ׳) ולגוברין גברי חיל די בחילי׳ אמר לכפתה לשדרך מישך ועבד נגו ומנחם פתר חלכאים כמו דל וחלך והכף יסוד בתיבה׃

י״א אָמַר בְּלִבּוֹ שָׁכַח אֵל הִסְתִּיר פָּנָיו בַּל־רָאָה לָנֶצַח׃

י״ב קוּמָה יְהוָה אַל נְשָׂא יָדֶךָ אַל־תִּשְׁכַּח (עניים) [עֲנָוִים]׃

י״ג עַל־מֶה | נִאֵץ רָשָׁע | אֱלֹהִים אָמַר בְּלִבּוֹ לֹא תִדְרֹשׁ׃

על מה נאץ רשע. להקב״ה לפי שאמר בלבו לא תדרוש׃

י״ד רָאִתָּה כִּי־אַתָּה | עָמָל וָכַעַס | תַּבִּיט לָתֵת בְּיָדֶךָ עָלֶיךָ יַעֲזֹב חֵלְכָה יָתוֹם אַתָּה | הָיִיתָ עוֹזֵר׃

ראתה. מה שהוא עושה ואתה מחריש׃

כי אתה. כן דרכך שתביט עמל וכעס:

לתת בידך. בכחך אתה נותן יד לרשעים להצליח ברשעם:

עליך יעזוב חלכה. ישראל עמך שהם חילך הם עוזבים עליך את המשא שתעשה דין ברשעים, ומנחם פתר יעזוב ל׳ עזרה כמו (שמות כ״ג:ה׳) עזוב תעזוב עמו, ומנחם פתר חלכה ל׳ דל וחלך וכ׳ יסוד בתיבה:

יתום אתה היית עוזר. בימים ראשונים:

ט״ו שְׁבֹר זְרוֹעַ רָשָׁע וָרָע תִּדְרוֹשׁ־רִשְׁעוֹ בַל־תִּמְצָא:

שבור זרוע. של עמלק הרשע:

ורע תדרוש רשעו בל תמצא. פושעי ישראל כשרואין את הרשעים מצליחין לבם נושאם להרשיע אבל משתשבר את זרוע הרשעים אם באת לדרוש רשעם של רשעי ישראל לא תמצאנו:

ט״ז יְהוָה מֶלֶךְ עוֹלָם וָעֶד אָבְדוּ גוֹיִם מֵאַרְצוֹ:

ה׳ מלך עולם ועד. מאחר שיאבדו גוים מארצו:

י״ז תַּאֲוַת עֲנָוִים שָׁמַעְתָּ יְהוָה תָּכִין לִבָּם תַּקְשִׁיב אָזְנֶךָ:

י״ח לִשְׁפֹּט יָתוֹם וָדָךְ בַּל־יוֹסִיף עוֹד לַעֲרֹץ אֱנוֹשׁ מִן־הָאָרֶץ: {פ}

לשפוט יתום. לעשות משפטם של ישראל היתומים ודכים:

בל יוסיף עוד. עשו:

לערץ אנוש. לכתת ולשבר את האנושים וחולים:

פרק י״א

א׳ לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד בַּיהוָה | חָסִיתִי אֵיךְ תֹּאמְרוּ לְנַפְשִׁי (נודו) [נֻדִּי] הַרְכֶם צִפּוֹר:

איך תאמרו לנפשי נודי וגו׳. זהו דוגמת כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה׳ (שמואל א כ״ו:י״ט) שגרשוהו מארץ לחוצה לארץ וכאן הוא אומר בה׳ חסיתי, שיחזירני להסתפח בנחלתי איך תאמרו אתם טורדים לנפשי נודי הרכם עבור הר שלכם אתה צפור הנודד שכל אדם המיטלטל נמשל לצפור הנודדת מן קינה כדכתי׳ כצפור נודדת מן קינה כן איש נודד ממקומו (משלי כ״ז:ח׳) שנדד קינך שטרדנוך מכל ההר כצפור הנודדת, נודו כתיב שהוא נדרש אף בישראל שהאומות אומרים להם כן:

ב׳ כִּי הִנֵּה הָרְשָׁעִים יִדְרְכוּן קֶשֶׁת כּוֹנְנוּ חִצָּם עַל־יֶתֶר לִירוֹת בְּמוֹ־אֹפֶל לְיִשְׁרֵי־לֵב:

כי הנה הרשעים. דואג ודלטורי הדור המטילין איבה ביני ובין שאול:

ידרכון. לשון דריכה נופל בקשת שכשהוא חזק צריך ליתן רגלו עליו כשרוצה לנטותו:

קשת. לשונם ידרכו קשתם שקר:

כוננו חצם על יתר. הקשת קורד״א דאר״ק בלעז:

לירות. אהגיט״ר בלעז:

במו אפל. במסתר:

לישרי לב. דוד וכהני נוב:

ג׳ כִּי הַשָּׁתוֹת יֻהֲרָסוּן צַדִּיק מַה־פָּעָל:

כי השתות יהרסון. על ידכם נהרגו כהני ה׳ הצדיקים שהם שתות של עולם:

צדיק מה פעל. דוד שלא חטא מה פעל בכל זאת אתם תשאו עון ולא אני:

ד׳ יְהוָה | בְּהֵיכַל קָדְשׁוֹ יְהוָה בַּשָּׁמַיִם כִּסְאוֹ עֵינָיו יֶחֱזָיוּ עַפְעַפָּיו יִבְחָנוּ בְּנֵי אָדָם׃

ה׳ בהיכל קדשו. הרואה ובוחן מעשיהם ואע״פ שבשמים כסאו גבוה עיניו יחזו אתכם בארץ׃

ה׳ יְהוָה צַדִּיק יִבְחָן וְרָשָׁע וְאֹהֵב חָמָס שָׂנְאָה נַפְשׁוֹ׃

ה׳ צדיק יבחן. ואם מפני שאני לוקה ונרדף על ידכם אתם מתהללים לאמר אלהים עזבו (לקמן עא) לא כן הוא אך כן מדתו של הקב״ה לייסר ולנסות הצדיקים ולא את הרשעים, הפשתני הזה כל זמן שיודע שפשתנו יפה הוא מקיש עליה וכשאינו יפה הוא ממעט בכתישה לפי שמתנתקת׃

שנאה נפשו. ומצניע לו את גמול עונותיו לעולם ארוך ואז ימטר עליהם בגיהנם׃

ו׳ יַמְטֵר עַל־רְשָׁעִים פַּחִים אֵשׁ וְגָפְרִית וְרוּחַ זִלְעָפוֹת מְנָת כּוֹסָם׃

פחים. ל׳ פחמים׃

זלעפות. לשון שריפה ומנחם פתר אותו לשון שער קטב וכן (איכה ה׳:י׳) מפני זלעפות רעב (לקמן קיט) זלעפה אחזתני כלומר שערו שער (סא״א)׃

ז׳ כִּי־צַדִּיק יְהוָה צְדָקוֹת אָהֵב יָשָׁר יֶחֱזוּ פָנִימוֹ׃ {פ}

כי צדיק ה׳ צדקות אהב. וירחם על הצדיק ואוהב אותם שפנימו יחזו ישר׃

ישר יחזו פנימו. מוסב על צדיק ה׳ צדקות אהב ואותם אשר ישר יחזו פנימו, ורבותינו פתרו הרשעים ידרכון קשת על שבנא וסייעתו ופתרו לישרי לב על חזקיהו וסיעתו׃

כי השתות יהרסון. אם השתות נהרסו על ידם צדיקו של עולם מה פעל ואין סדר המקראות נופל על המדרש׃

פרק י״ב

א׳ לַמְנַצֵּחַ עַל־הַשְּׁמִינִית מִזְמוֹר לְדָוִד׃

על השמינית. כנור של שמונה נימין׃

ב׳ הוֹשִׁיעָה יְהוָה כִּי־גָמַר חָסִיד כִּי־פַסּוּ אֱמוּנִים מִבְּנֵי אָדָם׃

גמר. כלה.

פסו. פיילירינ״ט בלעז כמו אפסו וכן פתר מנחם׃

כי פסו אמונים מבני אדם. הכל משקרים בי ומרגלים את המקומות אשר אנכי מתחבא שם ומגידים לשאול הלא דוד מסתתר עמנו (לקמן נד)׃

ג׳ שָׁוְא | יְדַבְּרוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ שְׂפַת חֲלָקוֹת בְּלֵב וָלֵב יְדַבֵּרוּ׃

בלב ולב. בשני לבבות לי מראים שלום ויש שנאה טמונה בלבבם׃

ד׳ יַכְרֵת יְהוָה כָּל־שִׂפְתֵי חֲלָקוֹת לָשׁוֹן מְדַבֶּרֶת גְּדֹלוֹת׃

ה׳ אֲשֶׁר אָמְרוּ | לִלְשֹׁנֵנוּ נַגְבִּיר שְׂפָתֵינוּ אִתָּנוּ מִי אָדוֹן לָנוּ׃

ללשוננו נגביר. בלשוננו נתגבר׃

ו׳ מִשֹּׁד עֲנִיִּים מֵאֲנָקַת אֶבְיוֹנִים עַתָּה אָקוּם יֹאמַר יְהוָה אָשִׁית בְּיֶשַׁע יָפִיחַ־לוֹ׃

משד עניים. מחמת שוד עניים הנשדדים על ידכם כגון אני ואנשי וכהני נוב ומחמת אנקת אביונים יאמר ה׳ עתה אקום לעזרתם׃

אשית בישע יפיח לו. אשיתם בישע ידבר עליהם׃

יפיח. ל׳ דבור הרבה יש בספר משלי ובחבקוק ויפיח לקץ ולא יכזב ומנחם פתר אותו לשון מוקש כמו (לקמן קכד) הפח נשבר׃

ז אִמְרוֹת יְהוָה אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת כֶּסֶף צָרוּף בַּעֲלִיל לָאָרֶץ מְזֻקָּק שִׁבְעָתָיִם׃

אמרות ה׳ אמרות טהורות. הן שיש יכולת בידו לקיימם אבל אמרות בני אדם אינם אמרות שהם מתים ואין בידם לקיים׃

טהורות. ברורות ומתקיימות כל מה שמבטיח עושה והרי הבטיחני ישועה ומלכות׃

כסף צרוף. הרי הן ככסף צרוף הגלוי לכל הארץ. **בעליל.** ל׳ גילוי הוא בלשון המשנה בין שנראה בעליל בין שלא נראה בעליל כו׳ ויש מפרשים בעליל ל׳ מעלה וכן פירושו כסף צרוף בעליל לארץ, כלומר ככסף הצרוף במשובח שבעפר ובעליון שבו כי כור המצרף יעשה אדם מן העפר המשובח, ל״א בעליל כמו עלי (משלי כ״ז:כ״ב) בתוך הריפות בעלי והוא שם כלי שכותשין בתוכו וכן בעליל הכור שמתיכין לתוכו הזהב והכסף וזה אינו נראה לפי שאינו קורא עלי המכתש שכותשין לתוכו אלא יד המכתש שכותשין בו שקורין פילאו״ן בלעז, ל״א בעליל לשון בעל יד כלומר אדון הארץ ושבח המלה כנגד השם וזה תרגום יונתן הוא לשון אדנות ואמר כי אמרותינו כסף צרוף מאדון הארץ שהוא השם שהוא צרף וזקק אותם (סא״א)׃

ח אַתָּה־יְהוָה תִּשְׁמְרֵם תִּצְּרֶנּוּ | מִן־הַדּוֹר זוּ לְעוֹלָם׃

תשמרם. לאותם עניים ואביונים הנרדפים מן הדור זו שהם דלטורין מזקק שבעתים. מדרש אגדה יש ומיושב על הסדר ר׳ יהושע דסכנין בשם ר׳ לוי תינוקות שהיו בימי דוד עד שלא טעמו טעם חטא היו יודעי׳ לדרוש את התורה במ״ט פנים לכל צד וזהו שבעתים והיה דוד מתפלל עליהם רבש״ע ראה כמה תורתך ואמרתך ברורה ומזוקקת שבעתים בלבם אתה ה׳ תשמרם שמור אותם בלבם תצרנו מן הדור הזה שלא ילמדו דרכיהם להיות דלטורין׃

ט סָבִיב רְשָׁעִים יִתְהַלָּכוּן כְּרֹם זְלוּת לִבְנֵי אָדָם׃ {פ}

סביב רשעים יתהלכון. לטמון מוקשים להכשילני׃

כרום זלות לבני אדם. מקנאתם שעינם רעה בגדולתי שנלקחתי מאחרי הצאן למלך וזהו פתרונו כרום זלות לבני אדם כשמתרומ׳ איש הזולל בעיני ב״א וזהו דוגמא האמור במקום אחר אבן מאסו הבונים (לקמן קיח) ומדרש אגדה פותרו על ישראל לעתיד לבא כשיתרוממו ומנחם פתר כרום זלות לבני אדם כראם הזולל לאכול בני אדם ויהיה כרום כמו רום וראם וזולת כמו זולל וסובא (דברים כא) וכן פתרונו סביב רשעים יתהלכון סביבות העני הולכים רשעים לבלעו חנם כרום זלות לבני אדם׃

פרק י״ג

א לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד׃

ב עַד־אָנָה יְהוָה תִּשְׁכָּחֵנִי נֶצַח עַד־אָנָה | תַּסְתִּיר אֶת־פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי׃

עד אנה. ד׳ פעמים כנגד ארבעה גליות ובשביל כל ישראל נאמר׃

ג עַד־אָנָה אָשִׁית עֵצוֹת בְּנַפְשִׁי יָגוֹן בִּלְבָבִי יוֹמָם עַד־אָנָה | יָרוּם אֹיְבִי עָלָי׃

ד הַבִּיטָה עֲנֵנִי יְהוָה אֱלֹהָי הָאִירָה עֵינַי פֶּן־אִישַׁן הַמָּוֶת׃

פן אישן המות. שהמיתה נקראת שינה וישנו שנת עולם (ירמיהו נ״א:ל״ט)׃

ה פֶּן־יאמַר אֹיְבִי יְכָלְתִּיו צָרַי יָגִילוּ כִּי אֶמּוֹט׃

ו וַאֲנִי | בְּחַסְדְּךָ בָטַחְתִּי יָגֵל לִבִּי בִּישׁוּעָתֶךָ אָשִׁירָה לַיהוָה כִּי גָמַל עָלָי׃ {פ}

פרק י״ד

א לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹהִים הִשְׁחִיתוּ הִתְעִיבוּ עֲלִילָה אֵין עֹשֵׂה־טוֹב׃

אמר נבל בלבו וגו׳. שני מזמורים אמר דוד בספר זה בענין א׳ הראשון על נבוכדנצר והשני (לקמן נג) על טיטוס הרשע זה נתנבא על נבוכדנצר שעתיד ליכנס להיכל ולהחריבו ואין א׳ מכל חיילותיו מוחה בידו:

אין אלהים. ואעלה על במתי עב (ישעיהו י״ד:י״ד):

השחיתו התעיבו עלילה. מעללים:

ב׳ יְהוָה מִשָּׁמַיִם הִשְׁקִיף עַל־בְּנֵי־אָדָם לִרְאוֹת הֲיֵשׁ מַשְׂכִּיל דֹּרֵשׁ אֶת־אֱלֹהִים:

ג׳ הַכֹּל סָר יַחְדָּו נֶאֱלָחוּ אֵין עֹשֵׂה־טוֹב אֵין גַּם־אֶחָד:

הכל סר וגו׳. אין איש בחיילותיו מוחה בידו:

נאלחו. נהפכו לקלקול:

ד׳ הֲלֹא יָדְעוּ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן אֹכְלֵי עַמִּי אָכְלוּ לֶחֶם יְהוָה לֹא קָרָאוּ:

הלא ידעו. הלא סופם ידעו מה שעלתה בהם:

אוכלי עמי. זרעו של נבוכדנצר:

אכלו לחם. עשו משתה (דניאל ה׳:א׳) בלשצר מלכא עבד לחם רב:

ה׳ לא קראו. לא חשבוהו ולא זכרו נפלאותיו ונוראותיו במשתיהם ונשתמשו בכליו, ורבותינו פירשו כל שלא היה גוזל את ישראל לא היה טועם טעם ערב במאכלו, אוכלי עמי נדמה להם כאוכלי לחם שטעמו טעם מאכל ערב:

ה׳ שָׁם | פָּחֲדוּ פָחַד כִּי־אֱלֹהִים בְּדוֹר צַדִּיק:

שם פחדו פחד. שנשתלם גמולו לבלשצר וכו׳:

כי אלהים בדור צדיק. בדורו של יכניה שהיו צדיקי׳:

ו׳ עֲצַת־עָנִי תָּבִישׁוּ כִּי יְהוָה מַחְסָהוּ:

עצת עני תבישו. אתם אומרי׳ שעצתם של ישראל בושה על שהם בוטחי׳ בה׳ כי ה׳ מחסהו:

ז׳ מִי־יִתֵּן מִצִּיּוֹן יְשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל בְּשׁוּב יְהוָה שְׁבוּת עַמּוֹ יָגֵל יַעֲקֹב יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל: {פ}

מי יתן. אז יקרב היום שיתן מציון ישועת ישראל ואז יגל יעקב ישמח ישראל:

פרק ט״ו

א׳ מִזְמוֹר לְדָוִד יְהוָה מִי־יָגוּר בְּאָהֳלֶךָ מִי־יִשְׁכֹּן בְּהַר קָדְשֶׁךָ:

ב׳ הוֹלֵךְ תָּמִים וּפֹעֵל צֶדֶק וְדֹבֵר אֱמֶת בִּלְבָבוֹ:

ודובר אמת בלבבו. הטוב שהוא אומר בלבבו הוא אמת ואינו אחד בפה ואחד בלב (סא״א):

ג׳ לֹא־רָגַל | עַל־לְשֹׁנוֹ לֹא־עָשָׂה לְרֵעֵהוּ רָעָה וְחֶרְפָּה לֹא־נָשָׂא עַל־קְרֹבוֹ:

לא רגל על לשונו. אנקוש״א בלעז כמו וירגל בעבדך (שמואל ב י״ט:כ״ח) מזמור זה להודיע מדת חסידות:

וחרפה לא נשא. רפורט״א בלעז:

על קרובו. אם עבר קרובו עבירה שיש בה עונש ענשו במשפט ולא נשא עליו חרפתו שיהא פתחון פה למחרף לומר כך עבר פלוני קרובך וחפית עליו:

ד׳ נִבְזֶה | בְּעֵינָיו נִמְאָס וְאֶת־יִרְאֵי יְהוָה יְכַבֵּד נִשְׁבַּע לְהָרַע וְלֹא יָמֵר:

נבזה בעיניו נמאס. מי שהוא נבזה ברשעתו נמאס בעיניו של צדיק כגון חזקיהו שגירר עצמות אביו בבזיון:

נשבע להרע. לעצמו:

ולא ימיר. שבועתו ק״ו שאינה ממירה בדבר שאינה לרעתו:

ה׳ כַּסְפּוֹ | לֹא־נָתַן בְּנֶשֶׁךְ וְשֹׁחַד עַל־נָקִי לֹא־לָקָח עֹשֵׂה־אֵלֶּה לֹא יִמּוֹט לְעוֹלָם: {פ}

ושוחד לא לקח. על עני להרשיעו בדין להטות משפטו ועוד פירשוהו רבותינו לא לקח שוחד על נקי לנקותו בדינו ק״ו שאינו לוקח שוחד להטות המשפט:

לא ימוט. והוא ראוי לגור באהליך (סא״א):

לא ימוט לעולם. אם ימוט אין מוטתו מוטה לעולם אלא מתמוטט ועולה:

פרק ט״ז

א׳ מִכְתָּם לְדָוִד שָׁמְרֵנִי אֵל כִּי־חָסִיתִי בָךְ:

מכתם לדוד. אמרו רבותינו לדוד שהי׳ מך ותם שהיתה מכתו תמה שנולד מהול ואין שיטת המקרא נופל על המדרש כאן, יש מזמור שנאמר בו לדוד מכתם, שם יש לפרש שיר זה לדוד שהי׳ מך ותם אבל כאן שנאמר מכתם לדוד אין לפרשו כן ואומר אני שהוא אחד מן שמות מיני נעימות הזמר וחלוק בנעימות השיר, ד״א מכתם לדוד לשון עטרה כמו כתם שמשמע דבר זה היה רגיל לומר דוד שמרני אל כי חסיתי בך והי׳ לו כעטרה שנא׳ (לעיל ה) כ׳ כצנה רצון תעטרנו (סא״א):

ב׳ אָמַרְתְּ לַיהוָה אֲדֹנָי אָתָּה טוֹבָתִי בַּל־עָלָיְךָ:

אמרת לה׳ אדני אתה וגו׳. לכנסת ישראל אמר דוד יש עליך לומר לה׳ אדון אתה וידך על העליונה לכל הבא עלי, ד״א אמרת לה׳ אדני אתה, לנפשו הי׳ אומר וכן מצינו דוגמתו (ש״ב יד) ותכל דוד ופתרונו ותכל נפש דוד אף כאן אמרת נפשי לה׳ את נפשי יש עליך לומר כן להקב״ה (סא״א):

טובתי בל עליך. טובות שאתה עושה לי לא עליך הם לגמלני כי לא בצדקתי אתה מטיב לי:

ג׳ לִקְדוֹשִׁים אֲשֶׁר־בָּאָרֶץ הֵמָּה וְאַדִּירֵי כָּל־חֶפְצִי־בָם:

לקדושים אשר בארץ המה. בשביל הקדושים אשר המה קבורי׳ בארץ אשר התהלכו לפניך באמת:

ואדירי כל חפצי בם. הם האדירים אשר כל חפצי בם וכל צרכי נעשים בשבילם:

ד׳ יִרְבּוּ עַצְּבוֹתָם אַחֵר מָהָרוּ בַּל־אַסִּיךְ נִסְכֵּיהֶם מִדָּם וּבַל־אֶשָּׂא אֶת־שְׁמוֹתָם עַל־שְׂפָתָי:

ירבו עצבותם וגו׳. כל זה אמרי לה׳ ירבו עצבותם של כופרים בך המהירי׳ וחרידי׳ לעבודת אל אחר, ל״א מהרו לשון מוהר דואירנ״ט בלעז:

בל אסיך נסכיהם מדם. אני לא אהיה כמותם לזרוק דם לע״ג ולא אשא שם ע״ג על שפתי:

ה׳ יְהוָה מְנָת־חֶלְקִי וְכוֹסִי אַתָּה תּוֹמִיךְ גּוֹרָלִי:

ה׳ מנת חלקי וכוסי. כל טובתי הימנו, לשון אחר וכוסי וחשבוני כמו (שמות י״ב:ד׳) תכוסו על השה וכן חברו מנחם:

אתה תומיך גורלי. אתה הוא אשר הניחות ידי על החלק הטוב שנאמר החיים והמות נתתי וגו׳ ובחרת בחיים (דברים ל׳:י״ט) כאדם האוהב אחד מבניו ומניח ידו על החלק הטוב ואומר את זה בחר לך:

תומיך. השפלת ידי על הגורל ל׳ ימך המקרה (קהלת י׳:י״ח) ישפל, כך הוא נדרש בספרי, וגם יש לפותרו לשון תמיכה מדרש האגדה כמו ויתמוך יד אביו וגו׳ (בראשי׳ מח):

ו׳ חֲבָלִים נָפְלוּ־לִי בַּנְּעִמִים אַף־נַחֲלָת שָׁפְרָה עָלָי:

חבלים נפלו לי בנעימים. כשנפל לי הגורל להיות בחלקך חבל נעים הוא זה אף עלי שפרה נחלה כזו:

ז אֲבָרֵךְ אֶת־יְהוָה אֲשֶׁר יְעָצָנִי אַף־לֵילוֹת יִסְּרוּנִי כִלְיוֹתָי׃

אברך את ה׳. עד כאן ניבא דוד על כנסת ישראל שתאמר כן ועכשיו אומר ואני גם אני אברך את ה׳ אשר יעצני לבחור בחיים וללכת בדרכיו׃

אף לילות יסרוני כליותי. ליראה אותו ולאהבה ורבותינו פירשוהו על אברהם אבינו שלמד תורה מאליו עד שלא נתנה תורה אף אנו צריכין לישב המקראות על סדרן׃

ח שִׁוִּיתִי יְהוָה לְנֶגְדִּי תָמִיד כִּי מִימִינִי בַּל־אֶמּוֹט׃

שויתי ה׳ לנגדי תמיד. בכל מעשי שמתי מוראו לנגד עיני ולמה כי מימיני הוא תמיד לעזרני לבל אמוט, ד״א שויתי ה׳ לנגדי תמיד ס״ת היה עמו לקרות בו כל ימי חייו וזה שאמר מימיני בל אמוט ע״ש התורה שנתנה בימינו שאני עוסק בה ולפיכך בל אמוט (סא״א)׃

ט לָכֵן | שָׂמַח לִבִּי וַיָּגֶל כְּבוֹדִי אַף־בְּשָׂרִי יִשְׁכֹּן לָבֶטַח׃

לכן שמח לבי וגו׳. לפי שאני בוטח כי לא תעזוב נפשי לשאול׳ שהרי בעון עבירה גדולה שהיתה בידי בשרתני גם ה׳ העביר חטאתך (שמואל ב י״ב:י״ג) ק״ו שמעתה לא תעזבני לסור ממך׃

י כִּי | לֹא־תַעֲזֹב נַפְשִׁי לִשְׁאוֹל לֹא־תִתֵּן חֲסִידְךָ לִרְאוֹת שָׁחַת׃

יא תּוֹדִיעֵנִי אֹרַח חַיִּים שֹׂבַע שְׂמָחוֹת אֶת־פָּנֶיךָ נְעִמוֹת בִּימִינְךָ נֶצַח׃ {פ}

תודיעני ארח חיים. לשון עתיד הוא ואינו לשון תפלה׃

שבע שמחות. שמחה שאין לה קץ ותכלה היא השמחה של עתיד (סא״א)׃

את פניך. שמחות אשר לפניך בכת הקרובה לך׃

פרק י״ז

א תְּפִלָּה לְדָוִד שִׁמְעָה יְהוָה | צֶדֶק הַקְשִׁיבָה רִנָּתִי הַאֲזִינָה תְּפִלָּתִי בְּלֹא שִׂפְתֵי מִרְמָה׃

ב מִלְּפָנֶיךָ מִשְׁפָּטִי יֵצֵא עֵינֶיךָ תֶּחֱזֶינָה מֵישָׁרִים׃

מלפניך משפטי יצא. עבירות שבידי שאני ראוי להשפט עליהם ביסורין יצאו מלפניך ולא יבואו לפניך בדין׃

עיניך תחזינה מישרים. אם יש בידי זכיות בהן תחזינה במישרים עיניך׃

ג בָּחַנְתָּ לִבִּי | פָּקַדְתָּ לַיְלָה צְרַפְתַּנִי בַל־תִּמְצָא זַמֹּתִי בַּל־יַעֲבָר־פִּי׃

בחנת לבי וגו׳. ידעתי כי יש עבירה בידי ואם משפט עונשי יבא לפניך לא אצדק בדין אשר כבר בחנת לבי׃

פקדת לילה. לעת הערב בעון בת שבע שנאמר ויהי לעת ערב ויקם דוד וגו׳ (שמואל ב י״א:ב׳)׃

צרפתני. נסיתני׃

בל תמצא. לא מצאת בי חפצך׃

זמותי בל יעבר פי. אם תעלה עוד במחשבתי ליבחן לפניך בל יעבר פי לומר עוד בחנני ונסני כמו שאמרתי כבר כמו שנאמר (לקמן כו) בחנני ה׳ ונסני שאמר דוד לפני הקב״ה מפני מה אומרים אלהי אברהם ואין אומרים אלהי דוד אמר לו אני בחנתיו בי׳ נסיונות ונמצא שלם אמר בחנני ונסני כדאיתא במסכת שבת׃

ד לִפְעֲלוֹת אָדָם בִּדְבַר שְׂפָתֶיךָ אֲנִי שָׁמַרְתִּי אָרְחוֹת פָּרִיץ׃

לפעלות אדם בדבר שפתיך וגו׳, תמוך אשורי וגו׳. מאז והלאה לכל פעולת אדם שבאתי לפעול אני שמרתי בשביל דבר שפתיך ארחות פריץ לנטות מהם שלא אלך בהם אך לתמוך אשורי תמיד במעגלותיך לא נמוטו מהם פעמי, פירוש אחר **לפעלות אדם בדבר שפתיך וגו׳** לפי שצריך אדם להשתמש בפעולותיו לפי ישרת דבר שפתיך אשר אמרת לא תנאף אני שמרתי ארחות פריץ אע״פ שעשיתי שלא כראוי בטובתך׃

ה׳ תְּמֹךְ אֲשֻׁרַי בְּמַעְגְּלוֹתֶיךָ בַּל־נָמוֹטוּ פְּעָמָי׃

תמוך אשורי וגו׳. מאז והלאה לכל פעולת אדם שבאתי לפעול את המישרים תחזינה עיניך והמשפט מלפניך יצא׃

ו׳ אֲנִי־קְרָאתִיךָ כִּי־תַעֲנֵנִי אֵל הַט־אָזְנְךָ לִי שִׁמְעָה אִמְרָתִי׃

כי תעננו אל. כי בטוח אני שתעננו׃

ז׳ הַפְלֵה חֲסָדֶיךָ מוֹשִׁיעַ חוֹסִים מִמִּתְקוֹמְמִים בִּימִינֶךָ׃

הפלה חסדיך. דשיבר״א בלע״ז כמו ונפלינו אני ועמך (שמות ל״ג:ט״ז) מושיע בימינך את החוסים בך ממתקוממים עליהם הפלה חסדיך מושיע חוסים הרי זה מקרא מסורס הפלה חסדיך להושיע בימינך את החוסים וגו׳׃

ח׳ שָׁמְרֵנִי כְּאִישׁוֹן בַּת־עָיִן בְּצֵל כְּנָפֶיךָ תַּסְתִּירֵנִי׃

כאישון. הוא השחור שבעין שהאור תלוי בו ועל שם שחרוריתו הוא קרוי אישון לשון חשך והקב״ה הכין לו שומר את ריסי העין המכסין אותו תמיד׃

ט׳ מִפְּנֵי רְשָׁעִים זָדוּ שַׁדּוּנִי אֹיְבֵי בְּנָפֶשׁ יַקִּיפוּ עָלָי׃

זו שדונו. בשביל זאת ששודדים אותי אויבי אשר בנפש יקיפו עלי. ליטול נפשי׃

י׳ חֶלְבָּמוֹ סָגָרוּ פִּימוֹ דִּבְּרוּ בְגֵאוּת׃

חלבמו סגרו. בחלבם ובשמנם סגרו לבם ועיניהם מהביט אל פעלך ליראה מפניך׃

י״א אֲשֻׁרֵינוּ עַתָּה (סבבוני) [סְבָבוּנוּ] עֵינֵיהֶם יָשִׁיתוּ לִנְטוֹת בָּאָרֶץ׃

אשורנו עתה סבבונו. את עקבנו עתה סבבונו האויבים ועיניהם ישיתו לנטות בארץ לפשוט בארץ ונראה לי שנתפלל דוד תפילה זו לאחר שבא לידו מעשה של אוריה ויואב וישראל היו בארץ בני עמון צריך על רבה (שמואל ב י״א:א׳) ויירא דוד שלא יכשלו שם בשביל עבירה שבידו וישמעו פלשתים ומואב ואדום וכל שכני א״י הרעים המצפים ליום אידם ויבאו עליהם׃

י״ב דְּמְיֹנוֹ כָּאַרְיֵה יִכְסוֹף לִטְרֹף וְכִכְפִיר יֹשֵׁב בְּמִסְתָּרִים׃

יכסוף. יחמוד כמו כי נכסוף נכספת (בראשית לא)׃

י״ג קוּמָה יְהוָה קַדְּמָה פָּנָיו הַכְרִיעֵהוּ פַּלְטָה נַפְשִׁי מֵרָשָׁע חַרְבֶּךָ׃

קדמה פניו. של אויב׃

הכריעהו. קפח את רגליו ויכרע ויפול׃

פלטה נפשי. מכל רשע שהוא חרבך שאתה משליטו ליפרע מן המחוייבים לך׃

י״ד מִמְתִים־יָדְךָ | יְהוָה מִמְתִים מֵחֶלֶד חֶלְקָם בַּחַיִּים ׳וצפינך) [וְצָפוּנְךָ׳ תְּמַלָּא בִטְנָם יִשְׂבְּעוּ בָנִים וְהִנִּיחוּ יִתְרָם לְעוֹלְלֵיהֶם׃

ממתים ידך. מן המתים בידך על מטת׳ אני בוחר להיות׃

ממתים מחלד. מאותם שמתים בזקנה משהעלו חלודה רדוייל״א בלעז ומן הצדיקים אשר חלקם בחיים׃

וצפונך תמלא בטנם. ומאותם אשר תמלא מעיהם מטובך אשר צפנת ליריאך׃

יתרם. נכסיהם אשר ישאירו במותם׃

ט״ו אֲנִי בְצֶדֶק אֶחֱזֶה פָנֶיךָ אֶשְׂבְּעָה בְהָקִיץ תְּמוּנָתֶךָ׃ {פ}

אני בצדק אחזה פניך. לעתיד, או **בצדק אחזה פניך** משפטי הוצא מלפניך והצדקות שבידי אחוז ובהם אחזה פניך׃

אשבעה בהקין תמונתך. אשבעה מראיית תמונתך בהקין המתים משנתם ל״א אשבעה מראות פניך בהקין המתי׳ משנת׳ שה׳ בדמות תמונתך שכן נאמר כי בצלם אלהים עשה את האד׳ (שם ט):

פרק י״ח

א׳ לַמְנַצֵּחַ | לְעֶבֶד יְהוָה לְדָוִד אֲשֶׁר דִּבֶּר | לַיהוָה אֶת־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּיוֹם הִצִּיל־יְהוָה אֹתוֹ מִכַּף כָּל־אֹיְבָיו וּמִיַּד שָׁאוּל:

ביום הציל ה׳ אותו וגו׳. כשהזקין וכבר עברו עליו כל צרותיו ונצול מהם:

ומיד שאול. והלא שאול בכלל היה אלא לפי שהיה קשה עליו ורודפו יותר מכלם כיוצא בדבר אתה אומר וראו את הארץ ואת יריחו (יהושע ב׳:א׳):

ב׳ וַיֹּאמַר אֶרְחָמְךָ יְהוָה חִזְקִי:

ארחמך. אאהבך כדמתרגם ואהבת לרעך (ויקרא י״ט:י״ח) ותרחם:

ג׳ יְהוָה | סַלְעִי וּמְצוּדָתִי וּמְפַלְטִי אֵלִי צוּרִי אֶחֱסֶה־בּוֹ מָגִנִּי וְקֶרֶן־יִשְׁעִי מִשְׂגַּבִּי:

סלעי. שעזרתני בסלע המחלקות כשהייתי מצומצם בין שאול ואנשיו להתפס כמו שנאמ׳ ושאול ואנשיו עוטרים אל דוד וגו׳ (שמואל א כ״ג:כ״ו):

ומצודתי. לשון מבצר:

צורי. לשון סלע:

אחסה. אברי״אייר בלע״ז:

אחסה בו. אתכסה בצלו כענין שנאמר ומבלי מחסה חבקו צור (איוב כ״ד:ח׳) שהסלעים כסוי ומגן להולכי דרכים מן הרוחות ומזרם גשמים:

ד׳ מְהֻלָּל אֶקְרָא יְהוָה וּמִן־אֹיְבַי אִוָּשֵׁעַ:

מהולל אקרא ה׳. בהלולים אקרא ואתפלל לפניו תמיד כלומר אף לפני התשועה אני מהללו לפי שבטוח אני שאושע מאויבי:

ה׳ אֲפָפוּנִי חֶבְלֵי־מָוֶת וְנַחֲלֵי בְלִיָּעַל יְבָעֲתוּנִי:

אפפוני חבלי מות. פעמי׳ רבות סבבוני רשעים אפפוני כמו סבבוני וכן אפפו עלי רעות (לקמן מ׳):

חבלי מות. מחנות אויבים כמו חבל נביאים בספר שמואל וי״ת כאיתא דיתבא על מתברא לשון חבלי יולדה:

ונחלי בליעל. אף הוא לשון גייסות שוטפים כנחל:

ו׳ חֶבְלֵי שְׁאוֹל סְבָבוּנִי קִדְּמוּנִי מוֹקְשֵׁי מָוֶת:

חבלי שאול. כמו חבלי מות משריין רשיעין ואני מה הייתי עושה:

ז׳ בַּצַּר־לִי | אֶקְרָא יְהוָה וְאֶל־אֱלֹהַי אֲשַׁוֵּעַ יִשְׁמַע מֵהֵיכָלוֹ קוֹלִי וְשַׁוְעָתִי לְפָנָיו | תָּבוֹא בְאָזְנָיו:

בצר לי אקרא. אני הייתי קורא לה׳ תמיד:

ח׳ וַתִּגְעַשׁ וַתִּרְעַשׁ | הָאָרֶץ וּמוֹסְדֵי הָרִים יִרְגָּזוּ וַיִּתְגָּעֲשׁוּ כִּי־חָרָה לוֹ:

ותגעש ותרעש הארץ. אינו מחובר למקרא עליון אלא מחובר ראשו לסופו כי חרה לו ותגעש ותרעש הארץ כי משמש בלשון כאשר כשחרה לו ובא לנקום נקמת עמו ועבדיו מפרעה ומעמו געשה ורעשה הארץ:

ט׳ עָלָה עָשָׁן | בְּאַפּוֹ וְאֵשׁ־מִפִּיו תֹּאכֵל גֶּחָלִים בָּעֲרוּ מִמֶּנּוּ:

עלה עשן באפו. אנשישנאר״ילאש בלע״ז כן דרך כל חרון אף להעלות עשן מנחיריו:

י׳ וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרַד | וַעֲרָפֶל תַּחַת רַגְלָיו:

ויט שמים וירד. לעבור בארץ מצרי׳ וירד כמשמעו לשון אחר איאנטב״יש בלע״ז:

י״א וַיִּרְכַּב עַל־כָּרוּב וַיָּעׇף וַיֵּדָא עַל־כַּנְפֵי־רוּחַ׃

וידא. ויעף כמו כאשר ידאה הנשר:

י״ב יָשֶׁת־חֹשֶׁךְ | סְתָרוֹ סְבִיבוֹתָיו סֻכָּתוֹ חֶשְׁכַת־מַיִם עָבֵי שְׁחָקִים׃

חשכת מים. שבעבי שחקים הם חשך אשר סביבותיו ושמא תאמר לפנים מן החשך אין אור תלמוד לומר מנוגה אשר נגדו ומתוך מחיצתו את עביו אשר סביבותיו בוקעים ועוברים ברד וגחלי אש:

י״ג מִנֹּגַהּ נֶגְדּוֹ עָבָיו עָבְרוּ בָּרָד וְגַחֲלֵי־אֵשׁ׃

עברו. טרישפא״שנט בלע״ז הברד בוקע ועובר על המצריים על ים סוף:

י״ד וַיַּרְעֵם בַּשָּׁמַיִם | יְהוָה וְעֶלְיוֹן יִתֵּן קֹלוֹ בָּרָד וְגַחֲלֵי־אֵשׁ׃

ט״ו וַיְשַׁלַּח חָצָיו וַיְפִיצֵם וּבְרָקִים רָב וַיְהֻמֵּם׃

ט״ז וַיֵּרָאוּ | אֲפִיקֵי מַיִם וַיִּגָּלוּ מוֹסְדוֹת תֵּבֵל מִגַּעֲרָתְךָ יְהוָה מִנִּשְׁמַת רוּחַ אַפֶּךָ׃

ויראו אפיקי מים. כשנבקע הים:

ויגלו מוסדות תבל. שכל מימות שבעולם נבקעו:

מנשמת. מנשיבת:

י״ז יִשְׁלַח מִמָּרוֹם יִקָּחֵנִי יַמְשֵׁנִי מִמַּיִם רַבִּים׃

ישלח ממרום. מלאכיו להציל את ישראל מן הים וממצרים:

ימשני. לשון הוצאה כמו כי מן המי׳ משיתהו (שמות ב׳:י׳):

י״ח יַצִּילֵנִי מֵאֹיְבִי עָז וּמִשֹּׂנְאַי כִּי־אָמְצוּ מִמֶּנִּי׃

י״ט יְקַדְּמוּנִי בְיוֹם־אֵידִי וַיְהִי־יְהוָה לְמִשְׁעָן לִי׃

יקדמוני. אויבי היו ממהרין ומקדימין לבא עלי ביום אידי ויהי ה׳ וגו׳:

כ׳ וַיּוֹצִיאֵנִי לַמֶּרְחָב יְחַלְּצֵנִי כִּי־חָפֵץ בִּי׃

כ״א יִגְמְלַנִי יְהוָה כְּצִדְקִי כְּבֹר יָדַי יָשִׁיב לִי׃

כצדקי. כצדק לכתי אחריו במדבר:

כבור. לשון נקיות כמו ובר לבב ד״א ישלח ממרום יקחני כנגד עצמו אמר על שם המלאך שבא בסלע המחלקות לפנות את שאול מעליו שנאמר ומלאך בא אל שאול גו׳:

כצדקי. שלא הרגתיו בכרתי את כנף מעילו:

כ״ב כִּי־שָׁמַרְתִּי דַּרְכֵי יְהוָה וְלֹא־רָשַׁעְתִּי מֵאֱלֹהָי׃

כ״ג כִּי כָל־מִשְׁפָּטָיו לְנֶגְדִּי וְחֻקֹּתָיו לֹא־אָסִיר מֶנִּי׃

כי כל משפטיו לנגדי. תמיד שמתים אותם לנגד עיני:

כ״ד וְאֶהְיֶ֣ה תָמִ֣ים עִמּ֑וֹ וְאֶשְׁתַּמֵּ֖ר מֵעֲוֹנִֽי׃

כ״ה וַיָּשֶׁב־יְהוָ֥ה לִ֝֗י כְּצִדְקִ֑י כְּבֹ֥ר יָ֝דַ֗י לְנֶ֣גֶד עֵינָֽיו׃

כ״ו עִם־חָסִ֥יד תִּתְחַסָּ֑ד עִ֝֗ם־גִּבֹּ֥ר תָּמִ֥ים תִּתַּמָּֽם׃

עם חסיד תתחסד. כלומר לפי שכן דרכיו לגמול מדה כנגד מדה, חסיד תמים נבר כנגד שלש אבות׃

כ״ז עִם־נָבָ֥ר תִּתְבָּרָ֑ר וְ֝עִם־עִקֵּ֗שׁ תִּתְפַּתָּֽל׃

עם נבר. נאמן׃

עם עקש. כנגד פרעה׃

כ״ח כִּֽי־אַתָּ֥ה עַם־עָנִ֥י תוֹשִׁ֑יעַ וְעֵינַ֥יִם רָ֝מוֹת תַּשְׁפִּֽיל׃

כ״ט כִּֽי־אַתָּ֥ה תָאִ֑יר נֵ֝רִ֗י יְהוָ֥ה אֱלֹהַ֥י יַגִּֽיהַּ חָשְׁכִּֽי׃

כי אתה תאיר נרי. כשנלחם בלילה בגדוד עמלק הבא על צקלג שנאמר ויכם דוד מהנשף עד הערב למחרתם (שמואל א ל׳:י״ז)׃

ל׳ כִּֽי־בְךָ֣ אָ֭רֹץ גְּד֑וּד וּ֝בֵאלֹהַ֗י אֲדַלֶּג־שֽׁוּר׃

כי בך. במבטחך׃

ובאלהי אדלג שור. כשבא להלחם על יבוס ואמר כל מכה יבוסי יהיה לראש ולשר (ד״ה א יא) הביא יואב ברוש רענן וכפפו ונתלה בו ועלה על החומה אמר דוד יהלמני צדיק וגו׳ (לקמן קמא) קצר לו הקב״ה את החומה ודילג במדרש תהלים׃

ל״א הָאֵ֤ל תָּמִ֨ים דַּרְכּ֗וֹ אִמְרַת־יְהוָ֥ה צְרוּפָ֑ה מָ֥גֵן ה֝֗וּא לְכֹ֤ל | הַחֹסִ֥ים בּֽוֹ׃

צרופה. ברורה מבטיח ועושה׃

ל״ב כִּ֤י מִ֣י אֱ֭לוֹהַּ מִבַּלְעֲדֵ֣י יְהוָ֑ה וּמִ֥י צ֝֗וּר זוּלָתֵ֥י אֱלֹהֵֽינוּ׃

ל״ג הָאֵ֤ל הַמְאַזְּרֵ֨נִי֙ חָ֔יִל וַיִּתֵּ֖ן תָּמִ֣ים דַּרְכִּֽי׃

ויתן תמים דרכי. הסיר מדרכי כל תקלה ומכשול עד שנעשה שלם וכבוש׃

ל״ד מְשַׁוֶּ֣ה רַגְלַ֣י כָּאַיָּל֑וֹת וְעַ֖ל בָּמָתַ֣י יַעֲמִידֵֽנִי׃

משוה רגלי כאילות. רגלי הנקיבות עומדת ביושר יותר משל זכרים׃

ל״ה מְלַמֵּ֣ד יָ֭דַי לַמִּלְחָמָ֑ה וְנִחְתָ֥ה קֶ֝שֶׁת־נְחוּשָׁ֗ה זְרוֹעֹתָֽי׃

ונחתה קשת נחושה זרועותי. ונחתה לשון דריכת קשת כמו חציך נחתו בי (לקמן לח) ופעל שלו נחת וכשמתפעל בא דגש ומחסר את הנו״ן ונחתה מגזרת ננחתה כמו נחר גרוני (לקמן ס״ט) מגזרת ננחר, כמו נחר מפוח (ירמיהו ו׳:כ״ט) נדף מגזרה ננדף עיני נגרה (איכה ג׳:מ״ט) כמו ננגרה, נתנה כמו ננתנה נגף מגזרת ננגף ואין לפותרו מגזרת חתה שהיה לו לומר נחתתה כמו מן עשה נעשתה מן ענה נענתה ד״א ונחתה קשת נחושה זרועותי חיית לשון דריכת קשת כמו חציך נחתו (לקמן לח) הנו״ן אינה יסוד בתיבה אלא כמו נחלו ונדרכה קשת נחושה על ידי זרועותי קשתות של נחשת היו תלויות לו לדוד בביתו ורואין אותם מלכי האומות ואומרים זה לזה אתה סבור שיש כח ביד דוד לדורכן אין זה אלא לייראנו והוא היה שומע ודורכן בפניהם׃

ל״ו וַתִּתֶּן־לִ֣י מָגֵ֣ן יִשְׁעֶ֑ךָ וִֽימִינְךָ֥ תִסְעָדֵ֑נִי וַ֝עֲנָוָתְךָ֗ תַּרְבֵּֽנִי׃

וענותך תרבני. הרביתה מדת ענותך להתנהג בה עמי׃

ל״ז תַּרְחִיב צַעֲדִי תַּחְתָּי וְלֹא מָעֲדוּ קַרְסֻלָּי׃

> **תרחיב צעדי תחתי.** המרחיב צעדיו אינו נוח ליפול וכן הוא אומר בלכתך לא יצר צעדך (משלי ד׳:י״ב)׃
>
> **מעדו.** איקלורגירי״נט בלעז׃
>
> **קרסולי.** הם הרגלים מן האסתורין שקורין קביל״ייא בלעז ולמטה׃

ל״ח אֶרְדְּפָה אוֹיְבַי וְאַשִּׂיגֵם וְלֹא־אָשׁוּב עַד־כַּלּוֹתָם׃

ל״ט אֲמְחָצֵם וְלֹא־יָכְלוּ קוּם יִפְּלוּ תַּחַת רַגְלָי׃

מ׳ וַתְּאַזְּרֵנִי חַיִל לַמִּלְחָמָה תַּכְרִיעַ קָמַי תַּחְתָּי׃

מ״א וְאֹיְבַי נָתַתָּה לִּי עֹרֶף וּמְשַׂנְאַי אַצְמִיתֵם׃

> **נתתה לי עורף.** פוניס לי עורפם ובורחים׃

מ״ב יְשַׁוְּעוּ וְאֵין־מוֹשִׁיעַ עַל־יְהוָה וְלֹא עָנָם׃

> **ישועו.** לע״ג שלה׳׃
>
> **ואין מושיע.** שאין בה יכולת וחוזרים וקוראים אל ה׳ ולא יענם׃

מ״ג וְאֶשְׁחָקֵם כְּעָפָר עַל־פְּנֵי־רוּחַ כְּטִיט חוּצוֹת אֲרִיקֵם׃

> **ואשחקם.** לשון כתישה׃
>
> **אריקם.** כטיט הנרוק שאינו עב כמו הם מריקים שקיהם (בראשית מ״ב:ל״ה) לא הורק מכלי אל כלי (ירמיהו מ״ח:י״א)׃

מ״ד תְּפַלְּטֵנִי מֵרִיבֵי עָם תְּשִׂימֵנִי לְרֹאשׁ גּוֹיִם עַם לֹא־יָדַעְתִּי יַעַבְדוּנִי׃

> **תפלטני מריבי עם.** שלא אענש בדין ישראל להטות משפט ולא לשעבד בישראל יותר מן הרשות׃
>
> **תשימני לראש גוים.** שאין עונש בהם׃

מ״ה לְשֶׁמַע אֹזֶן יִשָּׁמְעוּ לִי בְּנֵי־נֵכָר יְכַחֲשׁוּ־לִי׃

> **לשמע אזן.** אפילו שלא בפני אלא שישמעו שליחותי׃
>
> **ישמעו לי.** יסורו אל משמעתי ויהיו נשמעי׳ לדברי׃
>
> **יכחשו לי.** מחמת יראה׃

מ״ו בְּנֵי־נֵכָר יִבָּלוּ וְיַחְרְגוּ מִמִּסְגְּרוֹתֵיהֶם׃

> **יבולו.** ילאו כמו נבול תבול (שמות יח) דמתרגם מילאה תילאה ומנחם פירש כמו אחרי בלותי (בראשית י״ח:י״ב) וכן פירש נבול תבול׃
>
> **ויחרגו.** לשון אימה מחדרים אימה (דברים ל״ב:כ״ה) מתרגמינן חרגת מותא׃
>
> **ממסגרותיהם.** מחמת יסורי מסגרות כלא שאני מסגירם שם ומייסרן בהן ויחרגו ממסגרותיהם מנחם פתר אותו לשון רפיון חגורה וכן פירושו ויתרפו ממסגרותיהם ודונ״ש פתר ויחרגו ממסגרותיהם ויפסחו מכבליהם הנתונים על רגליהם ופתרון ויחרגו ויפסחו כדמתרגמינן חגירא׃

מ״ז חַי־יְהוָה וּבָרוּךְ צוּרִי וְיָרוּם אֱלוֹהֵי יִשְׁעִי׃

> **חי ה׳.** העושה לי כל זאת׃

מ״ח הָאֵל הַנּוֹתֵן נְקָמוֹת לִי וַיַּדְבֵּר עַמִּים תַּחְתָּי׃

הנותן נקמות לי. נותן בי כח להנקם מאויבי:

וידבר. ויהרוג לשון דבר ל״א כמו וינהג דמתרגם ודבר וכן חברו מנחם וגם כן חבר ידבר עמים תחתינו (לקמן מ״ז):

תחתי. במקומי וחלופי כעניין שנאמר ואתן אדם תחתיך (ישעיהו מ״ג:ג׳) נתתי כפרך מצרים (שם):

מ״ט מְפַלֵּטִי מֵאֹיְבָי אַף מִן־קָמַי תְּרוֹמְמֵנִי מֵאִישׁ חָמָס תַּצִּילֵנִי׃

נ׳ עַל־כֵּן | אוֹדְךָ בַגּוֹיִם | יְהוָה וּלְשִׁמְךָ אֲזַמֵּרָה׃

נ״א מַגְדִּיל ׀ יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה חֶסֶד | לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד־עוֹלָם׃ {פ}

פרק י״ט

א׳ לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד׃

ב׳ הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד־אֵל וּמַעֲשֵׂה יָדָיו מַגִּיד הָרָקִיעַ׃

השמים מספרים כבוד אל. המשורר עצמו פירש את הדבר אין אומר ואין דברים. אינן מדברי׳ עם הבריות אלא מתוך שבכל הארץ יצא קום ומאירים לבריו׳ מתוך כך מספרים הבריות כבוד אל ומודים ומברכין על המאורות:

ומעשה ידיו מגיד הרקיע. הכוכבים והמזלות שהם מעשה ידיו של הקב״ה אשר הם שם כמו שנאמ׳ ויתן אותם אלהים ברקיע השמים (בראשית א׳:י״ז) ומשם מגידים כבודו:

ג׳ יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ אֹמֶר וְלַיְלָה לְלַיְלָה יְחַוֶּה־דָּעַת׃

יום ליום יביע אומר. מעשה בראשית מתחדש מיום אל יום לערב חמה שוקע׳ וזורחת לבקר ומתוך כך יביעו הבריות אמרי שבח על ידי הימי׳ והלילות שמורים את הבריות לקלס ולהודות מנחם פתר יביע לשון מעין נובע:

יחוה. לשון הגדה:

ד׳ אֵין־אֹמֶר וְאֵין דְּבָרִים בְּלִי נִשְׁמָע קוֹלָם׃

ה׳ בְּכָל־הָאָרֶץ | יָצָא קַוָּם וּבִקְצֵה תֵבֵל מִלֵּיהֶם לַשֶּׁמֶשׁ שָׂם־אֹהֶל בָּהֶם׃

בכל הארץ יצא קום. קו השמים שהם נמתחי׳ על פני כל הארץ ומחמת כן בקצה תבל מליהם שהכל מדברי׳ בנפלאות שהם רואים:

לשמש שם. הקב״ה:

אהל בהם. בשמי׳ מכאן שהשמש נתון בתוך תיקו תנחומא:

ו׳ וְהוּא כֶּחָתָן יֹצֵא מֵחֻפָּתוֹ יָשִׂישׂ כְּגִבּוֹר לָרוּץ אֹרַח׃

והוא כחתן יוצא מחופתו. בכל בקר וזהו שאמר השמים מספרים כבוד אל:

ז׳ מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם | מוֹצָאוֹ וּתְקוּפָתוֹ עַל־קְצוֹתָם וְאֵין נִסְתָּר מֵחַמָּתוֹ׃

ותקופתו על קצותם. הקפת סבובו מקצה אל קצה:

ואין נסתר מחמתו. אילמלא ניתן ברקיע התחתון לא היה אדם נסתר מפניו מפני חמימותו שחמה ולבנה ברקיע השני כדאמרינן שבעה רקיעים הם וילון רקיע שחקים זבול מכון מעון ערבות ומונה להם כסדרן וילון אינו משמש כלום רקיע יש בו חמה ולבנה כוכבים ומזלות כו׳:

ח׳ תּוֹרַת יְהוָה תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ עֵדוּת יְהוָה נֶאֱמָנָה מַחְכִּימַת פֶּתִי׃

תורת ה' תמימה. גם היא מאירה כשמש כמו שנאמר בסוף הענין מאירת עינים ואומר (משלי ו':כ"ג) כי נר מצוה ותורה אור. ד"א **ואין נסתר מחמתו** ליום הדין וליהט אותם היום הבא (מלאכי ג':י"ט) אבל תורת ה' תמימה היא משיבת נפש לדרכי חיים ומגינה היא על לומדיה מאותו להט כמו שנאמר וזרחה להם יראי שמי שמש צדקה ומרפא וגו' (שם):

עדות ה' נאמנה. נאמנת היא להעיד בלומדיה:

משיבת נפש. משיבתו מדרכי מיתה לדרכי חיים: **תורת עדות פקודי מצות יראת משפטי** ששה כנגד ששה סדרי משנה ובין כל שם ושם חמשה תיבות עם השם עצמו כנגד ה' חומשי תורה וחותם בסופן אמת צדקו יחדיו כלם יחד מתוקנים בחסד ואמת:

מחכימת פתי. נותנת חכמה לפתאים.

ט׳ פִּקּוּדֵי יְהוָה יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי־לֵב מִצְוַת יְהוָה בָּרָה מְאִירַת עֵינָיִם:

ברה. מצהרת:

י׳ יִרְאַת יְהוָה טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לָעַד מִשְׁפְּטֵי־יְהוָה אֱמֶת צָדְקוּ יַחְדָּו:

י״א הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפָּז רָב וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ וְנֹפֶת צוּפִים:

ונפת צופים. ומתק צופים ברוי״קאש בלעז ומנחם פתר ונפת לשון טפה וכן נפת תטפנה (משלי ה') נפתי משכבי (שם) (סא״א):

י״ב גַּם־עַבְדְּךָ נִזְהָר בָּהֶם בְּשָׁמְרָם עֵקֶב רָב:

בשמרם עקב רב. נזהרתי בשמירת׳ בשביל רב טובך אשר צפנ׳ וללשון הזה עקב כמו (בראשי׳ כ״ו) עקב אשר שמע אברהם בקולי ד״א עקב רב סופן של תלמידי חכמים לבא לידי גדולה עקב לשון סוף ויש לו חבר בלשון משנה עקבות משיחא:

י״ג שְׁגִיאוֹת מִי־יָבִין מִנִּסְתָּרוֹת נַקֵּנִי:

שגיאות מי יבין. אני נזהרתי בהם אבל אי איפשר להזהר שלא אשגה בהם ואתה נקני מנסתרות שנסתרו ממני ולא ידעתי בחטאי בשגגה:

י״ד גַּם מִזֵּדִים | חֲשׂךְ עַבְדֶּךָ אַל־יִמְשְׁלוּ־בִי אָז אֵיתָם וְנִקֵּיתִי מִפֶּשַׁע רָב:

גם מזדים. מן הזדונות:

אז איתם. אהיה תמים אמרו חכמים למה דוד דומה לכותי המחזר על הפתחים והם מערימים בדבר יותר מכל אדם תנו לי מים לשתות דבר שאין בו חסרון כיס משתה אמר יש כאן בצל קטן משנתנו לו אומר יש בצל בלא מלח משנתנו לו אמר תנו לי מעט לחם שלא יזיקני הבצל כך אמר דוד בתחל׳ על השגגות ואחר כך על הזדונו׳ ואחר כך על המרדים פשעים אלו המרדים שמתכוין להכעיס וכן הוא אומר (מ״ב ג׳) מלך מואב פשע בי:

ט״ו יִהְיוּ־לְרָצוֹן | אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהוָה צוּרִי וְגֹאֲלִי: {פ}

יהיו לרצון. לפיוס לרצותך:

פרק כ׳

א׳ לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד:

ב׳ יַעַנְךָ יְהוָה בְּיוֹם צָרָה יְשַׂגֶּבְךָ שֵׁם | אֱלֹהֵי יַעֲקֹב:

יענך ה' ביום צרה. המזמור הזה על שם שהיה שולח את יואב ואת כל ישראל למלחמה והוא היה עומד בירושלם ומתפלל עליהן כענין שנאמר (שמואל ב י״ח:ג׳-ד׳) טוב כי תהיה לנו מעיר לעזור ואמרו רבותינו אילמלא דוד לא עשה יואב מלחמה:

שם אלהי יעקב. שהבטיחו בלכתו לחרן ושמר הבטחתו לכך נאמר אלהי יעקב:

ג׳ יִשְׁלַח־עֶזְרְךָ מִקֹּדֶשׁ וּמִצִּיּוֹן יִסְעָדֶךָּ:

מקדש. מהיכל קדשו שהוא שוכן שם:

ד׳ יִזְכֹּר כָּל־מִנְחֹתֵךְ וְעוֹלָתְךָ יְדַשְּׁנֶה סֶלָה:

מנחותיך ועולתך. הם התפלות שאתם מתפללים במלחמה:

ידשנה סלה. לשון שומן כמו (דברים ל״א:כ׳) ואכל ושבע ודשן כלומר יקבלם ברצון כעולות מחים:

ה׳ יִתֶּן־לְךָ כִלְבָבֶךָ וְכָל־עֲצָתְךָ יְמַלֵּא:

ו׳ נְרַנְּנָה | בִּֽישׁוּעָתֶךָ וּבְשֵׁם־אֱלֹהֵינוּ נִדְגֹּל יְמַלֵּא יְהוָה כָּל־מִשְׁאֲלוֹתֶיךָ:

נרננה בישועתך. כשישיע אותך הקב״ה נרנן כולנו להקב״ה:

ובשמו נדגול. נתאסף ונעשה חיל:

ז׳ עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי הוֹשִׁיעַ | יְהוָה מְשִׁיחוֹ יַעֲנֵהוּ מִשְּׁמֵי קָדְשׁוֹ בִּגְבוּרוֹת יֵשַׁע יְמִינוֹ:

עתה ידעתי. זו היא הרננה שנרנן עתה בתשועה זו שבאה ליואב ולישראל, ידעתי שחפץ המקום בי ועניני משמי קדשו כי תשועתם היא תשועתי:

ח׳ אֵלֶּה בָרֶכֶב וְאֵלֶּה בַסּוּסִים וַאֲנַחְנוּ | בְּשֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נַזְכִּיר:

אלה ברכב. יש מן האומות שבוטחים ברכב ברזל שלהם ויש שבוטחים בסוסיהם אבל אנחנו בשם ה׳ נזכיר כי לו הישועה נזכיר לשון הקטרה ותפלה כמו (ישעיהו ס״ו:ג׳) מזכיר לבונה את אזכרתה (ויקרא א׳) ולפי׳ המה יכרעו ויפולו:

ט׳ הֵמָּה כָּרְעוּ וְנָפָלוּ וַאֲנַחְנוּ קַמְנוּ וַנִּתְעוֹדָד:

ואנחנו קמנו ונתעודד. נתגבר עליהם כמו (לקמן קמז) מעודד ענוים לשון עוז:

י׳ יְהוָה הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ: {פ}

פרק כ״א

א׳ לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד:

ב׳ יְהוָה בְּעֻזְּךָ יִשְׂמַח־מֶלֶךְ וּבִישׁוּעָתְךָ מַה־[יָּגֵל] (יגיל) מְאֹד:

בעזך ישמח מלך. רבותינו פתרוהו על מלך המשיח ונכון הדבר לפותרו עוד על דוד עצמו לתשובת אחרים שדרשו בו שאחר שלקח את בת שבע אמר מזמור זה:

ג׳ תַּאֲוַת לִבּוֹ נָתַתָּה לּוֹ וַאֲרֶשֶׁת שְׂפָתָיו בַּל־מָנַעְתָּ סֶלָה:

וארשת. לשון דבור ואין לו דמיון ומנחם הביא לו חבר כרשיון כורש מלך פרס (עזרא ג׳) ושניהם לשון מבטא שפתים:

ד׳ כִּי־תְקַדְּמֶנּוּ בִּרְכוֹת טוֹב תָּשִׁית לְרֹאשׁוֹ עֲטֶרֶת פָּז:

כי תקדמנו ברכות טוב. קודם ששאלתי ממך הקדמת לי ברכתך על ידי נתן הנביא והקימותי את זרעך וגו׳ (ש״ב ז׳) והכינותי את כסא ממלכתך על ישראל לעולם:

תשית לראשו עטרת פז. ויקח עטרת מלכם ותהי על ראש דוד (שם ב׳ י״ב):

ה׳ חַיִּים | שָׁאַל מִמְּךָ נָתַתָּה לּוֹ אֹרֶךְ יָמִים עוֹלָם וָעֶד:

חיים שאל ממך. כשהייתי בורח לחוצה לארץ מפני שאול הייתי מתפלל אתהלך לפני ה׳ בארצות החיים (לקמן קי״ו):

נתתה לו. שהשיבותני לארץ ישראל:

אורך ימים. למלכותי שאמרת והכינותי את כסא ממלכתך עד עולם:

ו׳ גָּדוֹל כָּבוֹדוֹ בִּישׁוּעָתֶךָ הוֹד וְהָדָר תְּשַׁוֵּה עָלָיו:

תשוה. מנחם פתר תשוה תשים תשית לשון א׳ להם:

ז׳ כִּי־תְשִׁיתֵהוּ בְרָכוֹת לָעַד תְּחַדֵּהוּ בְשִׂמְחָה אֶת־פָּנֶיךָ:

תחדהו. לשון חדוה:

את פניך. בגן עדן, ורבותינו שדרשוהו במלך המשיח הביאו ראיה לדבר ועד עתיק יומיא מטה וקדמוהי הקרבוהי (דניאל ז׳:י״ג) ואומר (ירמיהו ל׳:כ״א) והקרבתיו ונגש אלי:

ח׳ כִּי־הַמֶּלֶךְ בּוֹטֵחַ בַּיהוָה וּבְחֶסֶד עֶלְיוֹן בַּל־יִמּוֹט:

בל ימוט. ובחסד עליון הוא בוטח שלא ימוט:

ט׳ תִּמְצָא יָדְךָ לְכָל־אֹיְבֶיךָ יְמִינְךָ תִּמְצָא שֹׂנְאֶיךָ:

תמצא ידך לכל אויביך. כל מכת ידך שיש לך להביא הבא על אויביך:

י׳ תְּשִׁיתֵמוֹ | כְּתַנּוּר אֵשׁ לְעֵת פָּנֶיךָ יְהוָה בְּאַפּוֹ יְבַלְּעֵם וְתֹאכְלֵם אֵשׁ:

לעת פניך. לעת זעמך:

באפו יבלעם. תפלה היא זו:

י״א פִּרְיָמוֹ מֵאֶרֶץ תְּאַבֵּד וְזַרְעָם מִבְּנֵי אָדָם:

פרימו מארץ תאבד. להקב״ה הוא מתפלל שיאבד זרעו של עמלק הרשע:

י״ב כִּי־נָטוּ עָלֶיךָ רָעָה חָשְׁבוּ מְזִמָּה בַּל־יוּכָלוּ:

כי נטו עליך רעה. כנגד טיטוס הרשע שאמר הרג את עצמו:

בל יוכלו. לעשותה:

י״ג כִּי תְשִׁיתֵמוֹ שֶׁכֶם בְּמֵיתָרֶיךָ תְּכוֹנֵן עַל־פְּנֵיהֶם:

כי תשיתמו שכם. אשר תשית אותם לחלק שיחלקו ישראל את ממונם כמו שנאמר (ישעיהו כ״ג:י״ח) והיה סחרה ואתננה וגו׳:

במיתריך תכונן על פניהם. במיתרי קשתותיך תכונן חציך ותזמינם לירות על פניהם:

י״ד רוּמָה יְהוָה בְּעֻזֶּךָ נָשִׁירָה וּנְזַמְּרָה גְּבוּרָתֶךָ: {פ}

רומה ה׳ בעזך. על הקמים ונשירה ונזמרה, (סא״א):

פרק כ״ב

א׳ לַמְנַצֵּחַ עַל־אַיֶּלֶת הַשַּׁחַר מִזְמוֹר לְדָוִד:

אילת השחר. שם כלי שיר, ד״א על כנסת ישראל שהיא אילת אהבים הנשקפה כמו שחר (שיר ז י׳), ורבותינו דרשוהו באסתר, ומנחם פתר אילת לשון מעוז כמו אילותי לעזרתי חושה (סימן זה):

השחר. לשון שחרית, ומנחם פתר לשון בקור, כמו שוחר טוב יבקש רצון (משלי י״א:כ״ז) וכמו לשחר פניך:

ב׳ אֵלִי אֵלִי לָמָה עֲזַבְתָּנִי רָחוֹק מִישׁוּעָתִי דִּבְרֵי שַׁאֲגָתִי׃

למה עזבתני. עתידה היא ללכת בגילה ואמר דוד תפלה זו על העתיד׃

רחוק מישועתי. ומדברי שאגתי׃

ג׳ אֱלֹהַי אֶקְרָא יוֹמָם וְלֹא תַעֲנֶה וְלַיְלָה וְלֹא־דֳמִיָּה לִי׃

אקרא יומם. אני קורא לך מיום אל יום ואינך עונה׃

ד׳ וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל׃

ואתה קדוש. ויושב לשמוע תהלות ישראל מימים קדמונים׃

ה׳ בְּךָ בָּטְחוּ אֲבֹתֵינוּ בָּטְחוּ וַתְּפַלְּטֵמוֹ׃

ו׳ אֵלֶיךָ זָעֲקוּ וְנִמְלָטוּ בְּךָ בָטְחוּ וְלֹא־בוֹשׁוּ׃

ז׳ וְאָנֹכִי תוֹלַעַת וְלֹא־אִישׁ חֶרְפַּת אָדָם וּבְזוּי עָם׃

ואנכי תולעת. כל ישראל מכנה כאיש אחד׃

ח׳ כָּל־רֹאַי יַלְעִגוּ לִי יַפְטִירוּ בְשָׂפָה יָנִיעוּ רֹאשׁ׃

יפטירו. יפתחו כמו פטר רחם ופטר חמור (שמות י״ג:י״ב) פוטר מים (משלי יז)׃

ט׳ גֹּל אֶל־יְהוָה יְפַלְּטֵהוּ יַצִּילֵהוּ כִּי־חָפֵץ בּוֹ׃

גול אל ה׳. כמו לגולל יש לאדם לגולל יהבו ומשאו ליוצרו למען יפלטהו׃

י׳ כִּי־אַתָּה גֹחִי מִבֶּטֶן מַבְטִיחִי עַל־שְׁדֵי אִמִּי׃

גוחי. מוציאי מושכי כמו (איוב מ׳:כ״ג) יגיח ירדן אל פיהו׃

מבטיחי על שדי אמי. זימנת לאדם שדים לישען עליהם למחיה׃

י״א עָלֶיךָ הָשְׁלַכְתִּי מֵרָחֶם מִבֶּטֶן אִמִּי אֵלִי אָתָּה׃

עליך השלכתי מרחם. נשלכתי מרחם מאז הוצאתני מרחם, כד״א (ישעיהו מ״ו:ג׳) עמוסים מני בטן מאז נולדו השבטים נשאם ונהלם׃

י״ב אַל־תִּרְחַק מֶמֶּנִּי כִּי־צָרָה קְרוֹבָה כִּי־אֵין עוֹזֵר׃

י״ג סְבָבוּנִי פָּרִים רַבִּים אַבִּירֵי בָשָׁן כִּתְּרוּנִי׃

פרים רבים. מלכיות חזקי׳׃

אבירי בשן. גם הוא לשון פרים בבשן שהם שמנים׃

כתרוני. סבבוני ככתר המקפת את הראש׃

י״ד פָּצוּ עָלַי פִּיהֶם אַרְיֵה טֹרֵף וְשֹׁאֵג׃

אריה טרף. נבוכדנצר׃

ט״ו כַּמַּיִם נִשְׁפַּכְתִּי וְהִתְפָּרְדוּ כָּל־עַצְמוֹתָי הָיָה לִבִּי כַּדּוֹנָג נָמֵס בְּתוֹךְ מֵעָי׃

כדונג. שעוה הנמוחה מחום האש׃

ט״ז בֶּבֶשׁ כַּחֲרֵשׁ | פִּחֵי וְלִשׁוֹנִי מַדְבֵּק מַלְקוֹחַי וְלַעֲפַר־מָוֶת תִּשְׁפְּתָנִי׃

מלקוחי. הם החניכים שקורין פאלייש בלע״ז, כשאדם מיצר אין רוק מצוי בפיו, ומנחם פתר מלקוחי אנטיילאש בלע״ז, כמו (שם ו׳) במלקחים לקח והמלקוח הן השינים אשר דומות למלקוחי חרשים (סא״א)׃

ולעפר מות. לדכאות מיתה׃

תשפתני. אתה תושיבני, לשון שפיתת קדרה, שפות הסיר (יחזקאל כד), ומנחם פתר כל לשון שפיתה לשון שימה׃

י״ז כִּי סָבָבוּנִי כְּלָבִים עֲדַת מְרֵעִים הִקִּיפוּנִי כָּאֲרִי יָדַי וְרַגְלָי׃

כארי ידי ורגלי. כאילו הם מדוכאים בפי ארי וכן אמר חזקיה כארי כן ישבר כל עצמותי (ישעיהו ל״ח:י״ג)׃

י״ח אֲסַפֵּר כָּל־עַצְמוֹתָי הֵמָּה יַבִּיטוּ יִרְאוּ־בִי׃

אספר כל עצמותי. כאב עצמי׃

המה יביטו. שמחים לאידי׃

י״ט יְחַלְּקוּ בְגָדַי לָהֶם וְעַל־לְבוּשִׁי יַפִּילוּ גוֹרָל׃

ועל לבושי יפילו גורל. בוזזים את נכסי׃

כ׳ וְאַתָּה יְהוָה אַל־תִּרְחָק אֱיָלוּתִי לְעֶזְרָתִי חוּשָׁה׃

אילותי. כחי כמו (לקמן פח) הייתי כגבר אין איל וכמו יש לאל ידי (בראשית ל״א:כ״ט)׃

כ״א הַצִּילָה מֵחֶרֶב נַפְשִׁי מִיַּד־כֶּלֶב יְחִידָתִי׃

כ״ב הוֹשִׁיעֵנִי מִפִּי אַרְיֵה וּמִקַּרְנֵי רֵמִים עֲנִיתָנִי׃

הושיעני מפי אריה. כאשר מקרני ראמים עניתני, זה האמורי אשר כגובה ארזי גבהו (עמוס ב׳:ט׳) שלשים ואחד מלכי׳׃

כ״ג אֲסַפְּרָה שִׁמְךָ לְאֶחָי בְּתוֹךְ קָהָל אֲהַלְלֶךָּ׃

אספרה שמך לאחי. בהתאסף כל כנסיותי וכן אומר להם יראי ה׳ הללוהו אלו הגרים וכל זרע יעקב׃

כ״ד יִרְאֵי יְהוָה | הַלְלוּהוּ כָּל־זֶרַע יַעֲקֹב כַּבְּדוּהוּ וְגוּרוּ מִמֶּנּוּ כָּל־זֶרַע יִשְׂרָאֵל׃

וגורו. לשון יראה׃

כ״ה כִּי לֹא־בָזָה וְלֹא שִׁקַּץ עֱנוּת עָנִי וְלֹא־הִסְתִּיר פָּנָיו מִמֶּנּוּ וּבְשַׁוְּעוֹ אֵלָיו שָׁמָע׃

ענות עני. צעקת דל כל ענייה שבמקרא לשון צעקה ועוד יש לפתור ענות לשון הכנעה כמו (שמות י׳) לענות מפני. שהוא נכנע ומתפלל לפניך׃

כ״ו מֵאִתְּךָ תְּהִלָּתִי בְּקָהָל רָב נְדָרַי אֲשַׁלֵּם נֶגֶד יְרֵאָיו׃

כ״ז יֹאכְלוּ עֲנָוִים | וְיִשְׂבָּעוּ יְהַלְלוּ יְהוָה דֹּרְשָׁיו יְחִי לְבַבְכֶם לָעַד׃

יאכלו ענוים. לעת הגאולה לימות המשיח׃

יחי לבבכם לעד. כל זה אומר לפניהם׃

כ״ח יִזְכְּרוּ | וְיָשֻׁבוּ אֶל־יְהוָה כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ וְיִשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ כָּל־מִשְׁפְּחוֹת גּוֹיִם׃

יזכרו וישובו אל ה׳. יזכרו האומות הרעה שמצאתנו כשיראו את הטובה וישובו אל ה׳׃

כ״ט כִּי לַיהוָה הַמְּלוּכָה וּמֹשֵׁל בַּגּוֹיִם׃

כי לה׳ המלוכה. כי יראו שחוזרת לך המלוכה והממשלה׃

ל׳ אָכְלוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ | כָּל־דִּשְׁנֵי־אֶרֶץ לְפָנָיו יִכְרְעוּ כָּל־יוֹרְדֵי עָפָר וְנַפְשׁוֹ לֹא חָיָה׃

אכלו וישתחוו כל דשני ארץ. הרי זה מקרא מסורס אכלו ענוים כל דשני ארץ וישתחוו לה׳ בהלל והודאה על הטובה, דשני ארץ טוב חלב הארץ כל זה יראו אפסי הארץ וישובו אל ה׳׃

לפניו יכרעו. אז כל מתי הרשעים מתוך גיהנם ולא ירחם עליהם לחיות את נפשם מגיהנם׃

ונפשו. של כל אחד ואחד׃

לא חיה. לא יחיה, רבותינו דרשו מן המקרא הזה שהמתים לפני מיתתם בשעת נטילת נשמה רואין פני שכינה׃

ל״א זֶרַע יַעַבְדֶנּוּ יְסֻפַּר לָאדֹנָי לַדּוֹר׃

זרע יעבדנו וגו׳. זרע ישראל אשר תמיד עובדים אותו׃

יסופר לאדני לדור. סרס המקרא ודרשהו יסופר לדור אחרון לשם ה׳ ולשבחו את אשר עשה לאותו זרע׃

ל״ב יָבֹאוּ וְיַגִּידוּ צִדְקָתוֹ לְעַם נוֹלָד כִּי עָשָׂה׃ {פ}

יבאו. הראשונים ויגידו צדקתו לעם הנולד כי עשה להם צדקה׃

פרק כ״ג

א׳ מִזְמוֹר לְדָוִד יְהוָה רֹעִי לֹא אֶחְסָר׃

מזמור לדוד. אמרו רבותינו כל מקום שנאמר מזמור לדוד מנגן ואח״כ שורה עליו שכינה מזמור להביא רוח הקודש לדוד, וכל שנאמר בו לדוד מזמור שרתה עליו שכינה ואח״כ אמר שירה׃

ה׳ רועי. במדבר הזה שאני הולך בו בטוח אני שלא אחסר כלום׃

ב׳ בִּנְאוֹת דֶּשֶׁא יַרְבִּיצֵנִי עַל־מֵי מְנֻחוֹת יְנַהֲלֵנִי׃

בנאות דשא. בנוה דשאין לפי שהתחיל לדמות מזונותיו למרעה בהמה שאמר ה׳ רועי נופל על הלשון של ה׳ רועי נאות דשא, ומזמור זה אמר דוד ביער חרת, למה נקרא שמו יער חרת שהיה מנוגב כחרס והרטיבו הקב״ה מטוב של העולם הבא (מדרש תהלים)׃

ג׳ נַפְשִׁי יְשׁוֹבֵב יַנְחֵנִי בְמַעְגְּלֵי־צֶדֶק לְמַעַן שְׁמוֹ׃

נפשי ישובב. רוחי שהופג בצרות ובמנוסה ישובב לקדמותו׃

במעגלי צדק. בדרכי מישור שלא אפול ביד אויבי׃

ד׳ גַּם כִּי־אֵלֵךְ בְּגֵיא צַלְמָוֶת לֹא־אִירָא רָע כִּי־אַתָּה עִמָּדִי שִׁבְטְךָ וּמִשְׁעַנְתֶּךָ הֵמָּה יְנַחֲמֻנִי׃

בגיא צלמות. בארץ חושך ועל מדבר זיף אמר, כל צלמות לשון חושך פירשו דונש בן לברט׃

שבטך ומשענתך. יסורים שבאו עלי ומשען שאני בטוח על חסדך שניהם ינחמוני שיהיו לי לסלוח עון ובטוח אני שתערוך לפני שלחן היא המלכות׃

ה׳ תַּעֲרֹךְ לְפָנַי | שֻׁלְחָן נֶגֶד צֹרְרָי דִּשַּׁנְתָּ בַשֶּׁמֶן רֹאשִׁי כּוֹסִי רְוָיָה׃

דשנת בשמן ראשי. כבר נמשחתי על פיך למלך׃

כוסי רויה. לשון שובע׃

ו׳ אַךְ | טוֹב וָחֶסֶד יִרְדְּפוּנִי כָּל־יְמֵי חַיָּי וְשַׁבְתִּי בְּבֵית־יְהוָה לְאֹרֶךְ יָמִים׃ {פ}

פרק כ״ד

א׳ לְדָוִד מִזְמוֹר לַיהוָה הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ׃

לה׳ הארץ. ארץ ישראל׃

תבל. שאר ארצות׃

ב׳ כִּי־הוּא עַל־יַמִּים יְסָדָהּ וְעַל־נְהָרוֹת יְכוֹנְנָהָ׃

על ימים יסדה. שבעה ימים מקיפין ארץ ישראל וארבע נהרות, ירדן, וירמוך, קרמיון, ופוגה׃

ג׳ מִי־יַעֲלֶה בְהַר־יְהוָה וּמִי־יָקוּם בִּמְקוֹם קָדְשׁוֹ׃

מי יעלה בהר ה׳. אף על פי שכל יושבי תבל שלו אין הכל כדאי ליקרב אליו אלא נקי כפים וגו׳׃

ד׳ נְקִי כַפַּיִם וּבַר־לֵבָב אֲשֶׁר | לֹא־נָשָׂא לַשָּׁוְא נַפְשִׁי וְלֹא נִשְׁבַּע לְמִרְמָה׃

לא נשא לשוא נפשי. לא נשבע בשמי ובנפשי לשוא מצינו לשון שבועה נופל על נפש שנאמר נשבע ה׳ צבאות בנפשו (ירמיהו נ״א:י״ד)׃

ה׳ יִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת יְהוָה וּצְדָקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׁעוֹ׃

ו׳ זֶה דּוֹר דֹּרְשָׁו מְבַקְשֵׁי פָנֶיךָ יַעֲקֹב סֶלָה׃

זה. שכך מעשיו, הוא דור דורשיו׃

ז׳ שְׂאוּ שְׁעָרִים | רָאשֵׁיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבוֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד׃

שאו שערים ראשיכם. בימי שלמה בנו כשבא להכניס ארון לבית קדשי הקדשים ודבקו שערים זו בזו אמר כ״ד רננות ולא נענה עד שאמר (ד״ה ב ו׳) אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך׃

ח׳ מִי זֶה ׀ מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְהוָה עִזּוּז וְגִבּוֹר יְהוָה גִּבּוֹר מִלְחָמָה׃

ט׳ שְׂאוּ שְׁעָרִים | רָאשֵׁיכֶם וְשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד׃

פתחי עולם. פתחים שקדושתן עולמית׃

י׳ מִי־הוּא זֶה ׀ מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְהוָה צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד סֶלָה׃ {פ}

פרק כ״ה

א׳ לְדָוִד אֵלֶיךָ יְהוָה נַפְשִׁי אֶשָּׂא׃

נפשי אשא. אכוון לבי׃

ב׳ אֱלֹהַי בְּךָ בָטַחְתִּי אַל־אֵבוֹשָׁה אַל־יַעַלְצוּ אוֹיְבַי לִי׃

ג׳ גַּם כָּל־קֹוֶיךָ לֹא יֵבֹשׁוּ יֵבֹשׁוּ הַבּוֹגְדִים רֵיקָם׃

הבוגדים ריקם. הגזלנים החמסנים המושיבים את העניים ריקם מנכסיהם כמו (לעיל ז׳) ואחלצה צוררי ריקם׃

ד׳ דְּרָכֶיךָ יְהוָה הוֹדִיעֵנִי אֹרְחוֹתֶיךָ לַמְּדֵנִי׃

ה׳ הַדְרִיכֵנִי בַּאֲמִתֶּךָ | וְלַמְּדֵנִי כִּי־אַתָּה אֱלֹהֵי יִשְׁעִי אוֹתְךָ קִוִּיתִי כָּל־הַיּוֹם׃

הדריכני. אדריצימו״י בלעז׃

אותך קויתי כל היום. הוא העה״ז שהוא יום לאומות ולילה לישראל׃

ו׳ זְכֹר־רַחֲמֶיךָ יְהוָה וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה׃

כי מעולם המה. מימות אדם הראשון שאמרת לו ביום אכלך ממנו מות תמות (בראשית ב׳:י״ז) ונתת לו יום משלך שהוא אלף שנים׃

ז׳ חַטֹּאות נְעוּרַי | וּפְשָׁעַי אַל־תִּזְכֹּר כְּחַסְדְּךָ זְכָר־לִי־אַתָּה לְמַעַן טוּבְךָ יְהוָה׃

כחסדך זכר לי. הראוי לחסדך זכור לי אלו מעשים טובים שבידי׃

ח׳ טוֹב־וְיָשָׁר יְהוָה עַל־כֵּן יוֹרֶה חַטָּאִים בַּדָּרֶךְ׃

טוב וישר ה׳. וחפץ להצדיק בריותיו׃

על כן יורה חטאים בדרך. תשובה, ד״א יורה חטאים הרוצחים שנאמר תכין לך הדרך וגו׳ (דברים י״ט:ג׳) מקלט מקלט היה כתוב על פרשת דרכים כו׳ כדאיתא במכות׃

ט׳ יַדְרֵךְ עֲנָוִים בַּמִּשְׁפָּט וילַמֵּד עֲנָוִים דַּרְכּוֹ׃

י׳ כָּל־אָרְחוֹת יְהוָה חֶסֶד וֶאֱמֶת לְנֹצְרֵי בְרִיתוֹ וְעֵדֹתָיו׃

י״א לְמַעַן־שִׁמְךָ יְהוָה וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנִי כִּי רַב־הוּא׃

למען שמך. הרב סלח לעוני׃

כי רב הוא. כי נאה לרב לסלוח עון רב׃

י״ב מִי־זֶה הָאִישׁ יְרֵא יְהוָה יוֹרֶנּוּ בְּדֶרֶךְ יִבְחָר׃

מי זה האיש ירא ה׳. הקב״ה יורנו בדרך שהוא יבחר הוא דרך הטוב׃

י״ג נַפְשׁוֹ בְּטוֹב תָּלִין וְזַרְעוֹ יִירַשׁ אָרֶץ׃

נפשו בטוב תלין. כשילין בקבר תלין בטובה נפשו׃

י״ד סוֹד יְהוָה לִירֵאָיו וּבְרִיתוֹ לְהוֹדִיעָם׃

ט״ו עֵינַי תָּמִיד אֶל־יְהוָה כִּי הוּא־יוֹצִיא מֵרֶשֶׁת רַגְלָי׃

ט״ז פְּנֵה־אֵלַי וְחָנֵּנִי כִּי־יָחִיד וְעָנִי אָנִי׃

כי יחיד ועני אני. ועון רבים תלוי בי ולנגדן אני יחיד לפיכך פנה אלי וחנני כי תפלתי צריכה לתשועת כל ישראל׃

י״ז צָרוֹת לְבָבִי הִרְחִיבוּ מִמְּצוּקוֹתַי הוֹצִיאֵנִי׃

י״ח רְאֵה עָנְיִי וַעֲמָלִי וְשָׂא לְכָל־חַטֹּאותָי׃

ראה עניי ועמלי. ועל ידיהם שא לכל חטאתי׃

י״ט רְאֵה־אֹיְבַי כִּי־רָבּוּ וְשִׂנְאַת חָמָס שָׂנְאוּנִי׃

ושנאת חמס. שלא כדין׃

כ׳ שַׁמְרָה נַפְשִׁי וְהַצִּילֵנִי אַל־אֵבוֹשׁ כִּי־חָסִיתִי בָךְ׃

כ״א תֹּם וָיֹשֶׁר יִצְּרוּנִי כִּי קִוִּיתִיךָ׃

> **יצרוני.** ישמרוני׃

כ״ב פְּדֵה אֱלֹהִים אֶת־יִשְׂרָאֵל מִכֹּל צָרוֹתָיו׃ {פ}

פרק כ״ו

א׳ לְדָוִד | שָׁפְטֵנִי יְהוָה כִּי־אֲנִי בְתֻמִּי הָלָכְתִּי וּבַיהוָה בָּטַחְתִּי לֹא אֶמְעָד׃

> **שפטני ה׳.** ובמקום אחר הוא אומר אל תבא במשפט וגו׳ (לקמן קמ״ג) אמר דוד כשאתה דן את הרשעים שפטני כי לפי הרשעים אני צדיק וכשאתה דן את הצדיקים אל תביאני במשפט׃

ב׳ בְּחָנֵנִי יְהוָה וְנַסֵּנִי (צרופה) [צָרְפָה] כִלְיוֹתַי וְלִבִּי׃

ג׳ כִּי־חַסְדְּךָ לְנֶגֶד עֵינָי וְהִתְהַלַּכְתִּי בַּאֲמִתֶּךָ׃

ד׳ לֹא־יָשַׁבְתִּי עִם־מְתֵי־שָׁוְא וְעִם נַעֲלָמִים לֹא אָבוֹא׃

> **ועם נעלמים.** הנכנסין בסתר לעשות במחשך מעשיהם׃
>
> **לא אבוא.** איני רגיל לבוא וליכנס במקהלם׃

ה׳ שָׂנֵאתִי קְהַל מְרֵעִים וְעִם־רְשָׁעִים לֹא אֵשֵׁב׃

ו׳ אֶרְחַץ בְּנִקָּיוֹן כַּפָּי וַאֲסֹבְבָה אֶת־מִזְבַּחֲךָ יְהוָה׃

> **בנקיון.** שאין גזל במצות שאני מקיים לולב הגזול פסול׃

ז׳ לַשְׁמֵעַ בְּקוֹל תּוֹדָה וּלְסַפֵּר כָּל־נִפְלְאוֹתֶיךָ׃

> **לשמע.** כמו להשמיע׃
>
> **כל נפלאותיך.** זה הלל שיש בו לשעבר ויש בו לגוג ויש בו לימות המשיח ויש בו לעתיד לבא׃

ח׳ יְהוָה אָהַבְתִּי מְעוֹן בֵּיתֶךָ וּמְקוֹם מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ׃

ט׳ אַל־תֹּאסֵף עִם־חַטָּאִים נַפְשִׁי וְעִם־אַנְשֵׁי דָמִים חַיָּי׃

י׳ אֲשֶׁר־בִּידֵיהֶם זִמָּה וִימִינָם מָלְאָה שֹׁחַד׃

> **זמה.** כל זמה שבמקרא לשון מחשבה יש לטובה ויש לרעה׃

י״א וַאֲנִי בְתֻמִּי אֵלֵךְ פְּדֵנִי וְחָנֵּנִי׃

י״ב רַגְלִי עָמְדָה בְמִישׁוֹר בְּמַקְהֲלִים אֲבָרֵךְ יְהוָה׃ {פ}

> **רגלי עמדה במישור.** בדרך ישרה׃

פרק כ״ז

א׳ לְדָוִד | יְהוָה | אוֹרִי וְיִשְׁעִי מִמִּי אִירָא יְהוָה מָעוֹז־חַיַּי מִמִּי אֶפְחָד׃

ב׳ בִּקְרֹב עָלַי | מְרֵעִים ׀ לֶאֱכֹל אֶת־בְּשָׂרִי צָרַי וְאֹיְבַי לִי הֵמָּה כָשְׁלוּ וְנָפָלוּ׃

ג׳ אִם־תַּחֲנֶה עָלַי | מַחֲנֶה ׀ לֹא־יִירָא לִבִּי אִם־תָּקוּם עָלַי מִלְחָמָה בְּזֹאת אֲנִי בוֹטֵחַ׃

בזאת אני בוטח. במה שאמר למעלה ה׳ מעוז חיי׃

ד׳ אַחַת | שָׁאַלְתִּי מֵאֵת־יְהוָה ׀ אוֹתָהּ אֲבַקֵּשׁ שִׁבְתִּי בְּבֵית־יְהוָה כָּל־יְמֵי חַיַּי לַחֲזוֹת בְּנֹעַם־יְהוָה וּלְבַקֵּר בְּהֵיכָלוֹ׃

ולבקר בהיכלו. ליראות שם בכל בקר ובקר כך פירשו דונש, ומנחם חברו עם לא יבקר בין טוב לרע (ויקרא כ״ז:ל״ג), אבל דונש פתר לשון בוקר׃

ה׳ כִּי יִצְפְּנֵנִי | בְּסֻכֹּה ׀ בְּיוֹם רָעָה יַסְתִּרֵנִי בְּסֵתֶר אָהֳלוֹ בְּצוּר יְרוֹמְמֵנִי׃

כי יצפנני בסכה. בטוח אני שיצפנני בבית מקדשו ושנינו בסדר עולם שהמקרא הזה נאמר על יואש בן אחזיה שהסתירתו יהושבע אחותו בעליית בית קדשי הקדשים, כענין שנאמר (מלכים ב י״א:ג׳) ויהי אתה בית ה׳ מתחבא שש שנים׃

בצור ירוממני. העמיד על סלע רגלי׃

ו׳ וְעַתָּה יָרוּם רֹאשִׁי עַל אֹיְבַי סְבִיבוֹתַי וְאָזְבְּחָה בְאָהֳלוֹ זִבְחֵי תְרוּעָה אָשִׁירָה וַאֲזַמְּרָה לַיהוָה׃

זבחי תרועה. זבחים שאומר עליהם שיר׃

ז׳ שְׁמַע־יְהוָה קוֹלִי אֶקְרָא וְחָנֵּנִי וַעֲנֵנִי׃

ח׳ לְךָ | אָמַר לִבִּי בַּקְּשׁוּ פָנָי אֶת־פָּנֶיךָ יְהוָה אֲבַקֵּשׁ׃

לך אמר לבי בקשו פני. בשבילך בשליחותיך אומר (לי) לבי בקשו כלכם ישראל את פני ואני שומע לו, את פניך ה׳ אבקש׃

לך. כמו (איוב ל״ג:ו׳) הן אני כפיך לאל, במקומו, אם לאל תריבון (שם י״ג), במקומו, אף כאן לך אמר לבי במקומך בא אלי לבי לומר כן׃

ט׳ אַל־תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ | מִמֶּנִּי ׀ אַל תַּט־בְּאַף עַבְדֶּךָ עֶזְרָתִי הָיִיתָ אַל־תִּטְּשֵׁנִי וְאַל־תַּעַזְבֵנִי אֱלֹהֵי יִשְׁעִי׃

אל תט. אל תכריע כמו ויט שמים (לעיל י״ח)׃

י׳ כִּי־אָבִי וְאִמִּי עֲזָבוּנִי וַיהוָה יַאַסְפֵנִי׃

כי אבי ואמי עזבוני. בשעת תשמיש להנאתן נתכוונו כיון שגמרו הנאתן זה הופך פניו אילך וזה הופך פניו אילך׃

וה׳ יאספני. הקב״ה שומר את הטיפה וצר את העובר׃

י״א הוֹרֵנִי יְהוָה דַּרְכֶּךָ וְנַחֵנִי בְּאֹרַח מִישׁוֹר לְמַעַן שׁוֹרְרָי׃

י״ב אַל־תִּתְּנֵנִי בְּנֶפֶשׁ צָרָי כִּי קָמוּ־בִי עֵדֵי־שֶׁקֶר וִיפֵחַ חָמָס׃

בנפש צרי. בתאות שונאי להיות תאותם מתקיימת עלי׃

ויפח חמס. דוברי רעה לשון אחר לשון מוקש (סא״א)׃

י״ג לוּלֵא הֶאֱמַנְתִּי לִרְאוֹת בְּטוּב־יְהוָה בְּאֶרֶץ חַיִּים׃

לולא האמנתי וגו׳. אם לא שהאמנתי בהקב״ה כבר קמו בי אותם עדי שקר וכלוני, לולא נקוד עליו למדרש שדרשו רבותינו יודע אני שאתה נותן שכר לצדיקים לעולם הבא אבל איני יודע אם יש לי חלק עמהם אם לאו׃

י״ד קַוֵּה אֶל־יְהוָה חֲזַק וְיַאֲמֵץ לִבֶּךָ וְקַוֵּה אֶל־יְהוָה׃ {פ}

וקוה אל ה׳. ואם לא תתקבל תפלתך חזור וקוה׃

פרק כ״ח

א׳ לְדָוִד אֵלֶיךָ יְהוָה | אֶקְרָא צוּרִי אַל־תֶּחֱרַשׁ מִמֶּנִּי פֶּן־תֶּחֱשֶׁה מִמֶּנִּי וְנִמְשַׁלְתִּי עִם־יוֹרְדֵי בוֹר׃

ב׳ שְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנַי בְּשַׁוְּעִי אֵלֶיךָ בְּנָשְׂאִי יָדַי אֶל־דְּבִיר קָדְשֶׁךָ׃

ג׳ אַל־תִּמְשְׁכֵנִי עִם־רְשָׁעִים וְעִם־פֹּעֲלֵי אָוֶן דֹּבְרֵי שָׁלוֹם עִם־רֵעֵיהֶם וְרָעָה בִּלְבָבָם׃

אל תמשכני. אל תרגילני עם רשעים אטרירא״ש מו״י בלעז׃

ד׳ תֵּן־לָהֶם כְּפָעָלָם וּכְרֹעַ מַעַלְלֵיהֶם כְּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם תֵּן לָהֶם הָשֵׁב גְּמוּלָם לָהֶם׃

ה׳ כִּי לֹא יָבִינוּ אֶל־פְּעֻלֹּת יְהוָה וְאֶל־מַעֲשֵׂה יָדָיו יֶהֶרְסֵם וְלֹא יִבְנֵם׃

ו׳ בָּרוּךְ יְהוָה כִּי־שָׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנָי׃

ז׳ יְהוָה | עָזִּי וּמָגִנִּי בּוֹ בָטַח לִבִּי וְנֶעְזַרְתִּי וַיָּעַל לִבִּי וּמִשִּׁירִי אֲהוֹדֶנּוּ׃

ומשירי אהודנו. ומה היא ההודיה ה׳ עוז למו לאותן התלוין בו בעת שמעוז ישועות משיחו הוא׃

ח׳ יְהוָה עֻזָּמוֹ וּמָעוֹז יְשׁוּעוֹת מְשִׁיחוֹ הוּא׃

ט׳ הוֹשִׁיעָה | אֶת־עַמֶּךָ וּבָרֵךְ אֶת־נַחֲלָתֶךָ וּרְעֵם וְנַשְּׂאֵם עַד־הָעוֹלָם׃ {פ}

ורעם. לשון מרעה׃

פרק כ״ט

א׳ מִזְמוֹר לְדָוִד הָבוּ לַיהוָה בְּנֵי אֵלִים הָבוּ לַיהוָה כָּבוֹד וָעֹז׃

הבו לה׳. הכינו לה׳ והכינו לו אתם בני אילי הארץ מכאן שאומרים אבות, ומנחם חבר הבו לשון נתינה׃

אלים. שרים (סא״א)׃

הבו לה׳ כבוד ועוז. מכאן שאומרים גבורות׃

ב׳ הָבוּ לַיהוָה כְּבוֹד שְׁמוֹ הִשְׁתַּחֲווּ לַיהוָה בְּהַדְרַת־קֹדֶשׁ׃

כבוד שמו. זו קדושת השם ויש במזמור זה שמנה עשרה אזכרות וכנגדן תקנו י״ח ברכות׃

ג׳ קוֹל יְהוָה עַל־הַמָּיִם אֵל־הַכָּבוֹד הִרְעִים יְהוָה עַל־מַיִם רַבִּים׃

קול ה׳ על המים. על ים סוף ירעם משמים ה׳ וגו׳ (לעיל י״ח)׃

הרעים. טורמינטאו״ש בלעז׃

ד׳ קוֹל־יְהוָה בַּכֹּחַ קוֹל יְהוָה בֶּהָדָר׃

קול ה׳ בכח. בשעת מתן תורה צמצם את קולו לפי כחן של ישראל שנאמר והאלהים יעננו בקול (שמות י״ט:י״ט) בקולו של משה׃

ה׳ קוֹל יְהוָה שֹׁבֵר אֲרָזִים וַיְשַׁבֵּר יְהוָה אֶת־אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן׃

קול ה׳ שובר ארזים. האומות כענין שנאמר (שמואל א ז׳:י׳) וירעם ה׳ בקול גדול על פלשתים וגו׳, כי מקול ה׳ יחת אשור (ישעיהו ל׳:ל״א) ובשעת מתן תורה כי מי כל בשר וגומר ויחי (דברים ד׳) אתה שמעת וחיית ואומות העולם שומעים ומתים׃

ו׳ וַיַּרְקִידֵם כְּמוֹ־עֵגֶל לְבָנוֹן וְשִׂרְיֹן כְּמוֹ בֶן־רְאֵמִים׃

וירקידם כמו עגל. את הארזים ואת ההרים שבאו לשמוע מתן תורה׃

לבנון ושריון. שמות ההרים׃

ז׳ קוֹל יְהוָה חֹצֵב לַהֲבוֹת אֵשׁ׃

חוצב להבות אש. טיילנ״ט בלעז, ורבותינו פירשו שהיה הדבור של עשרת הדברות יוצא בלהבות אש מפיו ונחקק על הלוחות כתבניתם׃

ח׳ קוֹל יְהוָה יָחִיל מִדְבָּר יָחִיל יְהוָה מִדְבַּר קָדֵשׁ׃

יחיל מדבר. לשון חיל כיולדה (ירמיה ו׳)׃

יחיל ה׳ מדבר קדש. הוא מדבר סיני כמו שאמרו רבותינו במסכת שבת ה׳ שמות נקראו לו מדבר סיני מדבר ציז מדבר קדש מדבר קדמות מדבר פארן, מדבר קדש שנתקדשו ישראל עליו׃

ט׳ קוֹל יְהוָה | יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת וַיֶּחֱשֹׂף יְעָרוֹת וּבְהֵיכָלוֹ כֻּלּוֹ אֹמֵר כָּבוֹד׃

קול ה׳ יחולל אילות. יפחיד ויחיל לעתיד את העכו״ם שהם עכשיו עומדים בחוזק כאילות כענין שנאמ׳ (לעיל יח) משו׳ רגלי כאילו׳ א״ר פנחס כאילים אין כתיב כאן אלא כאילות כנקבות שרגלי הנקיבות עומדות ביושר יותר מן הזכרים, ל״א יחולל קריא״ה בלעז, כמו לפני גבעות חוללתי (משלי ח׳:כ״ה) (סא״א)׃

ויחשוף יערות. כמו מחשוף הלבן (בראשית ל׳:ל״ז) יקלף עצי היער כלומר יפשוט מכבודם המשולים כעצי היער אשר כגובה ארזים גובהו׃

ובהיכלו. שיבנה׃

כולו אומר כבוד. הכל יקלסוהו שם ויאמרו׃

י׳ יְהוָה לַמַּבּוּל יָשָׁב וַיֵּשֶׁב יְהוָה מֶלֶךְ לְעוֹלָם׃

ה׳ למבול ישב. בגדולתו יחידי וגם עתה וישב ה׳ לבדו מלך לעולם, והאלילים כליל יחלוף, אבל לעמו יתן עוז וברכת שלום, ורבותינו דרשוהו במתן תורה שנתפחדו ונתבהלו האומות ובאו להם אצל בלעם ואמרו לו מה קול ההמון ששמענו שמא מבול הוא בא להביא לעולם אמר להם כבר נשבע שלא יביא מבול אלא קול ההמון ששמעתם, הקב״ה נותן תורה לעמו׃

י״א יְהוָה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְהוָה | יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם׃ {פ}

פרק ל׳

א׳ מִזְמוֹר שִׁיר־חֲנֻכַּת הַבַּיִת לְדָוִד׃

שיר חנוכת הבית. שיאמרוהו הלוים בחנכת הבית בימי שלמה׃

ב׳ אֲרוֹמִמְךָ יְהוָה כִּי דִלִּיתָנִי וְלֹא־שִׂמַּחְתָּ אֹיְבַי לִי׃

ארוממך ה׳ כי דליתני. הגבהתני׃

ולא שמחת אויבי לי. כמו עלי שהיו אומרים אין לדוד חלק לעולם הבא, וכשראו שבשבילו נפתחו הדלתות לארון אז ידעו שמחל לו הקב״ה על אותו עון ונהפכו פני שונאי דוד כשולי קדירה׃

ג׳ יְהוָה אֱלֹהַי שִׁוַּעְתִּי אֵלֶיךָ וַתִּרְפָּאֵנִי׃

ותרפאני. היא סליחת עון כמו ושב ורפא לו (ישעיה ו׳)׃

ד׳ יְהוָה הֶעֱלִיתָ מִן־שְׁאוֹל נַפְשִׁי חִיִּיתַנִי (מיורדי) [מִיָּרְדִי־]בוֹר׃

מירדי בור. כמו מירידתי לבור שלא ארד לגיהנם׃

ה׳ זַמְּרוּ לַיהוָה חֲסִידָיו וְהוֹדוּ לְזֵכֶר קָדְשׁוֹ׃

זמרו לה׳ חסידיו. על מה שעשה לי כי יכולים אתם לחסות בו שייטיב לכם ואפילו אתם שרוים בצער אל תיראו׃

ו׳ כִּי רֶגַע | בְּאַפּוֹ חַיִּים בִּרְצוֹנוֹ בָּעֶרֶב יָלִין בֶּכִי וְלַבֹּקֶר רִנָּה׃

כי רגע. קטן באפו׃

חיים ברצונו. וחיים ארוכים יש בהרצותו ובהפייסו׃

ז׳ וַאֲנִי אָמַרְתִּי בְשַׁלְוִי בַּל־אֶמּוֹט לְעוֹלָם׃

ואני אמרתי בשלוי. בשלוותי הייתי חושב לא אמוט לעולם, אבל אין הדבר ברשותי כי אם ברשותו של הקב״ה ברצונו העמיד את הררי את גדולתי להיות עוז וכיון שהסתיר פניו ממני מיד הייתי נבהל׃

ח׳ יְהוָה בִּרְצוֹנְךָ הָעֱמַדְתָּה לְהָרְרִי־עֹז הִסְתַּרְתָּ פָּנֶיךָ הָיִיתִי נִבְהָל׃

ט׳ אֵלֶיךָ יְהוָה אֶקְרָא וְאֶל־אֲדֹנָי אֶתְחַנָּן׃

אליך ה׳ אקרא וגו׳ ואתחנן. תמיד לאמר לפניך מה בצע בדמי וגו׳ ואתה שמעת קולי והפכת מספדי למחול לי׃

י׳ מַה־בֶּצַע בְּדָמִי בְּרִדְתִּי אֶל־שָׁחַת הֲיוֹדְךָ עָפָר הֲיַגִּיד אֲמִתֶּךָ׃

י״א שְׁמַע־יְהוָה וְחָנֵּנִי יְהוָה הֱיֵה־עֹזֵר לִי׃

י״ב הָפַכְתָּ מִסְפְּדִי לְמָחוֹל לִי פִּתַּחְתָּ שַׂקִּי וַתְּאַזְּרֵנִי שִׂמְחָה׃

פתחת. אלאק״ש בלע״ז, כמו (בראשית כד) ויפתח את הגמלים, ור״ד כל המזמור על מרדכי ואסתר והמן, בפסיקתא זוטא׃

ואני אמרתי בשלוי, אמר המן, **אליך ה׳ אקרא**, אמרה אסתר וכו׳ עד **היה עוזר לי הפכת מספדי למחול לי**, אמר מרדכי וכל ישראל׃

י״ג לְמַעַן | יְזַמֶּרְךָ כָבוֹד וְלֹא יִדֹּם יְהוָה אֱלֹהַי לְעוֹלָם אוֹדֶךָּ׃ {פ}

פרק ל״א

א׳ לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד׃

ב׳ בְּךָ־יְהוָה חָסִיתִי אַל־אֵבוֹשָׁה לְעוֹלָם בְּצִדְקָתְךָ פַּלְּטֵנִי׃

ג׳ הַטֵּה אֵלַי | אָזְנְךָ מְהֵרָה הַצִּילֵנִי הֱיֵה לִי | לְצוּר־מָעוֹז לְבֵית מְצוּדוֹת לְהוֹשִׁיעֵנִי׃

מצודות. פלי״ישיץ בלע״ז׃

ד׳ כִּי־סַלְעִי וּמְצוּדָתִי אָתָּה וּלְמַעַן שִׁמְךָ תַּנְחֵנִי וְתִנְהָלֵנִי׃

תנחני. מונאראש״מוי בלע״ז כמו (שמות ל״ב) לך נחה את העם וגו׳:

ה׳ תּוֹצִיאֵנִי מֵרֶשֶׁת זוּ טָמְנוּ לִי כִּי־אַתָּה מָעוּזִּי׃

ו׳ בְּיָדְךָ֣ אַפְקִ֣יד רוּחִ֑י פָּדִ֥יתָה אוֹתִ֥י יְ֝הוָ֗ה אֵ֣ל אֱמֶֽת׃

בידך אפקיד רוחי. קומנ״דריה בלע״ז, אפקיד רוחי תמיד לפי שאתה פדיתה אותי מצרה:

ז׳ שָׂנֵ֣אתִי הַ֭שֹּׁמְרִים הַבְלֵי־שָׁ֑וְא וַ֝אֲנִ֗י אֶל־יְהוָ֥ה בָּטָֽחְתִּי׃

השומרים הבלי שוא. המצפים לתשועת ע״א:

ח׳ אָגִ֣ילָה וְאֶשְׂמְחָ֣ה בְחַסְדֶּ֑ךָ אֲשֶׁ֤ר רָ֖אִיתָ אֶת־עָנְיִ֣י יָ֭דַעְתָּ בְּצָר֣וֹת נַפְשִֽׁי׃

ט׳ וְלֹ֣א הִסְגַּרְתַּ֣נִי בְּיַד־א֑וֹיֵב הֶֽעֱמַ֖דְתָּ בַּמֶּרְחָ֣ב רַגְלָֽי׃

הסגרתני. ליבראש״מוי ומנחם חבר אותו לשון סגירה וכן כל לשון סגר:

י׳ חָנֵּ֣נִי יְ֭הוָה כִּֽי־צַר־לִ֑י עָשְׁשָׁ֥ה בְכַ֝עַ֗ס עֵינִ֥י נַפְשִׁ֖י וּבִטְנִֽי׃

עששה. כהתה לשון עששית שאדם נותן זכוכית לנגד עיניו לראות לעבר הזכוכית דבר, אין אותה מראה ברורה:

י״א כִּ֤י כָלוּ֙ בְּיָג֣וֹן חַיַּ֑י וּשְׁנוֹתַ֥י בַּאֲנָחָ֗ה כָּשַׁ֣ל בַּעֲוֹנִ֣י כֹחִ֑י וַעֲצָמַ֖י עָשֵֽׁשׁוּ׃

ועצמי עששו. לשון רקב כאלו אכלם עש:

י״ב מִכָּל־צוֹרְרַ֥י הָיִ֗יתִי חֶ֫רְפָּ֥ה וְלִשְׁכֵנַ֑י | וּמְא֥וֹד פַּ֝חַ֗ד לְמְיַדָּעָ֑י רֹאַ֥י בַּחוּץ֮ נָדְד֪וּ מִמֶּֽנִּי׃

מכל צוררי. מאת כל צוררי, **הייתי חרפה** לגדוף:

ולשכני. אני חרפה **מאד ופחד למיודעי** אמישקטיישנ״ץ. מתפחדים על קורותי:

י״ג נִשְׁכַּחְתִּי כְּמֵ֣ת מִלֵּ֑ב הָ֝יִ֗יתִי כִּכְלִ֥י אֹבֵֽד׃

ככלי אובד. ההולך לאבד כל לשון אבידה אין הלשון נופל על בעל אבידה לומר הוא אבד אותה אלא האבידה אובדת ממנו כד״א אשר תאבד ממנו (דברים כ, ׳ב) האובדת לא בקשתם (יחזקאל ל״ד:ד׳):

י״ד כִּ֤י שָׁ֭מַעְתִּי | דִּבַּ֣ת רַבִּ֑ים מָגֹ֥ור מִסָּ֝בִ֗יב בְּהִוָּסְדָ֥ם יַ֝חַ֗ד עָלַ֥י לָקַ֑חַת נַפְשִׁ֖י זָמָֽמוּ׃

דבת רבים. עצת רבים, דבת לשון דובב שפתי ישנים (שיר השירים ז׳:י׳) וכן כל דבה שבמקרא פרלר״יץ בלע״ז:

מגור מסביב. שמייראין ומפחדין אותי:

בהוסדם. בהתיעצם:

זממו. לשון מחשבה:

ט״ו וַ֭אֲנִי | עָלֶ֣יךָ בָטַ֑חְתִּי יְהוָ֥ה אָ֝מַ֗רְתִּי אֱלֹהַ֥י אָתָּֽה׃

ט״ז בְּיָדְךָ֣ עִתֹּתָ֑י הַצִּ֥ילֵנִי מִיַּד־א֝וֹיְבַ֗י וּמֵרֹדְפָֽי׃

בידך עתותי. עתים העוברים עלי על פיך הם ובגזרותיך:

י״ז הָאִ֣ירָה פָ֭נֶיךָ עַל־עַבְדֶּ֑ךָ הוֹשִׁיעֵ֥נִי בְחַסְדֶּֽךָ׃

י״ח יְהוָ֥ה אַל־אָ֝בוֹשָׁ֗ה כִּ֣י קְרָאתִ֑יךָ יֵבֹ֖שׁוּ רְשָׁעִ֣ים יִדְמ֖וּ לִשְׁאֽוֹל׃

אל אבושה וגו׳. אחרי שקראתיך אין נאה שאבוש:

ידמו לשאול. ישתתקו ויאלמו למות:

י״ט תֵּאָלַמְנָה שִׂפְתֵי־שֶׁקֶר הַדֹּבְרוֹת עַל־צַדִּיק עָתָק בְּגַאֲוָה וָבוּז:

הדוברות על צדיק עתק. שאומרות לשאול עלי דוד מבקש רעתך:

עתק. סרה דבר שאינו כמו ויעתק משם (בראשית י״ב:ח׳), ודונש פתר אותו לשון דבר גדול וקשה כמו עתקו וגם גברו חיל (איוב כ״א:ז׳), הון עתק (משלי ח׳:י״ח), ולמכסה עתיק (ישעיה כ״ג) (סא״א):

כ׳ מָה רַב־טוּבְךָ אֲשֶׁר־צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ פָּעַלְתָּ לַחוֹסִים בָּךְ נֶגֶד בְּנֵי אָדָם:

מה רב טובך. ידעתי לעולם הבא יש שכר טוב ליראיך ומכל מקום בעולם הזה שהרשעים מקיפים אותם אני מתפלל עליהם שתסתירם בסתר פניך:

כ״א תַּסְתִּירֵם | בְּסֵתֶר פָּנֶיךָ מֵרַכְסֵי־אִישׁ תִּצְפְּנֵם בְּסֻכָּה מֵרִיב לְשֹׁנוֹת:

מרוכסי איש. מחבורי רשעים המתקשרים יחד להרע להם:

כ״ב בָּרוּךְ יְהוָה כִּי הִפְלִיא־חַסְדּוֹ לִי בְּעִיר מָצוֹר:

בעיר מצור. בקעילה, כשאמר שאול עלי נסגר לבא בעיר דלתים ובריח (שמואל א כ״ג:ז׳):

כ״ג וַאֲנִי | אָמַרְתִּי בְחָפְזִי נִגְרַזְתִּי מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ אָכֵן שָׁמַעְתָּ קוֹל תַּחֲנוּנַי בְּשַׁוְּעִי אֵלֶיךָ:

ואני אמרתי בחפזי. כשיצאתי מקעילה ובאתי אל מדבר מעון והייתי נחפז ללכת מפני שאול כי השיגני, ושאול ואנשיו עוטרים אלי ואל אנשי לתפשם:

אמרתי. בלבי:

נגרזתי. נכרתתי לשון גרזן הכורת את העץ על שם גזירתו נקרא גרזן כך פי׳ דונש ומנחם חברו כמו נגרשתי ואין לו דמיון בתורה (סא״א):

כ״ד אֱהֲבוּ אֶת־יְהוָה כָּל־חֲסִידָיו אֱמוּנִים נֹצֵר יְהוָה וּמְשַׁלֵּם עַל־יֶתֶר עֹשֵׂה גַּאֲוָה:

אמונים נוצר ה׳. שומר ה׳ את המאמינים בישועתו וסומכים עליו:

על יתר. מדה במדה מכוונת כחץ על יתר הקשת (סא״א), או יש לפתור על יתר, חבל כנגד חבל קו כנגד קו, ל״א יתר הוא לשון גאוה כמו (ישעיהו ט״ו:ז׳) יתרה עשה פירוש ומשלם על יתר בגאוה לעושי גאוה (סא״א):

כ״ה חִזְקוּ וְיַאֲמֵץ לְבַבְכֶם כָּל־הַמְיַחֲלִים לַיהוָה: {פ}

חזקו ויאמץ לבבכם. כמו שראיתם שעשה לי להושיעני שהוחלתי לו:

פרק ל״ב

א׳ לְדָוִד מַשְׂכִּיל אַשְׁרֵי נְשׂוּי־פֶשַׁע כְּסוּי חֲטָאָה:

לדוד משכיל. אמרו חכמים כל מזמור שנאמר בו משכיל ע״י מתורגמן אמרו:

אשרי נשוי פשע. שהקב״ה נושא פשע ומכסה חטאיו:

נשוי. אנפורדוני״ץ בלע״ז:

ב׳ אַשְׁרֵי־אָדָם לֹא יַחְשֹׁב יְהוָה לוֹ עָוֹן וְאֵין בְּרוּחוֹ רְמִיָּה:

ולא יחשב לו עון. ובלבד שלא תהיה ברוחו רמיה להיות בדעתו לשוב אל קיאו:

ג׳ כִּי־הֶחֱרַשְׁתִּי בָּלוּ עֲצָמַי בְּשַׁאֲגָתִי כָּל־הַיּוֹם:

כי החרשתי. כאשר החרשתי מלהתודות על פשעי לפניך:

בלו עצמי. מרוב אנחותי ודאגותי כל היו׳ שהייתי דואג מפני הפורענות:

ד׳ כִּי | יוֹמָם וָלַיְלָה תִּכְבַּד עָלַי יָדֶךָ נֶהְפַּךְ לְשַׁדִּי בְּחַרְבֹנֵי קַיִץ סֶלָה:

כי יומם ולילה. היה כבד עלי מורא ידך וגזרותיך:

נהפך לשדי. לחלוח שלי, וכן לשד השמן (במדבר י״א:ח׳), לחלוח שמן כך פירשו דונש, ומנחם חבר לשון שדידה כמו משוד עניים (לעיל י״ב), רשעים זו שדוני (לעיל י״ז):

בחרבוני קיץ. עד שייבש בחורב הקיץ מפני דאגת כובד ידך שהייתי דואג על חטאתי ולפיכך:

ה׳ חַטָּאתִי אוֹדִיעֲךָ וַעֲוֹנִי לֹא־כִסִּיתִי אָמַרְתִּי אוֹדֶה עֲלֵי פְשָׁעַי לַיהוָה וְאַתָּה נָשָׂאתָ עֲוֹן חַטָּאתִי סֶלָה:

חטאתי אודיעך. תמיד ולשון הווה הוא כי אמרתי טוב שאודה עלי פשעי לה׳ ועתה כשהודיתי ואמרתי לנתן הנביא חטאתי (שמואל ב י״ב:י״ג) **נשאת עון חטאתי** כענין שנאמר (שם) גם ה׳ העביר חטאתך וגו׳:

ו׳ עַל־זֹאת יִתְפַּלֵּל כָּל־חָסִיד | אֵלֶיךָ לְעֵת מְצֹא רַק לְשֵׁטֶף מַיִם רַבִּים אֵלָיו לֹא יַגִּיעוּ:

לעת מצוא. בהמצאך לקבל תפלתו ומה היא זאת רק לשטף מים רבים אשר לא יגיעו אליו שלא יפול ביד האומות שהם כמים שוטפים וכן מצינו שהתפלל דוד על זאת ואמר נפלה נא ביד ה׳ כי רבים רחמיו וביד אדם אל אפולה (שמואל ב כ״ד:י״ד):

ז׳ אַתָּה | סֵתֶר לִי מִצַּר תִּצְּרֵנִי רָנֵּי פַלֵּט תְּסוֹבְבֵנִי סֶלָה:

אתה סתר לי. להסתר בצלך מפני פחד אויב:

תצרני. כמו תשמרני:

רני פלט. רנה של הצלה:

תסובבני. לשון הוה הוא סבבתני תמיד רני פלט וכך אמרת לי

ח׳ אַשְׂכִּילְךָ | וְאוֹרְךָ בְּדֶרֶךְ־זוּ תֵּלֵךְ אִיעֲצָה עָלֶיךָ עֵינִי:

אשכילך ואורך דרך ללכת.

איעצה. ארמוז לך בעיני רמז מה תעשה, איעצה לשון קריצת עין כמו עוצם עיניו לחשוב תהפוכות (משלי ט״ז:ל׳):

ט׳ אַל־תִּהְיוּ | כְּסוּס כְּפֶרֶד אֵין הָבִין בְּמֶתֶג־וָרֶסֶן עֶדְיָו לִבְלוֹם בַּל קָרֹב אֵלֶיךָ:

אל תהיו כסוס כפרד. שאינו מבין בין העושה לו טובה לעושה לו רעה כשאתה ממתגם בו במתג הוא בולם פיו ומכסכס ברסנו וכשאתה מקרדו ומקרצפו אתה צריך לבלום ולסגור פיו ולייסרו במתג ורסן כשאתה מעדהו עדי ומיפהו:

בל קרב אליך. שלא יקרב אליך, להזיקך כשאתה מיפהו במתג ורסן עדיו לבלום. בשעת עדיו שאתה מקרדו ומקרצפו אתה צריך לסוגרו במתג ורסן שלא יקרב אליך, בלימה בלשון משנה לשון מסגר, פיו בלום רגליו מבולמות (במסכת בכורו׳), ומנחם חבר לבלום וכן על בלימ׳ (איוב כ״ד) לשון תוכן (סא״א):

י׳ רַבִּים מַכְאוֹבִים לָרָשָׁע וְהַבּוֹטֵחַ בַּיהוָה חֶסֶד יְסוֹבְבֶנּוּ:

י״א שִׂמְחוּ בַיהוָה וְגִילוּ צַדִּיקִים וְהַרְנִינוּ כָּל־יִשְׁרֵי־לֵב: {פ}

פרק ל״ג

א׳ רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיהוָה לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה:

ב׳ הוֹדוּ לַיהוָה בְּכִנּוֹר בְּנֵבֶל עָשׂוֹר זַמְּרוּ־לוֹ׃

> **בנבל עשור.** של עשר מיני נעימה׃

ג׳ שִׁירוּ־לוֹ שִׁיר חָדָשׁ הֵיטִיבוּ נַגֵּן בִּתְרוּעָה׃

ד׳ כִּי־יָשָׁר דְּבַר־יְהוָה וְכָל־מַעֲשֵׂהוּ בֶּאֱמוּנָה׃

ה׳ אֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט חֶסֶד יְהוָה מָלְאָה הָאָרֶץ׃

ו׳ בִּדְבַר יְהוָה שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ וּבְרוּחַ פִּיו כָּל־צְבָאָם׃

ז׳ כֹּנֵס כַּנֵּד מֵי הַיָּם נֹתֵן בְּאוֹצָרוֹת תְּהוֹמוֹת׃

> **כנד.** לשון גובה, וכן תרגום אונקלוס נצבו כמו נד (שמות ט״ו:ח׳) קמו כשור, וכן פירש מנחם ואין נד ונאד שוין׃
>
> **נותן באוצרות תהומות.** תחת הארץ׃

ח׳ יִירְאוּ מֵיְהוָה כָּל־הָאָרֶץ מִמֶּנּוּ יָגוּרוּ כָּל־יֹשְׁבֵי תֵבֵל׃

ט׳ כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי הוּא־צִוָּה וַיַּעֲמֹד׃

י׳ יְהוָה הֵפִיר עֲצַת־גּוֹיִם הֵנִיא מַחְשְׁבוֹת עַמִּים׃

י״א עֲצַת יְהוָה לְעוֹלָם תַּעֲמֹד מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ לְדֹר וָדֹר׃

י״ב אַשְׁרֵי הַגּוֹי אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהָיו הָעָם | בָּחַר לְנַחֲלָה לוֹ׃

י״ג מִשָּׁמַיִם הִבִּיט יְהוָה רָאָה אֶת־כָּל־בְּנֵי הָאָדָם׃

י״ד מִמְּכוֹן־שִׁבְתּוֹ הִשְׁגִּיחַ אֶל כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃

> **השגיח.** הביט׃

ט״ו הַיֹּצֵר יַחַד לִבָּם הַמֵּבִין אֶל־כָּל־מַעֲשֵׂיהֶם׃

> **היוצר יחד לבם.** לב כלם יחד ויודע כל המחשבות ורבותינו הסיבוהו אל ממכון שבתו השגיח היוצר יחד לבם, ודרשו מכאן שכולן נסקרין בסקירה אחת׃

ט״ז אֵין־הַמֶּלֶךְ נוֹשָׁע בְּרָב־חָיִל גִּבּוֹר לֹא־יִנָּצֵל בְּרָב־כֹּחַ׃

י״ז שֶׁקֶר הַסּוּס לִתְשׁוּעָה וּבְרֹב חֵילוֹ לֹא יְמַלֵּט׃

י״ח הִנֵּה עֵין יְהוָה אֶל־יְרֵאָיו לַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ׃

י״ט לְהַצִּיל מִמָּוֶת נַפְשָׁם וּלְחַיּוֹתָם בָּרָעָב׃

כ׳ נַפְשֵׁנוּ חִכְּתָה לַיהוָה עֶזְרֵנוּ וּמָגִנֵּנוּ הוּא׃

כ״א כִּי־בוֹ יִשְׂמַח לִבֵּנוּ כִּי בְשֵׁם קָדְשׁוֹ בָטָחְנוּ׃

כ״ב יְהִי־חַסְדְּךָ יְהוָה עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ׃ {פ}

פרק ל״ד

א׳ לְדָוִד בְּשַׁנּוֹתוֹ אֶת־טַעְמוֹ לִפְנֵי אֲבִימֶלֶךְ וַיְגָרְשֵׁהוּ וַיֵּלַךְ׃

בשנותו את טעמו. כענין שנאמר (ש״א כ״א) ויתו על דלתות השער וגו׳ וישנה את טעמו בעיניהם ששנה דברו וטעמו ועשה עצמו שוטה והוריד רירו על זקנו (סא״א)׃

לפני אבימלך. כך כל מלכי פלשתים נקראים וכל מלכי מצרים פרעה ואע״פ ששמו אכיש קורין לו אבימלך, ומדרש אגדה שהיה צדיק כאבימלך (שנכתב בתורה אצל שרה) שלא רצה להרגו ואנשיו אומרים לו (שם) הלא זה דוד מלך הארץ כדאיתא במדרש תהלים׃

ב׳ אֲבָרְכָה אֶת־יְהוָה בְּכָל־עֵת תָּמִיד תְּהִלָּתוֹ בְּפִי׃

ג׳ בַּיהוָה תִּתְהַלֵּל נַפְשִׁי יִשְׁמְעוּ עֲנָוִים וְיִשְׂמָחוּ׃

בה׳ תתהלל נפשי. מתפאר אני ומתהלל שיש לי פטרון כזה להושיע ולהגן׃

תתהלל נפשי. שפוروונ״טרא בלע״ז׃

ישמעו ענוים. נפלאות שעשה לי מתוך מהללי יבינו אותם וישמחו׃

ד׳ גַּדְּלוּ לַיהוָה אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו׃

ה׳ דָּרַשְׁתִּי אֶת־יְהוָה וְעָנָנִי וּמִכָּל־מְגוּרוֹתַי הִצִּילָנִי׃

מגורותי. לשון פחד כמו ויגר מואב, (במדבר כ״ב)׃

ו׳ הִבִּיטוּ אֵלָיו וְנָהָרוּ וּפְנֵיהֶם אַל־יֶחְפָּרוּ׃

הביטו אליו. כל אותם שהביטו אליו מתוך צרתם׃

ונהרו. האירו פניהם׃

יחפרו. יתביישו כמו (ישעיהו כ״ד:כ״ג) וחפרה הלבנה ובושה החמה׃

ז׳ זֶה עָנִי קָרָא וַיהוָה שָׁמֵעַ וּמִכָּל־צָרוֹתָיו הוֹשִׁיעוֹ׃

ח׳ חֹנֶה מַלְאַךְ־יְהוָה סָבִיב לִירֵאָיו וַיְחַלְּצֵם׃

ט׳ טַעֲמוּ וְרְאוּ כִּי־טוֹב יְהוָה אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר יֶחֱסֶה־בּוֹ׃

טעמו וראו כי טוב ה׳. טעמו דברו׃

י׳ יְרְאוּ אֶת־יְהוָה קְדֹשָׁיו כִּי־אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו׃

יראו. יהיו יראים לשון צווי׃

י״א כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ וְדֹרְשֵׁי יְהוָה לֹא־יַחְסְרוּ כָל־טוֹב׃

רשו. ל׳ דלות׃

כל טוב. ניסו״ן בי״ן בלע״ז, כמו כל מלאכה (שמות י״ב)׃

י״ב לְכוּ־בָנִים שִׁמְעוּ־לִי יִרְאַת יְהוָה אֲלַמֶּדְכֶם׃

י״ג מִי־הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים אֹהֵב יָמִים לִרְאוֹת טּוֹב׃

י״ד נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע וְשִׂפְתֹיךָ מִדַּבֵּר מִרְמָה׃

ט״ו סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה־טּוֹב בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ׃

בקש שלום. במקומך׃

ורדפהו. במקום אחר׃

ט״ז עֵינֵי יְהוָה אֶל־צַדִּיקִים וְאָזְנָיו אֶל־שַׁוְעָתָם׃

י״ז פְּנֵי יְהוָה בְּעֹשֵׂי רָע לְהַכְרִית מֵאֶרֶץ זִכְרָם׃

פני. פנים של זעם לישאריא״ש בלע״ז, כמו (ויקר׳ ב׳) ושמתי פני באיש ההוא, כך חברו מנחם׃

י״ח צָעֲקוּ וַיהוָה שָׁמֵעַ וּמִכָּל־צָרוֹתָם הִצִּילָם׃

צעקו. הצדיקים וה׳ שמע׃

י״ט קָרוֹב יְהוָה לְנִשְׁבְּרֵי־לֵב וְאֶת־דַּכְּאֵי־רוּחַ יוֹשִׁיעַ׃

כ׳ רַבּוֹת רָעוֹת צַדִּיק וּמִכֻּלָּם יַצִּילֶנּוּ יְהוָה׃

רבות רעות צדיק. הרבה רעות ופחדים באות עליו ומכלם נצול׃

כ״א שֹׁמֵר כָּל־עַצְמוֹתָיו אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נִשְׁבָּרָה׃

שומר. הקב״ה כל עצמותיו׃

כ״ב תְּמוֹתֵת רָשָׁע רָעָה וְשֹׂנְאֵי צַדִּיק יֶאְשָׁמוּ׃

תמותת רשע רע. תמותת את הרשע הרעה שהוא עושה׃

תמותת. תמית׃

כ״ג פּוֹדֶה יְהוָה נֶפֶשׁ עֲבָדָיו וְלֹא יֶאְשְׁמוּ כָּל־הַחֹסִים בּוֹ׃ {פ}

לא יאשמו. לא יתחרטו לאמר אשמנו שחסינו בך ריפונטירונ״ט בלע״ז׃

פרק ל״ה

א׳ לְדָוִד | רִיבָה יְהוָה אֶת־יְרִיבַי לְחַם אֶת־לֹחֲמָי׃

ריבה ה׳ את יריבי. עשה מריבה עם אותם שעושים מריבה עמי׃

לחם. לשון מלחמה וכן לוחמי הלחם עם הנלחמים עמו׃

ב׳ הַחֲזֵק מָגֵן וְצִנָּה וְקוּמָה בְּעֶזְרָתִי׃

ג׳ וְהָרֵק חֲנִית וְסְגֹר לִקְרַאת רדפי [רִדְפַי] אֱמֹר לְנַפְשִׁי יְשֻׁעָתֵךְ אָנִי׃

והרק חנית. הזדיין כמו אריק חרבי (שמות ט״ו:ט׳), וירק את חניכיו (בראשית י״ד:י״ד)׃

וסגר לקראת רדפי. הגן ביני וביניהם כמחיצ׳׃

לנפשי. אימומיאמא״ש בלע״ז, כמו כרו שוחה לנפשי (ירמיהו י״ח:כ׳):

ד׳ יֵבֹשׁוּ וְיִכָּלְמוּ מְבַקְשֵׁי נַפְשִׁי יִפֹּגוּ אָחוֹר וְיַחְפְּרוּ חֹשְׁבֵי רָעָתִי׃

ה׳ יִהְיוּ כְמֹץ לִפְנֵי־רוּחַ וּמַלְאַךְ יְהוָה דוֹחֶה׃

ו׳ יְהִי־דַרְכָּם חֹשֶׁךְ וַחֲלַקְלַקּוֹת וּמַלְאַךְ יְהוָה רֹדְפָם׃

חשך והלקלקות. שניהם יחד כדי שיחליקו רגליה׳ בחלקלקות והחשך אינו מניחם להשמר מן החלקלקות כד״א (שם כ״ג) לכן יהיה דרכם להם כחלקלקות באפלה ידחו ויפלו בה׃

ז׳ כִּי־חִנָּם טָמְנוּ־לִי שַׁחַת רִשְׁתָּם חִנָּם חָפְרוּ לְנַפְשִׁי׃

חפרו לנפשי. שוחה ליפול בה׃

ח׳ תְּבוֹאֵהוּ שׁוֹאָה לֹא־יֵדָע וְרִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר־טָמַן תִּלְכְּדוֹ בְּשׁוֹאָה יִפָּל־בָּהּ׃

שואה. חשך ברואינ״ה בלע״ז׃

ורשתו אשר טמן. כן דרך לטמון הרשת ולכסותו בקש או בעפר כדי שלא ירגיש בה העובר עליה עד שנלכד בה׃

ט׳ וְנַפְשִׁי תָּגִיל בַּיהוָה תָּשִׂישׂ בִּישׁוּעָתוֹ׃

ונפשי תגיל. כשאראה במפלתם׃

י׳ כָּל־עַצְמוֹתַי | תֹּאמַרְנָה יְהוָה מִי־כָמוֹךָ מַצִּיל עָנִי מֵחָזָק מִמֶּנּוּ וְעָנִי וְאֶבְיוֹן מִגֹּזְלוֹ׃

כל עצמותי. יקלסוך על כך כי עתה׃

י״א יָקוּמוּן עֵדֵי חָמָס אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתִּי יִשְׁאָלוּנִי׃

יקומון. עלי תמיד עדי חמס וגו׳׃

י״ב יְשַׁלְּמוּנִי רָעָה תַּחַת טוּבָה שְׁכוֹל לְנַפְשִׁי׃

י״ג וַאֲנִי | בַּחֲלוֹתָם לְבוּשִׁי שָׂק עִנֵּיתִי בַצּוֹם נַפְשִׁי וּתְפִלָּתִי עַל־חֵיקִי תָּשׁוּב׃

ותפלתי על חיקי תשוב. כלומר ואם יאמרו לא עניתי נפשי אלא לרעתם שיכבד עליהם חליים תפלתי שהתפללתי עליהם תשוב עלי׃

י״ד כְּרֵעַ־כְּאָח לִי הִתְהַלָּכְתִּי כַּאֲבֶל־אֵם קֹדֵר שַׁחוֹתִי׃

כרע כאח לי התהלכתי. כאילו היו לי אחי ורעי התהלכתי מיצר עליהם על צרת׳׃

כאבל. אם כבן המתאבל על אמו או כאם המתאבלת על בנה׃

קודר. לשון שחרות׃

שחותי. לשון שפלות׃

ט״ו וּבְצַלְעִי שָׂמְחוּ וְנֶאֱסָפוּ נֶאֱסָפוּ עָלַי נֵכִים וְלֹא יָדַעְתִּי קָרְעוּ וְלֹא דָמּוּ׃

ובצלעי שמחו ונאספו. וכשאני צולע ששבר בא עלי שמחו ונאספו׃

נאספו עלי נכים. אנשי׳ פסחי׳ כמו שאנו מתרגמינן נכה חגירא, ומנחם חברו כמו נכאי׳ (ישעיה ט״ז) אימנוייש״ץ בלע״ז׃

קרעו ולא דמו. אילו היו קורעין את בשרי לא היה דמי שותת לארץ כשמלבינין פני׃

ט״ז בַּחַנְפֵי לַעֲגֵי מָעוֹג חָרַק עָלַי שִׁנֵּימוֹ׃

> **בחנפי לעגי מעוג וגו׳.** בשביל חניפות של ליצנות אכילה ושתיה שמחניפין לשאול בשביל שיאכילם וישקם חורקים עלי שיניהם׃
>
> **מעוג.** לשון אכילה כמו אם יש לי מעוג דאליהו (מלכים א י״ז:י״ב), ומנחם פתר אותו לשון עוגה קטנה (שם) וכן אם יש לי מעוג׃

י״ז אֲדֹנָי֮ כַּמָּה תִרְאֶה הָשִׁיבָה נַפְשִׁי מִשֹּׁאֵיהֶם מִכְּפִירִים יְחִידָתִי׃

> **כמה תראה.** כמה ארך אפים יש לפניך לראות כל אלה׃
>
> **משואיהם.** מחשך שלהם׃
>
> **מכפירים יחידתי.** מוסב על השיבה נפשי השיבה מכפירים יחידתי, (יחידתי נשמתי סא״א)׃

י״ח אוֹדְךָ בְּקָהָל רָב בְּעַם עָצוּם אֲהַלְלֶךָּ׃

י״ט אַל־יִשְׂמְחוּ־לִי אֹיְבַי שֶׁקֶר שֹׂנְאַי חִנָּם יִקְרְצוּ־עָיִן׃

> **אויבי שקר.** ששונאין אותי על דבר שקר שמעידין עלי מה שלא עלה במחשבתי מעולם אל ישמחו במפלתי׃
>
> **שונאי.** ששונאי׳ אותי אל יקרצו עלי עין וללעוג בעיניהם על מפלתי׃
>
> **יקרצו.** צינאנ״ט בלע״ז׃

כ׳ כִּי לֹא שָׁלוֹם יְדַבֵּרוּ וְעַל רִגְעֵי־אֶרֶץ דִּבְרֵי מִרְמוֹת יַחֲשֹׁבוּן׃

> **על רגעי ארץ.** על דכאי ארץ, וכן רוגע הים (ירמיהו ל״א:ל״ה) עורי רגע (איוב ז׳:ה׳), וכן פירש דונש׃

כ״א וַיַּרְחִיבוּ עָלַי פִּיהֶם אָמְרוּ הֶאָח הֶאָח ׀ רָאֲתָה עֵינֵנוּ׃

> **האח האח.** לשון שמחה מתהלל בתאות לבו מרוב שמחת׳ שרואים תאותם מתקיימת׃

כ״ב רָאִיתָה יְהוָה אַל־תֶּחֱרַשׁ אֲדֹנָי אַל־תִּרְחַק מִמֶּנִּי׃

כ״ג הָעִירָה וְהָקִיצָה לְמִשְׁפָּטִי אֱלֹהַי וַאדֹנָי לְרִיבִי׃

> **העירה והקיצה.** פמליא של מעל׳ לשפוט משפטי מאויבי׃

כ״ד שָׁפְטֵנִי כְצִדְקְךָ יְהוָה אֱלֹהָי וְאַל־יִשְׂמְחוּ־לִי׃

כ״ה אַל־יֹאמְרוּ בְלִבָּם הֶאָח נַפְשֵׁנוּ אַל־יֹאמְרוּ בִּלַּעֲנוּהוּ׃

כ״ו יֵבֹשׁוּ וְיַחְפְּרוּ ׀ יַחְדָּו שְׂמֵחֵי רָעָתִי יִלְבְּשׁוּ־בֹשֶׁת וּכְלִמָּה הַמַּגְדִּילִים עָלָי׃

כ״ז יָרֹנּוּ וְיִשְׂמְחוּ חֲפֵצֵי צִדְקִי וְיֹאמְרוּ תָּמִיד יִגְדַּל יְהוָה הֶחָפֵץ שְׁלוֹם עַבְדּוֹ׃

כ״ח וּלְשׁוֹנִי תֶּהְגֶּה צִדְקֶךָ כָּל־הַיּוֹם תְּהִלָּתֶךָ׃ {פ}

פרק ל״ו

א׳ לַמְנַצֵּחַ ׀ לְעֶבֶד־יְהוָה לְדָוִד׃

ב׳ נְאֻם־פֶּשַׁע לָרָשָׁע בְּקֶרֶב לִבִּי אֵין־פַּחַד אֱלֹהִים לְנֶגֶד עֵינָיו׃

נאם פשע לרשע בקרב לבי וגו׳. הרי זה מקרא מסורס יש בקרב לבי שהפשע הוא יצר הרע אומר לרשע שלא יהא פחד אלהים לנגד עיניו:

ובקרב לבי. כאדם שאומר כמדומה אני:

ג׳ כִּי־הֶחֱלִיק אֵלָיו בְּעֵינָיו לִמְצֹא עֲוֹנוֹ לִשְׂנֹא:

כי החליק. הפשע על הרשע בחלקלקות בעיניו כדי שימצא הקב״ה את עונו לשנוא אותו:

ד׳ דִּבְרֵי־פִיו אָוֶן וּמִרְמָה חָדַל לְהַשְׂכִּיל לְהֵיטִיב:

חדל להשכיל להיטיב. מנע עצמי מהשכיל להיטיב מעשיו:

ה׳ אָוֶן | יַחְשֹׁב עַל־מִשְׁכָּבוֹ יִתְיַצֵּב עַל־דֶּרֶךְ לֹא־טוֹב רָע לֹא יִמְאָס:

יתיצב על דרך לא טוב. הקב״ה נתן לפניו דרך הטוב ודרך המות והוא בוחר לו דרך לא טוב:

ו׳ יְהוָה בְּהַשָּׁמַיִם חַסְדֶּךָ אֱמוּנָתְךָ עַד־שְׁחָקִים:

ה׳ בהשמים חסדך. בשביל רשעים הללו אתה מסלק חסד מן התחתונים ומגביה אמונתך עד שחקי׳ לסלקה מבני אדם:

ז׳ צִדְקָתְךָ | כְּהַרְרֵי־אֵל מִשְׁפָּטֶיךָ תְּהוֹם רַבָּה אָדָם־וּבְהֵמָה תוֹשִׁיעַ יְהוָה:

צדקתך. יקרה מן הבריות כהררי אל בשביל מעשי הרשעים ומשפטיך באים לעול׳ עד תהום רבה, ד״א **צדקתך כהררי אל** מי שאתה רוצה לעשות צדקה עמו אתה מגביהו ומתקפו כהררי אל, לשון תוקף כמו (יחזקאל י״ז:י״ג) ואת אילי הארץ לקח:

משפטיך תהום רבה. מי שאתה רוצה לדון אותו וליקח נקמתך ממנו אתה מורידו עד תהו׳ רב׳:

משפטיך. יושטיצ״א בלע״ז:

אדם ובהמה תושיע ה׳. בני אדם שהם ערומים בדעת כאדם הראשון ומשימין עצמן כבהמה בענוה תושיע ה׳:

ח׳ מַה־יָּקָר חַסְדְּךָ אֱלֹהִים וּבְנֵי אָדָם בְּצֵל כְּנָפֶיךָ יֶחֱסָיוּן:

מה יקר חסדך. אינו כדאי להמשך על הרשעים הללו אבל בני אדם אשר בצל כנפיך יחסיון הם ירויון מדשן ביתך וגו׳:

ט׳ יִרְוְיֻן מִדֶּשֶׁן בֵּיתֶךָ וְנַחַל עֲדָנֶיךָ תַשְׁקֵם:

י׳ כִּי־עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה־אוֹר:

י״א מְשֹׁךְ חַסְדְּךָ לְיֹדְעֶיךָ וְצִדְקָתְךָ לְיִשְׁרֵי־לֵב:

י״ב אַל־תָּבוֹאֵנִי רֶגֶל גַּאֲוָה וְיַד־רְשָׁעִים אַל־תְּנִדֵנִי:

אל תבואני רגל גאוה. אל תבוא עמי רגל הרשעים הללו בעת קבול שכר להיות חלקם עם הצדיקים, (ל׳ חלק אהלא פרט״יאה בלע״ז סא״א):

ויד רשעים אל תנדני. ממקומי בבואי לירש משנה חלקי וחלקו (של רשע) בטובה כענין שנאמר (ישעיהו ס״א:ז׳) לכן בארצם משנה יירשו ואז:

י״ג שָׁם נָפְלוּ פֹּעֲלֵי אָוֶן דֹּחוּ וְלֹא־יָכְלוּ קוּם: {פ}

שם נפלו פועלי און שם יבינו במפלתם ושם **דוחו ולא יכלו קום**:

פרק ל״ז

א׳ לְדָוִד | אַל־תִּתְחַר בַּמְרֵעִים אַל־תְּקַנֵּא בְּעֹשֵׂי עַוְלָה:

אל תתחר במרעים. מוכיח את ישראל הוא שלא יתחרו בהצלחת המרעים לעשות כמעשיה׳ כמו (ירמיה י״ב) ואיך תתחרה את הסוסים לרוץ במרוצתם, האטיר בלע״ז:

אל תקנא בעושי עולה. לעשות עולה כמותם:

ב׳ כִּי כֶחָצִיר מְהֵרָה יִמָּלוּ וּכְיֶרֶק דָּשֶׁא יִבּוֹלוּן׃

ימלו. שרו״נט טראנקיי״ץ בלע״ז, ל׳ כריתה:

ג׳ בְּטַח בַּיהוָה וַעֲשֵׂה־טוֹב שְׁכָן־אֶרֶץ וּרְעֵה אֱמוּנָה׃

בטח בה׳. ואל תאמר אם לא אגזול ואגנוב או אתן לעני צדקה במה אתפרנס:

ועשה טוב. ואז תשכון ארץ לאורך ימים:

ורעה אמונה. תאכל ותתפרנס משכר האמונה שהאמנת בהקדוש ברוך הוא לסמוך עליו ולעשות טוב:

ד׳ וְהִתְעַנַּג עַל־יְהוָה וְיִתֶּן־לְךָ מִשְׁאֲלֹת לִבֶּךָ׃

והתענג על ה׳. התענג בתפנוקי׳ על משענתו של הקדוש ברוך הוא:

ה׳ גֹּל עַל־יְהוָה דַּרְכֶּךָ וּבְטַח עָלָיו וְהוּא יַעֲשֶׂה׃

גול על ה׳ דרכך. גלגל עליו כל צרכיך:

ו׳ וְהוֹצִיא כָאוֹר צִדְקֶךָ וּמִשְׁפָּטְךָ כַּצָּהֳרָיִם׃

ז׳ דֹּם | לַיהוָה וְהִתְחוֹלֵל לוֹ אַל־תִּתְחַר בְּמַצְלִיחַ דַּרְכּוֹ בְּאִישׁ עֹשֶׂה מְזִמּוֹת׃

דום לה׳. המתן לישועתו כמו (שמואל א י״ד:ט׳) אם כה יאמרו אלינו דומו דיהונתן, ומנחם חברו לשון דממה כמו וידם אהרן (ויקרא י׳:ג׳) וגם כן פתר טוב ויחיל ודומם (איכה ג׳:כ״ו) ודונש מודה לו:

והתחולל. לשון תוחלת:

אל תתחר. לאמר ארשיע כמותו ואצליח כמותו:

ח׳ הֶרֶף מֵאַף וַעֲזֹב חֵמָה אַל־תִּתְחַר אַךְ־לְהָרַע׃

הרף מאף. הרף מהרשיע שלא יבא עליך אף:

ועזוב. דבר המביא עליך חמתו של הקב״ה:

ט׳ כִּי־מְרֵעִים יִכָּרֵתוּן וְקֹוֵי יְהוָה הֵמָּה יִירְשׁוּ־אָרֶץ׃

כי מרעים. שאתה רואה עתה מצליחים הם יכרתון:

י׳ וְעוֹד מְעַט וְאֵין רָשָׁע וְהִתְבּוֹנַנְתָּ עַל־מְקוֹמוֹ וְאֵינֶנּוּ׃

ועוד מעט. כשתמתין עוד מעט תראה כי אין הרשע:

והתבוננת על מקומו. ותסתכל על מקום שהיה שם ואיננו כי מת ואבד:

י״א וַעֲנָוִים יִירְשׁוּ־אָרֶץ וְהִתְעַנְּגוּ עַל־רֹב שָׁלוֹם׃

י״ב זֹמֵם רָשָׁע לַצַּדִּיק וְחָרֹק עָלָיו שִׁנָּיו׃

וחרק. כמו חרקו שן ארקי״נט בלע״ז, (איכה יד):

י״ג אֲדֹנָי יִשְׂחַק־לוֹ כִּי־רָאָה כִּי־יָבֹא יוֹמוֹ׃

י״ד חֶרֶב | פָּתְחוּ רְשָׁעִים וְדָרְכוּ קַשְׁתָּם לַהַפִּיל עָנִי וְאֶבְיוֹן לִטְבוֹחַ יִשְׁרֵי־דָרֶךְ׃

חרב פתחו. הרשעי׳ פתחו, אנקומנצירנט בלע״ז תגר וחרום מתחילים הרשעים מאליהם׃

ט״ו חַרְבָּם תָּבוֹא בְלִבָּם וְקַשְׁתוֹתָם תִּשָּׁבַרְנָה׃

ט״ז טוֹב־מְעַט לַצַּדִּיק מֵהֲמוֹן רְשָׁעִים רַבִּים׃

טוב מעט לצדיק. טובים מעט אנשים שהולכים לעזרת הצדיקים׃

מהמון רשעים רבים. אמרפל וחביריו שהתחילו מלחמ׳ בעולם בשביל לשבות את לוט ולהתגרות באברהם מעט אנשים שהיו עם אברה׳ הצליחו והרגו כל אותן האוכלסין׃

י״ז כִּי זְרוֹעוֹת רְשָׁעִים תִּשָּׁבַרְנָה וְסוֹמֵךְ צַדִּיקִים יְהוָה׃

י״ח יוֹדֵעַ יְהוָה יְמֵי תְמִימִם וְנַחֲלָתָם לְעוֹלָם תִּהְיֶה׃

יודע ה׳ ימי תמימים. מכי׳ את מעשי ימיהם׃

ונחלתם. וקבול שכר׳ מאתו לעול׳ תהיה׃

י״ט לֹא־יֵבֹשׁוּ בְּעֵת רָעָה וּבִימֵי רְעָבוֹן יִשְׂבָּעוּ׃

כ׳ כִּי רְשָׁעִים | יֹאבֵדוּ וְאֹיְבֵי יְהוָה כִּיקַר כָּרִים כָּלוּ בֶּעָשָׁן כָּלוּ׃

כיקר כרים. כאור ענן בקר הנראה שחרית מלבין על מרחבי בקעה שאינו מתקיים, כרים מישור כמו כר נרחב (ישעיה ל׳)׃

כיקר. לשון אור יקרות (זכריה י״ד:ו׳), ויש פותרין כיקר כרים, ככבוד כבשים שמפטמין אותן לטבח׃

כ״א לֹוֶה רָשָׁע וְלֹא יְשַׁלֵּם וְצַדִּיק חוֹנֵן וְנוֹתֵן׃

לוה רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן. הקב״ה שהוא צדיקו של עולם חונן משלו ונותן לזה שהלוה מה שהוא גוזל ממנו׃

כ״ב כִּי מְבֹרָכָיו יִירְשׁוּ אֶרֶץ וּמְקֻלָּלָיו יִכָּרֵתוּ׃

כי מבורכיו. של צדיקו של עולם יירשו ארץ׃

כ״ג מֵיְהוָה מְצְעֲדֵי־גָבֶר כּוֹנָנוּ וְדַרְכּוֹ יֶחְפָּץ׃

מצעדי גבר. מי שהוא גבור ביראת הקדוש ברוך הוא ליש פאש דופורט בלע״ז׃

כוננו. פורי״נט אפיטייץ בלע״ז׃

כ״ד כִּי־יִפֹּל לֹא־יוּטָל כִּי־יְהוָה סוֹמֵךְ יָדוֹ׃

יפול. לבורג״א בלע״ז, לשון ותפול מעל הגמל (בראשית כ״ד:ס״ד)׃

כי. כמו אם׃

לא יוטל. לא יושלך להיות נעזב׃

כ״ה נַעַר | הָיִיתִי גַּם־זָקַנְתִּי וְלֹא־רָאִיתִי צַדִּיק נֶעֱזָב וְזַרְעוֹ מְבַקֶּשׁ־לָחֶם׃

נער הייתי. פסוק זה שר העולם אמרו דאילו דוד לא קשיש כולי האי׃

כ״ו כָּל־הַיּוֹם חוֹנֵן וּמַלְוֶה וְזַרְעוֹ לִבְרָכָה׃

כל היום. הצדיק חונן עניים ומלוה להם׃

וזרעו. זה שהוא זורע לצדקה סופו לברכה׃

כ״ז סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה־טוֹב וּשְׁכֹן לְעוֹלָם׃

כ״ח כִּי יְהוָה | אֹהֵב מִשְׁפָּט וְלֹא־יַעֲזֹב אֶת־חֲסִידָיו לְעוֹלָם נִשְׁמָרוּ וְזֶרַע רְשָׁעִים נִכְרָת׃

כ״ט צַדִּיקִים יִירְשׁוּ־אָרֶץ וְיִשְׁכְּנוּ לָעַד עָלֶיהָ׃

ל׳ פִּי־צַדִּיק יֶהְגֶּה חָכְמָה וּלְשׁוֹנוֹ תְּדַבֵּר מִשְׁפָּט׃

פי צדיק יהגה. תחלה בלבו חכמה לראות דין שפסקה תורה לכל דבר, ואח״כ לשונו תדבר משפט׃

ל״א תּוֹרַת אֱלֹהָיו בְּלִבּוֹ לֹא תִמְעַד אֲשֻׁרָיו׃

לא תמעד אשוריו. לא יחליקו צעדיו׃

ל״ב צוֹפֶה רָשָׁע לַצַּדִּיק וּמְבַקֵּשׁ לַהֲמִיתוֹ׃

ל״ג יְהוָה לֹא־יַעַזְבֶנּוּ בְיָדוֹ וְלֹא יַרְשִׁיעֶנּוּ בְּהִשָּׁפְטוֹ׃

ל״ד קַוֵּה אֶל־יְהוָה | וּשְׁמֹר דַּרְכּוֹ וְיָרוֹמִמְךָ לָרֶשֶׁת אָרֶץ בְּהִכָּרֵת רְשָׁעִים תִּרְאֶה׃

ל״ה רָאִיתִי רָשָׁע עָרִיץ וּמִתְעָרֶה כְּאֶזְרַח רַעֲנָן׃

ומתערה. משריש כמו (ישעיהו י״ט:ז׳) ערות על יאור, ובלשון משנה יש הרבה אילן שנפשח ומעורה בקליפה׃

כאזרח רענן. כאחד מאזרחי הארץ הנשרשין וממולאים בנכסים וכן פירש מנחם כאזרח רענן מתלחלח ומתצמח כאשל הנשרש ואזרח מאזרחי בני אדם אנשי שרשים המה (סא״א)׃

ל״ו וַיַּעֲבֹר וְהִנֵּה אֵינֶנּוּ וָאֲבַקְשֵׁהוּ וְלֹא נִמְצָא׃

ל״ז שְׁמָר־תָּם וּרְאֵה יָשָׁר כִּי־אַחֲרִית לְאִישׁ שָׁלוֹם׃

שמר תם. הסתכלו בדרכי התמימים ללמוד ממעשיהם׃

כי אחרית לאיש שלום. אם ראשית אין לו אחרית יש לו, אבל פושעים וחטאים ורשעים אחרית׳ נכרת׳ ונשמדו יחדיו׃

ל״ח וְפֹשְׁעִים נִשְׁמְדוּ יַחְדָּו אַחֲרִית רְשָׁעִים נִכְרָתָה׃

ל״ט וּתְשׁוּעַת צַדִּיקִים מֵיְהוָה מָעוּזָּם בְּעֵת צָרָה׃

מ׳ וַיַּעְזְרֵם יְהוָה וַיְפַלְּטֵם יְפַלְּטֵם מֵרְשָׁעִים וְיוֹשִׁיעֵם כִּי־חָסוּ בוֹ׃ {פ}

פרק ל״ח

א׳ מִזְמוֹר לְדָוִד לְהַזְכִּיר׃

מזמור לדוד להזכיר. לאומרו בשעת צרה להזכיר צרתם של ישראל לפני הקב״ה וכנגד כל ישראל אמרו׃

ב׳ יְהוָ֗ה אַל־בְּקֶ֥צְפְּךָ֑ תוֹכִיחֵ֥נִי וּבַחֲמָתְךָ֥ תְיַסְּרֵֽנִי׃

ג׳ כִּֽי־חָצֶ֣יךָ נָ֭חֲתוּ בִּ֑י וַתִּנְחַ֖ת עָלַ֣י יָדֶֽךָ׃

נחתו. נזרקו ל׳ נחת נופל בנטיית קשת ולפי שעל ידי דריכת הקשת נזרקים החצים כתיב נחתו בי וכן (שמות ט״ו:ט׳) אריק חרבי היה לו לכתוב אריק תערי אלא לפי שכשמוציאין חרב מתערה התער ריק ממנה לכך תולה הריקות בחרב וכן (לעיל י״ח) ונחתה קשת נחושה ואין הנו״ן שורש בתיבה שאם היתה שורש היה לו לומ׳ ננחתו בי אבל נו״ן של נחתו וכן של ותנחת אינ׳ שורש ונופל׳ לפרקים כמו ונו״ן של נגף, נשך, נדר, נקם, כשמתפעל יאמר ניגף נישך נידר ניקם כמו ננגף ננשך ננדר ננקם שהדגש בא בתיבה במקום נו״ן, וכן עלה נדף (ויקרא כ״ז), עיני נגרה (איכה ג׳:מ״ט) כמו ננדף ננגרה כן יאמר נחתו כמו ננחתו וכן ונחתה קשת נחושה (ש״ב כ״ה) כמו וננחתה שדרך החי״ת להתנהג כמנהג דגשות ברוב מקומות כגון כחש לו וממשקל דגוש כמו דבר מגזרת וידבר כך כחש מגזרת ותכחש שרה (בראשית י״ח:ט״ו) ולא יאמר כיחש כאשר יאמר מן המברך ברך ולא יאמר בירך כאשר יאמר דיבר לפי שאין דגשות ניכר בריי״ש אבל בחי״ת ניכר דגשות וכן (דברים ל״ב) שיחת כמו כיפר דיבר אף כאן יאמר נחתו כמו נגשו נתנו מגזר׳ נחת נתן נגש והנו״ן יסוד נופל לכנס דגש במקומה כשהיא מתפעל וכן (שמואל א ב׳:ד׳) קשת גבורי׳ חתים מגזרת נחת וחתת כאשר יאמר מן נסב סבב מן נשם שמם ונשמו דרכיהם (ויקרא כ״ו:ל״ב) ושממו עליה (שם) וכן בלל נבל כי שם בלל ה׳ ונבלה שם שפתם (בראשית י״א:ז׳) כן יאמר נחת וחתת בלשון פעל׃

ותנחת עלי ידך. פירש לחציך נחתו בי וכן פתרונו מה דרך בקשת לירות החצים יד שלך היא נחתה בקשת להפיל עלי חצים ותנחת לשון ותרד ובזה הנו״ן שורש בתבה וכן (לעיל י״ח) ונחתה קשת נחושה אין הנו״ן שורש בתיבה (סא״א)׃

ד׳ אֵין־מְתֹ֣ם בִּבְשָׂרִ֣י מִפְּנֵ֣י זַעְמֶ֑ךָ אֵין־שָׁל֥וֹם בַּעֲצָמַ֗י מִפְּנֵ֥י חַטָּאתִֽי׃

מתם. תמימות אינטרי״ן בלע״ד׃

ה׳ כִּ֤י עֲוֹנֹתַ֨י עָ֘בְרוּ רֹ֤אשִׁ֗י כְּמַשָּׂ֣א כָּ֭בֵד יִכְבְּד֣וּ מִמֶּֽנִּי׃

יכבדו. כבדים׃

ו׳ הִבְאִ֣אֲישׁ֣וּ נָ֭מַקּוּ חַבּוּרֹתַ֑י מִפְּנֵ֖י אִוַּלְתִּֽי׃

ז׳ נַעֲוֵ֥יתִי שַׁחֹ֗תִי עַד־מְאֹ֥ד כָּל־הַ֝יּ֗וֹם קֹדֵ֥ר הִלָּכְתִּֽי׃

נעויתי. ל׳ אחזתו עוית, אישטורדיש״ון בלע״ז׃

ח׳ כִּֽי־כֲסָלַ֥י מָלְא֗וּ נִקְלֶ֫ה וְאֵ֥ין מְתֹ֥ם בִּבְשָׂרִֽי׃

כסלי מלאו נקלה. במחשבתי אני קל בעיני עצמי׃

ט׳ נְפוּגֹ֣תִי וְנִדְכֵּ֣יתִי עַד־מְאֹ֑ד שָׁאַ֖גְתִּי מִנַּהֲמַ֣ת לִבִּֽי׃

נפוגותי. נחלפתי ל׳ ויפג לבו (בראשית מ״ה), מאין הפוגות (איכה ב׳)׃

י׳ אֲדֹנָ֗י נֶ֭גְדְּךָ כָּל־תַּאֲוָתִ֑י וְ֝אַנְחָתִ֗י מִמְּךָ֥ לֹא־נִסְתָּרָֽה׃

כל תאותי. אתה יודע צרכי׃

י״א לִבִּ֣י סָחַ֣רְחַר עֲזָבַ֣נִי כֹחִ֑י וְאוֹר־עֵינַ֥י גַּם־הֵ֝֗ם אֵ֣ין אִתִּֽי׃

סחרחר. מוקף יגון וזהו מתיבות הכפולות כמו (ויקרא י״ג) ירקרק אדמדמם סגלגל חמרמרו (איכה א׳)׃

י״ב אֹהֲבַ֤י | וְרֵעַ֨י מִנֶּ֘גֶד נִגְעִ֤י יַעֲמֹ֗דוּ וּ֝קְרוֹבַ֗י מֵֽרָחֹ֥ק עָמָֽדוּ׃

מנגד נגעי יעמדו. אותם נראין לי כאוהבים בשעת הנאתן וכשרואין שהנגע בא עלי אין עומדין לי בשעת דחקי אלא מנגדי יעמודו ואינם עוזרים לי׃

וקרובי. שמראים לי עצמם קרובים׃

י״ג וַיְנַקְּשׁוּ | מְבַקְשֵׁי נַפְשִׁי וְדֹרְשֵׁי רָעָתִי דִּבְּרוּ הַוּוֹת וּמִרְמוֹת כָּל־הַיּוֹם יֶהְגּוּ׃

וינקשו מבקשי. מוקשים לי׃

יהגו. יחשבו׃

י״ד וַאֲנִי כֶּחָרֵשׁ לֹא אֶשְׁמָע וּכְאִלֵּם לֹא יִפְתַּח־פִּיו׃

ואני כחרש. ישראל שומעים חרפתם מן המחרפי׳ ואינם משיבים ולמה כי לך הוחלתי שתגאלני ותושיעני מהם׃

ט״ו וָאֱהִי כָּאִישׁ אֲשֶׁר לֹא־שֹׁמֵעַ וְאֵין בְּפִיו תּוֹכָחוֹת׃

ט״ז כִּי־לְךָ יְהוָה הוֹחָלְתִּי אַתָּה תַּעֲנֶה אֲדֹנָי אֱלֹהָי׃

י״ז כִּי־אָמַרְתִּי פֶּן־יִשְׂמְחוּ־לִי בְּמוֹט רַגְלִי עָלַי הִגְדִּילוּ׃

כי אמרתי פן ישמחו לי. לכך אנו שותקים כי אומרים אנו בלבנו אם נשיבם עזות שמ׳ יראו במפלתנו וישמחו לנו במוט רגלינו ויגדילו עלינו לומר הלא הייתם מתפארים בתשועתכם׃

י״ח כִּי־אֲנִי לְצֶלַע נָכוֹן וּמַכְאוֹבִי נֶגְדִּי תָמִיד׃

כי אני לצלע נכון. לכך אנו דואגים פן ישמחו לנו לפי שמלומדים אנו במכות ומוכנים ומזומנים לשבר תמיד׃

ומכאובי נגדי. מזומן הוא לבא עלי תמיד׃

י״ט כִּי־עֲוֹנִי אַגִּיד אֶדְאַג מֵחַטָּאתִי׃

כי עוני אגיד. לבי מגיד לי את עוני ולפיכך אני דואג וירא מחטאתי שלא יגרום לי צלע ומכאוב׃

כ׳ וְאֹיְבַי חַיִּים עָצְמוּ וְרַבּוּ שֹׂנְאַי שָׁקֶר׃

חיים עצמו. מעצימים חיים בשלום ובטובה׃

ורבו. והגדילו שנאי על דברי שקר׃

כ״א וּמְשַׁלְּמֵי רָעָה תַּחַת טוֹבָה יִשְׂטְנוּנִי תַּחַת (רדופי) [רָדְפִי־]טוֹב׃

תחת רדפי טוב. בשביל שאנחנו דבקי׳ בהקב״ה ובמצותיו׃

כ״ב אַל־תַּעַזְבֵנִי יְהוָה אֱלֹהַי אַל־תִּרְחַק מִמֶּנִּי׃

כ״ג חוּשָׁה לְעֶזְרָתִי אֲדֹנָי תְּשׁוּעָתִי׃ {פ}

פרק ל״ט

א׳ לַמְנַצֵּחַ (לידיתון) [לְידוּתוּן] מִזְמוֹר לְדָוִד׃

לידותון. שם אדם אחד מן המשוררים וגם כלי שיר היה שם ששמו ידותון ומדרש אגדה על הדתות ועל הדינין והגזרות של צרה הנגזרת על ישראל׃

ב׳ אָמַרְתִּי אֶשְׁמְרָה דְרָכַי מֵחֲטוֹא בִלְשׁוֹנִי אֶשְׁמְרָה לְפִי מַחְסוֹם בְּעֹד רָשַׁע לְנֶגְדִּי׃

אמרתי אשמרה דרכי וגו׳. אנחנו היה בלבנו לשמור את עצמנו על כל הצרות הבאות עלינו שלא נהרהר ונדבר קשה אחר מדת הדין אע״פ שהרשעים לנגדנו המצירי׳ לנו׃

מחסום. כמו לא תחסום שור (דברים כ״ה:ד׳) אמושלמנ״ט בלע״ז ונאלמו דומיה ימים רבים וגם החשינו מטוב אפילו מדברי תורה מפני יראתם ומתוך כך כאבנו נעכר ונבהל וכששתקנו חם לבנו בקרבנו ובהגיון לבנו בוער בנו כמו אש והוא גורם לנו שאנו מדברי׳ בלשוננו (בלחש סא״א) לפניך וזו היא שאנו מדברים הודיענו ה׳ קצינו עד מתי נהיה בצרה ונדע מתי נהיה אנחנו חדלים ממנה:

ג׳ נֶאֱלַמְתִּי דוֹמִיָּה הֶחֱשֵׁיתִי מִטּוֹב וּכְאֵבִי נֶעְכָּר:

ד׳ חַם־לִבִּי | בְּקִרְבִּי בַּהֲגִיגִי תִבְעַר־אֵשׁ דִּבַּרְתִּי בִלְשׁוֹנִי:

ה׳ הוֹדִיעֵנִי יְהוָה | קִצִּי וּמִדַּת יָמַי מַה־הִיא אֵדְעָה מֶה־חָדֵל אָנִי:

ו׳ הִנֵּה טְפָחוֹת | נָתַתָּה יָמַי וְחֶלְדִּי כְאַיִן נֶגְדֶּךָ אַךְ כָּל־הֶבֶל כָּל־אָדָם נִצָּב סֶלָה:

הנה טפחות. מדודים הם ימי האדם כדבר הנמדד בטפחי׳ כן ימי האדם קצובים. **וחלדי.** וזקנתנו כאין נגדך, חלד, ל׳ חלודה רדוייל בלע״ז:

כל אדם נצב. כל אדם חי הבל הם חייו ומצבו:

ז׳ אַךְ־בְּצֶלֶם | יִתְהַלֶּךְ־אִישׁ אַךְ־הֶבֶל יֶהֱמָיוּן יִצְבֹּר וְלֹא־יֵדַע מִי־אֹסְפָם:

אך בצלם. בחושך, פירשו דונש ל׳ צלמות, ומנחם פירשו צלם ממש כמו כי בצלם אלהים עשה את האדם (בראשי׳ ט׳), ולא יתכנו דבריו:

אך הבל. הוא כל ההמיה ותאוה שלהם:

יצבר. תבואה בשדה כל ימות הקציר:

ולא ידע מי אספם. אינו יודע מי אספם לבית שמא לפני האסיף ימות:

ח׳ וְעַתָּה מַה־קִּוִּיתִי אֲדֹנָי תּוֹחַלְתִּי לְךָ הִיא:

ועתה מה קויתי. מה היא השאלה אשר אני שואל ומייחל ממך אינו אלא שמפשעי הצילני:

ט׳ מִכָּל־פְּשָׁעַי הַצִּילֵנִי חֶרְפַּת נָבָל אַל־תְּשִׂימֵנִי:

חרפת נבל. חרפת הנבל אל תשימני הבא גם עליו נגעים ומכאובות שלא יוכל לומר לי אתם לוקים ואנו אין אנו לוקים והתפלה הזאת גרמה להביא ייסורי חלאים עליהם:

י׳ נֶאֱלַמְתִּי לֹא אֶפְתַּח־פִּי כִּי אַתָּה עָשִׂיתָ:

כי אתה עשית. שהבאת עלינו צרה:

י״א הָסֵר מֵעָלַי נִגְעֶךָ מִתִּגְרַת יָדְךָ אֲנִי כָלִיתִי:

מתגרת ידך. ממורא מכותיך, תגרת לשון ויגר מואב (במדבר כ״ב:ג׳) והתי״ו יסוד נופל בתיבה כמו תנובה תלונה תקומה תחנה כן פירש מנחם, ואני אומר שאין תגרת לשון מגור שהיה לו לומר תגורה כאשר יאמר מן וישב תשובה ויקם וירם וילן תקומה תרומה תלונה כן אמר ויגר תגורה או מגורה כמו (ירמיהו כ׳:ג׳) מגור מסביב, מגורתם אביא להם (ישעיהו ס״ו:ד׳) הא למדת שאין תגרת אלא כמו למה תתגרה ברעה (ד״ה ב כ״ה) אל תתגרו בם (דברים ב׳:ה׳) שהפועל שלו גרה כמו קוה אוה צוה שפעולתם תקוה תאוה מצוה, כן יאמר מן גרה תגרת וכן פירושו ממכת ידך אשר אתה מגרה עלי אני כליתי:

י״ב בְּתוֹכָחוֹת עַל־עָוֹן | יִסַּרְתָּ אִישׁ וַתֶּמֶס כָּעָשׁ חֲמוּדוֹ אַךְ הֶבֶל כָּל־אָדָם סֶלָה:

בתוכחות. הכתובו׳ בתורה על עונינו שהעוינו לפניך ויסרתנו בהם:

ותמס כעש חמודו. הרקבת בשרינו כבגד שאכלו עש:

חמודו. בשרו שהוא חמדתו:

י״ג שִׁמְעָה־תְפִלָּתִי | יְהוָה וְשַׁוְעָתִי | הַאֲזִינָה אֶל־דִּמְעָתִי אַל־תֶּחֱרַשׁ כִּי גֵר אָנֹכִי עִמָּךְ תּוֹשָׁב כְּכָל־אֲבוֹתָי:

י״ד הָשַׁע מִמֶּנִּי וַאַבְלִיגָה בְּטֶרֶם אֵלֵךְ וְאֵינֶנִּי׃ {פ}

השע ממני. הרף ידך מלהלקותי׃

ואבליגה. ואתחזקה׃

פרק מ׳

א׳ לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד מִזְמוֹר׃

ב׳ קַוֹּה קִוִּיתִי יְהוָה וַיֵּט אֵלַי וַיִּשְׁמַע שַׁוְעָתִי׃

קוה קויתי ה׳. במצרים, ומזמור זה גם הוא כנגד כל ישראל׃

ויט אלי. אזנו׃

ג׳ וַיַּעֲלֵנִי | מִבּוֹר שָׁאוֹן מִטִּיט הַיָּוֵן וַיָּקֶם עַל־סֶלַע רַגְלַי כּוֹנֵן אֲשֻׁרָי׃

מבור שאון. מאסירים של מצרים ומשאון המיית ים׃

מטיט היון. מן הים היון לשון רפש פיינ״ש בלע״ז׃

כונן. הכין אשורי וצעדי׃

ד׳ וַיִּתֵּן בְּפִי | שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּה לֵאלֹהֵינוּ יִרְאוּ רַבִּים וְיִירָאוּ וְיִבְטְחוּ בַּיהוָה׃

שיר חדש. שירת הים׃

ה׳ אַשְׁרֵי־הַגֶּבֶר אֲשֶׁר־שָׂם יְהוָה מִבְטַחוֹ וְלֹא־פָנָה אֶל־רְהָבִים וְשָׂטֵי כָזָב׃

רהבים. לשון גסות כמו (ישעיהו ג׳:ה׳) וירהבו הנער, שהם הרהיבוני (שיר ז׳)׃

ושטי כזב. משטים מדרך הישר אחרי הכזב שטי איטורנ״אנץ בלע״ז׃

ו׳ רַבּוֹת עָשִׂיתָ | אַתָּה | יְהוָה אֱלֹהַי נִפְלְאֹתֶיךָ וּמַחְשְׁבֹתֶיךָ אֵלֵינוּ אֵין | עֲרֹךְ אֵלֶיךָ אַגִּידָה וַאֲדַבֵּרָה עָצְמוּ מִסַּפֵּר׃

נפלאותיך ומחשבתיך אלינו. בשבילנו בראת עולמך קרעת לנו את הים וחשבת מרחוק להטיב לנו, איחרתנו במדבר ארבעים שנה מפני האמורים שקצצו את האילנות והחריבו ארצ׳ כששמעו שישראל יוצאין ללכת לרשת את ארצם׃

אין ערוך אליך. אין לדמות לך כל שר ומושיע, לשון ערך כמו כערכך (ויקרא כ״ז) אהפרישי״ר בלע״ז׃

אגידה ואדברה. אם באתי להגיד ולדבר עצמו מספר׃

ז׳ זֶבַח וּמִנְחָה | לֹא־חָפַצְתָּ אָזְנַיִם כָּרִיתָ לִּי עוֹלָה וַחֲטָאָה לֹא שָׁאָלְתָּ׃

זבח ומנחה לא חפצת. ביום מתן תורה כענין שנאמר ועתה אם תשמע בקול ה׳ וגו׳ (שמות י״ט:ה׳), וכן (בירמיהו ז׳:כ״ב) הוא אומר כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים וגו׳ על דברי עולה או זבח כי יקרב מכם אמרתי ולא הזקקתי חובה להכביד עליה׳ תמידין ומוספין אינם אלא נחת רוח שאמרתי ונעשה רצוני ודבר מועט (סא״א)׃

אזנים כרית לי. לאמר שמעו בקולי׃

כרית. עשיתם חלולים לשמוע׃

ח׳ אָז אָמַרְתִּי הִנֵּה־בָאתִי בִּמְגִלַּת־סֵפֶר כָּתוּב עָלָי׃

אז. בשעת מתן תורה אמרתי לפניך הנה באתי אליך במסורת בריתך (שמות כ״ד:ז׳) נעשה ונשמע דבר זו כתוב עדות עלי במגלת ספר בתורת משה׃

ט׳ לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ אֱלֹהַי חָפָצְתִּי וְתוֹרָתְךָ בְּתוֹךְ מֵעָי׃

ותורתך בתוך מעי. אף מאכלי על פי תורתך הוא:

י׳ בְּשֹׁרְתִי צֶדֶק | בְּקָהָל רָב הִנֵּה שְׂפָתַי לֹא אֶכְלָא יְהוָה אַתָּה יָדָעְתָּ:

בשרתי צדק. שירה על הים ושירה על הבאר שירת דבורה:

לא אכלא. לא אמנע לשון ויכלא הגשם (בראשית ח׳:ב׳):

י״א צִדְקָתְךָ לֹא־כִסִּיתִי | בְּתוֹךְ לִבִּי אֱמוּנָתְךָ וּתְשׁוּעָתְךָ אָמָרְתִּי לֹא־כִחַדְתִּי חַסְדְּךָ וַאֲמִתְּךָ לְקָהָל רָב:

י״ב אַתָּה יְהוָה לֹא־תִכְלָא רַחֲמֶיךָ מִמֶּנִּי חַסְדְּךָ וַאֲמִתְּךָ תָּמִיד יִצְּרוּנִי:

לא תכלא רחמיך. לא תמנע:

יצרונו. ישמרוני:

י״ג כִּי אָפְפוּ־עָלַי | רָעוֹת עַד־אֵין מִסְפָּר הִשִּׂיגוּנִי עֲוֹנֹתַי וְלֹא־יָכֹלְתִּי לִרְאוֹת עָצְמוּ מִשַּׂעֲרוֹת רֹאשִׁי וְלִבִּי עֲזָבָנִי:

אפפו. סבבו:

י״ד רְצֵה יְהוָה לְהַצִּילֵנִי יְהוָה לְעֶזְרָתִי חוּשָׁה:

ט״ו יֵבֹשׁוּ וְיַחְפְּרוּ | יַחַד מְבַקְשֵׁי נַפְשִׁי לִסְפּוֹתָהּ יִפֹּגוּ אָחוֹר וְיִכָּלְמוּ חֲפֵצֵי רָעָתִי:

לספותה. לכלותה כדמתרגמינן (דברים ב׳:י״ד) עד תם כל הדור עד דסף כל דרא:

ט״ז יָשׁוּמוּ עַל־עֵקֶב בָּשְׁתָּם הָאֹמְרִים לִי הֶאָח | הֶאָח:

ישומו. יתמהו:

על עקב בשתם. כשיקבלו בשתם על עקב הכל במדה שמדדו ובדרך שהלכו למולי, על עקב (לקמן ע״ז) ועקבותיך לא נודעו (שיר השירים א׳:ח׳) צאי לך בעקבי הצאן כולם לשון מדרך כף רגל הם טרצי״ש בלע״ז, על עקב אנ״ציש טרצ״יש:

האומרים לי האח. האומרים עלי בשבילי האח כשהצרה באה מתהללים באידי, כל עני ואביון שבתהלים אינו אלא כנגד ישראל:

י״ז יָשִׂישׂוּ וְיִשְׂמְחוּ | בְּךָ כָּל־מְבַקְשֶׁיךָ יֹאמְרוּ תָמִיד יִגְדַּל יְהוָה אֹהֲבֵי תְשׁוּעָתֶךָ:

י״ח וַאֲנִי | עָנִי וְאֶבְיוֹן אֲדֹנָי יַחֲשָׁב־לִי עֶזְרָתִי וּמְפַלְטִי אַתָּה אֱלֹהַי אַל־תְּאַחַר: {פ}

יחשב לי. יתן לי לב לחשוב עניותי ואביונותי להושיעני:

יחשב לי. פנישוי״ט בלע״ז:

פרק מ״א

א׳ לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד:

ב׳ אַשְׁרֵי מַשְׂכִּיל אֶל־דָּל בְּיוֹם רָעָה יְמַלְּטֵהוּ יְהוָה:

אל דל. חולה לבקרו כענין שנאמר (ש״א י״ג) מדוע אתה ככה דל דאמנון:

ביום רעה. זה גיהנם, ובעולם הזה מה שכרו:

ג׳ יְהוָה | יִשְׁמְרֵהוּ וְיחַיֵּהוּ (יאשר) [וְאַשֵּׁר] בָּאָרֶץ וְאַל־תִּתְּנֵהוּ בְּנֶפֶשׁ אֹיְבָיו:

ה׳ ישמרהו ויחייהו. למי שמבקרו ומטיב לו:

ד׳ יְהוָ֗ה יִסְעָדֶ֥נּוּ עַל־עֶרֶשׂ֮ דְּוַ֪י כָּל־מִשְׁכָּבוֹ֫ הָפַ֥כְתָּ בְחָלְיֽוֹ׃

על ערש דוי. ערש לי״ט בלע״ז (דברים ג׳:י״א) והנה ערשו ערש ברזל, כשיחלה גם הוא יסעדנו, מהו על ערש דוי זה יום שביעי של חולי שהוא דוה מאוד כך נדרש באגדת תהלים׃

כל משכבו הפכת בחליו. אף בשעה שחליו כבד עליו שנהפך כל מרגועו ומנוחתו׃

ה׳ אֲנִי־אָמַ֥רְתִּי יְהוָ֗ה חָנֵּ֥נִי רְפָאָ֥ה נַפְשִׁ֑י כִּי־חָטָ֖אתִי לָֽךְ׃

אני אמרתי ה׳ חנני. אני אין לי מבקרים לטובה וכשאני צועק מתוך חוליי ואומר ה׳ חנני וגו׳ אויבי שמחים עלי ואומרים דבר הרע לי מתי ימות וגו׳׃

ו׳ אוֹיְבַ֥י יֹ֝אמְרוּ־רַ֗ע לִ֣י מָתַ֣י יָ֭מוּת וְאָבַ֥ד שְׁמֽוֹ׃

ז׳ וְאִם־בָּ֣א לִרְא֣וֹת ׀ שָׁ֭וְא יְדַבֵּ֣ר לִבּ֑וֹ יִקְבָּץ־אָ֥וֶן לוֹ֝ יֵצֵ֗א לַחוּץ֥ יְדַבֵּֽר׃

שוא ידבר. מראה עצמו כאילו הוא מיצר וכשהוא יושב לפני יקבוץ לבו מחשבות און לעצמו מה רעה ידבר בצאתו וכשיוצא לחוץ מדבר אותה׃

ח׳ יַ֭חַד עָלַ֣י יִתְלַחֲשׁ֑וּ כָּל־שֹׂנְאָ֥י עָ֝לַ֗י ׀ יַחְשְׁבוּ־רָעָ֥ה לִֽי׃

עלי יחשבו. דבר שהוא רעה לי ומה המחשב׳׃

ט׳ דְּבַר־בְּלִיַּ֥עַל יָצ֥וּק בּ֑וֹ וַאֲשֶׁ֥ר שָׁ֝כַ֗ב לֹא־יוֹסִ֥יף לָקֽוּם׃

דבר בליעל יצוק בו. כל רשעיות שעשה יצוקו וישתפכו בגופו והואיל ואשר שכב לא יוסיף לקום כך מקללים אותי׃

י׳ גַּם־אִ֭ישׁ שְׁלוֹמִ֑י ׀ אֲשֶׁר־בָּטַ֥חְתִּי בּ֗וֹ אוֹכֵ֥ל לַחְמִ֑י הִגְדִּ֖יל עָלַ֣י עָקֵֽב׃

הגדיל עלי עקב. מארב כמו (יהושע ח׳:י״ג) ואת עקבו מים לעיר׃

י״א וְאַתָּ֣ה יְהוָ֣ה חָנֵּ֣נִי וַהֲקִימֵ֑נִי וַאֲשַׁלְּמָ֖ה לָהֶֽם׃

י״ב בְּזֹ֣את יָ֭דַעְתִּי כִּי־חָפַ֣צְתָּ בִּ֑י כִּ֥י לֹא־יָ֝רִ֗יעַ אֹיְבִ֥י עָלָֽי׃

בזאת ידעתי וגו׳. כשתחננו ותקיימנו אדע כי חפצת בי כאשר לא יריע אויבי תרועת שמחה עלי ואראה כי בתמי תמכת בי׃

י״ג וַאֲנִ֗י בְּתֻמִּ֥י תָּמַ֥כְתָּ בִּ֑י וַתַּצִּיבֵ֖נִי לְפָנֶ֣יךָ לְעוֹלָֽם׃

י״ד בָּר֣וּךְ יְהוָ֣ה ׀ אֱלֹהֵ֣י יִשְׂרָאֵ֣ל מֵהָעוֹלָ֣ם וְעַד־הָעוֹלָ֑ם אָמֵ֥ן ׀ וְאָמֵֽן׃

ברוך ה׳. כשאקום מחוליי אברכך כן׃

פרק מ״ב

א׳ לַמְנַצֵּ֥חַ מַשְׂכִּ֗יל לִבְנֵי־קֹֽרַח׃

לבני קרח. אסיר ואלקנה ואביאסף הם היו תחלה בעצת אביהם ובשעת המחלוקת פרשו וכשנבלעו כל סביבותיה׳ ופתחה הארץ את פיה נשאר מקומם בתוך פי הארץ כענין שנאמר ובני קרח לא מתו ושם אמרו שירה ושם יסדו המזמורי׳ הללו ועלו משם ושרת׳ עליהם רוח הקודש ונתנבאו על הגליות ועל חרבן הבית ועל מלכות בית דוד׃

ב׳ כְּאַיָּ֥ל תַּעֲרֹ֗ג עַל־אֲפִיקֵי־מָ֑יִם כֵּ֤ן נַפְשִׁ֥י תַעֲרֹ֗ג אֵלֶ֥יךָ אֱלֹהִֽים׃

כאיל תערג על אפיקי מים. ל׳ ערג נופל על קול האיל כאשר יפול לשון נהם לארי ושקוק לדוב וגעה לשוורים, וצפצוף לעופות, אמרו רבותינו האילה הזאת חסידה שבחיות וכשהחיות צמאו׳ למים הם מתכנסות אליה שתתלה עיניה למרום ומה היא עושה חופרת גומא ומכנסת קרניה לתוכה וגועה,

והקב״ה מרחם עליה והתהום מעלה לה מים:

כאיל תערוג. כאילת תערוג לא נאמר וכאיל יערוג לא נאמר אלא כאיל תערוג דבר הכתוב בזכר ובנקיב׳ הזכר עורג על עסק המי׳ כמו שפרשנו, הנקיבה כשהיא כורעת לילד והי׳ צועקת הקב״ה מרחם עליה, ומנחם חבר תערוג עם לחייו כערוגת הבשם אכן לא יתכנו דבריו, גם דונש פתר אותו לשון קול של איל (סא״א):

ג׳ צָמְאָה נַפְשִׁי | לֵאלֹהִים ׀ לְאֵל חָי מָתַי אָבוֹא ׀ וְאֵרָאֶה פְּנֵי אֱלֹהִים:

מתי אבא וארא פני אלהי׳. לעלות לרגל ונתנבא כאן חורבן הבית ונאמר כאן מה תשתוחחי ג׳ פעמים כנגד שלש מלכיות העתידות לבטל עבודת המקדש וישראל צועקים ונגאלים מלכות בבל ויון ואדום:

צמאה נפשי. כנסת ישראל אומרת כן בגלות בבל:

ד׳ הָיְתָה־לִּי דִמְעָתִי לֶחֶם יוֹמָם וָלָיְלָה בֶּאֱמֹר אֵלַי כָּל־הַיּוֹם אַיֵּה אֱלֹהָיִךְ:

היתה לי דמעתי לחם. מכאן שהצרה משבעת את האדם ואינו מבקש לאכול וכן הוא אומר בחנה ותבכה ולא תאכל (שמואל א א׳:ז׳):

ה׳ אֵלֶּה אֶזְכְּרָה ׀ וְאֶשְׁפְּכָה עָלַי ׀ נַפְשִׁי כִּי אֶעֱבֹר ׀ בַּסָּךְ אָדַדֵם עַד־בֵּית־אֱלֹהִים בְּקוֹל־רִנָּה וְתוֹדָה הָמוֹן חוֹגֵג:

אלה אזכרה. כי אעבור בסך פשוויי״אה בלע״ז, את זאת אני זוכרת ונפשי משתפכת בזכרי עליית הרגלים שהייתי עוברת בגדודי בני אדם ומדדה עמהם עד בית אלהים. סך ל׳ חשבון סך בני אדם, ד״א סך לשון סכך וסוכה כלומר בעגלת צב שהיו מחופות כמין סוכה ושמן בלשון אגדה סקפסטאות ואסקופיטי:

אדדם. אדדה עמהם כמו מדדים עגלים וסייחים והאשה מדדה את בנה ותיבה זו משמשת כשתי תיבות, אדדה עמהם אטוויי״אמון שנבל״א בלע״ז, ומנחם חברו לשון ידידות כמו נתתי את ידידות נפשי בכף אויביה, ודונש פתר אדדם לשון דממה וכן דום לה׳ והתחולל לו ופתרון אדדם אאלם ואחריש עד אבא בית אלהים ברנה כמו אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי וכמו ואני כחרש לא אשמע וכאלם לא יפתח פיו ודם הוא שורש בתיבה:

אדדם. אדדה עמהם כמו ולא יכלו דברו לשלום (בראשית ל״ז) דבר עמו בשלום:

המון חוגג. שהיו הולכים לחוג, ועל ככה יסד הפייט (בשחרית פ׳ שקלים ביוצר של אלה אזכרה ע״ש) עוצם המון חוגג ושוטף כנהר, ומ״א ל׳ יוני שקורין לבריכ׳ מים חוגגין:

ו׳ מַה־תִּשְׁתּוֹחֲחִי | נַפְשִׁי ׀ וַתְּהֻמִי עָלָי הוֹחִלִי לֵאלֹהִים כִּי־עוֹד אוֹדֶנּוּ יְשׁוּעוֹת פָּנָיו:

תשתוחחי. לשון כי שחה לעפר נפשנו (לקמן מ״ד) ושח כשהוא מדבר על מתפעל התי״ו חולקת את אותיו׳ שרשי התיבה כדרך כל תיבה שיסודה שי״ן בתחלת׳:

הוחילי. המתיני וצפי לגאולה:

ז׳ אֱלֹהַי עָלַי ׀ נַפְשִׁי תִשְׁתּוֹחָח עַל־כֵּן אֶזְכָּרְךָ מֵאֶרֶץ יַרְדֵּן ׀וְחֶרְמוֹנִים מֵהַר מִצְעָר:

אזכרך מארץ ירדן. ממה שעשית לנו בירדן והרי חרמון אחר כל הכעס שהכעסנוך בשטי׳, הובשת לנו את הירדן:

מהר מצער. מהר סיני שהוא צעיר לשאר ההרים אחר שהכעסנוך בו במעשה העגל סלחת לעונינו והלכת עמנו, כל אלה אני זוכר׳ שמנעת מלהטיב לי וגזרותיך מתחדשות עלי זו אחר זו:

ח׳ תְּהוֹם־אֶל־תְּהוֹם קוֹרֵא לְקוֹל צִנּוֹרֶיךָ כָּל־מִשְׁבָּרֶיךָ וְגַלֶּיךָ עָלַי עָבָרוּ:

תהום אל תהום קורא. צרה קוראה לחברתה:

לקול צנוריך. טישקנאל״ש בלע״ז, המקלחים עלי פורענות כמים שוטפים עד כי כל משבריך וגליך עלי עברו, משבריך לשון גלי ים על שהיה גליו עולים למעלה ומשתברים ונופלים:

ט׳ יוֹמָם ׀ יְצַוֶּה יְהוָה ׀ חַסְדּוֹ וּבַלַּיְלָה שִׁירָה עִמִּי תְּפִלָּה לְאֵל חַיָּי:

יומם יצוה ה׳ חסדו. יבוא האור ויצוה ה׳ חסדו לנו:

ובלילה. בחשך הצרה:

שירה עמי. תהא חנייתו בתוכנו שיר׳ ל׳ חני׳ כדמתרגמי׳ ויחן ושרא, זו למדתי מתוך מסורת הגדולה שחבר את זה עם ויהי שירו חמש׳ ואלף (מ״א ד), באלפ״א בית״א של שתי תיבות החלוקים בפתרונן לימד שאין זה לשון שיר, ומדרש האגדה פותרו לשון שיר וכך הוא פותרו שכך ישראל אומרים להקב״ה זכרנו מה שעשית לנו במצרים מצוה אחת שצויתנו ביו׳ בערב פסח ושמרנוה ובלילה גאלתנו ושרנו לפניך את ההלל ועכשיו הרבה מצות אני שומרת ועל זאת אומרה לאל סלעי למה שכחתני וגו׳:

י׳ אוֹמְרָה | לְאֵל סַלְעִי֭ לָמָּה שְׁכַחְתָּנִי לָמָּה־קֹדֵר אֵלֵךְ בְּלַחַץ אוֹיֵב:

קודר. לשון שחרות כמו וקדר עליהם (מיכ׳ ג׳):

י״א בְּרֶצַח | בְּעַצְמוֹתַי חֵרְפוּנִי צוֹרְרַי בְּאָמְרָם אֵלַי כָּל־הַיּוֹם אַיֵּה אֱלֹהָיִךְ:

ברצח בעצמותי חרפוני צוררי. נדמה לי כאילו הורגים אותי כך עצור בעצמותי מה שצוררי מכעיסין ומחרפין אותי:

י״ב מַה־תִּשְׁתּוֹחֲחִי | נַפְשִׁי֭ וּמַה־תֶּהֱמִי עָלַי הוֹחִילִי לֵאלֹהִים כִּי־עוֹד אוֹדֶנּוּ יְשׁוּעֹת פָּנַי וֵאלֹהָי: {פ}

פני ואלהי. הקב״ה שהוא אור פני ואלהי עדיין יש לי בו תקוה ולמה תהמי:

פרק מ״ג

א׳ שָׁפְטֵנִי אֱלֹהִים | וְרִיבָה רִיבִי מִגּוֹי לֹא־חָסִיד מֵאִישׁ־מִרְמָה וְעַוְלָה תְּפַלְּטֵנִי:

שפטני. הקמני:

מגוי לא חסיד. הוא אדום שגר בין שני צדיקים ולא למד ממעשיהם:

ב׳ כִּי־אַתָּה | אֱלֹהֵי מָעוּזִּי֭ לָמָּה זְנַחְתָּנִי לָמָּה־קֹדֵר אֶתְהַלֵּךְ בְּלַחַץ אוֹיֵב:

ג׳ שְׁלַח־אוֹרְךָ וַאֲמִתֶּךָ הֵמָּה יַנְחֻנִי יְבִיאֻנִי אֶל־הַר־קָדְשְׁךָ וְאֶל־מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ:

שלח אורך ואמתך. מלך המשיח שנדמה לאור שנאמר (לקמן קל״ב) ערכתי נר למשיחי, ואליהו הנביא שהוא אמיתי נביא נאמן:

ינחוני. מינטרו״נט מו״י בלע״ז:

ד׳ וְאָבוֹאָה | אֶל־מִזְבַּח אֱלֹהִים אֶל־אֵ֖ל שִׂמְחַת גִּילִי וְאוֹדְךָ בְכִנּוֹר אֱלֹהַי אֱלֹהָי:

אל אל. אל הקב״ה שהוא שמחת גילי:

ואודך בכנור. על שהוצאתני:

ה׳ מַה־תִּשְׁתּוֹחֲחִי | נַפְשִׁי֭ וּמַה־תֶּהֱמִי עָלַי הוֹחִילִי לֵאלֹהִים כִּי־עוֹד אוֹדֶנּוּ יְשׁוּעֹת פָּנַי וֵאלֹהָי: {פ}

פרק מ״ד

א׳ לַמְנַצֵּחַ | לִבְנֵי־קֹרַח מַשְׂכִּיל:

ב׳ אֱלֹהִים | בְּאָזְנֵינוּ שָׁמַעְנוּ אֲבוֹתֵינוּ סִפְּרוּ־לָנוּ פֹּ֣עַל פָּעַלְתָּ בִּימֵיהֶם בִּימֵי קֶדֶם:

באזנינו שמענו. מכאן אתה למד שהיו מדברים בני קרח בשביל דורות הללו הבאים אחריהם שאילו בשביל עצמם לא היה להם לומר אבותינו ספרו לנו שהרי הם עצמם ראו נסי המדבר והים והירדן ומלחמות יהושע כך מפורש באגדת תהלים:

ג׳ אַתָּה | יָדְךָ גוֹיִם הוֹרַשְׁתָּ֣ וַתִּטָּעֵם תָּרַע לְאֻמִּים וַתְּשַׁלְּחֵם:

תרע לאומים. הרעות לשבעה אומות גדולות ושילחתם מפנינו ואתה בידך כחך הורשתם מתוך ארצם ותטעם לאבותינו בתוכה:

ד׳ כִּי לֹא בְחַרְבָּם יָרְשׁוּ אֶרֶץ וּזְרוֹעָם לֹא־הוֹשִׁיעָה לָמוֹ כִּי־יְמִינְךָ וְזְרוֹעֲךָ וְאוֹר פָּנֶיךָ כִּי רְצִיתָם׃

רציתם. לשון רצון׃

ה׳ אַתָּה־הוּא מַלְכִּי אֱלֹהִים צַוֵּה יְשׁוּעוֹת יַעֲקֹב׃

צוה ישועות יעקב. גם לבאים אחרינו׃

ו׳ בְּךָ צָרֵינוּ נְנַגֵּחַ בְּשִׁמְךָ נָבוּס קָמֵינוּ׃

נבוס קמינו. נרמס ונרפוס אויבינו לשון מתבוססת בדמיך (יחזקאל ט״ז:ו׳) תבוס נופת (משלי כ״ז:ז׳) והיו כגבורים בוסים בטיט חוצות (זכריה י׳:ה׳)׃

ז׳ כִּי לֹא בְקַשְׁתִּי אֶבְטָח וְחַרְבִּי לֹא תוֹשִׁיעֵנִי׃

ח׳ כִּי הוֹשַׁעְתָּנוּ מְצָרֵינוּ וּמְשַׂנְאֵינוּ הֱבִישׁוֹתָ׃

ט׳ בֵּאלֹהִים הִלַּלְנוּ כָל־הַיּוֹם וְשִׁמְךָ | לְעוֹלָם נוֹדֶה סֶלָה׃

י׳ אַף־זָנַחְתָּ וַתַּכְלִימֵנוּ וְלֹא־תֵצֵא בְּצִבְאוֹתֵינוּ׃

אף זנחת ותכלימנו. אף אם אתה תכלימנו אנו שמך לעול׳ נודה׃

י״א תְּשִׁיבֵנוּ אָחוֹר מִנִּי־צָר וּמְשַׂנְאֵינוּ שָׁסוּ לָמוֹ׃

תשיבנו אחור. לשון הוה הוא׃

שסו למו. בזזו נכסינו איש לו׃

י״ב תִּתְּנֵנוּ כְּצֹאן מַאֲכָל וּבַגּוֹיִם זֵרִיתָנוּ׃

זריתנו. אפנדישנו״ש בלע״ז׃

י״ג תִּמְכֹּר־עַמְּךָ בְלֹא־הוֹן וְלֹא־רַבִּיתָ בִּמְחִירֵיהֶם׃

י״ד תְּשִׂימֵנוּ חֶרְפָּה לִשְׁכֵנֵינוּ לַעַג וָקֶלֶס לִסְבִיבוֹתֵינוּ׃

ט״ו תְּשִׂימֵנוּ מָשָׁל בַּגּוֹיִם מְנוֹד־רֹאשׁ בַּלְאֻמִּים׃

ט״ז כָּל־הַיּוֹם כְּלִמָּתִי נֶגְדִּי וּבֹשֶׁת פָּנַי כִּסָּתְנִי׃

י״ז מִקּוֹל מְחָרֵף וּמְגַדֵּף מִפְּנֵי אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם׃

י״ח כָּל־זֹאת בָּאַתְנוּ וְלֹא שְׁכַחֲנוּךָ וְלֹא־שִׁקַּרְנוּ בִּבְרִיתֶךָ׃

י״ט לֹא־נָסוֹג אָחוֹר לִבֵּנוּ וַתֵּט אֲשֻׁרֵינוּ מִנֵּי אָרְחֶךָ׃

כ׳ כִּי דִכִּיתָנוּ בִּמְקוֹם תַּנִּים וַתְּכַס עָלֵינוּ בְצַלְמָוֶת׃

כי דכיתנו במקום תנים. כי זה משמש בלשון כאשר ואף כאשר השפלתנו בארץ ערבה ושוחה מדבר מקום תנים וכסית עלינו בצלמות חשך אף בכל זאת אם שכחנו שם אלהינו הוא יחקור זאת כי הו׳ יודע תעלומו׳ וגומר׃

כ״א אִם־שָׁכַחְנוּ שֵׁם אֱלֹהֵינוּ וַנִּפְרֹשׂ כַּפֵּינוּ לְאֵל זָר׃

כ״ב הֲלֹא אֱלֹהִים יַחֲקָר־זֹאת כִּי־הוּא יֹדֵעַ תַּעֲלֻמוֹת לֵב׃

כ״ג כִּי־עָלֶיךָ הֹרַגְנוּ כָל־הַיּוֹם נֶחְשַׁבְנוּ כְּצֹאן טִבְחָה׃

כצאן טבחה. כצאן של טבח׃

כ״ד עוּרָה | לָמָּה תִישַׁן | אֲדֹנָי הָקִיצָה אַל־תִּזְנַח לָנֶצַח׃

כ״ה לָמָּה־פָנֶיךָ תַסְתִּיר תִּשְׁכַּח עָנְיֵנוּ וְלַחֲצֵנוּ׃

כ״ו כִּי שֻׁחָה לֶעָפָר נַפְשֵׁנוּ דָּבְקָה לָאָרֶץ בִּטְנֵנוּ׃

כ״ז קוּמָה עֶזְרָתָה לָּנוּ וּפְדֵנוּ לְמַעַן חַסְדֶּךָ׃ {פ}

ופדנו למען חסדך. אין אנו באים בכח מעשינו אלא למען חסדך עשה׃

פרק מ״ה

א׳ לַמְנַצֵּחַ עַל־שֹׁשַׁנִּים לִבְנֵי־קֹרַח מַשְׂכִּיל שִׁיר יְדִידֹת׃

על שושנים. לכבוד תלמידי חכמים יסדו השיר הזה שהם רכים כשושנים ונאי׳ כשושני׳ ומרטיבי׳ מעשים טובים כשושנים׃

משכיל. ע״י תורגמן׃

שיר ידידות. שיר אהובים שיר של שבח להם להאהיבם על הבריות ולהאהיב תורתם עליהם׃

ב׳ רָחַשׁ לִבִּי | דָּבָר טוֹב אֹמֵר אֲנִי מַעֲשַׂי לְמֶלֶךְ לְשׁוֹנִי עֵט | סוֹפֵר מָהִיר׃

רחש לבי. כך התחיל המשורר בשירו השריץ לבי בקרבי דבר טוב בשבחך את הת״ח׃

רחש. לשון נענוע וכן כל לשון שירוץ וריחוש׃

אומר אני מעשי למלך. השיר הזה שיסדתי ועשיתי אני אומרו למלך שנאמ׳ (משלי ח׳:ט״ו) בי מלכים ימלוכו׃

לשוני. צח בשירים כעט סופר מהיר, ראיתי ביסודו של רבי משה הדרשן מהיר בלשון ערבי בקי׃

ג׳ יָפְיָפִיתָ מִבְּנֵי אָדָם הוּצַק חֵן בְּשִׂפְתוֹתֶיךָ עַל־כֵּן בֵּרַכְךָ אֱלֹהִים לְעוֹלָם׃

יפיפית מבני אדם. העוסקים במלאכת חיי שעה, למה לפי שהוצק חן בשפתותיך להורות כהלכה, הוצק כמו נשפך כמו מוצקות (זכריה ד׳), ויצק עליה שמן (ויקרא ב׳:א׳)׃

על כן ברכך. כמו שנאמר ה׳ עוז לעמו יתן ומה שכרן ה׳ יברך את עמו בשלום (לעיל כ״ט)׃

ד׳ חֲגוֹר־חַרְבְּךָ עַל־יָרֵךְ גִּבּוֹר הוֹדְךָ וְהַדָרְךָ׃

חגור חרבך על ירך. להלחם מלחמתה של תורה והוא הודך והוא הדרך׃

ה׳ וְהַדָרְךָ | צְלַח רְכַב עַל־דְּבַר־אֱמֶת וְעַנְוָה־צֶדֶק וְתוֹרֶךָ נוֹרָאוֹת יְמִינֶךָ׃

על דבר אמת. להורות כדת ולהתנהג בענות צדק׃

ותורך. התורה ודבר האמת שתעסוק בו היא תורה אותך טכסיסי המלחמה לעשות ימינך נוראות לפי שהזכיר תלמוד תורה בלשון מלחמה נופל בו ל׳ ימין המיומנת להלחם, (כלומר הסדר להלחם ביד ימין)׃

ו׳ חִצֶּיךָ שְׁנוּנִים עַמִּים תַּחְתֶּיךָ יִפְּלוּ בְּלֵב אוֹיְבֵי הַמֶּלֶךְ׃

חציך שנונים. בלב אויבי המלך שנונים אגיישוץ בלע״ז, והרי זה מקרא מסורס מצינו שהתלמידים קרוים חצים שנאמר כחצים ביד גבור כן בני הנעורים (לקמן קכ״ז) ותלמידי חכמים (המזויינים) בהלכה קרוים אויבים זה לזה לפי שעה שנאמר לא יבושו כי ידברו את אויבי׳ בשער (שם):

עמים תחתיך יפלו. בשכר התורה יפלו העובדי גלולים תחתיהם של ישראל:

ז׳ כִּסְאֲךָ אֱלֹהִים עוֹלָם וָעֶד שֵׁבֶט מִישֹׁר שֵׁבֶט מַלְכוּתֶךָ׃

כסאך אלהים. כסאך שר ושופט לעולם ועד כענין שנאמר נתתיך אלהים לפרעה (שמות ו׳) ולמה בשביל ששבט מישור שבט מלכותך שמשפטיך אמת וראוי אתה למלוך:

ח׳ אָהַבְתָּ צֶדֶק וַתִּשְׂנָא רֶשַׁע עַל־כֵּן | מְשָׁחֲךָ אֱלֹהִים אֱלֹהֶיךָ שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן מֵחֲבֵרֶיךָ׃

משחך וגו׳ שמן ששון. כל לשון גדולה נופל עליה ל׳ משיחת שמן כדת המלכים:

ט׳ מֹר־וַאֲהָלוֹת קְצִיעוֹת כָּל־בִּגְדֹתֶיךָ מִן־הֵיכְלֵי שֵׁן מִנִּי שִׂמְּחוּךָ׃

מר ואהלות קציעות. קידה מתרגמינן קציעתא:

כל בגדותיך. כל בגדיך מריחים כריח בשמים, ומדרשו כל בגדותיך וסרחוניך מתכפרים ומריחים ריח ערב:

מן היכלי שן מני שמחוך. יותר מהיכלי שן משובחים ההיכלות המתוקני׳ לך בגן עדן לשמחך בהם, שן איבוייר״א בלע״ז:

מני שמחוך. היכלות אשר מני הם שמחוך הנותנים שכרך:

י׳ בְּנוֹת מְלָכִים בְּיִקְרוֹתָיִךְ נִצְּבָה שֵׁגַל לִימִינְךָ בְּכֶתֶם אוֹפִיר׃

בנות מלכים. יהיו מבקרות אותך כענין שנאמ׳ ושרותיהם מיניקותיך (ישעיה מ״ט):

ביקרותיך. קו״ף דגוש לפי שהוא לשון בקור ואף על פי שכתוב יו״ד לפניה, ראיתי בנקוד רב סעדיה תיבה זו סדורה עם מי נתן למשיסה יעקב (שם מ״ב) שכתוב בו יו״ד והסמ״ך מודגשת, ומנחם חברו לשון יוקר כמו יקר מכלי פז (סא״א):

שגל. מלכה כמו והשגל יושבת אצלו (דניאל ה׳:ב׳) וישתון בהון מלכא רברבנוהי שגלתיה ולחינתיה אשתך תתיצב לימינך:

בכתם אופיר. בקבוצת עדי זהב הבא מאופיר:

י״א שִׁמְעִי־בַת וּרְאִי וְהַטִּי אָזְנֵךְ וְשִׁכְחִי עַמֵּךְ וּבֵית אָבִיךְ׃

שמעי בת וראי. שמעי כנסת ישראל וראי דרך הטוב:

והטי אזנך. לתורה:

ושכחי עמך. מעבר הנהר שאת גדילה ביניהם:

ובית אביך. ע״א שעבדו אבותיך בעבר הנהר:

י״ב וְיִתְאֲוֵ הַמֶּלֶךְ יָפְיֵךְ כִּי־הוּא אֲדֹנַיִךְ וְהִשְׁתַּחֲוִי־לוֹ׃

ויתאו המלך יפיך. ואם תעשי כן יתאוה המלך הקב״ה לנויי מעשיך:

י״ג וּבַת־צֹר | בְּמִנְחָה פָּנַיִךְ יְחַלּוּ עֲשִׁירֵי עָם׃

ובת צר במנחה פניך יחלו. כמו (שמות ל״ב:י״א) ויחל משה ובשכר זה תזכו שיביאו לך אשכרים ודורון אותם שהם עכשיו עשירי עם:

י״ד כָּל־כְּבוּדָּה בַת־מֶלֶךְ פְּנִימָה מִמִּשְׁבְּצוֹת זָהָב לְבוּשָׁהּ׃

כל כבודה בת מלך פנימה וגו׳. אותם שכל כבוד תלוי בהם והם כנסיו׳ של מלך אשר נהגו עצמם בצניעות עתה בגדיהם חשובים ממשבצות זהב של כהני׳ גדולי׳, משבצות קאטונ״ש בלע״ז:

ט״ו לִרְקָמוֹת תּוּבַל לַמֶּלֶךְ בְּתוּלוֹת אֲחֲרֶיהָ רֵעוֹתֶיהָ מוּבָאוֹת לָךְ׃

לרקמות תובל למלך. בבגדי רקמה יביאום מנחה למלך על כל הארץ, רקמות אברודי״ץ בלע״ז, זה שנאמר והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה וגו׳ (ישעיהו ס״ו:כ׳):

בתולות אחריה רעותיה. ילכו אחריהם כענין שנאמר (זכריה ח׳:כ״ג) והחזיקו בכנף איש יהודי וגו׳ לאמר נלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם:

מובאות לך. כלפי הקב״ה אמרו המשורר:

ט״ז תְּוֹבַלְנָה בִּשְׂמָחֹת וָגִיל תֻּבָאֶינָה בְּהֵיכַל מָלֶךְ׃

י״ז תַּחַת אֲבֹתֶיךָ יִהְיוּ בָנֶיךָ תְּשִׁיתֵמוֹ לְשָׂרִים בְּכָל־הָאָרֶץ׃

תחת אבותיך וגו׳. לכל אחד מישראל אמר:

י״ח אַזְכִּירָה שִׁמְךָ בְּכָל־דֹּר וָדֹר עַל־כֵּן עַמִּים יְהוֹדוּךָ לְעֹלָם וָעֶד׃ {פ}

אזכירה שמך. כלפי הקב״ה אמרו המשורר:

פרק מ״ו

א׳ לַמְנַצֵּחַ לִבְנֵי־קֹרַח עַל־עֲלָמוֹת שִׁיר׃

על עלמות. שם של כלי שיר בדברי הימים:

ב׳ אֱלֹהִים לָנוּ מַחֲסֶה וָעֹז עֶזְרָה בְצָרוֹת נִמְצָא מְאֹד׃

ג׳ עַל־כֵּן לֹא־נִירָא בְּהָמִיר אֶרֶץ וּבְמוֹט הָרִים בְּלֵב יַמִּים׃

בהמיר ארץ. לעתיד לבא ביום שנאמר והארץ כבגד תבלה (ישעיה נא) ראו בני קרח נס שנעש׳ להם שנבלעו כל סביבותיה׳ והם עמדו באויר ואמרו לישראל ברוח הקדש שדוגמת הנס הזה יהיה עשוי להם לעתיד:

ד׳ יֶהֱמוּ יָחְמְרוּ מֵימָיו יִרְעֲשׁוּ־הָרִים בְּגַאֲוָתוֹ סֶלָה׃

יהמו יחמרו מימיו. יגרשו רפש וחומר וטיט (שם נז) כמשפטם, ומנחם חברו כמו מעי חמרמרו, (איכה ב׳) רגורזרונ״ט בלע״ז:

ירעשו הרים בגאותו. של הקב״ה שנזכ׳ בראש המזמור:

ה׳ נָהָר פְּלָגָיו יְשַׂמְּחוּ עִיר־אֱלֹהִים קְדֹשׁ מִשְׁכְּנֵי עֶלְיוֹן׃

נהר פלגיו. שושרוויישיל״ש בלע״ז:

נהר. גן עדן:

ו׳ אֱלֹהִים בְּקִרְבָּהּ בַּל־תִּמּוֹט יַעְזְרֶהָ אֱלֹהִים לִפְנוֹת בֹּקֶר׃

לפנות בקר. לקץ הגאולה:

ז׳ הָמוּ גוֹיִם מָטוּ מַמְלָכוֹת נָתַן בְּקוֹלוֹ תָּמוֹג אָרֶץ׃

המו גוים. לשון הומה:

תמוג. תמס, כן פתר מנחם (שמות ט״ו:ט״ו) נמוגו כל יושבי כנען, וכן למוג לב (יחזקאל כ״א:כ׳), אבל דונש פתר אותם לשון הנעה וכן (שמואל א י״ד:ט״ז) ההמון נמוג וילך והלום וכן כלם:

ח׳ יְהוָה צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב־לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה׃

ט לִכְרֹ֣חֲזוּ מִפְעֲלֹ֣ות יְהוָ֑ה אֲשֶׁר־שָׂ֖ם שַׁמֹּ֣ות בָּאָֽרֶץ׃

אשר שם שמות. אשר שם ארצות הגוים שממה׃

י מַשְׁבִּ֣ית מִלְחָמֹ֣ות ׀ עַד־קְצֵ֣ה הָאָ֗רֶץ קֶ֭שֶׁת יְשַׁבֵּ֣ר וְקִצֵּ֣ץ חֲנִ֑ית עֲגָל֥וֹת יִשְׂרֹ֖ף בָּאֵֽשׁ׃

משבית מלחמות. מעלינו׃

עד קצה הארץ. שכל ארצו׳ הגוים יהיו עמנו בשלום׃

קשת. הגוים ישבר׃

עגלות ישרף באש. רכבי מלחמות׃

י״א הַרְפּ֣וּ וְדְע֔וּ כִּ֥י אָנֹכִ֖י אֱלֹהִ֑ים אָר֣וּם בַּגֹּויִ֔ם אָר֖וּם בָּאָֽרֶץ׃

הרפו. עצמכם מלבא עוד על ירושלים׃

ודעו כי אנכי אלהים. שאעשה דין בכם׃

ארום בארץ. אתרומם בנקמתי אשר אעשה בגוים׃

י״ב יְהוָ֣ה צְבָאֹ֣ות עִמָּ֑נוּ מִשְׂגָּ֥ב לָ֝נוּ אֱלֹהֵ֣י יַעֲקֹ֗ב סֶֽלָה׃ {פ}

פרק מ״ז

א לַמְנַצֵּ֥חַ ׀ לִבְנֵי־קֹ֗רַח מִזְמֹֽור׃

ב כָּל־הָ֭עַמִּים תִּקְעוּ־כָ֑ף הָרִ֖יעוּ לֵֽאלֹהִ֣ים בְּקֹ֣ול רִנָּֽה׃

תקעו כף. התערבו יחד זה עם זה להריע לאלהים בקול רנה׃

ג כִּֽי־יְהוָ֣ה עֶלְיֹ֣ון נֹורָ֑א מֶ֥לֶךְ גָּ֝דֹ֗ול עַל־כָּל־הָאָֽרֶץ׃

ד יַדְבֵּ֣ר עַמִּ֣ים תַּחְתֵּ֑ינוּ וּ֝לְאֻמִּ֗ים תַּ֣חַת רַגְלֵֽינוּ׃

ידבר עמים תחתינו. יתן דבר בעובדי כוכבים תחת נפשנו להיו׳ חמתו מתקררת בהם ואלו נצולים כענין שנאמ׳ ונתתי כפרך מצרים וגו׳ (ישעיהו מ״ג:ג׳), ומנחם חבר ידבר ל׳ הנהגה׃

ה יִבְחַר־לָ֥נוּ אֶת־נַחֲלָתֵ֑נוּ אֶת־גְּאֹ֥ון יַעֲקֹ֖ב אֲשֶׁר־אָהֵ֣ב סֶֽלָה׃

יבחר לנו וגו׳. ויחזירנו לתוכה ואז יתעלה בתרועה וקול שופ׳ שנתקע לפניו בשיר על עולות וזבחים שלמים ונאמר זמרו אלהים וגו׳׃

ו עָלָ֣ה אֱלֹהִ֣ים בִּתְרוּעָ֑ה יְהוָ֥ה בְּקֹ֣ול שֹֽופָר׃

ז זַמְּר֣וּ אֱ֭לֹהִים זַמֵּ֑רוּ זַמְּר֖וּ לְמַלְכֵּ֣נוּ זַמֵּֽרוּ׃

ח כִּ֤י ׀ מֶ֣לֶךְ כָּל־הָ֭אָרֶץ אֱלֹהִ֑ים זַמְּר֖וּ מַשְׂכִּֽיל׃

ט מָלַ֣ךְ אֱלֹהִ֣ים עַל־גֹּויִ֑ם אֱ֝לֹהִ֗ים יָשַׁ֥ב | עַל־כִּסֵּ֥א קָדְשֹֽׁו׃

מלך אלהים על גוים. כך יאמרו הכל׃

ישב על כסא קדשו. עכשיו הכסא שלם ובגדולה ניכרת ויגידו כי נאספו לעירו׃

י נְדִיבֵי עַמִּים | נֶאֱסָפוּ עַם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם כִּי לֵאלֹהִים מָגִנֵּי־אֶרֶץ מְאֹד נַעֲלָה׃ {פ}

נדיבי עמים. שהתנדבו עצמם לטבח ולהרוג על קדושת שמו׃

עם אלהי אברהם. שהיה נדיב לב הראשון תחלה לגרים עתה נודע כי לאלהים מגיני ארץ היכולת בידו להיות למגן על כל הבוטחים בו׃

פרק מ״ח

א שִׁיר מִזְמוֹר לִבְנֵי־קֹרַח׃

ב גָּדוֹל יְהוָה וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הַר־קָדְשׁוֹ׃

בעיר אלהינו. לעתיד לבא כשיבנה את עירו יהיה בשבילה גדול ומהולל׃

ג יְפֵה נוֹף מְשׂוֹשׂ כָּל־הָאָרֶץ הַר־צִיּוֹן יַרְכְּתֵי צָפוֹן קִרְיַת מֶלֶךְ רָב׃

יפה נוף. עיר שהוא נוף יפה לשון נוף של אילן, דבר אחר כלת של יופי שכן קורין בכרכי הים לכלה ננפי, ומנחם חברו כמו שלשת הנפת קונטריא״ה בלע״ז (יהושע י״ז:י״א), אבל דונש פתר אותו לשון נוף של אילן ונקרא הר ציון יפה נוף כי הוא הר הזתים (סא״א)׃

משוש כל הארץ. ומה היא משושה ירכתי צפון, אנגלא״ש בלע״ז, ירך המזבח צפונה ששם שוחטין חטאות ואשמות ומי שהיה עצב על עבירות שבידו מביא חטאות ואשמות ומתכפר לו והוא יוצא משם שמח ועל ידי הקרבנות טובה באה׃

ד אֱלֹהִים בְּאַרְמְנוֹתֶיהָ נוֹדַע לְמִשְׂגָּב׃

נודע למשגב. כשישכון בה לעתיד יאמרו כן׃

ה כִּי־הִנֵּה הַמְּלָכִים נוֹעֲדוּ עָבְרוּ יַחְדָּו׃

המלכים נועדו. להלחם עליה במלחמת גוג ומגוג׃

עברו יחדו. למלחמה׃

ו הֵמָּה רָאוּ כֵּן תָּמָהוּ נִבְהֲלוּ נֶחְפָּזוּ׃

המה ראו. את הקב״ה יוצא ונלחם בגוים ההם כן תמהו׃

נחפזו. פור״נט אטורדי״ץ בלע״ז, כמו ובחפזותה׃

ז רְעָדָה אֲחָזָתַם שָׁם חִיל כַּיּוֹלֵדָה׃

ח בְּרוּחַ קָדִים תְּשַׁבֵּר אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ׃

ברוח קדים. הוא לשון פורענו׳ שהקדוש ברוך הוא נפרע בו מן הרשעים כמו שנאמר ויולך ה׳ את הים ברוח קדים וגו׳ (שמות י״ד:כ״א) וכן בצור רוח קדים שברך בלב ימים (יחזקאל כ״ז:כ״ו) ברוח אפיצם לפני אויב (ירמיהו י״ח:י״ז)׃

אניות תרשיש. הם שכיני צור היא אפריקא ומאדום היא׃

ט כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ | כֵּן רָאִינוּ בְּעִיר־יְהוָה צְבָאוֹת בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהִים יְכוֹנְנֶהָ עַד־עוֹלָם סֶלָה׃

כאשר שמענו. הנחמות מפי הנביאים כן ראינו׃

י דִּמִּינוּ אֱלֹהִים חַסְדֶּךָ בְּקֶרֶב הֵיכָלֶךָ׃

דמינו אלהים חסדך. הנביא חוזר ומתפלל להקב״ה ואומר דמינו וקוינו אל חסדיך לראות תשועתך זו בקרב היכלך, ומנחם פתר אותו לשון מחשבה כמו אל תדמי בנפשך (אסתר ד׳)׃

י״א כְּשִׁמְךָ אֱלֹהִים כֵּן תְּהִלָּתְךָ עַל־קַצְוֵי־אֶרֶץ צֶדֶק מָלְאָה יְמִינֶךָ׃

כשמך אלהים כן תהלתך. כאשר שמך גדול כן תהלתך גדול בפי כל׃

י״ב יִשְׂמַח | הַר־צִיּוֹן תָּגֵלְנָה בְּנוֹת יְהוּדָה לְמַעַן מִשְׁפָּטֶיךָ׃

תגלנה בנות יהודה. כל שאר ערי יהודה הם לציון בנות כמו וילכוד את קנת ואת בנותיה׃

למען משפטיך. שתעשה דין באומות׃

י״ג סֹבּוּ צִיּוֹן וְהַקִּיפוּהָ סִפְרוּ מִגְדָּלֶיהָ׃

סבו ציון. אתם הבונים אותה׃

ספרו. לשון מנין דעו כמה מגדלים ראוים לה׃

י״ד שִׁיתוּ לִבְּכֶם | לְחֵילָהּ פַּסְּגוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ לְמַעַן תְּסַפְּרוּ לְדוֹר אַחֲרוֹן׃

לחילה. לחומותיה כמו חיל וחומה, (איכה ב׳)׃

פסגו ארמנותיה. הגביהו בירנותיה, כמו אשדות הפסגה, (דברים ג׳:י״ז) דמתרגמינן רמתא׃

למען תספרו. את גובהה ואת יופיה לדור שאחריכ׳׃

ט״ו כִּי זֶה | אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ עוֹלָם וָעֶד הוּא יְנַהֲגֵנוּ עַל־מוּת׃ {פ}

עלמות. כאדם המנהיג את בנו קטן לאט, ומנחם פתר אותו לשון עולם וכן פתרונו ינהגנו לעולמי׳׃

פרק מ״ט

א׳ לַמְנַצֵּחַ | לִבְנֵי־קֹרַח מִזְמוֹר׃

ב׳ שִׁמְעוּ־זֹאת כָּל־הָעַמִּים הַאֲזִינוּ כָּל־יֹשְׁבֵי חָלֶד׃

שמעו זאת כל העמים. לפי שמזמור זה מיוסד על בני אדם הבוטחי׳ בעשרם אמר כל העמי׳ שכלם צריכים ייסור׃

חלד. היא הארץ על שם שהיא נושנת וחלודה, רדוייל״ייא בלע״ז, ורבותינו פירשו על שם החולדה שהיא ביבשה ואינה בים דתנו רבנן כל שיש ביבשה יש בים חוץ מן החולדה׃

ג׳ גַּם־בְּנֵי אָדָם גַּם־בְּנֵי־אִישׁ יַחַד עָשִׁיר וְאֶבְיוֹן׃

גם בני אדם. בני אברהם שנקרא האדם הגדול בענקים (יהושע י״ד:ט״ו) בני ישמעאל ובני קטורה׃

גם בני איש. בני נח שנקרא איש צדיק (בראשית ו׳:ט׳)׃

ד׳ פִּי יְדַבֵּר חָכְמוֹת וְהָגוּת לִבִּי תְבוּנוֹת׃

והגות לבי. מחשבות לבי, תבונות הם׃

ה׳ אַטֶּה לְמָשָׁל אָזְנִי אֶפְתַּח בְּכִנּוֹר חִידָתִי׃

אטה למשל אזני. לדברי תורה שנקראת משל הקדמוני (שמואל א כ״ד:י״ד)׃

אפתח. לכם חידתי זאת בכנור וזו היא החידה למה אני צריך לירא בימי רע ביום פקודת עול לפי שעון עקבי יסובבני עונות שאני דש בעקב שאני מזלזל בהם שהם בעיני עברות קלות הם מרשיעות אותי בדין וכל שכן העשירים׃

ו׳ לָמָּה אִירָא בִּימֵי רָע עֲוֹן עֲקֵבַי יְסוֹבְבֵנִי׃

ז׳ הַבּוֹטְחִים עַל־חֵילָם וּבְרֹב עָשְׁרָם יִתְהַלָּלוּ׃

הבוטחים על חילם. ומה בצע בממונם הלא׃

ח׳ אָח לֹא־פָדֹה יִפְדֶּה אִישׁ לֹא־יִתֵּן לֵאלֹהִים כָּפְרוֹ׃

אח. לא יוכל לפדות את אחיו בממונו לפי שאם באים לפדות איש את אחיו יתיקר פדיון נפשם מכל הון לפיכך על כרחו חדל הוא לעולם מלפדותו׃

ט׳ וְיֵקַר פִּדְיוֹן נַפְשָׁם וְחָדַל לְעוֹלָם׃

ויקר. (שיחיה לנצח ולא יראה השחת) ומנחם חברו לשון מניעה כמו אוקיר אנוש מפז (ישעיה יג) והלכתי עמכ׳ בחמת קרי (ויקרא כו), כלומר וימנע פדיון נפשם׃

י׳ וְיִחְיֶ֥ה עוֹד לָנֶ֑צַח לֹ֥א יִרְאֶ֖ה הַשָּֽׁחַת׃

י״א כִּי יִרְאֶה | חֲכָמִים יָמוּתוּ יָחַד כְּסִיל וָבַעַר יֹאבֵדוּ וְעָזְבוּ לַאֲחֵרִים חֵילָם׃

כי יראה חכמים ימותו. ואין ניצולין מן המות לפיכך ע״כ הוא חדל ליגע ולטרוח על פדיון אחיו׃

חילם. ממונם, בחכמים נאמר מיתה שאינם מתים בעה״ז אלא הגוף בלבד ובכסיל ובער נאמר אבידה׃

י״ב קִרְבָּם בָּתֵּימוֹ | לְעוֹלָם מִשְׁכְּנֹתָם לְדֹר וָדֹר קָרְאוּ בִשְׁמוֹתָם עֲלֵי אֲדָמוֹת׃

קרבם בתימו לעולם. מחשבותם לבנות להם בתים שיתקיימו לעולם׃

קראו בשמותם. את בתיהם שהם בונים למען יהיה להם לזכרון ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך (בראשי׳ ו׳) אנטיוכס בנה אנטוכיא סליקוס בנה סליקיא׃

י״ג וְאָדָם בְּיֵקָר בַּל־יָלִין נִמְשַׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמוּ׃

ביקר. לשון יקר ותפארת, (סא״א)׃

נמשל. לשון משל׃

נדמו. לשון דממה׃

י״ד זֶה דַּרְכָּם כֶּסֶל לָמוֹ וְאַחֲרֵיהֶם | בְּפִיהֶם יִרְצוּ סֶלָה׃

כסל. שטות׃

ואחריהם בפיהם ירצו סלה. והבאים אחריהם ידברו בהם ויספרו בפיהם מה אירע לראשונים׃

ירצו. לשון הרצאת דברים, רטרירונ״ש בלע״ז, וחז״ל פירשו זה דרכם של רשעים שסופם אבודים אבל כסל למו חלב יש להם על כסליהם ומכסות את כליותיהם ואינן יועצות אותם לשוב מרעתם ושמא תאמר שכחה היא להם על ששכחו שסופם למות ת״ל ואחריהם בפיהם ירצו כלומר יום אחריתם תמיד בפיהם ואין חרדים ממנו׃

ט״ו כַּצֹּאן | לִשְׁאוֹל שַׁתּוּ מָוֶת יִרְעֵם וַיִּרְדּוּ־בָם יְשָׁרִים | לַבֹּקֶר (וצירם) [וְצוּרָם] לְבַלּוֹת שְׁאוֹל מִזְּבֻל לוֹ׃

כצאן לשאול שתו. כצאן המתאסף לדיר כן הם לשאול׃

שתו דגשות התי״ו במקום תי״ו שנייה לשאול שותתו לשון שתותיה של שאול למדרגה התחתונה וכן שתו בשמים פיהם (לקמן ע״ג) גם הוא לשון שתות, קבעו בשמים פיהם לשונם הרע׃

מות ירעם. מלאך המות יאכלם, ואל תתמה על לשון אכילה זו שכן מצינו במקום אחר (איוב י״ח:י״ג) יאכל בדיו בכור מות, ל״א לשון רציצה כמו הירוע ברזל (ירמיה טו)׃

וירדו בם ישרים לבקר. ליום הגאולה כשיזרח בקרם של ישראל יהיו רודים בהם כמו שנא׳ ועסותם רשעים וגו׳ (סוף מלאכי)׃

וצורם לבלות שאול. צורתם של רשעים תבלה את השאול, גיהנם כלה והם אינם כלים׃

מזבול לו. מהיות להם מדור והקב״ה מוציא חמה מנרתקה ומלהטת אותם שנאמ׳ (שם) וליהט אותם היום הבא, ורבותינו פירשו מזבול לו על שפשטו ידיהם בזבול שהחריבו את בהמ״ק:

ט״ז אַךְ־אֱלֹהִים יִפְדֶּה נַפְשִׁי מִיַּד־שְׁאוֹל כִּי יִקָּחֵנִי סֶלָה:

אך אלהים יפדה נפשי. אבל אני שהטיתי למשל אזני, אלהים יפדה נפשי שלא אלך אל שאול כי יקחני בחיי ללכת בדרכיו:

י״ז אַל־תִּירָא כִּי־יַעֲשֹׁר אִישׁ כִּי־יִרְבֶּה כְּבוֹד בֵּיתוֹ:

י״ח כִּי לֹא בְמוֹתוֹ יִקַּח הַכֹּל לֹא־יֵרֵד אַחֲרָיו כְּבוֹדוֹ:

י״ט כִּי־נַפְשׁוֹ בְּחַיָּיו יְבָרֵךְ וְיוֹדֲךָ כִּי־תֵיטִיב לָךְ:

כי נפשו בחייו יברך. הרשע מברך את נפשו בחייו ואומר שלום עליך נפשי לא יאונך שום רעה אבל אחרים אין אומרים עליו כן:

ויודך כי תיטיב לך. ואתה אם תשמע לדברי הכל יודוך כי תטיב לנפשך לישר את דרכך:

כ׳ תָּבוֹא עַד־דּוֹר אֲבוֹתָיו עַד־נֶצַח לֹא יִרְאוּ־אוֹר:

תבא עד דור אבותיו. כשתשלים ימיך ותמות תבא ותראה את דור הרשעים אבותיו של רשע נידונים בגיהנם אשר עד נצח לא יראו אור:

כ״א אָדָם בְּיִקָר וְלֹא יָבִין נִמְשַׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמוּ: {פ}

אדם ביקר ולא יבין. דרך החיים נתונה לפניו שאם ילך בה הרי נכבד אינו מבין את הטוב:

פרק נ׳

א׳ מִזְמוֹר לְאָסָף אֵל | אֱלֹהִים יְהוָה דִּבֶּר וַיִּקְרָא־אֶרֶץ מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ עַד־מְבוֹאוֹ:

אל אלהים ה׳. אקרא (אלהי האלהים ה׳ שמו):

דבר ויקרא ארץ. והוא הופיע מציון שהוא מכלל יופי:

ב׳ מִצִּיּוֹן מִכְלַל־יֹפִי אֱלֹהִים הוֹפִיעַ:

מכלל. שם דבר פרמנ״ט בלע״ז:

ג׳ יָבֹא אֱלֹהֵינוּ וְאַל־יֶחֱרַשׁ אֵשׁ־לְפָנָיו תֹּאכֵל וּסְבִיבָיו נִשְׂעֲרָה מְאֹד:

יבא אלהינו ואל יחרש. עוד על דם עבדיו השפוך:

ד׳ יִקְרָא אֶל־הַשָּׁמַיִם מֵעָל וְאֶל־הָאָרֶץ לָדִין עַמּוֹ:

יקרא אל השמים. לפקוד על שר האומות שבמרום:

ואל הארץ. לפקוד על מלכי מצרים:

לדין עמו. לנקום נקמת עמו כמו כי ידין עמו ודם עבדיו יקום (דברים ל״ב:מ״ג):

ה׳ אִסְפוּ־לִי חֲסִידַי כֹּרְתֵי בְרִיתִי עֲלֵי־זָבַח:

אספו לי חסידי. ועוד יקרא לשמי׳ ולארץ שיאספו לו הגליות כענין שנאמר עורי צפון ובאי תימן (שה״ש ד׳):

כרתי בריתי עלי זבח. שקבלו את התורה בברית וזבח כענין שנאמר הנה דם הברית אשר כרת ה׳ וגומר (שמות כ״ד:ח׳):

ו׳ וַיַּגִּידוּ שָׁמַיִם צִדְקוֹ כִּי־אֱלֹהִים | שֹׁפֵט הוּא סֶלָה:

ז שִׁמְעָה עַמִּי | וַאֲדַבֵּרָה יִשְׂרָאֵל וְאָעִידָה בָּךְ אֱלֹהִים אֱלֹהֶיךָ אָנֹכִי׃

ח לֹא עַל־זִבְחֶיךָ אוֹכִיחֶךָּ וְעוֹלֹתֶיךָ לְנֶגְדִּי תָמִיד׃

לא על זבחיך אוכיחך. אם אינך מביא לי זבחיך ולא עולתיך נגדי תמיד, איני שם עיני ולבי על כך׃

ט לֹא־אֶקַּח מִבֵּיתְךָ פָּר מִמִּכְלְאֹתֶיךָ עַתּוּדִים׃

לא אקח מביתך פר. לא שלך הם אלא שלי׃

ממכלאתיך. הוא דיר הצאן כמו גזר ממכלה צאן (חבקוק ג׳) פאר״ק בלע״ז׃

י כִּי־לִי כָל־חַיְתוֹ־יָעַר בְּהֵמוֹת בְּהַרְרֵי־אָלֶף׃

בהמות בהררי אלף. הוא (שור) שהוא רועה אלף הרים ליום וכל יום ויום הם צומחים, י״מ אלף הרים או אלף פרסאו׳ או שם אלף פרים, וי״מ שהוא כמו שגר אלפיך כלומר הרים מלאים בקר בעבור שהזכיר לא אקח מביתך פר׃

י״א יָדַעְתִּי כָּל־עוֹף הָרִים וְזִיז שָׂדַי עִמָּדִי׃

וזיז שדי עמדי. רמש השדה זיז על שהם זזים ממקום למקום אישמובימנ״ט בלע״ז׃

עמדי. אני יודע את כלם׃

י״ב אִם־אָרְעַב לֹא־אֹמַר לָךְ כִּי־לִי תֵבֵל וּמְלֹאָהּ׃

י״ג הַאוֹכַל בְּשַׂר אַבִּירִים וְדַם עַתּוּדִים אֶשְׁתֶּה׃

האוכל בשר אבירים. לא אמרתי לך להביא זבח שאני צריך לאכילה אלא נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני׃

י״ד זְבַח לֵאלֹהִים תּוֹדָה וְשַׁלֵּם לְעֶלְיוֹן נְדָרֶיךָ׃

זבח לאלהים תודה. התודה על מעשיך ושוב אלי זהו זבח שאני חפץ בו ואחר כך שלם לעליון נדריך כי אז יתקבלו לרצון׃

ט״ו וְקָרְאֵנִי בְּיוֹם צָרָה אֲחַלְּצְךָ וּתְכַבְּדָנִי׃

ותכבדני. שזה הוא כבודי שאושיע את הבוטחים בי׃

ט״ז וְלָרָשָׁע | אָמַר אֱלֹהִים מַה־לְּךָ לְסַפֵּר חֻקַּי וַתִּשָּׂא בְרִיתִי עַל־פִּיךָ׃

ותשא בריתי. תורתי׃

י״ז וְאַתָּה שָׂנֵאתָ מוּסָר וַתַּשְׁלֵךְ דְּבָרַי אַחֲרֶיךָ׃

י״ח אִם־רָאִיתָ גַּנָּב וַתִּרֶץ עִמּוֹ וְעִם מְנָאֲפִים חֶלְקֶךָ׃

ותרץ עמו. נתרצית ללכת עמו׃

י״ט פִּיךָ שָׁלַחְתָּ בְרָעָה וּלְשׁוֹנְךָ תַּצְמִיד מִרְמָה׃

תצמיד מרמה. תרגיל אצלך רמיה לדבר רעה, תצמיד אגוטא״ש בלע״ז, כמו (במדבר י״ט) צמיד פתיל (סא״א)׃

כ תֵּשֵׁב בְּאָחִיךָ תְּדַבֵּר בְּבֶן־אִמְּךָ תִּתֵּן דְּפִי׃

תשב. במושב לצים׃

בבן אמך. שאין לך דין וריב עמו שאינו יורש עמך׃

דופי. דבר גנאי לדחותו לשון יהדפנו:

כ״א אֱלֹה עָשִׂיתָ | וְהָחֳרַשְׁתִּי דִּמִּיתָ הֱיוֹת־אָהְיָה כָמוֹךָ אוֹכִיחֲךָ וְאֶעֶרְכָה לְעֵינֶיךָ:

דמית. סבור אתה שאהיה כמוך להתרצו׳ במעשיך הרעים, (וי״מ דמית כי אינני יודע הנסתרות):

כ״ב בִּינוּ־נָא זֹאת שִׁכְחֵי אֱלוֹהַּ פֶּן־אֶטְרֹף וְאֵין מַצִּיל:

כ״ג זֹבֵחַ תּוֹדָה יְכַבְּדָנְנִי וְשָׂם דֶּרֶךְ אַרְאֶנּוּ בִּישׁוּעַת אֱלֹהִים: {פ}

זובח תודה. המביא לי זבח של תשובה והודאה על עוונותיו הוא יכבדנני:

ושם דרך. השב אלי אני מלמד ושם דרך לחוטאים לשוב אלי אני אראנו בישועתי:

פרק נ״א

א׳ לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד:

ב׳ בְּבוֹא־אֵלָיו נָתָן הַנָּבִיא כַּאֲשֶׁר־בָּא אֶל־בַּת־שָׁבַע:

ג׳ חָנֵּנִי אֱלֹהִים כְּחַסְדֶּךָ כְּרֹב רַחֲמֶיךָ מְחֵה פְשָׁעָי:

ד׳ (הרבה) [הָרֶב] כַּבְּסֵנִי מֵעֲוֹנִי וּמֵחַטָּאתִי טַהֲרֵנִי:

ה׳ כִּי־פְשָׁעַי אֲנִי אֵדָע וְחַטָּאתִי נֶגְדִּי תָמִיד:

וחטאתי נגדי תמיד. מתוך שאני מתחרט ודואג עליו דומה לי כאילו הוא לפני תמיד כל שעה:

ו׳ לְךָ לְבַדְּךָ | חָטָאתִי וְהָרַע בְּעֵינֶיךָ עָשִׂיתִי לְמַעַן תִּצְדַּק בְּדָבְרֶךָ תִּזְכֶּה בְשָׁפְטֶךָ:

לך לבדך חטאתי. לפיכך בידך לסלוח ואף מה שהרעותי לאוריה לא חטאתי אלא לך שהזהרת על הדבר:

למען תצדק בדברך. כמו במנהגך, (סא״א) כח היה לי להתגבר על יצרי אלא שלא יאמרו העבד נצח את רבו שאמרתי לפניך בחנני ונסני (לעיל כ״ו) ובחנתני ולא נמצאתי שלם כדי שתצדק אתה ולא אני, ד״א **למען תצדק בדברך** אם תמחול לי תצדק בדינך לנכח כל הרשעים שאינם שבים שלא יוכלו לומר כאילו עשינו תשובה לא הועלנו:

ז׳ הֵן־בְּעָוֹן חוֹלָלְתִּי וּבְחֵטְא יֶחֱמַתְנִי אִמִּי:

הן בעון חוללתי. ואיך לא אחטא ועיקר יצירתי ע״י תשמיש הוא שכמה עונות באים על ידו, ד״א עיקר יצירתי מזכר ונקבה שכלם מלאים עון, יש מדרשים למקרא זה ואינם מתיישבים לפי ענין המדבר במזמור:

יחמתני. ל׳ חמימות כמו (בראשי׳ ל׳) ויחמנה הצאן בבואן לשתות (סא״א):

ח׳ הֵן־אֱמֶת חָפַצְתָּ בַּטֻּחוֹת וּבְסָתֻם חָכְמָה תוֹדִיעֵנִי:

הן אמת חפצת בטחות. והריני מודה על האמת כי חטאתי:

בטוחות. אלו כליות שהן חלקות, ומנחם חברו עם כמטחוי קשת (בראשית כ״א), וכן מי שת בטוחות חכמה (איוב ל״ח) פתרונו לשון משך כי כאשר יש לקשת משך כן יש משך לדעת (סא״א):

ובסתום חכמה תודיעני. ובלב שהוא סתום הודעתני חכמה להתודו׳:

ט׳ תְּחַטְּאֵנִי בְאֵזוֹב וְאֶטְהָר תְּכַבְּסֵנִי וּמִשֶּׁלֶג אַלְבִּין:

תחטאני באזוב. כמו שמטהר המצורע וטמא מת:

י׳ תַּשְׁמִיעֵנִי שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה תָּגֵלְנָה עֲצָמוֹת דִּכִּיתָ:

תשמיעני ששון ושמחה. סליחת החטא:

עצמות דכית. כשכעסת עלי:

י״א הַסְתֵּר פָּנֶיךָ מֵחַטָּאָי וְכָל־עֲוֹנֹתַי מְחֵה:

י״ב לֵב טָהוֹר בְּרָא־לִי אֱלֹהִים וְרוּחַ נָכוֹן חַדֵּשׁ בְּקִרְבִּי:

לב טהור ברא לי אלהים. שלא אכשל עוד:

י״ג אַל־תַּשְׁלִיכֵנִי מִלְּפָנֶיךָ וְרוּחַ קָדְשְׁךָ אַל־תִּקַּח מִמֶּנִּי:

ורוח קדשך אל תקח ממני. שלא יהא רוח הקודש מרוחק ממני (סא״א):

י״ד הָשִׁיבָה לִּי שְׂשׂוֹן יִשְׁעֶךָ וְרוּחַ נְדִיבָה תִסְמְכֵנִי:

השיבה לי ששון ישעך. רוח הקודש שנסתלק מעלי:

נדיבה. לשון נדיבות קצינות:

ט״ו אֲלַמְּדָה פֹשְׁעִים דְּרָכֶיךָ וְחַטָּאִים אֵלֶיךָ יָשׁוּבוּ:

אלמדה פושעים דרכיך. וממני ילמדו וישובו אם יראו שתסלח לי:

ט״ז הַצִּילֵנִי מִדָּמִים | אֱלֹהִים אֱלֹהֵי תְשׁוּעָתִי תְּרַנֵּן לְשׁוֹנִי צִדְקָתֶךָ:

הצילני מדמים. שלא אמות בחרב על עונשו של אוריה שהרגתי:

י״ז אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

אדני שפתי תפתח. מחול לי ויהי לי פתחון פה להגיד תהלתך:

י״ח כִּי | לֹא־תַחְפֹּץ זָבַח וְאֶתְּנָה עוֹלָה לֹא תִרְצֶה:

כי לא תחפוץ זבח. שאין זבח חטאת בא על המזיד:

ואתנה. שאם תחפוץ אתננו לך:

י״ט זִבְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נִשְׁבָּרָה לֵב־נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה אֱלֹהִים לֹא תִבְזֶה:

כ׳ הֵיטִיבָה בִרְצוֹנְךָ אֶת־צִיּוֹן תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלִָם:

היטיבה. לבנות בית מקדשך בתוכה בימי שלמה בני:

כ״א אָז תַּחְפֹּץ זִבְחֵי־צֶדֶק עוֹלָה וְכָלִיל אָז יַעֲלוּ עַל־מִזְבַּחֲךָ פָּרִים: {פ}

פרק נ״ב

א׳ לַמְנַצֵּחַ מַשְׂכִּיל לְדָוִד:

ב׳ בְּבוֹא | דוֹאֵג הָאֲדֹמִי וַיַּגֶּד לְשָׁאוּל וַיֹּאמֶר לוֹ בָּא דָוִד אֶל־בֵּית אֲחִימֶלֶךְ:

ג׳ מַה־תִּתְהַלֵּל בָּרָעָה הַגִּבּוֹר חֶסֶד אֵל כָּל־הַיּוֹם׃

מה תתהלל. ותתפאר ברעה שאתה עושה אתה הגבור בתורה׃

חסד אל כל היום. להציל את הנרדף על ידך, ד״א חסד אל כל היום אילו לא נתן לי אחימלך לחם מדומה אתה שאמות ברעב, יש חסד בהקב״ה על ישראל כל היום ואם לא נתן לי יתנו לי אחרים׃

ד׳ הַוּוֹת תַּחְשֹׁב לְשׁוֹנֶךָ כְּתַעַר מְלַטָּשׁ עֹשֵׂה רְמִיָּה׃

מלוטש. מחודד׃

עושה רמיה. חותך הבשר עם השער׃

ה׳ אָהַבְתָּ רַע מִטּוֹב שֶׁקֶר | מְדַבֵּר צֶדֶק סֶלָה׃

ו׳ אָהַבְתָּ כָל־דִּבְרֵי־בָלַע לְשׁוֹן מִרְמָה׃

ז׳ גַּם־אֵל יִתֶּצְךָ לָנֶצַח יַחְתְּךָ וְיִסָּחֲךָ מֵאֹהֶל וְשֶׁרֶשְׁךָ מֵאֶרֶץ חַיִּים סֶלָה׃

יתצך. ל׳ נתיצה׃

יחתך. לשון שבירה׃

ויסחך. ויעקרך׃

ושרשך. ישרש אחריך לעקור כל השרשים דיראריצינע״ר בלע״ז׃

ח׳ וְיִרְאוּ צַדִּיקִים וְיִירָאוּ וְעָלָיו יִשְׂחָקוּ׃

ועליו ישחקו. וזה השחוק שיאמרו עליו הנה זה הגבר אשר לא שם מבטחו בהקב״ה ראו מה עלתה בו׃

ט׳ הִנֵּה הַגֶּבֶר לֹא יָשִׂים אֱלֹהִים מָעוּזּוֹ וַיִּבְטַח בְּרֹב עָשְׁרוֹ יָעֹז בְּהַוָּתוֹ׃

יעז בהוותו. מתגבר היה ברשעו׃

י׳ וַאֲנִי | כְּזַיִת רַעֲנָן בְּבֵית אֱלֹהִים בָּטַחְתִּי בְחֶסֶד־אֱלֹהִים עוֹלָם וָעֶד׃

ואני. הנרדף עתה בידך אהיה כזית רענן בבנים ובבני בנים בבית הקב״ה׃

י״א אוֹדְךָ לָעוֹלָם כִּי עָשִׂיתָ וַאֲקַוֶּה שִׁמְךָ כִּי־טוֹב נֶגֶד חֲסִידֶיךָ׃ {פ}

כי עשית. כשתעשה לי זאת וכלפי הקב״ה אמר מקרא זה׃

פרק נ״ג

א׳ לַמְנַצֵּחַ עַל־מָחֲלַת מַשְׂכִּיל לְדָוִד׃

על מחלת. שם כלי שיר, ד״א על מחלתן של ישראל כשיחריב הבית וכבר אמר מזמור אחר דוגמת זה (לעיל יד) אמר נבל בלבו אין אלהים וגו׳, הא׳ על חרבן בית ראשון וזה על בית שני׃

ב׳ אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹהִים הִשְׁחִיתוּ וְהִתְעִיבוּ עָוֶל אֵין עֹשֵׂה־טוֹב׃

אמר נבל בלבו. זה על טיטוס כשגידר את הפרוכת וחרבו מטפטף דם אמר הרג את עצמו׃

ג׳ אֱלֹהִים מִשָּׁמַיִם הִשְׁקִיף עַל־בְּנֵי־אָדָם לִרְאוֹת הֲיֵשׁ מַשְׂכִּיל דֹּרֵשׁ אֶת־אֱלֹהִים׃

ד כֻּלּוֹ סָג֤וּ יַחְדָּ֨ו נֶֽאֱלָ֗חוּ אֵ֣ין עֹשֵׂה־ט֑וֹב אֵ֖ין גַּם־אֶֽחָֽד׃

כלו סג. לשון סיגים׃

אין גם אחד. מכל חייליו שימחה בידו׃

ה הֲלֹ֣א יָ֭דְעוּ פֹּ֣עֲלֵי אָ֑וֶן אֹכְלֵ֥י עַמִּ֗י אָכְל֥וּ לֶ֝חֶם אֱלֹהִ֥ים לֹ֣א קָרָֽאוּ׃

הלא. יש לידע לאוכלי עמי כמאכל לחם ואלהים לא קראו שסופם שיפחדו שם פחד באחרית הימים׃

ו שָׁ֭ם | פָּ֣חֲדוּ פָ֑חַד לֹא־הָ֥יָה פָ֝חַ֗ד כִּי־אֱלֹהִ֥ים בְּד֥וֹר צַדִּ֑יק אַתֶּ֥ם עֲצַ֥מֹת חָ֝נָ֗וֶף הֲבִשׁוֹתָ֥ה כִּי־אֱלֹהִ֥ים מְאָסָֽם׃

לא היה פחד. זה כפחד הראשון שאירע לבלשצר כי בגאולה זו פזר הקב״ה עצמו׳ חונך החונים עליך ירושלים כענין שנאמר המק בשרו וגו׳ (זכריה י״ד), וכן פתרו מנחם, ודונש פתר אותו כמו (משלי כ״ב) חנוך לנער על פי דרכו וכ׳ של חונך היא יסוד במלה ככ״ף של חנוך, (סא״א)׃

הבישותה. אתה ה׳ את כל אויבי כי מאסתם׃

ז מִֽי־יִתֵּ֣ן מִצִּיּ֣וֹן יְשׁוּעֹ֣ות יִשְׂרָאֵ֑ל בְּשׁ֥וּב אֱלֹהִ֥ים שְׁבוּת֗ עַמּ֥וֹ יָגֵ֥ל יַעֲקֹ֑ב יִשְׂמַ֖ח יִשְׂרָאֵֽל׃ {פ}

פרק נ״ד

א לַמְנַצֵּ֥חַ בִּנְגִינֹ֑ת מַשְׂכִּ֥יל לְדָוִֽד׃

ב בְּבֹ֣א הַזִּיפִ֣ים וַיֹּאמְר֣וּ לְשָׁא֣וּל הֲל֥וֹא דָוִ֖ד מִסְתַּתֵּ֣ר עִמָּֽנוּ׃

ג אֱלֹהִ֥ים בְּשִׁמְךָ֗ הוֹשִׁיעֵ֫נִ֥י וּבִגְבוּרָתְךָ֥ תְּדִינֵֽנִי׃

ובגבורתך תדינני. תנקום נקמתי כמו כי ידין ה׳ עמו (דברים ל״ב)׃

ד אֱלֹהִ֥ים שְׁמַ֗ע תְּפִלָּתִ֑י הַ֝אֲזִ֗ינָה לְאִמְרֵי־פִֽי׃

ה כִּ֤י זָרִ֨ים | קָ֣מוּ עָלַ֣י וְעָרִיצִ֣ים בִּקְשׁ֣וּ נַפְשִׁ֑י לֹ֥א שָׂ֝מ֗וּ אֱלֹהִ֥ים לְנֶגְדָּ֥ם סֶֽלָה׃

ו הִנֵּ֣ה אֱלֹהִ֣ים עֹזֵ֣ר לִ֑י אֲדֹנָ֥י בְּסֹמְכֵ֖י נַפְשִֽׁי׃

ז (ישוב) [יָשִׁ֖יב] הָ֣רַע לְשֹׁרְרָ֑י בַּ֝אֲמִתְּךָ֗ הַצְמִיתֵֽם׃

לשוררי. לעויני לשון אשורנו ולא קרוב (במדבר כ״ד:י״ז)׃

באמתך. מתוך שאתה אמיתי ואמרת ליפרע מהולכי רכיל ורודפי הרג לכך הצמיתם׃

ח נְדָבָ֥ה אֶזְבְּחָה־לָּ֗ךְ אֹ֭ודֶה שִׁמְךָ֣ יְהוָ֑ה כִּי־טֽוֹב׃

ט כִּ֤י מִכָּל־צָ֨רָה֙ הִצִּילָ֣נִי וּ֭בְאֹיְבַי רָאֲתָ֣ה עֵינִ֑י׃ {פ}

פרק נ״ה

א לַמְנַצֵּ֥חַ בִּנְגִינֹ֑ת מַשְׂכִּ֥יל לְדָוִֽד׃

ב הַאֲזִ֣ינָה אֱלֹהִ֣ים תְּפִלָּתִ֑י וְאַל־תִּתְעַלַּ֥ם מִתְּחִנָּתִֽי׃

ג׳ הַקְשֵׁיבָה לְי וַעֲנֵנִי אָרִיד בְּשִׂיחִי וְאָהִימָה׃

אריד בשיחי. אתאונן בצערי כמו זכר עניי ומרודי (איכה ג׳:י״ט) וירדתי על ההרים (שופטים י״א:ל״ז) ומנחם פתר ל׳ ממשלה כמו ורדו בדגת הים, ושיחי לשון שיח, למי שיח (משלי כ״ג:כ״ט) (סא״א)׃

ד׳ מִקּוֹל אוֹיֵב מִפְּנֵי עָקַת רָשָׁע כִּי־יָמִיטוּ עָלַי אָוֶן וּבְאַף יִשְׂטְמוּנִי׃

עקת. ל׳ מצוק׃

כי ימיטו עלי און. דואג ואחיתופל מכריעים עלי עונות להורות שאני בן מות ומתירים את דמי׃

ה׳ לִבִּי יָחִיל בְּקִרְבִּי וְאֵימוֹת מָוֶת נָפְלוּ עָלָי׃

יחיל. דואג׃

ו׳ יִרְאָה וָרַעַד יָבֹא בִּי וַתְּכַסֵּנִי פַּלָּצוּת׃

ז׳ וָאֹמַר מִי־יִתֶּן־לִי אֵבֶר כַּיּוֹנָה אָעוּפָה וְאֶשְׁכֹּנָה׃

ח׳ הִנֵּה אַרְחִיק נְדֹד אָלִין בַּמִּדְבָּר סֶלָה׃

הנה ארחיק נדוד וגו׳, אחישה מפלט לי. אם היו לי כנפים הייתי מרחיק לנוד וממהר להציל נפשי מידם שהם כרוח סועה רוח סערה עוקרת אילנות כמו ויסע כעץ, (איוב י״ט:י׳), ומנחם חבר סועה כמו ויסעו בני ישר׳ (שמות י״ב:ל״ז)׃

ט׳ אָחִישָׁה מִפְלָט לִי מֵרוּחַ סֹעָה מִסָּעַר׃

י׳ בַּלַּע אֲדֹנָי פַּלַּג לְשׁוֹנָם כִּי־רָאִיתִי חָמָס וְרִיב בָּעִיר׃

בלע. דפא״י בלע״ז, כמו (איכה ב׳:ח׳) השיב ידו מבלע כן פתר מנחם (סא״א)׃

פלג לשונם. הבדילהו שלא ישמע אדם להם, ומנחם פתר פלג לשון חילוק (סא״א)׃

כי ראיתי חמס וריב בעיר. על ידם׃

י״א יוֹמָם וָלַיְלָה יְסוֹבְבֻהָ עַל־חוֹמֹתֶיהָ וְאָוֶן וְעָמָל בְּקִרְבָּהּ׃

יסובבוה. החמס והריב׃

י״ב הַוּוֹת בְּקִרְבָּהּ וְלֹא־יָמִישׁ מֵרְחֹבָהּ תּוֹךְ וּמִרְמָה׃

הוות. שברים׃

תוך ומרמה. לשון מכה׃

י״ג כִּי לֹא־אוֹיֵב יְחָרְפֵנִי וְאֶשָּׂא לֹא־מְשַׂנְאִי עָלַי הִגְדִּיל וְאֶסָּתֵר מִמֶּנּוּ׃

כי לא אויב יחרפני. מימי שאשא חרפתי אלא קמתי עליו והרגתיו׃

לא משנאי עלי הגדיל. ואני ברחתי ונסתרתי ממנו אבל עתה על כרחי אני נושא את חרפתך שאתה תחרפני לפי שאתה אדם גדול בתורה׃

י״ד וְאַתָּה אֱנוֹשׁ כְּעֶרְכִּי אַלּוּפִי וּמְיֻדָּעִי׃

אנוש כערכי. איש חשוב כמוני׃

ומיודעי. כמו אלופי לשון ואדעך בשם (שמות ל״ג:י״ז), דמתרגמינן ורביתך, ומנחם פי׳ כי לא אויב יחרפני ואשא יש עליו מן הענין מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכונה אילו יכולתי להעלות אבר הייתי טס ונודד מפני עקת רשע כי בצאתי מקרב מערת פריצים ללון במדבר סלה אז לא אויב יחרפני ולא הייתי נושא כלמתי ובשתי ולא נסתרתי מפניו כאשר הייתי נסתר מפניהם כשהייתי בתוכם ופתרון זה לא יתכן מפני הפסוקים הכתובים אחריהם

והם ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי אשר יחדו נמתיק סוד בבית אלהים נהלך ברגש, לכן פותר אותו דונש בענין אחר וזה פתרונו כי לא אויב יחרפני ואשא חרפתו ולא משנאי עלי הגדיל ואסתר ממנו כי אם אלופי ומיודעי אשר יחדיו נמתיק סוד בבית אלהים נהלך ברגש, והדבר הזה ידוע כי האדם קשה עליו חרפת האוהב מחרפת האויב וגם יוכל להסתר מאויבו ולא יוכל להסתר מאוהבו בהגידו לו את כל לבו, כן מוכיח הענין:

ט״ו אֲשֶׁר יַחְדָּו נַמְתִּיק סּוֹד בְּבֵית אֱלֹהִים נְהַלַּךְ בְּרִגֶשׁ׃

אשר יחדו. היינו רגילים להמתיק סוד בתורה ובבית אלהים היינו מהלכים ברגש ברוב עם:

בבית אלהים. בתי מדרשות:

ט״ז (ישימות) [יַשֵּׁי מָוֶת |] עָלֵימוֹ יֵרְדוּ שְׁאוֹל חַיִּים כִּי־רָעוֹת בְּמְגוּרָם בְּקִרְבָּם׃

ישי מות עלימו. ישיא הקב״ה עליהם את מלאך המות, ישי יסכסך ויסית לשון הנחש השיאני ואוכל (בראשית ג׳:י״ג), ומנחם פתר ישי לשון יש כמו אם ישכם עושים (שם כ״ד) אשר ישנו פה (דברים כ״ט:י״ד):

במגורם. במלונם:

י״ז אֲנִי אֶל־אֱלֹהִים אֶקְרָא וַיהוָה יוֹשִׁיעֵנִי׃

י״ח עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם אָשִׂיחָה וְאֶהֱמָה וַיִּשְׁמַע קוֹלִי׃

ערב ובוקר וצהרים. ערבית ושחרית ומנחה ג׳ תפלות:

י״ט פָּדָה בְשָׁלוֹם נַפְשִׁי מִקְּרֹב־לִי כִּי־בְרַבִּים הָיוּ עִמָּדִי׃

מקרב לי. מן המלחמה הבאה עלי:

כי ברבים היו עמדי וגו׳. כי זאת עשה לי בשביל הרבים שהיו בעזרתי להתפלל עלי שנאמר וכל ישראל ויהודה אוהבים את דוד:

כ׳ יִשְׁמַע | אֵל | וְיַעֲנֵם וְיֹשֵׁב קֶדֶם סֶלָה אֲשֶׁר אֵין חֲלִיפוֹת לָמוֹ וְלֹא יָרְאוּ אֱלֹהִים׃

ישמע אל. תפלתם של אותם רבים:

ויענם. המלך שהוא יושב קדם:

אשר אין חליפות למו. לאותם הרשעים הרודפים אותי אין נותנים לבם אל יום חליפתם אין חרדים מיום המיתה:

כ״א שָׁלַח יָדָיו בְּשְׁלֻמָיו חִלַּל בְּרִיתוֹ׃

שלח ידיו. זה אחיתופל הרשע:

שלח. טאנד״יט בלע״ז:

בשלומיו. במה שהי׳ שקט ושלם עמו:

כ״ב חָלְקוּ | מַחְמָאת פִּיו וְקֶרֶב־לִבּוֹ רַכּוּ דְבָרָיו מִשְּׁמָן וְהֵמָּה פְּתִיחוֹת׃

חלקו. לשון חלקלקות (לעיל ה׳):

מחמאות. לשון חמאה והמ״ם הראשונה יסוד נופל היא בתיבה כמ״ם של מעשה וכמ״ם של מאמר:

וקרב לבו. לבו למלחמה:

והמה פתחות. מנחם פתר לשון חרבות כמו ואת ארץ נמרוד בפתחיה (מיכה ה׳) כפיות חרב (סא״א), ואומר אני לשון קללה הוא בלשון ארמי כדאמר כתב אמימר פתיחא עלה והוא שטר שמתא:

כ״ג הַשְׁלֵךְ עַל־יְהוָה | יְהָבְךָ וְהוּא יְכַלְכְּלֶךָּ לֹא־יִתֵּן לְעוֹלָם מוֹט לַצַּדִּיק׃

יהבך. משאך, רוה״ק משיב לו כן:

יכלכלך. יסבול משאך כמו (מלכים א ח׳:כ״ז) השמים ושמי השמים לא יכלכלוך לשון כלכול מתורגם מסובר כתרגום יונתן בן עוזיאל:

מוט. מעידת רגל:

כ״ד וְאַתָּה אֱלֹהִים | תּוֹרִדֵם | לִבְאֵר שַׁחַת אַנְשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה לֹא־יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם וַאֲנִי אֶבְטַח־בָּךְ: {פ}

פרק נ״ו

א׳ לַמְנַצֵּחַ | עַל־יוֹנַת אֵלֶם רְחֹקִים לְדָוִד מִכְתָּם בֶּאֱחֹז אוֹתוֹ פְּלִשְׁתִּים בְּגָת:

יונת אלם רחוקים. על עצמו אמר שהיה רחוק מארץ ישראל אצל אכיש והיו אחיו של גלית מבקשים רשות מאכיש להרגו שנאמר הלא זה דוד מלך הארץ (ש״א כ״ח) והוא היה ביניהם כיונה אלמת:

ב׳ חָנֵּנִי אֱלֹהִים כִּי־שְׁאָפַנִי אֱנוֹשׁ כָּל־הַיּוֹם לֹחֲצָנִי:

שאפני. מצפים לבלעני גולושי״ר בלע״ז, כמו שאפה רוח (ירמיה ב׳):

לחם. לשון מלחמה:

ג׳ שָׁאֲפוּ שׁוֹרְרַי כָּל־הַיּוֹם כִּי־רַבִּים לֹחֲמִים לִי מָרוֹם:

מרום. הקב״ה שהוא יושב מרום:

ד׳ יוֹם אִירָא אֲנִי אֵלֶיךָ אֶבְטָח:

ה׳ בֵּאלֹהִים אֲהַלֵּל דְּבָרוֹ בֵּאלֹהִים בָּטַחְתִּי לֹא אִירָא מַה־יַּעֲשֶׂה בָשָׂר לִי:

באלהים אהלל דברו. אף בשעה שהוא בא עמי במדת הדין אהלל דברו ואבטח בו:

ו׳ כָּל־הַיּוֹם דְּבָרַי יְעַצֵּבוּ עָלַי כָּל־מַחְשְׁבֹתָם לָרָע:

כל היום דברי יעצבו. מעציבים אותי רודפי עד שכל דברי פי עצב וצעקה:

ז׳ יָגוּרוּ | (יצפינו) [יִצְפְּנוּנִי] הֵמָּה עֲקֵבַי יִשְׁמֹרוּ כַּאֲשֶׁר קִוּוּ נַפְשִׁי:

יגורו יצפונו. המה אורבים ולנים במקום שהם מקוים שאני אלך שם ושומרים את עקבי טר״צש בלע״ז, לרגלני ולהוליך רודפי שם, כל זה היה מקובל על רשעי ישראל האורבי׳ לו ומאימתם ברח אצל אכיש:

יגורו. ילינו:

יצפונו. יארובו:

כאשר קוו נפשי. כשהם יודעים ומקווים לי דרך זו ילך:

ח׳ עַל־אָוֶן פַּלֵּט־לָמוֹ בְּאַף עַמִּים | הוֹרֵד אֱלֹהִים:

על און פלט למו. למצוא הצלה ועושר על דבר עון ורשע, פלט כמו לפלט מצפים שכר מאת שאול על כך:

באף עמים הורד. באפך הורד אומה זו שאני בתוכם מחכמתם וממחשבותם שאומרים להרגני:

ט׳ נדי־סָפַרְתָּה אַתָּה שִׂימָה דִמְעָתִי בְנֹאדֶךָ הֲלֹא בְסִפְרָתֶךָ:

נודי ספרתה. אתה ידעת מנין המקומות שנדדתי לברוח:

שימה דמעתי בנאדך. שים דמעתי בנאד שלך ותהא שמורה לפניך:

הלא בספרתך. במנינך תתננה למנותה עם שאר צרותי, (ומנחם חברו לשון ספר ממש):

י אָז֤ יָשׁוּבוּ֙ אוֹיְבַ֔י אָח֖וֹר בְּי֣וֹם אֶקְרָ֑א זֶ֥ה יָדַ֗עְתִּי כִּ֣י אֱלֹהִ֣ים לִֽי׃

יא בֵּאלֹהִ֥ים אְהַלֵּ֥ל דָּ֑בָר בַּיהוָ֥ה אְהַלֵּ֥ל דָּבָֽר׃

באלהים אהלל, בה׳ אהלל. על מדת הדין ועל מדת הרחמים אהלל׃

יב בֵּאלֹהִ֥ים בָּטַ֗חְתִּי לֹ֣א אִירָ֑א מַה־יַּעֲשֶׂ֖ה אָדָ֣ם לִֽי׃

יג עָלַ֥י אֱלֹהִ֗ים נְדָרֶ֥יךָ אְשַׁלֵּ֑ם תּוֹדֹ֖ת לָֽךְ׃

יד כִּ֤י הִצַּ֖לְתָּ נַפְשִׁ֣י מִמָּ֑וֶת הֲלֹ֤א רַגְלַ֨י מִדֶּ֗חִי לְהִתְהַלֵּךְ֙ לִפְנֵ֣י אֱלֹהִ֔ים בְּא֖וֹר הַחַיִּֽים׃ {פ}

באור החיים. לשוב לארץ ישראל׃

פרק נ״ז

א לַמְנַצֵּ֥חַ אַל־תַּשְׁחֵ֑ת לְדָוִ֥ד מִכְתָּ֗ם בְּבָרְחוֹ֮ מִפְּנֵ֪י שָׁא֫וּל בַּמְּעָרָ֥ה׃

למנצח אל תשחת. כך כינה דוד המזמור הזה בשביל שהיה קרוב למות, ויסד מזמור זה לאמר אל תשחת אותי ה׳׃

ב חָנֵּ֣נִי אֱלֹהִ֣ים | חָנֵּ֑נִי כִּ֥י בְךָ֥ חָ֝סָ֗תָה נַפְשִׁ֑י וּבְצֵ֥ל כְּ֝נָפֶ֗יךָ אֶחְסֶ֥ה עַד־יַעֲבָר־הַוּֽוֹת׃

חנני, חנני. חנני שלא אהרוג ושלא אהרג׃

עד יעבור הוות. עד תעבור הרעה׃

ג אֶקְרָ֣א לֵאלֹהִ֣ים עֶלְי֑וֹן לָאֵ֥ל גֹּמֵ֖ר עָלָֽי׃

ד יִשְׁלַ֣ח מִשָּׁמַ֣יִם | וְיוֹשִׁיעֵ֑נִי חֵ֥רֵף שֹׁאֲפַ֗י סֶ֤לָה יִשְׁלַ֣ח אֱ֭לֹהִים חַסְדּ֣וֹ וַאֲמִתּֽוֹ׃

חרף שאפי. ויושיעני מחרפת שאפי האומר לבלעני, שאפי גולושנט״מוי בלע״ז׃

ה נַפְשִׁ֥י | בְּתוֹךְ֮ לְבָאִ֪ם אֶ֫שְׁכְּבָ֥ה לְהָטִ֥ים בְּנֵי־אָ֑דָם שִׁנֵּיהֶ֥ם חֲנִ֥ית וְחִצִּ֑ים וּ֝לְשׁוֹנָ֗ם חֶ֣רֶב חַדָּֽה׃

נפשי בתוך לבאם. אבנר ועמשא שהיו לבאים בתורה ואינם מוחים בשאול׃

אשכבה לוהטים. אשכבה בלוהטים אנפנבלוייאנ״ץ בלע״ז, בין הזיפים שלוהטים אחר ל׳ הרע׃

ו רוֹמָ֣ה עַל־הַשָּׁמַ֣יִם אֱלֹהִ֑ים עַ֖ל כָּל־הָאָ֣רֶץ כְּבוֹדֶֽךָ׃

רומה על השמים. הסתלק מן התחתונים שאינם כדי שתשרה שכינתך ביניהם ועל הארץ תתכבד בזו׃

ז רֶ֤שֶׁת | הֵכִ֣ינוּ לְפָעָמַ֣י כָּ֭פְפָה נַפְשִׁ֑י כָּרוּ֥ לְפָנַ֗י שִׁיחָ֥ה נָפְל֥וּ בְתוֹכָ֑הּ סֶֽלָה׃

כפף נפשי. האויב׃

נפלו בתוכה. סופן ליפול בתוכה, כפף קלי״נא בלע״ז, לשון וזוקף לכל הכפופים (לקמן קמ״ה)׃

ח נָכ֣וֹן לִבִּ֣י אֱלֹהִ֣ים נָכ֣וֹן לִבִּ֑י אָשִׁ֖ירָה וַאֲזַמֵּֽרָה׃

נכון לבי אלהים נכון לבי. נאמן עמך במדת הדין ונאמן עמך במדת הרחמים׃

ט עוּרָ֣ה כְבוֹדִ֑י עוּרָ֥ה הַנֵּ֝בֶל וְכִנּ֗וֹר אָעִ֥ירָה שָֽׁחַר׃

עורה כבודי. ולא אישן עד שלש שעות בכבודי כשאר מלכים׃

עורה הנבל וכנור. העירה אותי אתה הנבל וכנור התלוי על מטתי פתוח לצד הצפון וכיון שמגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו ודוד עומד ועוסק בתורה:

אעירה שחר. אני מעורר את השחר ואין השחר מעוררני:

י׳ אוֹדְךָ בָעַמִּים | אֲדֹנָי אֲזַמֶּרְךָ בַּלְאֻמִּים:

י״א כִּי־גָדֹל עַד־שָׁמַיִם חַסְדֶּךָ וְעַד־שְׁחָקִים אֲמִתֶּךָ:

י״ב רוּמָה עַל־שָׁמַיִם אֱלֹהִים עַל כָּל־הָאָרֶץ כְּבוֹדֶךָ: {פ}

פרק נ״ח

א׳ לַמְנַצֵּחַ אַל־תַּשְׁחֵת לְדָוִד מִכְתָּם:

מכתם. שם נעימות שיר:

ב׳ הַאָמְנָם אֵלֶם צֶדֶק תְּדַבֵּרוּן מֵישָׁרִים תִּשְׁפְּטוּ בְּנֵי אָדָם:

האמנם. לשון אמונה הוא:

האמנם אלם צדק תדברון וגו׳, מזמור זה אמר על שבא אל המעגל אשר שאול שוכב שם ולקח את החנית ואת הצפחת והלך לו וקרא הלא תענה אבנר (ש״א כ״ז) כלומר הלא יש לך עתה להוכיח לשאול ולהראותו שעל חנם הוא רודפני שאילו רציתי הרגתיו וכך אמר בשירו האמנם נאלם מפיכם הצדק שהיה לכם לדבר והמישרי׳ שהיה לכם לשפוט הצדק אשר תדברון:

ג׳ אַף־בְּלֵב עוֹלוֹת תִּפְעָלוּן בָּאָרֶץ חֲמַס יְדֵיכֶם תְּפַלֵּסוּן:

אף בלב עולות תפעלון. ולא עוד אלא שבלבבכם אתם חורשים רעה לפעול עול:

עולות. כמו עוולות כאשר יאמר מן שור שוורים, ומעיר עיירים, ושלשים עיירים להם (שופטים י׳:ד׳) שהם לשון עיר וקריה:

בארץ חמס ידיכם תפלסון. בתוך הארץ אתם מכריעים חמס ידיכם עד שהוא שוקל משקל רב, תפלסון קונטערפיי״שץ בלע״ז:

ד׳ זָרוּ רְשָׁעִים מֵרָחֶם תָּעוּ מִבֶּטֶן דִּבְּרֵי כָזָב:

זורו רשעים מרחם. ממעי אמם הם נעשים זרים להקב״ה כדרך שעשה עשו ויתרוצצו הבנים בקרבה (בראשית כ״ה:כ״ב):

זורו. נזורו כמו שומו שמים (ירמיהו ב׳:י״ב), וימררוהו ורבו (בראשית מ״ט:כ״ג), רומו מעט (איוב כ״ד:כ״ד), כולן לשון נפעלו:

ה׳ חֲמַת־לָמוֹ כִּדְמוּת חֲמַת־נָחָשׁ כְּמוֹ־פֶתֶן חֵרֵשׁ יַאְטֵם אָזְנוֹ:

חמת למו. ארס יש להם להרוג את הבריות כדמות הנחש:

כמו פתן חרש יאטם אזנו. הנחש כשהוא מזקין נעשה חרש באזנו אחת ואוטם השנית בעפר שלא ישמע את הלחש כשחבר משביעו שלא יזיק:

ו׳ אֲשֶׁר לֹא־יִשְׁמַע לְקוֹל מְלַחֲשִׁים חוֹבֵר חֲבָרִים מְחֻכָּם:

אשר לא ישמע וגו׳. מחובר למקרא שלפניו ואוטם אזנו בשביל שלא ישמע לקול מלחשים:

חובר חברים. שיודע ללחוש את הנחשים:

ז׳ אֱלֹהִים הֲרָס־שִׁנָּימוֹ בְּפִימוֹ מַלְתְּעוֹת כְּפִירִים נְתֹץ | יְהוָה:

מלתעות. שנים הפנימיות שקורין מייש״ליש בלע״ז:

ח׳ יִמָּאֲסוּ כְמוֹ־מָיִם יִתְהַלְכוּ־לָמוֹ יִדְרֹךְ חִצָּיו כְּמוֹ יִתְמֹלָלוּ:

ימאסו. לעצמם שיהיו נמאסים בעיניהם מדאגה וכמו במים יתהלכו דוגמתו (יחזקאל כ״א:י״ב) כל ברכים תלכנה מים מדמעות (סא״א):

ידרוך חציו. הקב״ה לנגד׳ כדי שיתמוללו, יתמוללו שיאנ״ט פרוייאיי״ץ בלע״ז:

ט׳ כְּמוֹ שָׁבְּלוּל תֶּמֶס יַהֲלֹךְ נֹפֶל אֵשֶׁת בַּל־חָזוּ שָׁמֶשׁ׃

שבלול. יש פותרין לימצ״א בלע״ז ויש פותרין כמו שבולת מים (לקמן ס״ט) וכפל הלמ״ד כמו מן ימל קצירו (איוב י״ח), ימולל (לקמן צ׳):

תמס. נמס והולך תמס שם דבר הוא, המ״ם יסוד ועיקר הוא והתי״ו בו יסוד נופל כמו תי״ו של תבל עשו (ויקרא כ׳):

נפל אשת. טלפ״א בלע״ז, שאין לה עינים והיא תנשמת דמתרגמינן אשותא כך פירשוהו רבותינו, ויש פותרין נפל של אשה כמו אשת הזמה (יחזקאל כ״ג), ויש תי״ו בלא דבקות כמו (משלי ד׳) עטרת תפארת תמגנך כמו נפל של אשה שלא חזו הנפלים שמש, וללשון ראשון הוי נפל ואשת כמו ואני ככבש אלוף (ירמיה י״א) שהוא כמו כבש ואלוף, ופי׳ מנחם ככבש ואלוף הוא שור אף כאן נפל ואשת (צוה להגיה סא״א):

י׳ בְּטֶרֶם | יָבִינוּ סִירוֹתֵיכֶם אָטָד כְּמוֹ־חַי כְּמוֹ־חָרוֹן יִשְׂעָרֶנּוּ׃

בטרם יבינו סירותיכם אטד. אשר בטרם ידעו קוצים רכים שלכם להיות אטדים קשים כלומר עד שלא יגדלו בני הרשעים:

כמו חי כמו חרון. כלומר בגבורה ובחוזק ובחרון יסערם הקב״ה:

חי לשון גבורה:

י״א יִשְׂמַח צַדִּיק כִּי־חָזָה נָקָם פְּעָמָיו יִרְחַץ בְּדַם הָרָשָׁע׃

י״ב וְיֹאמַר אָדָם אַךְ־פְּרִי לַצַּדִּיק אַךְ יֵשׁ־אֱלֹהִים שֹׁפְטִים בָּאָרֶץ׃ {פ}

ויאמר אדם אך פרי לצדיק. ואז יאמרו הבריות ודאי יש פירות ותשלום שכר במעשה הצדיקים שנקם הקב״ה נקמתם:

יש אלהים. דיין שופט רשעים בארץ:

פרק נ״ט

א׳ לַמְנַצֵּחַ אַל־תַּשְׁחֵת לְדָוִד מִכְתָּם בִּשְׁלֹחַ שָׁאוּל וַיִּשְׁמְרוּ אֶת־הַבַּיִת לַהֲמִיתוֹ׃

אל תשחת. כך קרא שם המזמור על שם שהיה קרוב למות ולהיות נשחת מבקש רחמים על הדבר:

וישמרו את הבית. כשאמרה להם מיכל חולה הוא (ש״א י״ט) והבריחו בלילה:

ב׳ הַצִּילֵנִי מֵאֹיְבָי | אֱלֹהַי מִמִּתְקוֹמְמָי תְּשַׂגְּבֵנִי׃

ג׳ הַצִּילֵנִי מִפֹּעֲלֵי אָוֶן וּמֵאַנְשֵׁי דָמִים הוֹשִׁיעֵנִי׃

ד׳ כִּי הִנֵּה אָרְבוּ לְנַפְשִׁי יָגֻורוּ עָלַי עַזִּים לֹא־פִשְׁעִי וְלֹא־חַטָּאתִי יְהוָה׃

יגורו עלי. לנים בביתי לשמרני:

ה׳ בְּלִי־עָוֹן יָרוּצוּן וְיִכּוֹנָנוּ עוּרָה לִקְרָאתִי וּרְאֵה׃

בלי עון. לא חטאתי להם:

ויכוננו. מזומנים להרוג:

ו׳ וְאַתָּה יְהוָה־אֱלֹהִים | צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הָקִיצָה לִפְקֹד כָּל־הַגּוֹיִם אַל־תָּחֹן כָּל־בֹּגְדֵי אָוֶן סֶלָה׃

הקיצה לפקד כל הגוים. ואת הרשעים שפוט כמשפטי הגוים ועליהם אל תחון:

ז׳ יָשׁוּבוּ לָעֶרֶב יֶהֱמוּ כַכָּלֶב וְיסֹובְבוּ עִיר׃

ישובו לערב וגו', הנה יביעון בפיהם. פתרון שני מקראות הללו נופל זה על זה, **ישובו לערב** לא דים מה שעשו ביום אלא אף לערב ישובו על רעתם לשמור שלא אברח ואצא מן העיר ומה עשו ביום הנה כל היום יביעו בפיהם לרגל עלי אל שאול:

ח׳ הִנֵּה | יַבִּיעוּן בְּפִיהֶם חֲרָבוֹת בִּשְׂפְתוֹתֵיהֶם כִּי־מִי שֹׁמֵעַ:

חרבות בשפתותיהם. ואומרים בלבם מי שומע:

ט׳ וְאַתָּה יְהוָה תִּשְׂחַק־לָמוֹ תִּלְעַג לְכָל־גּוֹיִם:

ואתה ה׳. אשר תלעג תשחק גם לרשעי׳ הללו:

י׳ עֻזּוֹ אֵלֶיךָ אֶשְׁמֹרָה כִּי־אֱלֹהִים מִשְׂגַּבִּי:

עוזו אליך אשמרה. עזו ותקפו של אויבי החזק עלי, **אליך אשמורה** ואצפה לעזרני הימנו:

י״א אֱלֹהַי (חסדו) [חַסְדִּי] יְקַדְּמֵנִי אֱלֹהִים יַרְאַנִי בְשׁוּרָי:

יקדמני. יקדים לי עזרתי קודם שתשלוט בי יד שונאי:

יראני בשורי. מה שאני תאב לראות:

י״ב אַל־תַּהַרְגֵם | פֶּן־יִשְׁכְּחוּ עַמִּי הֲנִיעֵמוֹ בֵּחֵילְךָ וְהוֹרִידֵמוֹ מָגִנֵּנוּ אֲדֹנָי:

אל תהרגם. שאין זו נקמה הנכרת:

פן ישכחו עמי. כי כל המתים משתכחים אלא הניעמו מנכסיהם שיהיו עניים והיא נקמה שתזכר לאורך ימים:

י״ג חַטַּאת־פִּימוֹ דְּבַר־שְׂפָתֵימוֹ וְיִלָּכְדוּ בגאונם [בְגְאוֹנָם] וּמֵאָלָה וּמִכָּחַשׁ יְסַפֵּרוּ:

חטאת. של פיהם הוא דבר שפתימו ונלכדים בגאונם העניים הנרדפים על ידיהם מפני האלה והכחש שהם מספרים:

י״ד כַּלֵּה בְחֵמָה כַּלֵּה וְאֵינֵמוֹ וְיֵדְעוּ כִּי־אֱלֹהִים מֹשֵׁל בְּיַעֲקֹב לְאַפְסֵי הָאָרֶץ סֶלָה:

כלה. אותם בחמתך מלך השופט וידעו כי אתה מושל ביעקב:

ט״ו וְיָשֻׁבוּ לָעֶרֶב יֶהֱמוּ כַכָּלֶב וִיסֹובְבוּ עִיר:

וישובו לערב. מחובר למקרא העליון חטאת פימו הם מדברים ביום ולערב הם שבים לארוב אותם שהלשינו עליהם:

ט״ז הֵמָּה (ינועון) [יְנִיעֻן] לֶאֱכֹל אִם־לֹא יִשְׂבְּעוּ וַיָּלִינוּ:

המה יניעון לאכול. כאשר עשו הכלבי׳ כל הלילה אם אינם שבעים שילינו מתוך שבעם וישנו:

י״ז וַאֲנִי | אָשִׁיר עֻזֶּךָ וַאֲרַנֵּן לַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ כִּי־הָיִיתָ מִשְׂגָּב לִי וּמָנוֹס בְּיוֹם צַר־לִי:

ואני. כשאמלט מהם לבקר אשיר עזך:

י״ח עֻזִּי אֵלֶיךָ אֲזַמֵּרָה כִּי־אֱלֹהִים מִשְׂגַּבִּי אֱלֹהֵי חַסְדִּי: {פ}

עזי אליך. אליך שאתה עוזי ומעוזי אליך אזמרה:

פרק ס׳

א׳ לַמְנַצֵּחַ עַל־שׁוֹשַׁן עֵדוּת מִכְתָּם לְדָוִד לְלַמֵּד:

על שושן עדות מכתם לדוד ללמד, (תו׳ מכתם לשון כתם פז (שיר השירים ה׳:י״א) דבר חמוד, ורבותינו דרשו על דוד שהיה מנהיג עצמו כמך ותם אפילו במלכותו ואגדה אחרת שהיתה מכתו תמה שנולד מהול ע״כ סא״א) מכתם לדוד על עדותן של סנהדרין שנמשלו לשושנה שנאמר שררך אגן הסהר וגו׳ (שיר השירים ז׳:ג׳) סוגה בשושנים כשנצרך שילמדוהו מה יעשה כשנלחם עם ארם נהרים ושלח את יואב עליהם אמרו לו ליואב ולא מבניו של יעקב אתם היכן היא השבועה שנשבע ללבן עד הגל הזה (בראשית ל״א:נ״ב) ולא היה יודע מה להשיב בא לו אצל דוד אמר לדוד כך אמרו לי בני ארם באו ושאלו את סנהדרין אמרו להם ולא הם עברו תחלה את השבועה שאמר (במדבר כ״ג:ז׳) מן ארם ינחני בלק מלך מואב ועוד כושן רשעתים (שופטים ג׳:ח׳) ארמי היה:

ב׳ בְּהַצּוֹתוֹ | אֶת־אֲרַם נַהֲרַיִם וְאֶת־אֲרַם צוֹבָה וַיָּשָׁב יוֹאָב וַיַּךְ אֶת־אֱדוֹם בְּגֵיא־מֶלַח שְׁנַיִם עָשָׂר אָלֶף:

בהצותו. כמו (במדבר כ״ו) בהצותם על ה׳ שנלחם בהם על שעזרו לבני עמון:

וישב יואב ויך את אדום וגו׳. שמנה עשר אלף הכתובים במלכים (שמואל ב ח׳:י״ג ובדברי הימים א י״ח:י״ב) הרג אבישי פעם ראשונה ששת אלפים ויואב שנים עשר אלף כששב מהכות את ארם:

ג׳ אֱלֹהִים זְנַחְתָּנוּ פָרַצְתָּנוּ אָנַפְתָּ תְּשׁוֹבֵב לָנוּ:

זנחתנו פרצתנו. כשנפלה אדום בידו צפה ברוח הקדש שעתידים אדומיים למשול בישראל ולגזור בישראל גזרות רעות עמד וביקש רחמים על שעבוד הגליות הרבה צרות סבלנו בימי השופטים מאויבינו סביב:

אנפת. קצפת עלינו מעתה תשובב רצונך עלינו:

ד׳ הִרְעַשְׁתָּה אֶרֶץ פְּצַמְתָּהּ רְפָה שְׁבָרֶיהָ כִּי־מָטָה:

הרעשתה. ארצנו בכמה גייסות:

פצמתה. שברת אותה, וראיתי בדברי דונש שהוא לשון ערבי אבל לא פירש אותו וביסודו של רבי משה הדרשן פירשו לשון קריעה וראיה הביא לדבר וקרע לו חלוני (ירמיהו כ״ב:י״ד) מתורגם ופצים אך אני אומר ופצים שתרגם יונתן לשון תקון חלון הוא ככל הפתחים שיש להם פצימין:

רפה שבריה כי מטה. לשון רפואה אע״פ שכתוב בה״א הרבה תיבות משמשות כן:

כי מטה. לשון שפלות:

ה׳ הִרְאֵיתָ עַמְּךָ קָשָׁה הִשְׁקִיתָנוּ יֵין תַּרְעֵלָה:

יין תרעלה. האוטם את הלב ועוטפו רעל לשון עטיפה הוא כמו והברושים הרעלו, (נחום ב׳:ד׳), ובלשון משנה מדיות רעולות:

ו׳ נָתַתָּה לִירֵאֶיךָ נֵס לְהִתְנוֹסֵס מִפְּנֵי קֶשֶׁט סֶלָה:

נתתה ליראיך נס. נסיונות של צרות הרבה:

להתנוסס. להיות מנוסים בהם אם יעמדו ביראתך:

מפני קשט. לקשט מדותיך בעולם שכשתתן להם הטובה לא יהרהרו האומות אחריך אלא יקשטו דיניך ויאמרו יפה היטב להם כי הם עמדו לו בכמה נסיונות:

ז׳ לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ (ועננו) [וַעֲנֵנִי]:

יחלצון. ינצלו מרע:

הושיעה ימינך. אשר השיבות אחור בהתחזק אויביהם עליהם:

וענני. כי אם תעננו יחלצו הם שאני נלחם בשבילם:

ח׳ אֱלֹהִים | דִּבֶּר בְּקָדְשׁוֹ אֶעְלֹזָה אֲחַלְּקָה שְׁכֶם וְעֵמֶק סֻכּוֹת אֲמַדֵּד:

אלהים דבר בקדשו. שיקבץ הגלות וזרעו ימשלו בהם (סא״א), ד״א אלהים דבר בקדשו שאהיה מלך עליהם:

אעלוזה. בישועתו, בפי׳ אחר מצאתי אלהים דבר בקדשו לעזרני כדכתיב (שמואל ב ג׳:י״ח) כי ביד דוד עבדי אושיע את עמי ישראל:

אחלקה שכם. אחלק להם שכם בנכסי אויביהם:

ועמק סוכות אמדד. סוכות זה איני יודע מאיזה אומה היא לא ידעתי סוכות שבאו לו ישראל כשנסעו ישראל מרעמסס היכן הוא, ובפירושים אחרים מצאתי **אחלקה שכם**, אחזיר להם נחלת יעקב אביהם, **ועמק סוכות אמדד**, כשאחלקהו לישראל שכם וסוכות בקצה ארץ כנען היה כמו שמצינו תחלת ביאתו של יעקב לארץ דרך סוכות שכם, ד״א ועמק סוכות אמדד, סוכות לשון צורות ודמיונות כמו שנאמר ואת סכות בנות:

אמדד. אני מודד את צורתם כמו שנאמר (שם ב ח) שני חבלים להמית ומלא החבל להחיות (סא״א):

ט׳ לִי גִלְעָד | וְלִי מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם מָעוֹז רֹאשִׁי יְהוּדָה מְחֹקְקִי:

לי גלעד. למלוך עליהם:

מחקקי. שרים שלי מחוקק ל׳ שררה שמחוקק ושולח ספרים ומצוה כמו (בראשי׳ מ״ט) לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו (סא״א):

י׳ מוֹאָב | סִיר רַחְצִי עַל־אֱדוֹם אַשְׁלִיךְ נַעֲלִי עָלַי פְּלֶשֶׁת הִתְרוֹעָעִי:

מואב סיר רחצי. אשתמש בהם כסיר של נחושת המוכן לרחוץ בו:

נעלי. מסגר שלי:

עלי פלשת התרועעי. התחברי על ממשלתי להיות משועבדים לי כי גת מארץ פלשתים וכן עזה שכבשן דוד:

י״א מִי יְבָלָנִי עִיר מָצוֹר מִי נָחָנִי עַד־אֱדוֹם:

מי יובלני עיר מצור. או לעיר מבצר לכבוש את בצרה אם לא אתה תעזור אותי על מבצרי אדום מי יובילני ומי ינחני עליהם, בפירושים אחרים מצאתי כן על מבצרי אדום אשר נחיתי עתה עליהם:

י״ב הֲלֹא־אַתָּה אֱלֹהִים זָנַחְתָּנוּ וְלֹא־תֵצֵא אֱלֹהִים בְּצִבְאוֹתֵינוּ:

ולא תצא. ואינך יוצא:

י״ג הָבָה־לָּנוּ עֶזְרַת מִצָּר וְשָׁוְא תְּשׁוּעַת אָדָם:

י״ד בֵּאלֹהִים נַעֲשֶׂה־חָיִל וְהוּא יָבוּס צָרֵינוּ: {פ}

יבוס. ירמוס:

פרק ס״א

א׳ לַמְנַצֵּחַ | עַל־נְגִינַת לְדָוִד:

ב׳ שְׁמְעָה אֱלֹהִים רִנָּתִי הַקְשִׁיבָה תְּפִלָּתִי:

ג׳ מִקְצֵה הָאָרֶץ | אֵלֶיךָ אֶקְרָא בַּעֲטֹף לִבִּי בְּצוּר־רָם מִמֶּנִּי תַנְחֵנִי:

מקצה הארץ. אף ע״פ שאני רחוק מאנשי שאני משלח על אויבי למלחמה:

אליך אקרא בעטף לבי. עליהם ועל מה אני קורא לך שתנחני בצור שהוא רם וחזק ממני:

ד׳ כִּי־הָיִיתָ מַחְסֶה לִי מִגְדַּל־עֹז מִפְּנֵי אוֹיֵב:

ה׳ אָגוּרָה בְאָהֳלְךָ עוֹלָמִים אֶחֱסֶה בְסֵתֶר כְּנָפֶיךָ סֶלָה:

אגורה באהלך עולמים. זכני בעה״ז ובעולם הבא:

ו כִּי־אַתָּה אֱלֹהִים שָׁמַעְתָּ לִנְדָרָי נָתַתָּ יְרֻשַּׁת יִרְאֵי שְׁמֶךָ׃

נתת ירושת יראי שמך. החזרת ערי ירושתם על ידי׃

ז יָמִים עַל־יְמֵי־מֶלֶךְ תּוֹסִיף שְׁנוֹתָיו כְּמוֹ־דֹר וָדֹר׃

ימים על ימי מלך תוסיף. אם נגזר עלי למות בחור הוסיף ימים על ימי עד ששנותי יהיו שבעים שנה כמו שני דור ודור׃

ח יֵשֵׁב עוֹלָם לִפְנֵי אֱלֹהִים חֶסֶד וֶאֱמֶת מַן יְנָצְרֵהוּ׃

ישב. המלך לעולם לפני אלהים׃

חסד ואמת. שהוא עוסק בהם יהיו מזומנים לנצרו׃

מן. הזמנה כמו (יונה ד׳:ו׳) וימן ה׳ קקיון׃

ט כֵּן אֲזַמְּרָה שִׁמְךָ לָעַד לְשַׁלְּמִי נְדָרַי יוֹם ו יוֹם׃ {פ}

כן אזמרה. כמו שתטיב לי כן אזמרה שמך להיותי משלם נדרי יום יום׃

פרק ס״ב

א לַמְנַצֵּחַ עַל־יְדוּתוּן מִזְמוֹר לְדָוִד׃

על ידותון. שם כלי שיר ומדרש אגדה על הדתות ועל הדינין הנגזרים על ישראל מאויביהם׃

ב אַךְ אֶל־אֱלֹהִים דּוֹמִיָּה נַפְשִׁי מִמֶּנּוּ יְשׁוּעָתִי׃

דומיה נפשי. מצפה נפשי כמו דום לה׳ והתחולל לו (לעיל ל״ז)׃

ג אַךְ־הוּא צוּרִי וְיִשׁוּעָתִי מִשְׂגַּבִּי לֹא־אֶמּוֹט רַבָּה׃

לא אמוט רבה. מטות גדולות, ומדרש אגדה רבה גיהנם׃

ד עַד־אָנָה | תְּהוֹתְתוּ עַל־אִישׁ תְּרָצְּחוּ כֻלְּכֶם כְּקִיר נָטוּי גָּדֵר הֲדָחוּיָה׃

תהותתו. מנחם פי׳ מגזרת התיו לאכלה (ירמיהו י״ב:ט׳), ויתא ראשי עם, (דברים ל״ג:כ״א), עד אנה תאספו על איש, ול״נ שיש לפותרו לשון הוות ויהא ה״א ותי״ו שורש כאשר יאמר מן מת מות, כך נאמר מן יסוד הת הות ולשון רבים הוות והוא לשון מחשבת שבר ותרמית, ויש מפרשין תהותתו כמו תאריכו לשונכם על בני אדם ברע ודימוה לל׳ הערב כשמרבה בדברים (סא״א)׃

כקיר נטוי. המוכן ליפול על בני אדם׃

ה אַךְ מִשְּׂאֵתוֹ | יַעֲצוּ לְהַדִּיחַ יִרְצוּ כָזָב בְּפִיו יְבָרֵכוּ וּבְקִרְבָּם יְקַלְלוּ־סֶלָה׃

משאתו. לפי שאתם יגורים מן בני אדם שמא ימלוך וישלם גמולכם יעצתם להדיח עליו הרעה׃

בפיו. של כל אחד ואחד מהם יברכו׃

ובקרבם. ובמחשבותם יקללו סלה׃

ו אַךְ לֵאלֹהִים דּוֹמִי נַפְשִׁי כִּי־מִמֶּנּוּ תִקְוָתִי׃

ז אַךְ־הוּא צוּרִי וְיִשׁוּעָתִי מִשְׂגַּבִּי לֹא אֶמּוֹט׃

ח עַל־אֱלֹהִים יִשְׁעִי וּכְבוֹדִי צוּר־עֻזִּי מַחְסִי בֵּאלֹהִים׃

ט׳ בִּטְחֹ֣רְבִ֣ו בְכָל־עֵ֑ת | עָ֝֗ם שִׁפְכ֣וּ־לְפָנָ֣יו לִבְּכֶ֑ם אֱלֹהִ֥ים מַחְסֶה־לָּ֝נ֗וּ סֶֽלָה׃

י׳ אַ֤ךְ | הֶ֣בֶל בְּנֵי־אָ֭דָם כָּזָ֣ב בְּנֵי־אִ֑ישׁ בְּמֹאזְנִ֥ים לַעֲל֗וֹת הֵ֣מָּה מֵהֶ֥בֶל יָֽחַד׃

אך הבל בני אדם. ואל תיראו מהם מאחר שהקב״ה מחסה לנו בעת צרה סלה׃

במאזנים לעלות. אם באו לעלות במאזנים והבליהם שוים כן פשוטו, ומדרשו לענין הזוגות׃

י״א אַל־תִּבְטְחוּ֣ בְעֹ֭שֶׁק וּ֣בְגָזֵ֑ל אַל־תֶּ֝הְבְּל֗וּ חַ֥יִל | כִּֽי־יָנ֥וּב אַל־תָּ֝שִׁ֗יתוּ לֵֽב׃

חיל כי ינוב. אם תראו רשעים שממונם מצליח וגדל אל תשיתו לב׃

חיל. ממון׃

ינוב. יצמח לשון תנובה׃

י״ב אַחַ֥ת | דִּבֶּ֥ר אֱלֹהִ֑ים שְׁתַּ֥יִם־זּ֝֗וּ שָׁמָ֥עְתִּי כִּֽי־עֹ֥ז לֵאלֹהִֽים׃

אחת דבר אלהים. ששמעתי מתוכה שתים ומה הן שתים כי עז לך לשלם לאיש כמעשהו, והשני כי לך ה׳ החסד ומאיזה דבור שמענום מדבור שני של י׳ הדברות שמענו ממנו שהקב״ה פוקד עון ונוצר חסד שנאמר בו (שמות כ׳) פוקד עון אבות וגו׳ לכך בטוח אני שישלם שכר טוב לצדיקים ופורענות לרשעים, זו למדתי מיסודו של ר׳ משה הדרשן, ורבותינו דרשוהו בזכור ושמור בדבור אחד נאמרו׃

י״ג וּלְךָ֣ אֲדֹנָ֣י חָ֑סֶד כִּֽי־אַתָּ֥ה תְשַׁלֵּ֥ם לְאִ֝֗ישׁ כְּמַעֲשֵׂ֥הוּ׃ {פ}

ולך אדני חסד. ומהו החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו ולא מעשהו ממש אלא מקצתו כענין שנאמר (עזרא ט׳:י״ג) כי אתה אלהינו חשכת למטה מעונינו כך נדרש באגדת תהלים, ויש לפותרו עוד ולך ה׳ חסד כי יש בידך לשלם לאיש כמעשהו׃

פרק ס״ג

א׳ מִזְמ֥וֹר לְדָוִ֑ד בִּֽהְיוֹת֥וֹ בְמִדְבַּ֖ר יְהוּדָֽה׃

במדבר יהודה. בורח מפני שאול׃

ב׳ אֱלֹהִ֗ים | אֵ֭לִי אַתָּ֣ה אֲשַׁחֲרֶ֑ךָּ צָמְאָ֥ה לְךָ֨ | נַפְשִׁ֜י כָּמַ֣הּ לְךָ֣ בְשָׂרִ֗י בְּאֶ֣רֶץ־צִיָּ֣ה וְעָיֵ֑ף בְּלִי־מָֽיִם׃

אשחרך. אבקש ואדרוש לך כמו ושחרתני ואינני (איוב ז׳), אם אתה תשחר אל אל (שם ח׳)׃

צמאה לך נפשי. צמא ותאב אני לבוא אליך בבית תפלתך׃

כמה לך בשרי. לשון תאוה ואין לו דמיון׃

בארץ ציה. במדבר׃

ג׳ כֵּ֤ן בַּקֹּ֨דֶשׁ֮ חֲזִיתִ֪ךָ֫ לִרְא֥וֹת עֻזְּךָ֑ וּכְבוֹדֶֽךָ׃

כן בקדש חזיתך וגו׳. כמו כאשר צמאתי לראות עוזך וכבודך כדרך שחזיתיך במקדש משכן שילה תשבע נפשי במראות עזך וכבודך׃

ד׳ כִּֽי־ט֣וֹב חַסְדְּךָ֣ מֵ֭חַיִּים שְׂפָתַ֣י יְשַׁבְּחֽוּנְךָ׃

ה׳ כֵּ֤ן אֲבָרֶכְךָ֨ בְחַיָּ֗י בְּשִׁמְךָ֥ אֶשָּׂ֥א כַפָּֽי׃

כן אברכך בחיי. כמו אז כי אז מתרגמינן ובכן, כלומר אז כשאבא לפניך אברכך כל ימי חיי׃

בשמך אשא כפי. להתפלל ולהלל׃

ו׳ כְּמ֤וֹ חֵ֣לֶב וָדֶ֣שֶׁן תִּשְׂבַּ֣ע נַפְשִׁ֑י וְשִׂפְתֵ֖י רְנָנ֣וֹת יְהַלֶּל־פִּֽי׃

ושפתי רננות. לשונות של רננות כמו (בראשית י״א:א׳) ויהי כל הארץ שפה אחת דמתרגמינן לישנא חד:

ז׳ אִם־זָכַרְתִּיךָ עַל־יְצוּעָי בְּאַשְׁמֻרוֹת אֶהְגֶּה־בָּךְ:

על יצועי. כשאני שוכב על משכבי אני זוכר אהבתך:

באשמורות. הלילה:

אהגה בך. אחשב בך:

ח׳ כִּי־הָיִיתָ עֶזְרָתָה לִּי וּבְצֵל כְּנָפֶיךָ אֲרַנֵּן:

ט׳ דָּבְקָה נַפְשִׁי אַחֲרֶיךָ בִּי תָמְכָה יְמִינֶךָ:

בי תמכה ימינך. שלא אפול:

י׳ וְהֵמָּה לַשּׁוְא יְבַקְשׁוּ נַפְשִׁי יָבֹאוּ בְּתַחְתִּיּוֹת הָאָרֶץ:

והמה. אויבי:

לשוא יבקשו נפשי. באים עלי במארב ביום אפילה שלא ארגיש בהם:

יבאו בתחתיות הארץ. במקום שפל שאול ושוחה יבאו ויפלו:

י״א יַגִּירֻהוּ עַל־יְדֵי־חָרֶב מְנָת שֻׁעָלִים יִהְיוּ:

יגירוהו על ידי חרב. יבואו על רודפי אויבים ויגירוהו כל אחד מהם ע״י חרב שימיתו אותו ומקרא קצר הוא זה שלא פי׳ מי יגירוהו, יגירוהו לשון גרירה כמו מוגרים במורד (מיכה א׳) פרץ נחל מעם גר (איוב כ״ח):

(**מצאתי**, מנת שועלים. ישובם חרב שועלים ילכו בו):

י״ב וְהַמֶּלֶךְ יִשְׂמַח בֵּאלֹהִים יִתְהַלֵּל כָּל־הַנִּשְׁבָּע בּוֹ כִּי יִסָּכֵר פִּי דוֹבְרֵי־שָׁקֶר: {פ}

והמלך ישמח. על עצמו היה אומר שהרי כבר היה נמשח:

יתהלל כל הנשבע בו. כשיראו שתושיעני יתהללו ויתפארו כל הדבקי׳ בך ונשבעים בשמך:

כי יסכר. יסתם כמו ויסכרו כל מעינות תהום רבה (בראשית ח׳:ב׳):

פרק ס״ד

א׳ לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד:

ב׳ שְׁמַע־אֱלֹהִים קוֹלִי בְשִׂיחִי מִפַּחַד אוֹיֵב תִּצֹּר חַיָּי:

שמע אלהים קולי בשיחי. מזמור זה דרשוהו בעלי אגדת תהלים על דניאל שהושלך לגוב אריות ויפה נופל כל לשון המזמור על האגדה צפה דוד ברוח הקדש כל המאורע לו והתפלל עליו שדניאל מזרעו היה, כמו שנאמר לחזקיה (ישעיהו ל״ט:ז׳) ומבניך אשר תוליד יקחו והיו סריסים בהיכל מלך בבל אלו דניאל חנניה מישאל ועזריה:

מפחד אויב. אלו האחשדרפנים שנתיעצו עליו שנאמר (דניאל ו׳:ה׳) אדין סרכיא ואחשדרפניא הוו בעין עלה להשכחה לדניאל:

ג׳ תַּסְתִּירֵנִי מִסּוֹד מְרֵעִים מֵרִגְשַׁת פֹּעֲלֵי אָוֶן:

מרגשת פעלי און. שהם מתרגשים לבקש לי עלילות מות כדכתיב ארגישו על מלכא וגו׳ (שם):

ד׳ אֲשֶׁר שָׁנְנוּ כַחֶרֶב לְשׁוֹנָם דָּרְכוּ חִצָּם דָּבָר מָר:

דרכו חצם. הוא לשונם הרע:

ה׳ לִירֹת בַּמִּסְתָּרִים תֹּם פִּתְאֹם יֹרֶהוּ וְלֹא יִירָאוּ:

לירות במסתרים תם. יורוהו בחציהם:

ו׳ יְחַזְּקוּ־לָמוֹ | דָּבָר רָע יְסַפְּרוּ לִטְמֹן מוֹקְשִׁים אָמְרוּ מִי יִרְאֶה־לָּמוֹ:

יספרו לטמון מוקשים. ידברו אל המלך בערמה דברים טמונים שאפילו המלך לא הבין למה היו עושין כך והם היו מתכוונים לטמון לדניאל מוקשים להלכד בהם שאמרו לדריוש אתיעטו כל סרכי מלכותא וגו׳ לקיימא קיים מלכא וגו׳ (שם) שלא יתפלל שום אדם תפלתו לפני שום אלוה חוץ ממך עד שלשים יום:

ז׳ יַחְפְּשׂוּ־עוֹלוֹת תַּמְנוּ תָפֻשׂ מְחֻפָּשׂ וְקֶרֶב אִישׁ וְלֵב עָמֹק:

יחפשו עולות. מבקשים עלילות כמו שנאמר (שם) הוו בעין עילה השכחה לדניאל:

טמנו. בלבם ולא גילו דעתם את חפש העלילה המחופש על ידם וקרב מחשבותם עומק לבם:

וקרב איש. איש מהם כל אחד ואחד טמן מחשבתו:

ח׳ וַיֹּלֶם אֱלֹהַּ חֵץ פִּתְאֹום הָיוּ מַכּוֹתָם:

ויורם אלהים. ירה אותם לגוב האריות כדכתיב (שם) ואמר מלכא והיתיו לגבריא אליך די אכלו קרצוהי די דניאל ולגוב אריותא רמו וגו׳:

ט׳ וַיַּכְשִׁילוּהוּ עָלָימוֹ לְשׁוֹנָם יִתְנוֹדְדוּ כָּל־רֹאֵה בָם:

ויכשילהו עלימו לשונם. הכשלון שדימו להכשילו עלימו נהפך לשונם:

יתנודדו. בראשם להניע ראש ולשחוק עליהם כל ראה בם:

י׳ וַיִּירְאוּ כָּל־אָדָם וַיַּגִּידוּ פֹּעַל אֱלֹהִים וּמַעֲשֵׂהוּ הִשְׂכִּילוּ:

י״א יִשְׂמַח צַדִּיק בַּיהוָה וְחָסָה בוֹ וְיִתְהַלְלוּ כָּל־יִשְׁרֵי־לֵב: {פ}

ישמח צדיק. דניאל:

ויתהללו כל ישרי לב. יתפארו על יושר לבם וישתבחו בעצמם כי בטוחים הם שהקב״ה בעזרתם:

פרק ס״ה

א׳ לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד שִׁיר:

ב׳ לְךָ דֳמִיָּה תְהִלָּה אֱלֹהַּ בְּצִיּוֹן וּלְךָ יְשֻׁלַּם־נֶדֶר:

לך דמיה תהלה. השתיקה תהלה לך לפי שאין קץ לשבחך והמרבה בשבח אינו אלא גורע:

אלהים בציון. אלהים השוכן בציון, (מצאתי **שימו כבוד תהלתו**, לא יותר מדאי, **אך דומיה תהלה** וכמדומה הללוהו באימה בלשון הללויה שם בן שתי אותיות מתורגם דחילא עזי וזמרת יה (לקמן קי״ח) ויד על כס יה (שמות י״ז:ט״ז) ולשון וגילו ברעדה דומה לזה) ד״א **לך דומיה תהלה אלהים בציון** את אשר דוממת והחרשת על מה שעשה אויביך בציון תהלה היה לך שהיכולת בידך להנקם ואתה מאריך אף:

ג׳ שֹׁמֵעַ תְּפִלָּה עָדֶיךָ כָּל־בָּשָׂר יָבֹאוּ:

ד׳ דִּבְרֵי עֲוֹנֹת גָּבְרוּ מֵנִּי פְּשָׁעֵינוּ אַתָּה תְכַפְּרֵם:

דברי עונות גברו מני. ואין אנו יכולים להספיק לסדר כולם לפניך לפי שהם רב אלא בכלל אחד אנו מתפללים לפניך שפשעינו אתה תכפרם:

ה׳ אַשְׁרֵי | תִּבְחַר וּתְקָרֵב יִשְׁכֹּן חֲצֵרֶיךָ נִשְׂבְּעָה בְּטוּב בֵּיתֶךָ קְדֹשׁ הֵיכָלֶךָ׃

אשרי. מי אשר תבחר ותקרב אשר ישכן בחצריך׃

נשבעה בטוב. שבביתך ומקדושת היכלך ששכינתך שורה שם׃

ו׳ נוֹרָאוֹת | בְּצֶדֶק תַּעֲנֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ מִבְטָח כָּל־קַצְוֵי־אֶרֶץ וְיָם רְחֹקִים׃

נוראות בצדק תענו. בצדקתך תענו לעשות נוראות בגוים׃

מבטח. אתה ומנוס לכל יושבי קצות ארץ מקצה הארץ ועד קצהו׃

וים רחוקים. אפילו לרחוקים שבים אתה מבטח שבכל מקום ממשלתך׃

ז׳ מֵכִין הָרִים בְּכֹחוֹ נֶאְזָר בִּגְבוּרָה׃

מכין הרים בכחו. שמצמיח ההרים שהם קשים בכחו ומזמן ומכין בהן מזונות ומכין מטר כדכתיב (לקמן קמז) המכין לארץ מטר המצמיח הרים׃

נאזר בגבורה. לפי שבא להזכיר גבורת גשמים אמר נאזר בגבורה׃

ח׳ מַשְׁבִּיחַ | שְׁאוֹן יַמִּים שְׁאוֹן גַּלֵּיהֶם וַהֲמוֹן לְאֻמִּים׃

משביח. משפיל, וכן וחכם באחור ישבחנה (משלי כ״ט) בשוא גליו אתה תשבחם (לקמן פ״ט)׃

ט׳ וַיִּירְאוּ | יֹשְׁבֵי קְצָוֹת מֵאוֹתֹתֶיךָ מוֹצָאֵי־בֹקֶר וָעֶרֶב תַּרְנִין׃

מוצאי בקר וערב תרנין. לך את הבריות יושבי הקצוות בבקר אומרים ברוך יוצר המאורות ובערב ברוך המעריב ערבים׃

י׳ פָּקַדְתָּ הָאָרֶץ וַתְּשֹׁקְקֶהָ רַבַּת תַּעְשְׁרֶנָּה פֶּלֶג אֱלֹהִים מָלֵא מַיִם תָּכִין דְּגָנָם כִּי־כֵן תְּכִינֶהָ׃

פקדת הארץ. כשאתה חפץ להטיב אתה פוקד את הארץ ומשקה אותה׃

רבת תעשרנה. הרבה אתה מעשרה מפלג שלך שהוא מלא מים ותכין בו דגנם של יושבי קצוות כי בכן אתה מכין אותם׃

י״א תְּלָמֶיהָ רַוֵּה נַחֵת גְּדוּדֶיהָ בִּרְבִיבִים תְּמוֹגְגֶנָּה צִמְחָהּ תְּבָרֵךְ׃

תלמיה. הן שורות המחרישה׃

רוה. כמו לרוה׃

נחת גדודיה. כמו לנחת גדודיה להניח לגדודיה לעשות נחת לבריות אתה תמוגגנה ברביבים של מטר׃

תמוגגנה. לשון המסה׃

י״ב עִטַּרְתָּ שְׁנַת טוּבָתֶךָ וּמַעְגָּלֶיךָ יִרְעֲפוּן דָּשֶׁן׃

עטרת שנת טובתך. ע״י הגשמים אתה מעטר בכל טוב את השנה שאתה חפץ להטיב׃

ומעגליך. הם השמים שהם אבק רגליך׃

ירעפון. יטפון׃

דשן. שומן׃

י״ג יִרְעֲפוּ נְאוֹת מִדְבָּר וְגִיל גְּבָעוֹת תַּחְגֹּרָנָה׃

ירעפו. השמים בנאות המדבר׃

י״ד לָבְשׁוּ כָרִים | הַצֹּאן וַעֲמָקִים יַעֲטְפוּ־בָר יְתְרוֹעֲעוּ אַף־יָשִׁירוּ׃ {פ}

לבשו כרים הצאן. יתלבשון השרון והערבה מן הצאן הבאים לרעות הדשא אשר הצמיח המטר׃

ועמקים יעטפו בר. ע״י המטר יהיו מעוטפים העמקים בתבואה ואז יתרועעו הבריות תרועת שמחה וישירו מרוב הברכה:

פרק ס״ו

א׳ לַמְנַצֵּחַ שִׁיר מִזְמוֹר הָרִיעוּ לֵאלֹהִים כָּל־הָאָרֶץ:

ב׳ זַמְּרוּ כְּבוֹד־שְׁמוֹ שִׂימוּ כָבוֹד תְּהִלָּתוֹ:

זמרו כבוד שמו. זמרו בכבוד שמו א״נ ספרו כבוד שמו בזמר ושיר:

ג׳ אִמְרוּ לֵאלֹהִים מַה־נּוֹרָא מַעֲשֶׂיךָ בְּרֹב עֻזְּךָ יְכַחֲשׁוּ לְךָ אֹיְבֶיךָ:

מה נורא. כל אחד ממעשיך:

ברוב עוזך. כשאתה מראה לעולם עוזך על ידי דבר או חרב או רעב או ברקים:

אויביך. הרשעים מרוב פחד מודים על כחש ועבירות שבידם (ע״כ התוס׳):

ד׳ כָּל־הָאָרֶץ | יִשְׁתַּחֲוֻה לָךְ וְיַזְּמְרוּ־לָךְ יְזַמְּרוּ שְׁמֶךָ סֶלָה:

ה׳ לְכוּ וּרְאוּ מִפְעֲלוֹת אֱלֹהִים נוֹרָא עֲלִילָה עַל־בְּנֵי אָדָם:

נורא עלילה. יראוי על בני אדם פן ימצא להם פשע כי כל מעשיהם גלוים לך:

ו׳ הָפַךְ יָם | לְיַבָּשָׁה בַּנָּהָר יַעַבְרוּ בְרֶגֶל שָׁם נִשְׂמְחָה־בּוֹ:

הפך ים ליבשה. ים סוף:

שם נשמחה בו. מצאתי שם היה דבר שהיה נשמח בו כלומר שראה הים את הקב״ה:

ז׳ מֹשֵׁל בִּגְבוּרָתוֹ | עוֹלָם עֵינָיו בַּגּוֹיִם תִּצְפֶּינָה הַסּוֹרְרִים | אַל־יָרֹמּוּ [יְרוֹמְמוּ] (ירימו) לָמוֹ סֶלָה:

אל ירומו. אל תהי ידם רמה:

ח׳ בָּרְכוּ עַמִּים | אֱלֹהֵינוּ וְהַשְׁמִיעוּ קוֹל תְּהִלָּתוֹ:

ברכו עמים אלהינו. על נפלאותיו שהוא שם נפשנו בחיים בגלות ואינכם יכולים להשמיד אותנו:

ט׳ הַשָּׂם נַפְשֵׁנוּ בַּחַיִּים וְלֹא־נָתַן לַמּוֹט רַגְלֵנוּ:

י׳ כִּי־בָחַנְתָּנוּ אֱלֹהִים צְרַפְתָּנוּ כִּצְרֹף־כָּסֶף:

כי בחנתנו. בצרה בגולה:

צרפתנו. להסיר הסיגים ממנו שנשוב בתשובה לפניך כמו שצורפים הכסף להסיר הסיגים ממנו:

י״א הֲבֵאתָנוּ בַמְּצוּדָה שַׂמְתָּ מוּעָקָה בְמָתְנֵינוּ:

הבאתנו במצודה. במקום צר כמו במאסר:

מועקה. לשון מסגר וכל המעיק והמציק כמוהו:

י״ב הִרְכַּבְתָּ אֱנוֹשׁ לְרֹאשֵׁנוּ בָּאנוּ־בָאֵשׁ וּבַמָּיִם וַתּוֹצִיאֵנוּ לָרְוָיָה:

הרכבת אנוש לראשינו. מלכי כל אומה ואומה:

י״ג אָבֹוא בֵיתְךָ בְעוֹלוֹת אֲשַׁלֵּם לְךָ נְדָרָי׃

אבוא ביתך. בבנותך בית המקדש נשלם נדרינו שנדרנו בגולה׃

י״ד אֲשֶׁר־פָּצוּ שְׂפָתַי וְדִבֶּר־פִּי בַּצַּר־לִי׃

ט״ו עֹלוֹת מֵיחַיִם אַעֲלֶה־לָּךְ עִם־קְטֹרֶת אֵילִים אֶעֱשֶׂה־בָקָר עִם־עַתּוּדִים סֶלָה׃

מיחים. שמנים לשון מוח׃

ט״ז לְכוּ־שִׁמְעוּ וַאֲסַפְּרָה כָּל־יִרְאֵי אֱלֹהִים אֲשֶׁר עָשָׂה לְנַפְשִׁי׃

כל יראי אלהים. הם הגרי׳ שיתגיירו׃

י״ז אֵלָיו פִּי־קָרָאתִי וְרוֹמַם תַּחַת לְשׁוֹנִי׃

אליו פי קראתי. כשהיינו בגולה קראנוהו וספרנו רוממותיו בלשוננו׃

ורומם. כמו ונתרומם, מצאתי בפי קראתי אליו ורומם שם מלה רוממות שלו מוכן תחת לשוני להוציאו בפה כמו (איוב כ) יכחידנה תחת לשונו׃

י״ח אָוֶן אִם־רָאִיתִי בְלִבִּי לֹא יִשְׁמַע | אֲדֹנָי׃

און אם ראיתי וגו׳. לא פעל עמנו כחטאתינו עשה עמנו כלא רואה ולא שומע און שבלבבנו׃

י״ט אָכֵן שָׁמַע אֱלֹהִים הִקְשִׁיב בְּקוֹל תְּפִלָּתִי׃

אכן. באמת יש לדעת׃

כ׳ בָּרוּךְ אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא־הֵסִיר תְּפִלָּתִי וְחַסְדּוֹ מֵאִתִּי׃ {פ}

אשר לא הסיר תפלתי. מלפניו וחסדו לא הסיר מאתי׃

פרק ס״ז

א׳ לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינֹת מִזְמוֹר שִׁיר׃

ב׳ אֱלֹהִים יְחָנֵּנוּ וִיבָרְכֵנוּ יָאֵר־פָּנָיו אִתָּנוּ סֶלָה׃

יאר פניו. להראות פנים שוחקות לתת טל ומטר׃

ג׳ לָדַעַת בָּאָרֶץ דַּרְכֶּךָ בְּכָל־גּוֹיִם יְשׁוּעָתֶךָ׃

לדעת בארץ דרכך. להודיע שמדתך להטיב לעמך ועל זה יודוך וישמחו וירננו לאמים׃

ד׳ יוֹדוּךָ עַמִּים | אֱלֹהִים יוֹדוּךָ עַמִּים כֻּלָּם׃

ה׳ יִשְׂמְחוּ וִירַנְּנוּ לְאֻמִּים כִּי־תִשְׁפֹּט עַמִּים מִישֹׁר וּלְאֻמִּים | בָּאָרֶץ תַּנְחֵם סֶלָה׃

כי תשפוט עמים מישור. לזכות׃

תנחם. תנהגם בדרך המישור ועל זאת יודוך עמים כולם׃

ו׳ יוֹדוּךָ עַמִּים | אֱלֹהִים יוֹדוּךָ עַמִּים כֻּלָּם׃

ז׳ אֶ֤רֶץ נָתְנָ֨ה יְבוּלָ֗הּ יְבָרְכֵ֥נוּ אֱלֹהִ֗ים אֱלֹהֵ֥ינוּ׃

ארץ נתנה יבולה. וגם אל הארץ שנתנה יבולה ועל אשר יברכנו השם (סא״א)׃

ח׳ יְבָרְכֵ֥נוּ אֱלֹהִ֑ים וְיִירְא֥וּ אֹ֝תוֹ כָּל־אַפְסֵי־אָֽרֶץ׃ {פ}

ויראו אותו כל אפסי ארץ. שיאמרו ראו אלו שהיו יראי השם איך ברכם וגדלם׃

פרק ס״ח

א׳ לַמְנַצֵּ֥חַ לְדָוִ֗ד מִזְמ֥וֹר שִֽׁיר׃

ב׳ יָ֭קוּם אֱלֹהִ֣ים יָפ֑וּצוּ וְיָנֻ֖סוּ מְשַׂנְאָ֣יו מִפָּנָֽיו׃

יקום אלהים יפוצו אויביו. עמלק וכיוצא בו׃

ג׳ כְּהִנְדַּ֣ף עָ֭שָׁן תְּנַ֣דֹּף כְּהֻמַּ֣ס דּ֑וֹנַג מִפְּנֵי־אֵ֥שׁ יֹ֝אבְד֗וּ רְשָׁעִ֥ים מִפְּנֵ֥י אֱלֹהִֽים׃

כהנדוף. כהתנדף כאשר יתנדף העשן כן תנדפם׃

מפני אלהים. מפני הארון בימי משה ובנוחה יאמר שובה ה׳ וגו׳ (במדבר י׳:ל״ו)׃

ד׳ וְצַדִּיקִ֥ים יִשְׂמָ֑חוּ יַ֝עֲלְצ֗וּ לִפְנֵ֣י אֱלֹהִ֑ים וְיָשִׂ֖ישׂוּ בְּשִׂמְחָֽה׃

וישישו בשמחה. וזהו המשוש וכן יאמרו שירו לאלהים וגו׳׃

ה׳ שִׁ֭ירוּ ׀ לֵֽאלֹהִ֣ים זַמְּר֣וּ שְׁמ֑וֹ סֹ֥לּוּ לָ֝רֹכֵ֗ב בָּֽעֲרָב֥וֹת בְּיָ֥הּ שְׁמ֑וֹ וְעִלְז֖וּ לְפָנָֽיו׃

סולו. לשון שבח וכן לא תסלה בכתם (איוב כ״ח:ט״ז) המסולאים בפז (איכה ד׳)׃

ביה שמו. בשם י״ה שהוא ל׳ יראה כדמתרגמינן דחילא עזי וזמרת יה (לקמן קי״ח) וכן כי יד על כס יה (שמות י״ז:ט״ז) בתרגום וכן כי ביה ה׳ (ישעיה כ״ו) ארי בכן תתפרקון במימרא דחילא ה׳ ותקיף עלמא אומר המשורר שבחו לפניו וגורו מפניו ועלזו וזהו דוגמת האמור במקום אחר וגילו ברעדה (לעיל ב׳)׃

ו׳ אֲבִ֣י יְתוֹמִ֣ים וְדַ֣יַּן אַלְמָנ֑וֹת אֱלֹהִ֥ים בִּמְע֖וֹן קָדְשֽׁוֹ׃

אבי יתומים. זהו השבח שתשבחו לפניו כל הענין עד סוף כל המזמור׃

אבי יתומים. שנעשה אב לישראל שהם יתומי׳ כמו שנאמר (איכה ה׳:ג׳) יתומים היינו ואין אב׃

ודין אלמנות. שעשה משפטה של ירושלים שנאמר בה היתה כאלמנה (שם א׳)׃

ז׳ אֱלֹהִ֗ים ׀ מֹושִׁ֣יב יְחִידִ֣ים בָּ֑יְתָה מוֹצִ֥יא אֲ֝סִירִ֗ים בַּכּוֹשָׁר֑וֹת אַ֤ךְ סוֹרְרִ֨ים שָׁ֝כְנ֗וּ צְחִיחָֽה׃

מושיב יחידים ביתה. ישראל שהיו מפוזרין כנסם יחד איש איש מנדחו והושיבם בית שלם וכנסיה שלימה׃

מוציא אסירים בכושרות. הוציא את ישראל ממצרים בחדש שהוא כשר להולכי דרכים לא חמה ולא צנה׃

אך סוררים. מצרים׃

שכנו צחיחה. ונשארה ארצם ציה וצמאה, (מצאתי)׃

ח׳ אֱלֹהִ֗ים בְּצֵאתְךָ֥ לִפְנֵ֥י עַמֶּ֑ךָ בְּצַעְדְּךָ֖ בִּישִׁימ֣וֹן סֶֽלָה׃

בצעדך. כשצעדת בצעדך בצעד שלך׃

סלה. שם הראיתני זה דרכך לעולם לכל צרה גאולה׃

ט אֶרֶץ רָעָשָׁה | אַף־שָׁמַיִם נָטְפוּ מִפְּנֵי אֱלֹהִים זֶה סִינַי מִפְּנֵי אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃

זה סיני. גם הוא רעש מפני ה׳ אלהי ישראל׃

י גֶּשֶׁם נְדָבוֹת תָּנִיף אֱלֹהִים נַחֲלָתְךָ וְנִלְאָה אַתָּה כוֹנַנְתָּהּ׃

גשם נדבות תניף. עוד זאת עשית לנו אם הוצרכנו לגשמים הניפות והטלת עלינו תמיד גשמי נדבה וברכה׃

נחלתך ונלאה אתה כוננתה. כשהיתה נחלת ארצך נלאה וצמאה למטר אתה כוננת אותה, (מצאתי) **נחלתך ונלאה** הקרויה נחלתך והיא נלאה כלו׳ פעמים שהיא כך׃

יא חַיָּתְךָ יָשְׁבוּ־בָהּ תָּכִין־בְּטוּבְךָ לֶעָנִי אֱלֹהִים׃

חיתך ישבו בה. עדתך ישבו בה כמו ויאספו פלשתים את מחניהם לחיה (שמואל ב כ״ג:י״א) ד״א חיתך, כנסת ישראל קרויה בהמתו וחיתו של הקב״ה׃

תכין בטובתך. כשיצאו ממצרים הסיבותם במדבר ארבעים שנה לפי שעמדו כנעניים וגדעו את האילנות ובתוך כך שעכבו במדבר עמדו ותקנו הכל׃

יב אֲדֹנָי יִתֶּן־אֹמֶר הַמְבַשְּׂרוֹת צָבָא רָב׃

אד׳ יתן אומר המבשרות וגו׳. אומר מאמר עוד הוא ישאג בקול להשמיע צבאות הגוים הרבים ומהו האומר׃

יג מַלְכֵי צְבָאוֹת יִדֹּדוּן יִדֹּדוּן וּנְוַת־בַּיִת תְּחַלֵּק שָׁלָל׃

מלכי צבאות הגוים ידדון ידדון. יתנדו וישלכו מתוך א״י וכנסת ישראל שהיא נות בית תחלק את שללם כמו שנאמר והי׳ סחרה ואתננה קדש וגומר (ישעיהו כ״ג:י״ח)׃

יד אִם־תִּשְׁכְּבוּן בֵּין שְׁפָתָיִם כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף וְאֶבְרוֹתֶיהָ בִּירַקְרַק חָרוּץ׃

אם תשכבון בין שפתים וגו׳. כל זה האומר יאמר להם אם אתם שכבתם בין תחומיכ׳ והתענגתם בתענוגים זאת יונתי כנסייתי כנפיה נחפה בכסף ומהו הכסף והחרוץ **בפרש שדי וגו׳** כשפירש הקב״ה לפניהם תורתו אשר המלכים נשלגים ומתלבנים בה בארץ צלמות וחשך אז נחפו כנפיה (כנפי יונה) בכספה וחמדתה של תורה ומצות כנפי יונה. פלומ״א בלעז׃

ואברותיה. כנפיה שעופפת בהן׃

בירקרק חרוץ. פתר דונש בן לברט החרוץ הוא זהב ולכך נתנו המשורר אצל הכסף וירקרק החרוץ הוא הזהב אשר יובא מארץ החוילה ומארץ כוש זהב טוב מאד מאד לא הוא ירוק ולא הוא אדום ולכך קראו ירקרק כמו (ויקרא י״ג:מ״ב) לבן אדמדם שאינו לא לבן ולא אדום לכך נכפל ירקרק אדמדם׃

טו בְּפָרֵשׂ שַׁדַּי מְלָכִים בָּהּ תַּשְׁלֶג בְּצַלְמוֹן׃

בפרש. לשון ופרשו את השמלה (דברים כ״ב) בוררין את הדבר כשמלה חדשה׃

מלכי׳. אלו ת״ח כמו שנאמר (משלי ח׳:ט״ו) בי מלכים ימלוכו׃

טז הַר־אֱלֹהִים הַר־בָּשָׁן הַר גַּבְנֻנִּים הַר־בָּשָׁן׃

הר אלהים הר בשן. והיכן פירשה בהר סיני שהוא הר אלהים סמוך לבשן בעבר הירדן׃

הר גבנונים. הר המיוחד שבהרים׃

גבנונים. לשון הרים על שם גובהם כמו (יחזקאל ט״ז:כ״ד) ותבני לך גב כל דבר גבוה קרוי גב׃

יז לָמָּה | תְּרַצְּדוּן הָרִים גַּבְנֻנִּים הָהָר חָמַד אֱלֹהִים לְשִׁבְתּוֹ אַף־יְהוָה יִשְׁכֹּן לָנֶצַח׃

למה תרצדון הרים גבנונים. כל זה מוסב על ה׳ יתן אומר עוד יאמר להם למה תרצדון הרים גבנונים למה תארובון אתם ההרים גבנונים הגבוהים להשחית את ההר אשר חמד אלהים לשבתו לשרות עליו שכינה הוא הר הבית אף הוא לנצח ישכון שם קדושתו קדושת עולם משנבחר לשבתו לא

שרתה שכינה במקום אחר, ראיתי ביסודו של רבי משה הדרשן רצד הוא מארב בל׳ ערבי, אבל מנחם פירש תרצדון כמו תרקדון אף אותו לשון נופל על השיטה הזאת:

י״ח רֶכֶב אֱלֹהִים רִבֹּתַיִם אַלְפֵי שִׁנְאָן אֲדֹנָי בָּם סִינַי בַּקֹּדֶשׁ:

רכב אלהים וגו׳. עוד זה מוסב על ה׳ יתן אומר להזכיר חבת עמו אף כשנגלה רכב אלהים רבותים של אלפים שנאנים שנונים מלאכים חדים וה׳ היה ביניהם בסיני בקודש אף שם:

י״ט עָלִיתָ לַמָּרוֹם | שָׁבִיתָ שֶּׁבִי לָקַחְתָּ מַתָּנוֹת בָּאָדָם וְאַף סוֹרְרִים לִשְׁכֹּן | יָהּ אֱלֹהִים:

עלית. אתה נגיד עמו משה בן עמרם למרום, שבית שבי את התורה, ולקחת מתנות מן העליונים ולתתם לבני אדם:

ואף סוררים לשכון יה אלהים. אף עוד גרמת ששכן הקב״ה במשכן בתוך עם שהיו סוררים וממרים ומקציפים אותו:

כ׳ בָּרוּךְ אֲדֹנָי יוֹם | יוֹם יַעֲמֹס לָנוּ הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ סֶלָה:

ברוך אד׳ וגו׳. זה מן השיר האמור למעלה שירו לאלהים:

יעמס לנו. יתן לנו ישועה רבה מכל עומס ככל אשר נוכל שאת, (מצאתי **יום יום יעמס לנו** כל הימים כן נוהג בנו לכל צרה ישועה)

כ״א הָאֵל | לָנוּ אֵל לְמוֹשָׁעוֹת וְלֵיהוִה אֲדֹנָי לַמָּוֶת תֹּצָאוֹת:

האל לנו אל למושעות. אל מושיע הוא לנו ולפניו יש הרבה תוצאות מיני מות תוצאות דרכים אל המות אך לא עלינו הוא נותנם אבל ימחץ בהם ראש אויביו:

כ״ב אַךְ־אֱלֹהִים יְמַחַץ רֹאשׁ אֹיְבָיו קָדְקֹד שֵׂעָר מִתְהַלֵּךְ בַּאֲשָׁמָיו:

קדקד שער. קדקדו של עשו שהוא איש שעיר המתהלך תמיד באשמיו (ואינו חוזר מרעתו):

כ״ג אָמַר אֲדֹנָי מִבָּשָׁן אָשִׁיב אָשִׁיב מִמְּצֹלוֹת יָם:

אמר ה׳ מבשן אשיב. כי כן הבטיח להשיב אותנו מתוך אבירי בשן ומאיי הים:

כ״ד לְמַעַן | תַּמְחַץ רַגְלְךָ בְּדָם לְשׁוֹן כְּלָבֶיךָ מֵאֹיְבִים מִנֶּהוּ:

למען תמחץ רגלינו **בדם.** כשימחץ את ראש האויב תהא רגלינו בוקעת בדמם תמחץ לשון בוקע בתוך הדם כמו (שופטי׳ ה) מחצה וחלפה רקתו כמו בקעה ול׳ משנה הוא והיו עולי רגלים בוקעים עד ארכבותיהם בדם ד״א תמחץ שם כלי ששואבין בו יין מן הבור מחץ שמו במסכת ע״ג:

מאויבים. מדם האויבים:

מנהו. תהיה פרנסתו כדאמרינן מאי משמע דמן לישנא דמזוני הוא דכתיב (דניאל א׳:י׳) אשר מנה את מאכלכם וגומר:

כ״ה רָאוּ הֲלִיכוֹתֶיךָ אֱלֹהִים הֲלִיכוֹת אֵלִי מַלְכִּי בַקֹּדֶשׁ:

ראו הליכותיך אלהים. כלומר לאלו נאה לך להושי׳ שכשראו הליכותיך בקדושתך בים קדמו שרים לשורר לפניך שירת הים ואחריהם באו הנוגנים אלו המלאכים:

כ״ו קִדְּמוּ שָׂרִים אַחַר נֹגְנִים בְּתוֹךְ עֲלָמוֹת תֻּפֵּפוֹת:

בתוך עלמות תופפות. בתוך מרים ונערותיה אשר לקחה התוף בידה ואמרו בשבחם:

כ״ז בַּמְקָהֲלוֹת בָּרְכוּ אֱלֹהִים אֲדֹנָי מִמְקוֹר יִשְׂרָאֵל:

במקהלות ברכו אלהים אד׳ ממקור ישראל. אף עוברים ממעי אמן אמרו שירה:

כ״ח שָׁם בִּנְיָמִן | צָעִיר רֹדֵם שָׂרֵי יְהוּדָה רִגְמָתָם שָׂרֵי זְבֻלוּן שָׂרֵי נַפְתָּלִי:

שם בנימין. הצעיר נעשה רודה עליהם:

רודם. כמו רודם בקמ״ץ משם זכה להיות מלך לפי שירד תחלה לים וכן אמר לו שמואל לשאול (שמואל א ט״ו:י״ז) הלא אם קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה ותרגמו יונתן שבטא דבנימן עבר בימא בריש כל שאר שבטיא:

שרי יהודה רגמתם. מתקנאים בהם וזורקין בהם אבנים וכן שרי זבולון ונפתלי וכן אמר לו צוה אלהיך עזך (סא״א), ד״א (רגמתם רקמתם לבושן בגדי וכו׳) רקמתם לשון ארגמן, כך חברו מנחם:

כ״ט צַוֵּה אֱלֹהֶיךָ עֻזֶּךָ עוּזָּה אֱלֹהִים זוּ פָּעַלְתָּ לָּנוּ:

עוזה אלהים וגו׳. עכשיו חוזר המשורר לתפלתו שהתפלל יקום אלהים ויפוצו אויביו עוזה אלהים והתגבר אשר כל אלה פעלת לנו:

ל׳ מֵהֵיכָלְךָ עַל־יְרוּשָׁלַם לְךָ יוֹבִילוּ מְלָכִים שָׁי:

מהיכלך על ירושלם. וממה שיראו המלכים כבוד היכלך אשר על ירושלים יובילו לך דורון ושי:

ל״א גְּעַר חַיַּת קָנֶה עֲדַת אַבִּירִים | בְּעֶגְלֵי עַמִּים מִתְרַפֵּס בְּרַצֵּי־כָסֶף בִּזַּר עַמִּים קְרָבוֹת יֶחְפָּצוּ:

גער חית קנה. זה עמלק שנמשל כחית יער הדר בין הקנים:

עדת אבירים בעגלי עמים. עם ששמנו ועשתו כפרים אבירים בתוך שאר האומות שאינם אלא כעגלים לנגדם:

מתרפס ברצי כסף. אינם מתרצי׳ לכל אדם אלא א״כ מרצה להם מעות:

בזר עמים. פזרו את השבטים כד״א (דברים ל״ג:ג׳) אף חובב עמים ותמיד קרבות יחפצון, חפצים להלחם בנו:

ל״ב יֶאֱתָיוּ חַשְׁמַנִּים מִנֵּי מִצְרָיִם כּוּשׁ תָּרִיץ יָדָיו לֵאלֹהִים:

יאתיו חשמנים. ואז כשתחריב את עמלק ויקום מלך המשיח יביאו לך דורונו׳ ממצרי׳ ומכוש, ומנחם פתר חשמנים שם מדינה יושבי חשמונה והפותרים פותרין אותו ל׳ דורון:

ל״ג מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ שִׁירוּ לֵאלֹהִים זַמְּרוּ אֲדֹנָי סֶלָה:

שירו לאלהים. שהראם גדלו וגאל את עמו:

ל״ד לָרֹכֵב בִּשְׁמֵי שְׁמֵי־קֶדֶם הֵן יִתֵּן בְּקוֹלוֹ קוֹל עֹז:

הן יתן. הן נותן:

ל״ה תְּנוּ עֹז לֵאלֹהִים עַל־יִשְׂרָאֵל גַּאֲוָתוֹ וְעֻזּוֹ בַּשְּׁחָקִים:

ל״ו נוֹרָא אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ אֵל יִשְׂרָאֵל הוּא נֹתֵן | עֹז וְתַעֲצֻמוֹת לָעָם בָּרוּךְ אֱלֹהִים: {פ}

נורא אלהים ממקדשיך. ממה שהחרבתו אתה יראוי אם למקדשו לא נשא פנים קל וחומר לרשעים ומדרש אגדה אל תקרי ממקדשיך אלא ממקודשיך, שכשהקב״ה עושה דין בצדיקים מתירא ומתעלה ומתקלס, וכן הוא אומר בקרובי אקדש (ויקרא י׳) ונקדש בכבודי (שמות כ״ט) במיתת שני בני אהרן, ורבותינו דרשו כל המזמור עד ברוך ה׳ יום יום על מתן תורה וגשם נדבות במתן תורה וחיתך ישבו בה, ואני אין לבי מתיישב לאמן לשון ישבו בה בל׳ נתיישבו בתורה וההר חמד אלהים לשבתו אין מתיישב לדרשו על הר סיני שהרי לא לשבתו חמדו ולא לשכון בו לנצח וכאן כתיב ישכון לנצח וכן מלכי צבאות פירשו כמו מלאכי צבאות ואין זה לשון המקרא:

פרק ס״ט

א׳ לַמְנַצֵּחַ | עַל־שׁוֹשַׁנִּים לְדָוִד:

על שושנים. על ישראל שהם כשושנה בין החוחים שהחוחים מנקבין אותם והתפלל עליהם:

ב׳ הוֹשִׁיעֵנִי אֱלֹהִים כִּי בָאוּ מַיִם עַד־נָפֶשׁ׃

כי באו מים. האומות׃

ג׳ טָבַעְתִּי | בִּיוֵן מָצוּלָה וְאֵין מָעֳמָד בָּאתִי בְמַעֲמַקֵּי־מַיִם וְשִׁבֹּלֶת שְׁטָפַתְנִי׃

ביון מצולה. בבוץ טיט של מצולה׃

ושבולת. הוא שטף חוזק הנהר פי״ל בלע״ז׃

ד׳ יָגַעְתִּי בְקָרְאִי נֶחַר גְּרוֹנִי כָּלוּ עֵינַי מְיַחֵל לֵאלֹהָי׃

נחר. יבש כמו (איוב ל׳:ל׳) חרה מני חורב׃

כלו עיני. כל תוחלת ממושכה קרויה כליון עינים כמו (דברים כ״ח:ל״ב) וכלות אליהם כל היום, מכלות עינים (ויקרא כ״ו:ט״ז) ועיני רשעים תכלינה (איוב י״א:כ׳)׃

ה׳ רַבּוּ | מִשַּׂעֲרוֹת רֹאשִׁי שֹׂנְאַי חִנָּם עָצְמוּ מַצְמִיתַי אֹיְבַי שֶׁקֶר אֲשֶׁר לֹא־גָזָלְתִּי אָז אָשִׁיב׃

אויבי שקר. שונאים אותי על שקר שאין אני רודף אחר שקר שלהם לתפוש טעותם׃

אז אשיב. כשהם נאספים עלי אני משחד אותם בממון מה שלא גזלתי מהם׃

ו׳ אֱלֹהִים אַתָּה יָדַעְתָּ לְאִוַּלְתִּי וְאַשְׁמוֹתַי מִמְּךָ לֹא־נִכְחָדוּ׃

ז׳ אַל־יֵבֹשׁוּ בִי | קֹוֶיךָ אֲדֹנָי יֱהוִה צְבָאוֹת אַל־יִכָּלְמוּ בִי מְבַקְשֶׁיךָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃

אל יבשו בי קויך. אל תניחני בידם פן יבושו קויך במה שמאורע בי ויאמרו הלא כך אירע למי שהיה מקוה להקב״ה׃

ח׳ כִּי־עָלֶיךָ נָשָׂאתִי חֶרְפָּה כִּסְּתָה כְלִמָּה פָנָי׃

ט׳ מוּזָר הָיִיתִי לְאֶחָי וְנָכְרִי לִבְנֵי אִמִּי׃

לאחי. לעשו׃

י׳ כִּי־קִנְאַת בֵּיתְךָ אֲכָלָתְנִי וְחָרְפוֹת חוֹרְפֶיךָ נָפְלוּ עָלָי׃

קנאת ביתך. ראו החבה שנהגת בנו בעוד ביתך קיים ונתקנאו בי׃

י״א וָאֶבְכֶּה בַצּוֹם נַפְשִׁי וַתְּהִי לַחֲרָפוֹת לִי׃

ואבכה בצום נפשי. בתעניתי׃

ותהי לחרפות לי. מה שאני בוכה ומתענה לפניך הם מתלוצצים עלי׃

י״ב וָאֶתְּנָה לְבוּשִׁי שָׂק וָאֱהִי לָהֶם לְמָשָׁל׃

י״ג יָשִׂיחוּ בִי יֹשְׁבֵי שָׁעַר וְנִגְינוֹת שׁוֹתֵי שֵׁכָר׃

ונגינות. בי לשותי שכר (סא״א)׃

י״ד וַאֲנִי תְפִלָּתִי־לְךָ | יְהוָה עֵת רָצוֹן אֱלֹהִים בְּרָב־חַסְדֶּךָ עֲנֵנִי בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ׃

ואני תפלתי לך ה׳. יהי עת תפלתי עת רצון׃

ט״ו הַצִּילֵנִי מִטִּיט וְאַל־אֶטְבָּעָה אִנָּצְלָה מִשֹּׂנְאַי וּמִמַּעֲמַקֵּי־מָיִם׃

ט״ז אַל־תִּשְׁטְפֵנִי | שִׁבֹּלֶת מַיִם וְאַל־תִּבְלָעֵנִי מְצוּלָה וְאַל־תֶּאְטַר־עָלַי בְּאֵר פִּיהָ׃

ואל תאטר. ואל תסגור עלי׃

באר. צרה נכריה זו את פיה לבלעני׃

תאטר. כמו אטר יד ימינו (שופטים ג׳:ט״ו) סגור יד ימינו שאינו משתמש בה׃

י״ז עֲנֵנִי יְהוָה כִּי־טוֹב חַסְדֶּךָ כְּרֹב רַחֲמֶיךָ פְּנֵה אֵלָי׃

י״ח וְאַל־תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מֵעַבְדֶּךָ כִּי־צַר־לִי מַהֵר עֲנֵנִי׃

י״ט קָרְבָה אֶל־נַפְשִׁי גְּאָלָהּ לְמַעַן אֹיְבַי פְּדֵנִי׃

קרבה אל נפשי. (קרב אלי)׃

גאלה. גאול אותה׃

כ׳ אַתָּה יָדַעְתָּ חָרְפָּתִי וּבָשְׁתִּי וּכְלִמָּתִי נֶגְדְּךָ כָּל־צוֹרְרָי׃

כ״א חֶרְפָּה | שָׁבְרָה לִבִּי וָאָנוּשָׁה וָאֲקַוֶּה לָנוּד וָאַיִן וְלַמְנַחֲמִים וְלֹא מָצָאתִי׃

ואנושה. ואאנש ואחלה כמו (מיכה א׳:ט׳) כי אנושה מכותיה וכמו (ש״ב י״ב) ויאנש הילד דבת שבע, וא״ת היאך האל״ף זו משמשת שורש ומשמשת שימוש המיסב הדיבור אל המדבר כן דרך תיבה שתחלתה אל״ף כגון (מלאכי א׳:ב׳) ואהב את יעקב אני אהבי אהב (משלי ח׳:י״ז) הרי הוא כמו ואאהב, וכן (צפניה א׳:ב׳) אסף אסף כמו אאסף׃

לנוד. שיבואו לי אוהבים לנוד לי ולנחמני׃

כ״ב וַיִּתְּנוּ בְּבָרוּתִי רֹאשׁ וְלִצְמָאִי יַשְׁקוּנִי חֹמֶץ׃

בברותי. בסעודתי כמו תבא נא תמר אחותי ואברה מידה (שמואל ב י״ג:ה׳)׃

ראש. מרה׃

כ״ג יְהִי־שֻׁלְחָנָם לִפְנֵיהֶם לְפָח וְלִשְׁלוֹמִים לְמוֹקֵשׁ׃

ולשלומים. כשיקוו לשלום יהפך שלומם למוקש׃

כ״ד תֶּחְשַׁכְנָה עֵינֵיהֶם מֵרְאוֹת וּמָתְנֵיהֶם תָּמִיד הַמְעַד׃

כ״ה שְׁפָךְ־עֲלֵיהֶם זַעְמֶךָ וַחֲרוֹן אַפְּךָ יַשִּׂיגֵם׃

כ״ו תְּהִי־טִירָתָם נְשַׁמָּה בְּאָהֳלֵיהֶם אַל־יְהִי יֹשֵׁב׃

כ״ז כִּי־אַתָּה אֲשֶׁר־הִכִּיתָ רָדָפוּ וְאֶל־מַכְאוֹב חֲלָלֶיךָ יְסַפָּרוּ׃

כי. את העם הזה אשר אתה הכית׃

רדפו. אתה קצפת מעט והם עזרו לרעה׃

ואל מכאוב חלליך יספרו. דבריהם לבוא בעצה נשחיתם בהיותם כאבים׃

כ״ח תְּנָה־עָוֹן עַל־עֲוֹנָם וְאַל־יָבֹאוּ בְּצִדְקָתֶךָ׃

כ״ט יִמָּחוּ מִסֵּפֶר חַיִּים וְעִם צַדִּיקִים אַל־יִכָּתֵבוּ׃

ל׳ וַאֲנִי עָנִי וְכוֹאֵב יְשׁוּעָתְךָ אֱלֹהִים תְּשַׂגְּבֵנִי׃

ל״א אֲהַלְלָה שֵׁם־אֱלֹהִים בְּשִׁיר וַאֲגַדְּלֶנּוּ בְתוֹדָה׃

ל״ב וְתִיטַב לַיהוָה מִשּׁוֹר פָּר מַקְרִן מַפְרִיס׃

ותיטב. הלולי לה׳׃

משור פר. הוא שור שהקריב אדם הראשון שנברא בקומתו וביום שנקרא שור בו ביום הביאו שהשור בן יומו קרוי שור שנאמר (ויקרא כ״ב:כ״ז) שור או כשב או עז כי יולד, בו ביום נדמה לפר שהוא בן שלש׃

מקרן מפריס. קרנותיו קדמו לפרסותיו שהרי בקומתו ובקרניו נברא וראשו יצא מן הארץ תחלה כדרך כל הנולדים הוציאתן הארץ נמצאו קרניו קדמו לרגליו׃

ל״ג רָאוּ עֲנָוִים יִשְׂמָחוּ דֹּרְשֵׁי אֱלֹהִים וִיחִי לְבַבְכֶם׃

ל״ד כִּי־שֹׁמֵעַ אֶל־אֶבְיוֹנִים יְהוָה וְאֶת־אֲסִירָיו לֹא בָזָה׃

ל״ה יְהַלְלוּהוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ יַמִּים וְכָל־רֹמֶשׂ בָּם׃

ל״ו כִּי אֱלֹהִים | יוֹשִׁיעַ צִיּוֹן וְיִבְנֶה עָרֵי יְהוּדָה וְיָשְׁבוּ שָׁם וִירֵשׁוּהָ׃

ל״ז וְזֶרַע עֲבָדָיו יִנְחָלוּהָ וְאֹהֲבֵי שְׁמוֹ יִשְׁכְּנוּ־בָהּ׃ {פ}

פרק ע׳

א׳ לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד לְהַזְכִּיר׃

לדוד להזכיר. ל׳ תפלה הוא, כמו ואנחנו בשם ה׳ אלהינו נזכיר (לעיל כ׳), וכן בדברי הימים להזכיר ולהודות לה׳ ובמדרש תהלים ראיתי משל למלך שכעס על צאנו וסתר את הדיר והוציא את הצאן ואת הרועה אחר זמן החזיר את הצאן ובנה את הדיר ולא הזכיר את הרועה אמר הרועה הרי הצאן מוחזר והדיר בנוי ואני איני נזכר כך למעלה מן הענין נאמר כי אלהים יושיע ציון וגו׳ ואוהבי שמו ישכנו בה הרי הדיר בנוי והצאן כנוס והרועה (זה דוד) לא נזכר לכך נאמר לדוד להזכיר אלהים להצילני׃

ב׳ אֱלֹהִים לְהַצִּילֵנִי יְהוָה לְעֶזְרָתִי חוּשָׁה׃

ג׳ יֵבֹשׁוּ וְיַחְפְּרוּ מְבַקְשֵׁי נַפְשִׁי יִפֹּגוּ אָחוֹר וְיִכָּלְמוּ חֲפֵצֵי רָעָתִי׃

ד׳ יָשׁוּבוּ עַל־עֵקֶב בָּשְׁתָּם הָאֹמְרִים הֶאָח | הֶאָח׃

ישובו על עקב בשתם. מדה במדה כמו שעשו לי׃

על עקב. באותו מעגל עצמו אנציש״טראציש בלע״ז׃

האומרים. עלי׃

האח האח. ל׳ חדוה בראותו באויבו כרצונו׃

ה׳ יָשִׂישׂוּ וְיִשְׂמְחוּ | בְךָ כָּל־מְבַקְשֶׁיךָ וְיֹאמְרוּ תָמִיד יִגְדַּל אֱלֹהִים אֹהֲבֵי יְשׁוּעָתֶךָ׃

ו׳ וַאֲנִי | עָנִי וְאֶבְיוֹן אֱלֹהִים חוּשָׁה־לִּי עֶזְרִי וּמְפַלְטִי אַתָּה יְהוָה אַל־תְּאַחַר׃ {פ}

חושה לי. לעזרה׃

פרק ע״א

א׳ בְּךָ־יְהוָה חָסִיתִי אַל־אֵבוֹשָׁה לְעוֹלָם׃

ב׳ בְּצִדְקָתְךָ תַּצִּילֵנִי וּתְפַלְּטֵנִי הַטֵּה־אֵלַי אָזְנְךָ וְהוֹשִׁיעֵנִי׃

ג׳ הֱיֵה לִי | לְצוּר מָעוֹן לָבוֹא תָּמִיד צִוִּיתָ לְהוֹשִׁיעֵנִי כִּי־סַלְעִי וּמְצוּדָתִי אָתָּה׃

לבוא תמיד. באותו מעון, להנצל בתוכו מן הרודף׃

צוית להושיעני. פעמים רבות הושעתני על ידי שלוחיך׃

ד׳ אֱלֹהַי פַּלְּטֵנִי מִיַּד רָשָׁע מִכַּף מְעַוֵּל וְחוֹמֵץ׃

וחומץ. כמו חומס וכן (ישעיה א׳) אשרו חמוץ, נגזל׃

ה׳ כִּי־אַתָּה תִקְוָתִי אֲדֹנָי יֱהוִה מִבְטַחִי מִנְּעוּרָי׃

ו׳ עָלֶיךָ | נִסְמַכְתִּי מִבֶּטֶן מִמְּעֵי אִמִּי אַתָּה גוֹזִי בְּךָ תְהִלָּתִי תָמִיד׃

אתה גוזי. אתה מוציאי ומעבירי כמו (במדבר י״א:ל״א) ויגז שלוים, כי גז חיש ונעופה (לקמן צ׳)׃

ז׳ כַּמּוֹפֵת הָיֵיתִי לָרַבִּים וְאַתָּה מַחֲסִי־עֹז׃

כמופת הייתי לרבים. רבים ראו צרותי ודאגו פן יקראם דוגמת צרתי פן אהיה להם לאות כאשר הוקרה לזה כן יקרה לנו כענין שנאמר (יחזקאל כ״ד) והיה יחזקאל לכם למופת׃

ח׳ יִמָּלֵא פִי תְהִלָּתֶךָ כָּל־הַיּוֹם תִּפְאַרְתֶּךָ׃

ט׳ אַל־תַּשְׁלִיכֵנִי לְעֵת זִקְנָה כִּכְלוֹת כֹּחִי אַל־תַּעַזְבֵנִי׃

לעת זקנה. אם זקנתי בחטאים כלומר שחטאתי הרבה׃

י׳ כִּי־אָמְרוּ אוֹיְבַי לִי וְשֹׁמְרֵי נַפְשִׁי נוֹעֲצוּ יַחְדָּו׃

כי אמרו אויבי לי. אמרו אויבי עלי ונועצו יחדו לאמר אלהים עזבו אין אנו נענשין עליו שכבר נכשל בעבירה׃

י״א לֵאמֹר אֱלֹהִים עֲזָבוֹ רִדְפוּ וְתִפְשׂוּהוּ כִּי־אֵין מַצִּיל׃

י״ב אֱלֹהִים אַל־תִּרְחַק מִמֶּנִּי אֱלֹהַי לְעֶזְרָתִי חִישָׁה [חוּשָׁה]׃

י״ג יֵבֹשׁוּ יִכְלוּ שָׂטְנֵי נַפְשִׁי יַעֲטוּ חֶרְפָּה וּכְלִמָּה מְבַקְשֵׁי רָעָתִי׃

י״ד וַאֲנִי תָּמִיד אֲיַחֵל וְהוֹסַפְתִּי עַל־כָּל־תְּהִלָּתֶךָ׃

ואני תמיד איחל. לישועתך וכשתושיעני אוסיף על תהלתך׃

ט״ו פִּי | יְסַפֵּר צִדְקָתֶךָ כָּל־הַיּוֹם תְּשׁוּעָתֶךָ כִּי לֹא יָדַעְתִּי סְפֹרוֹת׃

לא ידעתי ספורות. של צדקות והתשועות שעשית עמי׃

ט״ז אָבוֹא בִּגְבֻרוֹת אֲדֹנָי יֱהוִה אַזְכִּיר צִדְקָתְךָ לְבַדֶּךָ׃

אבוא. להודות ולהלל בגבורתך:

י״ז אֱלֹהִים לִמַּדְתַּנִי מִנְּעוּרָי וְעַד־הֵנָּה אַגִּיד נִפְלְאוֹתֶיךָ:

ועד הנה. עד היום במה שעבר עלי:

ועד זקנה ושיבה. לכשאגיע לששים ושבעים אל תעזבני (סא״א):

י״ח וְגַם עַד־זִקְנָה | וְשֵׂיבָה אֱלֹהִים אַל־תַּעַזְבֵנִי עַד־אַגִּיד זְרוֹעֲךָ לְדוֹר לְכָל־יָבוֹא גְּבוּרָתֶךָ:

לכל יבוא גבורתך. לכל אשר יבוא אצלי אגיד גבורתיך:

י״ט וְצִדְקָתְךָ אֱלֹהִים עַד־מָרוֹם אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ גְדֹלוֹת אֱלֹהִים מִי כָמוֹךָ:

וצדקתך אלהים. אשר היא עד מרום, שני המקראות מחוברים עם אגיד זרועך לדור:

כ׳ אֲשֶׁר (הראיתנו) [הִרְאִיתַנִי ׀] צָרוֹת רַבּוֹת וְרָעוֹת תָּשׁוּב (תחינו) [תְּחַיֵּנִי] וּמִתְּהֹמוֹת הָאָרֶץ תָּשׁוּב תַּעֲלֵנִי:

כ״א תַּרֶב | גְּדֻלָּתִי וְתִסֹּב תְּנַחֲמֵנִי:

כ״ב גַּם־אֲנִי | אוֹדְךָ בִכְלִי־נֶבֶל אֲמִתְּךָ אֱלֹהָי אֲזַמְּרָה לְךָ בְכִנּוֹר קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל:

כ״ג תְּרַנַּנָּה שְׂפָתַי כִּי אֲזַמְּרָה־לָּךְ וְנַפְשִׁי אֲשֶׁר פָּדִיתָ:

תרננה שפתי. עם זמר קול הכנור כשאזמרה לך בכנור:

כ״ד גַּם־לְשׁוֹנִי כָּל־הַיּוֹם תֶּהְגֶּה צִדְקָתֶךָ כִּי־בֹשׁוּ כִּי־חָפְרוּ מְבַקְשֵׁי רָעָתִי: {פ}

פרק ע״ב

א׳ לִשְׁלֹמֹה | אֱלֹהִים מִשְׁפָּטֶיךָ לְמֶלֶךְ תֵּן וְצִדְקָתְךָ לְבֶן־מֶלֶךְ:

לשלמה. על שלמה בנו התפלל תפלה זו שצפה ברה״ק שהוא עתיד לשאול מאת הקב״ה לב להבין לשמוע משפט:

משפטיך. חכמת דינך שצוית בתורה:

וצדקתך. לצדק את הדין:

מלך ובן מלך. שניהם בשלמה אמורים, דבר אחר **משפטיך למלך תן** היסורין יהו כלים בי והצדקה עשה לבני שיהיה שלום בימיו:

ב׳ יָדִין עַמְּךָ בְצֶדֶק וַעֲנִיֶּיךָ בְּמִשְׁפָּט:

ג׳ יִשְׂאוּ הָרִים שָׁלוֹם לָעָם וּגְבָעוֹת בִּצְדָקָה:

ישאו הרים. בימיו:

שלום לעם. ומהו השלום שההרים נושאין כשהן עושין פירות אין עין הבריות צרה וקורא איש לרעהו אל תחת גפן ואל תחת תאנה:

וגבעות בצדקה. וגבעות ישאו להם שלום ע״י הצדקה שיעשו:

ד׳ יִשְׁפֹּט | עֲנִיֵּי־עָם יוֹשִׁיעַ לִבְנֵי אֶבְיוֹן וְיַדַּכֵּא עוֹשֵׁק:

ה׳ יִירָאוּךָ עִם־שֶׁמֶשׁ וְלִפְנֵי יָרֵחַ דֹּור דֹּורִים:

ייראוך עם שמש. ממני ילמדו ישראל ליראה אותך כל ימי השמש והירח לדור דורים:

ולפני ירח. בעוד הירח קיים והם לפניו והרבה יש בלשון משנה בפני הבית ושלא בפני הבית:

ו׳ יֵרַד כְּמָטָר עַל־גֵּז כִּרְבִיבִים זַרְזִיף אָרֶץ׃

ירד כמטר על גז. ירד דברו בתוך עמך ובלבם כמטר היורד על ירק הגזוז שהוא צריך לגשמים לאחר שגזזהו כענין שנאמ׳ (עמוס ז׳:א׳) והנה לקש אחר גזי המלך:

זרזיף ארץ. לשון טיפים הוא בלשון ארמי במסכת יומא הוא מטו זרזיפי דמיא:

ז׳ יִפְרַח־בְּיָמָיו צַדִּיק וְרֹב שָׁלוֹם עַד־בְּלִי יָרֵחַ׃

יפרח בימיו צדיק. ישראל:

ורוב שלום. יפרח בימיו ויהי שלום זה ארוך עד לעולם, וכל תפלה זו נתקיימה חוץ מדבר הזה לפי ששלמה חטא לפיכך לא נמשכה מלכותו שהמלכות נמסרה לדוד על תנאי אם ישמרו בניך את דרכי (ס״א דרכם) וישראל פרחו בימיו שנאמר (מלכים א ד׳:כ׳) יהודה וישראל רבים כחול וגו׳ ורוב שלום היה שנאמר וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו כל ימי שלמה:

ח׳ וְיֵרְדְּ מִיָּם עַד־יָם וּמִנָּהָר עַד־אַפְסֵי־אָרֶץ׃

וירד מים עד ים. כל א״י מים סוף ועד ים פלשתים:

ומנהר עד אפסי ארץ. כי הוא רודה בכל עבר הנהר וגומר (שם):

ט׳ לְפָנָיו יִכְרְעוּ צִיִּים וְאֹיְבָיו עָפָר יְלַחֵכוּ׃

ציים. כתות של שרים כדמתרגם וצים מיד כתים (במדבר כ״ד:כ״ד) וסיען יסתחרן מרומאי:

י׳ מַלְכֵי תַרְשִׁישׁ וָאִיִּים מִנְחָה יָשִׁיבוּ מַלְכֵי שְׁבָא וּסְבָא אֶשְׁכָּר יַקְרִיבוּ׃

מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו. כי אני תרשיש למלך בים עם אני חירם אחת לשלש שנים תבא אני תרשיש וגו׳ (מ״א י׳):

מלכי שבא. מלכת שבא:

אשכר. דורון:

י״א וְיִשְׁתַּחֲווּ־לוֹ כָּל־מְלָכִים כָּל־גּוֹיִם יַעַבְדוּהוּ׃

כל גוים יעבדוהו. וכל הארץ מביאים מנחה לשלמה והמה מביאין איש מנחתו (שם ד׳):

י״ב כִּי־יַצִּיל אֶבְיוֹן מְשַׁוַּע וְעָנִי וְאֵין־עֹזֵר לוֹ׃

י״ג יָחֹס עַל־דַּל וְאֶבְיוֹן וְנַפְשׁוֹת אֶבְיוֹנִים יוֹשִׁיעַ׃

י״ד מִתּוֹךְ וּמֵחָמָס יִגְאַל נַפְשָׁם וְיֵיקַר דָּמָם בְּעֵינָיו׃

מתוך ומחמס. ממכות ומגזל מצאתי מתוך ל׳ תוך תוכות בעלי מזמות חורשי און כמו איש תככים (משלי כ״ח):

יגאל נפשם. ע״י משפט וצדקה שיעשה בהם:

ט״ו וְיִחִי וְיִתֶּן־לוֹ מִזְהַב שְׁבָא וְיִתְפַּלֵּל בַּעֲדוֹ תָּמִיד כָּל־הַיּוֹם יְבָרְכֻנְהוּ׃

ויחי. שלמה:

ויתן לו. הקב״ה:

מזהב שבא. וכן היתה גם עושר גם כבוד אשר לא היה כמוך וגומר (מלכים א ג׳:י״ג):

ויתפלל בעדו תמיד וגו׳. היא התפלה היא הברכה כשהקב״ה אומר לאדם ברוך תהיה ל׳ תפלה הוא:

ט״ז יְהִי פִּסַּת־בַּר | בָּאָרֶץ בְּרֹאשׁ הָרִים יִרְעַשׁ כַּלְּבָנוֹן פִּרְיוֹ וְיָצִיצוּ מֵעִיר כְּעֵשֶׂב הָאָרֶץ׃

פסת בר. ל׳ פסיון תוספת ורבוי, ורבותינו פירשוהו לשון גלוסקאות לימות המשיח וכל המזמור במלך המשיח, ד״א פסת בר ל׳ רצון כמו פייס שהבריות מתפייסין ומתרצין מאת המקום כשנותן שובע בעולם׃

ירעש כלבנון פריו. חטין גסין כפירות האילן ככליות של שור הגדול שהיה בימי שמעון בן שטח׃

ויציצו. ישראל׃

מעיר. מתוך ירושלים כעשב הארץ׃

י״ז יְהִי שְׁמוֹ | לְעוֹלָם לִפְנֵי־שֶׁמֶשׁ (ינין) [יִנּוֹן] שְׁמוֹ וְיִתְבָּרְכוּ בוֹ כָּל־גּוֹיִם יְאַשְּׁרוּהוּ׃

יהי שמו. של שלמה נזכר לעולם בעושרו ובחכמתו׃

לפני שמש ינון שמו. כל ימי השמש יגדל שמו׃

ינון. ל׳ מלכות ושררה כמו (משלי כ״ט:כ״א) ואחריתו יהיה מנון, ולניני השליט על נכסי אחרים, אמרו בלבם נינם יחד (לקמן ע״ד) מלכיהם יחד׃

ויתברכו בו. אדם אומר לבנו תהי חכם ועשיר כשלמה׃

י״ח בָּרוּךְ | יְהוָה אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת לְבַדּוֹ׃

ברוך ה׳. העושה נפלאות גדולות ברדת האש מן השמים ע״י שלמה בני׃

י״ט וּבָרוּךְ | שֵׁם כְּבוֹדוֹ לְעוֹלָם וְיִמָּלֵא כָבוֹדוֹ אֶת־כָּל הָאָרֶץ אָמֵן | וְאָמֵן׃

כ׳ כָּלוּ תְפִלּוֹת דָּוִד בֶּן־יִשָׁי׃

כלו תפלות דוד. רבותינו דרשו כלו, כל אלו תפלות דוד לכלול כל הספר על שם דוד ואף מ״ש בני קרח ועשרה זקנים ע״ש שהוא נקרא נעים זמירות ישראל (ש״ב כ״ג), ויש לפתור כלו כמו נסתיימו כמו רומו מעט (איוב כ״ד) שומו שמים (ירמיה ב׳) וא״כ הוא לא נכתב המזמור במקומו ואין מוקדם ומאוחר בספר ונראין הדברים שלעת זקנתו כשהמליך את שלמה אמרו׃

פרק ע״ג

א׳ מִזְמוֹר לְאָסָף אַךְ טוֹב לְיִשְׂרָאֵל אֱלֹהִים לְבָרֵי לֵבָב׃

אך טוב לישראל אלהים. לפי שענין המזמור מדבר בצרות הבאות על עובדי המקום לכך פתח בו כך וזהו פירושו אע״פ שאני צועק ומתמה על צרותיהם של ישראל ידעתי כי הקב״ה טוב להם ולטובתם הוא מביא עליהם את הרעה כדי לזכותם לחיי העולם הבא׃

ב׳ וַאֲנִי כִּמְעַט (נטוי) [נָטֵיוּ] רַגְלַי כְּאַיִן (שפכה) [שָׁפְכוּ] אֲשֻׁרָי׃

ואני. מטרם שומי זאת אל לבי׃

כמעט נטיו רגלי ושופכו אשורי לנטות מאחרי המקום׃

ג׳ כִּי־קִנֵּאתִי בַּהוֹלְלִים שְׁלוֹם רִשְׁעִים אֶרְאֶה׃

כי קנאתי בהוללים. במערבבי דרכיהם אשר הייתי רואה את שלומם׃

בהוללים. מערבבים כמו (ישעיהו א׳:כ״ב) סבאך מהול במים (סא״א)׃

ד׳ כִּי אֵין חַרְצֻבּוֹת לְמוֹתָם וּבָרִיא אוּלָם׃

כי אין חרצובות למותם. ל׳ אסירה כמו (שם נ״ח) פתח חרצובות רשע, מסגרי כבלי רשע שאוסרין בהן העניים אף כאן אין יסורין למיתתם המתים בהם מהם מתים בריאים כאולם בלא יסורין, ורבותינו פירשו חרצובו׳ נוטריקון שאין חרידין ועצבין מיום המיתה, ד״א שאין הקב״ה מאחר צביונם (פירוש רצונם)׃

ה׳ בַּעֲמַל אֱנוֹשׁ אֵינָמוֹ וְעִם־אָדָם לֹא יְנֻגָּעוּ׃

ו׳ לָכֵן עֲנָקַתְמוֹ גַּאֲוָה יַעֲטָף־שִׁית חָמָס לָמוֹ׃

לכן ענקתמו גאוה. בעבור זה שאין יסורין באין עליהם העניקתם הגאוה לעלות על צוארם גסות הרוח׃

יעטף שית חמס למו. החמס שעושין עושה אותם שמנים ועוטף את שתותיה׳ ועגבותיהם בעובי שומן ובשר׃

ז׳ יָצָא מֵחֵלֶב עֵינָמוֹ עָבְרוּ מַשְׂכִּיּוֹת לֵבָב׃

יצא מחלב עינימו. עיניהם בולטות מרוב שומן כל אדם כחוש עיניו משוקעות׃

עברו משכיות לבב. יותר ממה שלבם מייחל ומצפה באה להם תאותם עברו בהם בהשגת ידם את תאות לבם׃

ח׳ יָמֵיקוּ | וִידַבְּרוּ בְּרָע עֹשֶׁק מִמָּרוֹם יְדַבֵּרוּ׃

ימיקו. את רעיהם׃

וידברו ברע עושק. לעשוק אביונים׃

ממרום ידברו. כגון פרעה וסנחריב ונ״נ מי ה׳ אשר אשמע בקולו (שמות ה׳:ב׳) מי בכל אלהי הארצות (ישעיהו ל״ו:כ׳) אעלה על במתי עב (שם י״ד) וזהו שתו בשמים פיהם׃

ט׳ שַׁתּוּ בַשָּׁמַיִם פִּיהֶם וּלְשׁוֹנָם תִּהֲלַךְ בָּאָרֶץ׃

י׳ לָכֵן | (ישיב) [יָשׁוּב] עַמּוֹ הֲלֹם וּמֵי מָלֵא יִמָּצוּ לָמוֹ׃

לכן ישוב עמו הלום. לפי שעמו רואים דרך רשעים צלחה ישובו על דרך הרשעים ללכת בדרכיהם׃

הלום. כמו מי הביאך הלום (שופטים י״ח:ג׳) הלום פה׃

ומי מלא ימצו למו. ומים של פלג המלא הם ד״ת הם נחשבים למו תמצית ומזלזלים בעיניהם׃

י״א וְאָמְרוּ אֵיכָה יָדַע־אֵל וְיֵשׁ דֵּעָה בְּעֶלְיוֹן׃

ואמרו איכה ידע אל. איכה נוכל לומר שיש דיעה בהקב״ה ותורתו אמת׃

י״ב הִנֵּה־אֵלֶּה רְשָׁעִים וְשַׁלְוֵי עוֹלָם הִשְׂגּוּ־חָיִל׃

הנה אלה רשעים. הם ועוברים על תורתו והרי הם שלוים בעולם ומגדילים כח ועושר׃

ושלוי עולם. לשון שלוה׃

השגו. הגדילו, ומנחם פירש ישוב עמו הלום, ישוב הרשע להלום את עמו של הקדוש ברוך הוא והראשון למדתי מדבריו של ר״מ בר יצחק שליח צבור זצ״ל׃

י״ג אַךְ־רִיק זִכִּיתִי לִבָּבִי וָאֶרְחַץ בְּנִקָּיוֹן כַּפָּי׃

אך ריק זכיתי לבבי. כל זה מוסב על ואמרו איכה ידע אל וגם אומר אך לריק ועל חנם אנו שומרים מצותיו של הקב״ה והרי אנו נגועים כל היום׃

י״ד וָאֱהִי נָגוּעַ כָּל־הַיּוֹם וְתוֹכַחְתִּי לַבְּקָרִים׃

ותוכחתי. נראית כל היום תמיד מבקר לבקר מתחדשות צרות חדשות׃

ט״ו אִם־אָמַרְתִּי אֲסַפְּרָה כְמוֹ הִנֵּה דוֹר בָּנֶיךָ בָגָדְתִּי׃

אם אמרתי אספרה כמו. אמר אסף אם אמרתי בלבי לספר את הכל כמו שהוא כל מה שעמו אומר על זאת׃

הנה דור בניך בגדתי. כלומר אשים אותם בוגדים ורשעים׃

ט״ז וָאַחְשְׁבָה לָדַעַת זֹאת עָמָל (הִיא) [הוּא] בְּעֵינָי׃

ואחשבה. בלבי׃

לדעת זאת. מה היא מדתו של הקב״ה כן הוא עמל בעיני נראית היתה מדה זאת לי עמל ולא משפט׃

י״ז עַד־אָבוֹא אֶל־מִקְדְּשֵׁי־אֵל אָבִינָה לְאַחֲרִיתָם׃

עד. אשר באתי **אל מקדשי אל.** אשר בירושלים, וראיתי מה שאירע בסנחרב ואז הבינותי לאחרית הרשעים שהוא לאבדון ואמרתי אך כל הטובה הבאה להם חלקות הם שהקב״ה מחליק להם הדרך שלהם שתהא נוחה וחלקה למען לא יתנו לב לשוב אליו ויאבדו׃

י״ח אַךְ בַּחֲלַקּוֹת תָּשִׁית לָמוֹ הִפַּלְתָּם לְמַשּׁוּאוֹת׃

אך בחלקות תשית למו. כל הטובה הבאה להם שהרי סופם הפלתם למשואות׃

י״ט אֵיךְ הָיוּ לְשַׁמָּה כְּרֶגַע סָפוּ תַּמּוּ מִן־בַּלָּהוֹת׃

מן בלהות. מן שדים׃

כ׳ כַּחֲלוֹם מֵהָקִיץ אֲדֹנָי בְּעִיר | צַלְמָם תִּבְזֶה׃

כחלום מהקיץ. כשינה שאין לה קץ שהוא שינת עולם כן היתה להם ויצא מלאך ה׳ ויך במחנה אשור (ישעיהו ל״ז:ל״ו)׃

אדני בעיר צלמם תבזה. בירושלים שהרעו עליה שם נתבזה צלם דמותם ונשרפו כלם׃

כ״א כִּי יִתְחַמֵּץ לְבָבִי וְכִלְיוֹתַי אֶשְׁתּוֹנָנוּ׃

כי יתחמץ לבבי. מטרם שראיתי מפלה זו ברוח הקדש היה לבבי מתחמץ על דרך הרשעים שצלחה, ובכליותי הייתי משתונן, לשון חרב שנון, וכשהוא מתפעל התי״ו ניתנת באמצע שורש התיבה כדרך כל תיבה שיסוד תחילתה שי״ן׃

כ״ב וַאֲנִי־בַעַר וְלֹא אֵדָע בְּהֵמוֹת הָיִיתִי עִמָּךְ׃

ואני. הייתי בער ולא הייתי יודע מה היא המדה וכבהמה הייתי עמך׃

כ״ג וַאֲנִי תָמִיד עִמָּךְ אָחַזְתָּ בְּיַד־יְמִינִי׃

ואני. אע״פ שהייתי רואה כל זה תמיד הייתי עמך ולא זזתי מיראתך׃

אחזת ביד ימיני. להחזיקני ביראתך כשקרבו רגלי לנטות מדרכך כמו שאמר למעלה כמעט נטיו רגלי׃

כ״ד בַּעֲצָתְךָ תַנְחֵנִי וְאַחַר כָּבוֹד תִּקָּחֵנִי׃

תנחני. נחיתני׃

ואחר כבוד תקחני. אילו היה טעם על כבוד היה פתרונו לאחר שהשלמת לסנחרב כל הכבוד שפסקת לו תקחנו אליך הפלאת נסיך לישראל והחרבת את סנחרב עכשיו שהטעם על ואחר זה פתרונו ואחרי כן לכבוד תקחני משכתני אליך לכבוד ולתפארת׃

כ״ה מִי־לִי בַשָּׁמַיִם וְעִמְּךָ לֹא־חָפַצְתִּי בָאָרֶץ׃

מי לי בשמים. שום מלאך שבחרתי לי לאלוה לא בחרתי אלא אותך׃

כ״ו כָּלָה שְׁאֵרִי וּלְבָבִי צוּר־לְבָבִי וְחֶלְקִי אֱלֹהִים לְעוֹלָם׃

כלה שארי. נתאוה בשרי ולבבי לך׃

כלה שארי. ל׳ תאוה כמו (לקמן קי״ט) כלתה לתשועתך נפשי׃

כ״ז כִּי־הִנֵּה רְחֲקֶיךָ יֹאבֵדוּ הִצְמַתָּה כָּל־זוֹנֶה מִמֶּךָּ׃

זונה ממך. נפרד ממך:

כ״ח וַאֲנִי | קָרַבַת אֱלֹהִים לִי־טוֹב שַׁתִּי | בַּאדֹנָי יֱהוִה מַחְסִי לִסַפֵּר כָּל־מַלְאָכוֹתָיִךְ: {פ}

מלאכותיך. שליחותיך רוח הקודש הבא בלבי לאמר:

פרק ע״ד

א׳ מַשְׂכִּיל לְאָסָף לָמָּה אֱלֹהִים זָנַחְתָּ לָנֶצַח יֶעְשַׁן אַפְּךָ בְּצֹאן מַרְעִיתֶךָ:

יעשן אפך. כל הכועס נחיריו מוציאין עשן:

ב׳ זְכֹר עֲדָתְךָ | קָנִיתָ קֶדֶם גָּאַלְתָּ שֵׁבֶט נַחֲלָתֶךָ הַר־צִיּוֹן זֶה | שָׁכַנְתָּ בּוֹ:

קנית קדם. לפני בריית עולם שנאמר (לקמן צ׳) מעון אתה היית לנו בטרם הרים יולדו:

זה שכנת בו. תקון לשון הוא כמו (ישעיה מ״ב) זו חטאנו לו והוא כמו אשר שכנת בו:

ג׳ הָרִימָה פָעָמֶיךָ לְמַשֹּׁאוֹת נֶצַח כָּל־הֵרַע אוֹיֵב בַּקֹּדֶשׁ:

הרימה פעמיך למשואות נצח. הגבה פעימות ובהלות שלך שיהו לאויבין למשואות נצח על כל אשר הרע האויב בבית המקדש, כן חברו מנחם עם ותפעם רוחו:

למשואות. לשון חורבן כמו שאיה (שם ו׳), תשאה שממה (סא״א):

ד׳ שָׁאֲגוּ צָרֶיךָ בְּקֶרֶב מוֹעֲדֶךָ שָׂמוּ אוֹתֹתָם אֹתוֹת:

מועדך. הוא בית המקדש אשר נאמר בו ונועדתי לך שם:

שמו אותותם. כשגברה ידם להחריבו אז שמו להם את אותות קסמיהם שהם אותות אמת ומה הם הקסמים קלקל בחצים שאל בתרפים:

ה׳ יִוָּדַע כְּמֵבִיא לְמַעְלָה בְּסִבְכֵי־עֵץ קַרְדֻּמּוֹת:

יודע כמביא למעלה בסבך עץ קרדומות. יודע האויב כשהיה מכה בשערי פתחי המקדש שהוא כמביא מכותיו למעלה ברקיע ומנין היה יודע שהרי היה רואה שהיה העץ מסבך ואוחז את הקרדומות ובולען כמו שאמרו רבותינו כולהו בלעתינהו חד תרעא דירושלים:

בסבך עץ קרדומות. לשון נאחז בסבך (בראשית כ״ב:י״ג), העץ סובך אותם והם נסבכין בו:

ו׳ (ועת) [וְעַתָּה] פִּתּוּחֶיהָ יָחַד בְּכַשִּׁיל וְכִילַפּוֹת יַהֲלֹמוּן:

ועתה. אע״פ שהיה רואה שלפני הקב״ה קשה לא נמנע מלהלום כל פתחיה וכל שעריה יחד:

בכשיל וכילפות. כלי משחית של נגרים הם ובקרדומות באו לה תרגום יונתן בכשיליא, כילפות לשון ערבי הוא כך פירש דונש והוא מכלי הנגרים:

יהלומון. האויבים:

ז׳ שִׁלְחוּ בָאֵשׁ מִקְדָּשֶׁךָ לָאָרֶץ חִלְּלוּ מִשְׁכַּן־שְׁמֶךָ:

ח׳ אָמְרוּ בְלִבָּם נִינָם יָחַד שָׂרְפוּ כָל־מוֹעֲדֵי־אֵל בָּאָרֶץ:

אמרו בלבם נינם יחד. נינם מושליהם וכן (לעיל ע״ב) ינון שמו, ואחריתו יהיה מנון (משלי כ״ט:כ״א) כל מושליהם מחשבה א׳ להם הראשונים כאחרונים להזדווג לפטרונם של ישראל תחלה ואח״כ יזדווגו להם ותדע שהרי שרפו כל מועדי אל שהיו בארץ כל בתי וועד שלו, פלשתים החריבו שילה נבכדנאצר החריב בית ראשון ואחרים החריבו בית שני:

ט׳ אוֹתֹתֵינוּ לֹא־רָאִינוּ אֵין־עוֹד נָבִיא וְלֹא־אִתָּנוּ יֹדֵעַ עַד־מָה:

אותותינו. שהבטחתנו ביד נביאך אין אנו רואים אותם בימים רבים שאנו בגולה נתנבא אסף על ימי הגלות:

עד מה. עד מתי נהיה בצרה זו:

י׳ עַד־מָתַי אֱלֹהִים יְחָרֵף צָר יְנַאֵץ אוֹיֵב שִׁמְךָ לָנֶצַח:

י״א לָמָּה תָשִׁיב יָדְךָ וִימִינֶךָ מִקֶּרֶב (חוקך) [חֵיקְךָ] כַּלֵּה:

מקרב חיקך כלה. השליכה והוצא אותה מתוך חיקך והלחם באויביך, כלה לשון גרש כמו (שמות י״א:א׳) כלה גרש יגרש:

י״ב וֵאלֹהִים מַלְכִּי מִקֶּדֶם פֹּעֵל יְשׁוּעוֹת בְּקֶרֶב הָאָרֶץ:

ואלהים מלכי מקדם. והרי אתה תשועתנו מקדם:

י״ג אַתָּה פוֹרַרְתָּ בְעָזְּךָ יָם שִׁבַּרְתָּ רָאשֵׁי תַּנִּינִים עַל־הַמָּיִם:

ראשי תנינים. הם מצרים שנקראו תנינים שנאמר (יחזקאל כ״ט) התנים הגדול וגו׳:

י״ד אַתָּה רָצַצְתָּ רָאשֵׁי לִוְיָתָן תִּתְּנֶנּוּ מַאֲכָל לְעָם לְצִיִּים:

ראשי לויתן. פרעה נקרא כן שנאמר (ישעיה כ״ז) יפקוד ה׳ בחרבו הקשה על לויתן וגו׳:

תתננו מאכל לעם לציים. נתת ממונו לעם ישראל לאוכלו לציים לכתות וצבאות שהוצאת:

ציים. סיעות כמו (במדבר כ״ד:כ״ד) וצים מיד כתים כתרגומו וסיען:

ט״ו אַתָּה בָקַעְתָּ מַעְיָן וָנָחַל אַתָּה הוֹבַשְׁתָּ נַהֲרוֹת אֵיתָן:

אתה בקעת. לישראל מן הצור מעיינות:

אתה הובשת. ירדן שהוא נהר איתן:

ט״ז לְךָ־יוֹם אַף־לְךָ לָיְלָה אַתָּה הֲכִינוֹתָ מָאוֹר וָשָׁמֶשׁ:

לך יום. גאולתם של ישראל:

אף לך לילה. ועמך היו בצרות הלילה:

אתה הכינות מאור ושמש. אתה הכינות להם מאור התורה:

י״ז אַתָּה הִצַּבְתָּ כָּל־גְּבוּלוֹת אָרֶץ קַיִץ וָחֹרֶף אַתָּה יְצַרְתָּם:

אתה הצבת. להם כל גבולות ארצם בכל טוב:

קיץ וחרף אתה יצרתם. הרי זה דוגמת (ירמיהו ה׳:כ״ד) שבועות חוקות קציר ישמור לנו, לא שנית לנו סדר השנים:

י״ח זְכָר־זֹאת אוֹיֵב חֵרֵף | יְהוָה וְעַם נָבָל נִאֲצוּ שְׁמֶךָ:

זכר זאת אויב וגו׳. ואחרי שכל תשועתנו בך זכור זאת אשר האויב חרף אותך בהשמידו אותנו:

י״ט אַל־תִּתֵּן לַחַיַּת נֶפֶשׁ תּוֹרֶךָ חַיַּת עֲנִיֶּיךָ אַל־תִּשְׁכַּח לָנֶצַח:

אל תתן לחית. לגדודי האומות כמו (שמואל ב כ״ג:י״א) ויאספו פלשתים לחיה:

נפש תורך. תור שלך וי״ת לשון תורים ובני יונה התור הזה משמת הזכר בן זוגה אינה מזדווגת לאחר אף ישראל לא החליפוך באל אחר אע״פ שרחקת מהם והיו כאלמנה:

חית ענייך. נפש ענייך:

כ׳ הַבֵּט לַבְּרִית כִּי מָלְאוּ מַחְשַׁכֵּי־אֶרֶץ נְאוֹת חָמָס:

הבט לברית. אשר כרת את אבותינו:

נאות חמס. נוה חמס לשון מדור:

כ״א אַל־יָשֹׁב דַּךְ נִכְלָם עָנִי וְאֶבְיוֹן יְהַלְלוּ שְׁמֶךָ׃

אל ישוב דך נכלם. אל ישוב דך מלפניך בתפילתו נכלם:

כ״ב קוּמָה אֱלֹהִים רִיבָה רִיבֶךָ זְכֹר חֶרְפָּתְךָ מִנִּי־נָבָל כָּל־הַיּוֹם׃

חרפתך. גדופיך כמו זאת אויב חרף:

כ״ג אַל־תִּשְׁכַּח קוֹל צֹרְרֶיךָ שְׁאוֹן קָמֶיךָ עֹלֶה תָמִיד׃ {פ}

פרק ע״ה

א׳ לַמְנַצֵּחַ אַל־תַּשְׁחֵת מִזְמוֹר לְאָסָף שִׁיר׃

אל תשחת. את ישראל:

ב׳ הוֹדִינוּ לְךָ | אֱלֹהִים הוֹדִינוּ וְקָרוֹב שְׁמֶךָ סִפְּרוּ נִפְלְאוֹתֶיךָ׃

הודינו לך אלהים. על הטובה הודינו אף על הרעה וקרוב בפינו שמך תמיד:

ספרו. דורותינו נפלאותיך תמיד:

ג׳ כִּי אֶקַּח מוֹעֵד אֲנִי מֵישָׁרִים אֶשְׁפֹּט׃

כי אקח מועד. כשיש לנו יום טוב אין אנו עסוקים בנבול פה וקלות ראש:

אני מישרים אשפוט. אנו נותנין אל לבנו להלל ולשבחך מעין המאורע ליום:

ד׳ נְמוֹגִים אֶרֶץ וְכָל־יֹשְׁבֶיהָ אָנֹכִי תִכַּנְתִּי עַמּוּדֶיהָ סֶּלָה׃

נמוגים ארץ וכל יושביה וגו׳. ביום מתן תורה כשהיו נמוגים הארץ וכל יושביה מתנאי שהתנית עם מעשה בראשית אם לא יקבלו וכו׳ תחזרו לתוהו ובהו:

תכנתי עמודיה. כשאמרתי נעשה ונשמע:

ה׳ אָמַרְתִּי לַהוֹלְלִים אַל־תָּהֹלּוּ וְלָרְשָׁעִים אַל־תָּרִימוּ קָרֶן׃

להוללים. לרשעים המערבבים את ישראל:

ו׳ אַל־תָּרִימוּ לַמָּרוֹם קַרְנְכֶם תְּדַבְּרוּ בְצַוָּאר עָתָק׃

ז׳ כִּי לֹא מִמּוֹצָא וּמִמַּעֲרָב וְלֹא מִמִּדְבַּר הָרִים׃

כי לא ממוצא. השמש וממערבו ולא מן המדברות שאתם מפרשים בשיירא להרבות ממון לא בכל אלה להרים קרן:

ח׳ כִּי־אֱלֹהִים שֹׁפֵט זֶה יַשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים׃

כי אלהים שופט. על כל הרעה שעשיתם:

זה ישפיל וזה ירים. הגבוהים ישפיל והנמוכים ירים:

ט׳ כִּי כוֹס בְּיַד־יְהוָה וְיַיִן חָמַר | מָלֵא מֶסֶךְ וַיַּגֵּר מִזֶּה אַף־שָׁמְרֶיהָ יִמְצוּ יִשְׁתּוּ כֹּל רִשְׁעֵי־אָרֶץ׃

כי כוס. התרעלה בידו:

ויין חמר. חזק ווינו״ש בלע״ד:

מלא מסך. הכוס מלא מזג למזוג ולהשקות את כל הגוים:

ויגר מזה. מזה הכוס יפיץ ויקלח את משתיהם ל׳ כמים מוגרים (מיכה א׳):

י׳ וַאֲנִי אַגִּיד לְעֹלָם אֲזַמְּרָה לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב:

ואני אגיד לעולם. מאז והלאה את נקמתו וגבורתו:

י״א וְכָל־קַרְנֵי רְשָׁעִים אֲגַדֵּעַ תְּרוֹמַמְנָה קַרְנוֹת צַדִּיק: {פ}

וכל קרני רשעים. של עמלק:

אגדע. כענין שנא׳ (יחזקאל כ״ה:י״ד) ונתתי את נקמתי באדום ביד עמי ישראל ישראל יגדעו קרן עמלק וגו׳ ואז תרוממנ׳ קרנות צדיקו של עולם ישראל שהם שבחו של הקב״ה:

פרק ע״ו

א׳ לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינֹת מִזְמוֹר לְאָסָף שִׁיר:

ב׳ נוֹדָע בִּיהוּדָה אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל גָּדוֹל שְׁמוֹ:

ג׳ וַיְהִי בְשָׁלֵם סוּכּוֹ וּמְעוֹנָתוֹ בְצִיּוֹן:

ד׳ שָׁמָּה שָׁבַר רִשְׁפֵי־קֶשֶׁת מָגֵן וְחֶרֶב וּמִלְחָמָה סֶלָה:

שמה שבר רשפי קשת. של סנחריב ואוכלוסיו:

רשפי קשת. אין רשפי קשת לשון רשפי אש שאין לשון רשפי אש נופלים בקשת וזה רפי ורשפי אש דגוש ורשפי קשת ל׳ ולחומי רשף (דברים ל״ב:כ״ד) דמתרגמינן עוף, ובני רשף יגביהו עוף (איוב ה׳:ז׳) וכן ומקניהם לרשפים (לקמן עח) לצפרים, וכן ובני רשף בני עפיפה הם שדים יגביהו לעוף אף זה לשון חצים המעופפים כענין שנאמר ומחץ יעוף יומם, שמה שבר רשפי קשת חצים שהקשת מעופף, וכל המזמור הזה מדבר במפלת סנחריב שלא מצינו אויב נופל בירושלים אלא הוא:

ה׳ נָאוֹר אַתָּה אַדִּיר מֵהַרְרֵי־טָרֶף:

נאור אתה אדיר. לשון נאר מקדשו (איכה ב׳:ז׳) נארת ברית עבדך (לקמן פט) מנאר את אויביך וקמיך ומטאטאן מן העולם, נאור על שם מעשיו נקרא כמו חנון ורחום וקנא על שם שהוא חונן שהוא מרחם שהוא מקנא:

אדיר מהררי טרף. חזק מענקים טורפים הגבוהים כהרים ולנגדך אין גבורת׳ נודעת:

ו׳ אֻשְׁתּוֹלְלוּ | אַבִּירֵי לֵב נָמוּ שְׁנָתָם וְלֹא־מָצְאוּ כָל־אַנְשֵׁי־חַיִל יְדֵיהֶם:

אשתוללו. כמו השתוללו כמו (דה״י ב׳ כ׳) ואחרי כן אתחבר אחזיה וגו׳ כמו התחבר ונגזר אשתוללו מגזרת (איוב יב) מוליך יועצים שולל, והוא לשון משגה ושלו כשוטים שוגים והתי״ו נופלת בלשון המתפעל באמצע התיבה בכל תיבה שתחילתה שי״ן:

נמו שנתם. נרדמו בשינה לשון תנומה:

ולא מצאו. ידיהם וכחם כשבאת ליפרע מהם:

ז׳ מִגַּעֲרָתְךָ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב נִרְדָּם וְרֶכֶב וָסוּס:

נרדם ורכב וסוס. וי״ו של ורכב טפילה היא כמו (בראשית ל״ו:כ״ד) אלה בני צבעון ואיה וענה וי״ו של ואיה טפילה היא:

ח׳ אַתָּה | נוֹרָא אַתָּה וּמִי־יַעֲמֹד לְפָנֶיךָ מֵאָז אַפֶּךָ:

מאז אפך. משעה שאתה כועס:

ט׳ מִשָּׁמַיִם הִשְׁמַעְתָּ דִּין אֶרֶץ יָרְאָה וְשָׁקָטָה:

משמים השמעת דין. כשנתנבא ישעיה על פורענותו של סנחרב ונתקיים בו, ארץ ישראל שיראה ממנו ומאוכלוסיו אז שקטה:

י׳ בְּקוּם־לַמִּשְׁפָּט אֱלֹהִים לְהוֹשִׁיעַ כָּל־עַנְוֵי־אָרֶץ סֶלָה:

בקום למשפט אלהים. לעשות משפט מאויביו להושיע חזקיהו וסיעתו:

י״א כִּי־חֲמַת אָדָם תּוֹדֶךָ שְׁאֵרִית חֲמֹת תַּחְגֹּר:

כי חמת אדם תודך. כעסן של רשעים גורם שהבריות מודים להקדוש ברוך הוא כשהם מראין כעסם והקב״ה נפרע מהם הכל מקלסין לפניו ואף הם עצמם מקלסין לפניו כשרואין שאין כעסן כלום כמו שמצינו בנבוכדנצר כשהשליך חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש מה נאמר שם יהא שמיה דאלהא מברך וגו׳ וע״י כן שארית החמת תחגור תעכב ותחדול שאר הרשעים מעוכבים ונמנעים מלהראות גאותם וחמתם, תחגור ל׳ עכבה בלשון משנה פגימת הסכין כדי שתחגור בו הצפורן, ושמעתי משמו של רבי אלעזר הגאון בר׳ יצחק שהיה מביא המקרא הזה עדות לאותה משנה, ויש עוד לפתור חגירה זו כמשמעה לשון חגורה ופירושו לך נאה לחגור חימה ולעטות קנאה כי הכח והיכולת שלך ולשון שארית זה הוא מאחר שחמת אדם אינו כלום נשארו כל חגורות חימה לך:

י״ב נִדְרוּ וְשַׁלְּמוּ לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם כָּל־סְבִיבָיו יוֹבִלוּ שַׁי לַמּוֹרָא:

נדרו ושלמו. נדריכם:

כל סביביו. השומעים תשועה זו וכן עשו כמ״ש (ישעיהו י״ט:י״ח) יהיו חמש ערים בארץ מצרים מדברות שפת כנען ונשבעות לה׳ צבאות:

יובילו שי למורא. למה לפי שבעת חפצו:

י״ג יְבְצֹר רוּחַ נְגִידִים נוֹרָא לְמַלְכֵי־אָרֶץ: {פ}

יבצור רוח. גסה של נדיבים ממעט גאותם, יבצור ימעט כמו (בראשית י״א:ו׳) לא יבצר מהם:

פרק ע״ז

א׳ לַמְנַצֵּחַ עַל־[יְדוּתוּן] (ידיתון) לְאָסָף מִזְמוֹר:

על ידותון. על הדתות ועל הדינין העוברים על ישראל:

ב׳ קוֹלִי אֶל־אֱלֹהִים וְאֶצְעָקָה קוֹלִי אֶל־אֱלֹהִים וְהַאֲזִין אֵלָי:

ג׳ בְּיוֹם צָרָתִי אֲדֹנָי דָּרָשְׁתִּי יָדִי | לַיְלָה נגרה [נָגְרָה] וְלֹא תָפוּג מֵאֲנָה הִנָּחֵם נַפְשִׁי:

ידי. מכתי:

לילה נגרה. בגלות זה שהוא כלילה היא נגרה ליחה ומרה:

ולא תפוג. ולא תדמה נגרתה:

ד׳ אֶזְכְּרָה אֱלֹהִים וְאֶהֱמָיָה אָשִׂיחָה | וְתִתְעַטֵּף רוּחִי סֶלָה:

אזכרה אלהים. החסד שהיה רגיל לעשות לי בימי חבתי:

אשיחה. באותן חסדים וטובות:

ותתעטף רוחי. פשמי״ר בלע״ז:

ה׳ אָחַזְתָּ שְׁמֻרוֹת עֵינָי נְפְעַמְתִּי וְלֹא אֲדַבֵּר:

אחזת שמורות עיני. שמורות לשון אשמורות הלילה שאדם נעור משנתו ודעתו מיושבת ולבו חוזר עליו ואני איני כן בלילה זו של גלות תמיד עיני נדבקות כאדם נרדם מאוטם לב בצרות שאני רואה נפעמה רוחי ואין הדבור בי:

ו׳ חִשַּׁבְתִּי יָמִים מִקֶּדֶם שְׁנוֹת עוֹלָמִים:

חשבתי ימים מקדם. לזכור החסדים שעשית עם אבותינו:

ז׳ אֶזְכְּרָה נְגִינָתִי בַּלַּיְלָה עִם־לְבָבִי אָשִׂיחָה וַיְחַפֵּשׂ רוּחִי:

אזכרה נגינתי בלילה. בימי הגלות הזה הדומה ללילה אני זוכר את נגינותי שהייתי מנגן בימי קדם בב״ה:

עם לבבי אשיחה. אני מחשב ורוחי מחפש מה היא כן מדתו של הקב״ה ואני תמיה הלעולמים יזנח:

ח׳ הַלְעוֹלָמִים יִזְנַח | אֲדֹנָי וְלֹא־יֹסִיף לִרְצוֹת עוֹד:

ט׳ הֶאָפֵס לָנֶצַח חַסְדּוֹ גָּמַר אֹמֶר לְדֹר וָדֹר:

האפס. שמא כלה חסדו:

גמר אומר. גזירת עולם שלא ישוב מחרונו עוד:

י׳ הֲשָׁכַח חַנּוֹת אֵל אִם־קָפַץ בְּאַף רַחֲמָיו סֶלָה:

השכח חנות. להיות חונן, חנות כמו עשות ראות, ל״א חנות חנינות:

אם קפץ באף רחמיו סלה. לשון לא תקפוץ ידך (דברים טו) כלומר אם סגר הרחמים לעולם בשביל החמה:

י״א וָאֹמַר חַלּוֹתִי הֵיא שְׁנוֹת יְמִין עֶלְיוֹן:

ואמר חלותי היא. מחשבתי אומרת כי אין זאת אלא להחלותי ולירא׳ני לשוב אליו:

חלותי. כמו לחלותי לשון חולי וחיל:

שנות ימין עליון. את אשר נשתנית ימין עליון שהיתה נאדרי בכח רועצת אויב ועכשיו השיב אחור ימינו:

י״ב (אזכיר) [אֶזְכּוֹר] מַעַלְלֵי־יָהּ כִּי־אֶזְכְּרָה מִקֶּדֶם פִּלְאֶךָ:

י״ג וְהָגִיתִי בְכָל־פָּעֳלֶךָ וּבַעֲלִילוֹתֶיךָ אָשִׂיחָה:

והגיתי בכל פעלך. שעשית לנו כבר:

י״ד אֱלֹהִים בַּקֹּדֶשׁ דַּרְכֶּךָ מִי־אֵל גָּדוֹל כֵּאלֹהִים:

בקדש דרכך. דרך מדתך לקדש את שמך בעולם לעשות דין ברשע׳:

ט״ו אַתָּה הָאֵל עֹשֵׂה פֶלֶא הוֹדַעְתָּ בָעַמִּים עֻזֶּךָ:

ט״ז גָּאַלְתָּ בִזְרוֹעַ עַמֶּךָ בְּנֵי־יַעֲקֹב וְיוֹסֵף סֶלָה:

י״ז רָאוּךָ מַיִם | אֱלֹהִים רָאוּךָ מַיִם יָחִילוּ אַף יִרְגְּזוּ תְהֹמוֹת:

ראוך מים. רבים כשנגלית על הים:

י״ח זֹרְמוּ מַיִם | עָבוֹת קוֹל נָתְנוּ שְׁחָקִים אַף־חֲצָצֶיךָ יִתְהַלָּכוּ:

זורמו מים עבות. שחקים נטפו זרם מים עבים:

חצציך. כמו חציך׃

י״ט קוֹל רַעַמְךָ | בַּגַּלְגַּל הֵאִירוּ בְרָקִים תֵּבֵל רָגְזָה וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ׃

בגלגל. כמו כגלגל, קול רעמך כגלגל על הים להום את מחנה מצרים׃

כ׳ בַּיָּם דַּרְכֶּךָ (ושבילין) [וְשָׁבִילְךָ] בְּמַיִם רַבִּים וְעִקְּבוֹתֶיךָ לֹא נֹדָעוּ׃

ועקבותיך לא נודעו. אין הפסיעות נכרות על המים, ועקבותיך טרצ״ש בלע״ז׃

כ״א נָחִיתָ כַצֹּאן עַמֶּךָ בְּיַד־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן׃ {פ}

פרק ע״ח

א׳ מַשְׂכִּיל לְאָסָף הַאֲזִינָה עַמִּי תּוֹרָתִי הַטּוּ אָזְנְכֶם לְאִמְרֵי־פִי׃

ב׳ אֶפְתְּחָה בְמָשָׁל פִּי אַבִּיעָה חִידוֹת מִנִּי־קֶדֶם׃

במשל פי. הם דברי תורה׃

ג׳ אֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ וַנֵּדָעֵם וַאֲבוֹתֵינוּ סִפְּרוּ־לָנוּ׃

ד׳ לֹא נְכַחֵד | מִבְּנֵיהֶם לְדוֹר אַחֲרוֹן מַסַּפְּרִים תְּהִלּוֹת יְהוָה וְעֻזּוֹ וְנִפְלְאֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה׃

לא נכחד מבניהם. וגם אנו לא נכחד מבניהם של אבותינו מלהודיעם מה שספרו לנו׃

ה׳ וַיָּקֶם עֵדוּת | בְּיַעֲקֹב וְתוֹרָה שָׂם בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר צִוָּה אֶת־אֲבוֹתֵינוּ לְהוֹדִיעָם לִבְנֵיהֶם׃

ו׳ לְמַעַן יֵדְעוּ | דּוֹר אַחֲרוֹן בָּנִים יִוָּלֵדוּ יָקֻמוּ וִיסַפְּרוּ לִבְנֵיהֶם׃

ז׳ וְיָשִׂימוּ בֵאלֹהִים כִּסְלָם וְלֹא יִשְׁכְּחוּ מַעַלְלֵי־אֵל וּמִצְוֹתָיו יִנְצֹרוּ׃

כסלם. תוחלתם וכן אם שמתי זהב כסלי (איוב ל״א:כ״ד)׃

ח׳ וְלֹא יִהְיוּ | כַּאֲבוֹתָם דּוֹר סוֹרֵר וּמֹרֶה דּוֹר לֹא־הֵכִין לִבּוֹ וְלֹא־נֶאֱמְנָה אֶת־אֵל רוּחוֹ׃

כאבותם. שהיו במצרים ובמדבר׃

ט׳ בְּנֵי־אֶפְרַיִם נוֹשְׁקֵי רוֹמֵי־קֶשֶׁת נָהְפְכוּ בְּיוֹם קְרָב׃

בני אפרים. שיצאו ממצרים בזרוע לפני הקץ ובטחו בגבורתם ובחציהם וסופם הפכו לנוס ביום קרב כמפורש בדברי הימים והרגום אנשי גת הנולדי׳ בארץ׃

רומי. משליכין וזורקין, כמו רמה בים (שמות טו)׃

י׳ לֹא שָׁמְרוּ בְּרִית אֱלֹהִים וּבְתוֹרָתוֹ מֵאֲנוּ לָלָכֶת׃

י״א וַיִּשְׁכְּחוּ עֲלִילוֹתָיו וְנִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר הֶרְאָם׃

י״ב נֶגֶד אֲבוֹתָם עָשָׂה פֶלֶא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׂדֵה־צֹעַן׃

נגד אבותם עשה פלא. אחרי כן כשהגיע הקץ אף הם ויוסיפו לחטוא לו כמו שמסיים והולך׃

נגד אבותם. אברהם יצחק ויעקב באו על הים והראם הקב״ה היאך הוא גואל את בניהם:

י״ג בָּקַע יָם וַיַּעֲבִירֵם וַיַּצֶּב־מַיִם כְּמוֹ־נֵד:

כמו נד. תל גבוה כדמתרגמינן נצבו כמו נד (שם) קמו כשור:

י״ד וַיַּנְחֵם בֶּעָנָן יוֹמָם וְכָל־הַלַּיְלָה בְּאוֹר אֵשׁ:

ט״ו יְבַקַּע צֻרִים בַּמִּדְבָּר וַיַּשְׁקְ כִּתְהֹמוֹת רַבָּה:

יבקע צורים. והכית בצור וגו׳ (שם יז):

וישק כתהומות רבה. אף כשהיו הולכים בתוך הים שמימיו מלוחים המתיק להם מעיינות בתוך התהום:

ט״ז וַיּוֹצֵא נוֹזְלִים מִסֶּלַע וַיּוֹרֶד כַּנְּהָרוֹת מָיִם:

ויורד כנהרות מים. שהיו נוזלין מן הבאר והנשיאים היו עושין שרטוט במשענותם והמים נמשכים אחריהם לכל חניית שבט ושבט כענין שנאמר במחוקק במשענותם כמו שמפורש בארבעים ותשע מדות:

י״ז וַיּוֹסִיפוּ עוֹד לַחֲטֹא־לוֹ לָמְרוֹת עֶלְיוֹן בַּצִּיָּה:

למרות. להקניט כמו ממרי׳ הייתם (דברים ט):

י״ח וַיְנַסּוּ־אֵל בִּלְבָבָם לִשְׁאָל־אֹכֶל לְנַפְשָׁם:

י״ט וַיְדַבְּרוּ בֵּאלֹהִים אָמְרוּ הֲיוּכַל אֵל לַעֲרֹךְ שֻׁלְחָן בַּמִּדְבָּר:

כ׳ הֵן הִכָּה־צוּר | וַיָּזוּבוּ מַיִם וּנְחָלִים יִשְׁטָפוּ הֲגַם־לֶחֶם יוּכַל תֵּת אִם־יָכִין שְׁאֵר לְעַמּוֹ:

שאר. בשר:

כ״א לָכֵן | שָׁמַע יְהוָה וַיִּתְעַבָּר וְאֵשׁ נִשְּׁקָה בְיַעֲקֹב וְגַם־אַף עָלָה בְיִשְׂרָאֵל:

ואש נשקה ביעקב. כמו ובערו והשיקו (יחזקאל ל״ט:ט׳) שהוא ל׳ היסק ותבערה כדכתיב ותבער בם אש ה׳:

כ״ב כִּי לֹא הֶאֱמִינוּ בֵּאלֹהִים וְלֹא בָטְחוּ בִּישׁוּעָתוֹ:

כ״ג וַיְצַו שְׁחָקִים מִמָּעַל וְדַלְתֵי שָׁמַיִם פָּתָח:

כ״ד וַיִּמְטֵר עֲלֵיהֶם מָן לֶאֱכֹל וּדְגַן־שָׁמַיִם נָתַן לָמוֹ:

כ״ה לֶחֶם אַבִּירִים אָכַל אִישׁ צֵידָה שָׁלַח לָהֶם לָשְׂבַע:

לחם אבירים. לחמם של מלאכים, ד״א אבירים איברים שהיה נבלע בכל האברים ולא היו צריכים לנקביהם:

כ״ו יַסַּע קָדִים בַּשָּׁמָיִם וַיְנַהַג בְּעֻזּוֹ תֵּימָן:

יסע קדים. ורוח נסע מאת ה׳ ויגז שלוים (במדבר י״א:ל״א):

כ״ז וַיִּמְטַר עֲלֵיהֶם כֶּעָפָר שְׁאֵר וְכִחוֹל יַמִּים עוֹף כָּנָף:

שאר. בשר:

כ״ח וַיִּפֹּל בְּקֶרֶב מַחֲנֵהוּ סָבִיב לְמִשְׁכְּנֹתָיו:

כ״ט וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׂבְּעוּ מְאֹד וְתַאֲוָתָם יָבָא לָהֶם׃

ל׳ לֹא־זָרוּ מִתַּאֲוָתָם עוֹד אָכְלָם בְּפִיהֶם׃

לא זרו מתאותם. לא נעשו זרים מתאותם כי כל תאותם השיגו׃

עוד אכלם בפיהם. ואף ה׳ חרה בעם, דבר אחר לא זרו מתאותם לא נתרחקו מתאותם עד שבאת להם הפורענות׃

ל״א וְאַף אֱלֹהִים | עָלָה בָהֶם וַיַּהֲרֹג בְּמִשְׁמַנֵּיהֶם וּבַחוּרֵי יִשְׂרָאֵל הִכְרִיעַ׃

ובחורי ישראל. נבחרים שבהם והאספסוף הם הזקנים שנאמר בהם אספה לי (שם)׃

ל״ב בְּכָל־זֹאת חָטְאוּ־עוֹד וְלֹא־הֶאֱמִינוּ בְּנִפְלְאוֹתָיו׃

ל״ג וַיְכַל־בַּהֶבֶל יְמֵיהֶם וּשְׁנוֹתָם בַּבֶּהָלָה׃

ל״ד אִם־הָרָגָם וּדְרָשֻׁוהוּ וְשָׁבוּ וְשִׁחֲרוּ־אֵל׃

אם הרגום ודרשוהו וגו׳. אף היא לא באמת אלא בפתוי בפה וכזבו בלשונם׃

ל״ה וַיִּזְכְּרוּ כִּי־אֱלֹהִים צוּרָם וְאֵל עֶלְיוֹן גֹּאֲלָם׃

ל״ו וַיְפַתּוּהוּ בְּפִיהֶם וּבִלְשׁוֹנָם יְכַזְּבוּ־לוֹ׃

ל״ז וְלִבָּם לֹא־נָכוֹן עִמּוֹ וְלֹא נֶאֶמְנוּ בִּבְרִיתוֹ׃

ולבם. לא כפיהם נכון ואף עפ״כ והוא רחום להם ומכפר עונם תמיד ולא השחיתם׃

ל״ח וְהוּא רַחוּם | יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא־יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא־יָעִיר כָּל־חֲמָתוֹ׃

והרבה. פעמים רבות׃

להשיב אפו. מהם ואף אם נפרע מהם לא העיר עליהם כל חמתו כי אם מעט מעט לפי שזכר כי בשר המה ויצר הרע טמון בלבם והוא רוח הולך כשימותו ולא ישוב אותו רוח בהם לעולם הבא כשיחיו אין יצר הרע שולט בהם ולא יתכן לפרש רוח הולך ולא ישוב רוחם של חיים בהם שאם אמרת כן כפרת בתחית המתים וכן מפורש באגדת תהלים׃

ל״ט וַיִּזְכֹּר כִּי־בָשָׂר הֵמָּה רוּחַ הוֹלֵךְ וְלֹא יָשׁוּב׃

מ׳ כַּמָּה יַמְרִיהוּהוּ בַמִּדְבָּר יַעֲצִיבוּהוּ בִּישִׁימוֹן׃

כמה. פעמים ימרוהו תמיד במדבר׃

מ״א וַיָּשׁוּבוּ וַיְנַסּוּ אֵל וּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל הִתְווּ׃

התוו. לשון סימן כמו והתוית תו (יחזקאל ט׳:ד׳) וסימן הוא לשון מופת ונסיון בקשו ממנו אות וסימן היש ה׳ בקרבנו אם אין (שמות י״ז:ז׳)׃

מ״ב לֹא־זָכְרוּ אֶת־יָדוֹ יוֹם אֲשֶׁר־פָּדָם מִנִּי־צָר׃

מ״ג אֲשֶׁר־שָׂם בַּמִּצְרַיִם אֹתוֹתָיו וּמוֹפְתָיו בִּשְׂדֵה־צֹעַן׃

מ״ד וַיַּהֲפֹךְ לְדָם יְאֹרֵיהֶם וְנוֹזְלֵיהֶם בַּל־יִשְׁתָּיוּן׃

מ״ה יְשַׁלַּח בָּהֶם עָרֹב וַיֹּאכְלֵם וּצְפַרְדֵּעַ וַתַּשְׁחִיתֵם׃

ותשחיתם. שומטין את ביציהם:

מ״ו וַיִּתֵּן לָחָסִיל יְבוּלָם וְיִגִיעָם לָאַרְבֶּה:

מ״ז יַהֲרֹג בַּבָּרָד גַּפְנָם וְשִׁקְמוֹתָם בַּחֲנָמַל:

בחנמל. שם ארבה, ומדרשו בא חן ומל היה מולל את ירק העץ והעשב ואוכלו:

מ״ח וַיַּסְגֵּר לַבָּרָד בְּעִירָם וּמִקְנֵיהֶם לָרְשָׁפִים:

ויסגר לברד בעירם. כשהתחיל הברד לירד המצרי מבריח צאנו לבית והברד נעשה למולו כמין כותל והמצרי שוחטו ונותנו על כתיפו להוליכו לבית ולאוכלו והעוף בא ונוטלו הימנו וזה ומקניהם לרשפים לעופות כמו ובני רשף יגביהו עוף (איוב ה׳:ז׳) זה מדרשו ולפי פשוטו לרשפים רשפי אש כדכתיב (שמות ט׳:כ״ד) ואש מתלקחת בתוך הברד:

מ״ט יְשַׁלַּח־בָּם | חֲרוֹן אַפּוֹ עֶבְרָה וָזַעַם וְצָרָה מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים:

נ׳ יְפַלֵּס נָתִיב לְאַפּוֹ לֹא־חָשַׂךְ מִמָּוֶת נַפְשָׁם וְחַיָּתָם לַדֶּבֶר הִסְגִּיר:

יפלס נתיב לאפו. אע״פ שבאף נשתלחו המכות לא שמשו אלא שליחותם מה שנצטוו להמית המיתו ולא הכל בנתיבותם הלכו, בפירושים אחרים מצאתי כן **יפלס נתיב לאפו** כשהכה כל בכור במצרים הורה דרך למשחית באף לבוא אל בתי מצרים ולא לבתי בני ישראל:

וחיתם. גופם:

נ״א וַיַּךְ כָּל־בְּכוֹר בְּמִצְרָיִם רֵאשִׁית אוֹנִים בְּאָהֳלֵי־חָם:

נ״ב וַיַּסַּע כַּצֹּאן עַמּוֹ וַיְנַהֲגֵם כַּעֵדֶר בַּמִּדְבָּר:

נ״ג וַיִּנְחֵם לָבֶטַח וְלֹא פָחָדוּ וְאֶת־אוֹיְבֵיהֶם כִּסָּה הַיָּם:

נ״ד וַיְבִיאֵם אֶל־גְּבוּל קָדְשׁוֹ הַר־זֶה קָנְתָה יְמִינוֹ:

נ״ה וַיְגָרֶשׁ מִפְּנֵיהֶם | גּוֹיִם וַיַּפִּילֵם בְּחֶבֶל נַחֲלָה וַיַּשְׁכֵּן בְּאָהֳלֵיהֶם שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל:

ויגרש מפניהם. ז׳ אומות:

באהליהם. של גוים:

נ״ו וַיְנַסּוּ וַיַּמְרוּ אֶת־אֱלֹהִים עֶלְיוֹן וְעֵדוֹתָיו לֹא שָׁמָרוּ:

וינסו וימרו. בימי השופטים:

נ״ז וַיִּפְגוּ וַיִּבְגְּדוּ כַּאֲבוֹתָם נֶהְפְּכוּ כְּקֶשֶׁת רְמִיָּה:

כקשת רמיה. שאינה זורקת חץ למקום שהמורה חפץ:

נ״ח וַיַּכְעִיסוּהוּ בְּבָמוֹתָם וּבִפְסִילֵיהֶם יַקְנִיאוּהוּ:

נ״ט שָׁמַע אֱלֹהִים וַיִּתְעַבָּר וַיִּמְאַס מְאֹד בְּיִשְׂרָאֵל:

ס׳ וַיִּטֹּשׁ מִשְׁכַּן שִׁלוֹ אֹהֶל שָׁכַן בָּאָדָם:

ס״א וַיִּתֵּן לַשִּׁבְיָ עֻזּוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ בְּיַד־צָר:

ויתן לשבי עוזו. מסר הארון והלוחות ביד פלשתים:

ס״ב וַיִּסְגֹּר לַחֶרֶב עַמּוֹ וְּבִנְחֲלָתוֹ הִתְעַבָּר:

ס״ג בַּחוּרָיו אָכְלָה־אֵשׁ וּבְתוּלֹתָיו לֹא הוֹלָלוּ:

בחוריו אכלה אש. עברתו:

לא הוללו. לא נכללו לאפריון וחופה שמתו הבחורים במלחמה:

הוללו. לשון הלולא בארמית, ורבותינו דרשוהו על נדב ואביהוא, ואין לבי מתיישב לפרשו כן שהרי כבר התחיל במשכן שילה:

ס״ד כֹּהֲנָיו בַּחֶרֶב נָפָלוּ וְאַלְמְנֹתָיו לֹא תִבְכֶּינָה:

כהניו בחרב נפלו. חפני ופנחס:

ואלמנותיו לא תבכינה. אף אלמנתו לא ניתנה לבכותו שאף היא מתה ביום השמועה כמו שנאמר (ש״א ד׳) ותכרע ותלד כי נהפכו עליה ציריה:

ס״ה וַיִּקַץ כְּיָשֵׁן | אֲדֹנָי כְּגִבּוֹר מְתָרוֹנֵן מִיָּיִן:

מתרונן. מתעורר ומתגבר בדבור להקיץ מיינו, מתרונן לשון רנה הוא:

ס״ו וַיַּךְ־צָרָיו אָחוֹר חֶרְפַּת עוֹלָם נָתַן לָמוֹ:

ויך צריו אחור. מכות אחורים בעפולים ובטחורים והוא חרפת גדוף להם עולמית:

ס״ז וַיִּמְאַס בְּאֹהֶל יוֹסֵף וּבְשֵׁבֶט אֶפְרַיִם לֹא בָחָר:

וימאס באהל יוסף. הוא שילה שהוא בחלקו של יוסף:

ס״ח וַיִּבְחַר אֶת־שֵׁבֶט יְהוּדָה אֶת־הַר צִיּוֹן אֲשֶׁר אָהָב:

ס״ט וַיִּבֶן כִּמְרוֹמִים מִקְדָּשׁוֹ כְּאָרֶץ יְסָדָהּ לְעוֹלָם:

ויבן כמו רמים מקדשו וגו׳. כמו שמים וארץ שנאמרו בהם שתי ידים שנאמר אף ידי יסדה ארץ וימינו טפחה שמים (ישעיה מ״ח) אף בית המקדש בשתי ידים שנאמר (שמות ט״ו:י״ז) כוננו ידיך, ד״א **כמו רמים מקדשו** כארץ יסדה מה שמים וארץ אין להם חליפין אף מקדש אין לו חליפין להשרות שם שכינה:

ע׳ וַיִּבְחַר בְּדָוִד עַבְדּוֹ וַיִּקָּחֵהוּ מִמִּכְלְאֹת צֹאן:

ממכלאות צאן. דירי צאן כמו (סוף חבקוק) גזר ממכלה צאן:

ע״א מֵאַחַר עָלוֹת הֲבִיאוֹ לִרְעוֹת בְּיַעֲקֹב עַמּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל נַחֲלָתוֹ:

מאחר עלות הביאו. שהיה רועה לאביו הצאן המניקות שהיה רחמני ומוציא הגדיים תחלה ומאכילן ראשי עשבים העליונים שהם רכים, ומוציא התיישים אחריה׳ ואוכלין אמצע העשבים ואחר כך מוציא הזקנות ואוכלות השרשים אמר הקב״ה ראוי הוא זה להיות רועה את עמי:

ע״ב וַיִּרְעֵם כְּתֹם לְבָבוֹ וּבִתְבוּנוֹת כַּפָּיו יַנְחֵם: {פ}

פרק ע״ט

א׳ מִזְמוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים בָּאוּ גוֹיִם | בְּנַחֲלָתֶךָ טִמְּאוּ אֶת־הֵיכַל קָדְשֶׁךָ שָׂמוּ אֶת־יְרוּשָׁלַם לְעִיִּים:

לעיים. לגלים ומהו מזמור והלא קינה היא אלא לפי שנאמר (איכה ד׳) כלה ה׳ את חמתו ובמה כלה ויצת אש בציון מזמור ושיר הוא ששפך חמתו על עצים ועל האבנים ולא עשה כליה בבניו:

ב׳ נְתָנוּ אֶת־נִבְלַת עֲבָדֶיךָ מַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם בְּשַׂר חֲסִידֶיךָ לְחַיְתוֹ־אָרֶץ:

בשר חסידיך. והלא רשעים היו אלא משקבלו פורענותם הרי הם חסידים וכן הוא אומר (דברים כ״ה:ג׳) ונקלה אחיך כיון שלקה אחיך הוא, כן מפורש באגדה:

ג׳ שָׁפְכוּ דָמָם | כַּמַּיִם סְבִיבוֹת יְרוּשָׁלָם וְאֵין קוֹבֵר:

ד׳ הָיֵינוּ חֶרְפָּה לִשְׁכֵנֵינוּ לַעַג וָקֶלֶס לִסְבִיבוֹתֵינוּ:

וקלס. לשון דבה לדבר בם כמו למשל:

ה׳ עַד־מָה יְהוָה תֶּאֱנַף לָנֶצַח תִּבְעַר כְּמוֹ־אֵשׁ קִנְאָתֶךָ:

עד מה. עד מתי:

תאנף. תקצוף:

קנאתך. חמתך שאתה מקנא להנקם ל׳ אל קנא (שם ד׳) אנפרנמנ״ט בלע״ז:

ו׳ שְׁפֹךְ חֲמָתְךָ אֶל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא־יְדָעוּךָ וְעַל מַמְלָכוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרָאוּ:

ז׳ כִּי אָכַל אֶת־יַעֲקֹב וְאֶת־נָוֵהוּ הֵשַׁמּוּ:

ח׳ אַל־תִּזְכָּר־לָנוּ עֲוֹנֹת רִאשֹׁנִים מַהֵר יְקַדְּמוּנוּ רַחֲמֶיךָ כִּי דַלּוֹנוּ מְאֹד:

ט׳ עָזְרֵנוּ | אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ עַל־דְּבַר כְּבוֹד־שְׁמֶךָ וְהַצִּילֵנוּ וְכַפֵּר עַל־חַטֹּאתֵינוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ:

י׳ לָמָּה | יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם יִוָּדַע (בגיים) [בַּגּוֹיִם] לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דַּם־עֲבָדֶיךָ הַשָּׁפוּךְ:

י״א תָּבוֹא לְפָנֶיךָ אֶנְקַת אָסִיר כְּגֹדֶל זְרוֹעֲךָ הוֹתֵר בְּנֵי תְמוּתָה:

הותר. פתח אסירים ממסגר שלהם כמו (לקמן קמ״ו) מתיר אסורים, שלח מלך ויתירהו (לקמן ק״ה):

בני תמותה. בני הנהרגת עליך, תמותה אנמורינידי״א בלע״ז, ויש דוגמתו בלשון חכמים מוטב שיאכלו ישראל בשר תמותה שחוטה ואל יאכלו בשר תמותה נבילה ופירושו בשר מסוכנת ששחטה, במסכת קידושין:

י״ב וְהָשֵׁב לִשְׁכֵנֵינוּ שִׁבְעָתַיִם אֶל־חֵיקָם חֶרְפָּתָם אֲשֶׁר חֵרְפוּךָ אֲדֹנָי:

י״ג וַאֲנַחְנוּ עַמְּךָ | וְצֹאן מַרְעִיתֶךָ נוֹדֶה לְךָ לְעוֹלָם לְדוֹר וָדֹר נְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ: {פ}

פרק פ׳

א׳ לַמְנַצֵּחַ אֶל־שֹׁשַׁנִּים עֵדוּת לְאָסָף מִזְמוֹר:

אל שושנים. אל ישראל:

עדות לאסף מזמור. מזמור של עדות שרמז להם בו שלש גליות והתפלל עליהם שהרי נאמר במזמור זה שלש פעמים השיבנו האר פניך ונושעה ורמז להם בו צרות העתידות לבא להם בימי בית יהוא ממלכי ארם שנאמר (מלכים ב י״ג:ז׳) בימי יהוא כי אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש:

ב רֹ֣עֵה יִשְׂרָאֵ֑ל | הַאֲזִ֥ינָה נֹהֵ֥ג כַּצֹּ֗אן יוֹסֵ֥ף יֹשֵׁ֥ב הַכְּרוּבִ֑ים הוֹפִ֥יעָה׃

רעה ישראל. מנהיגם ופרנס שלהם׃

יוסף. וכל ישראל נקראים על שם יוסף לפי שהוא פירנסם וכלכלם בימי הרעב׃

יושב הכרובים. כמו שנאמר (שמות כ״ה:כ״ב) ונועדתי לך שם וגו׳׃

הופיעה. הראה גבורתך׃

ג לִפְנֵ֣י אֶפְרַ֣יִם | וּבִנְיָמִ֣ן וּמְנַשֶּׁ֑ה עוֹרְרָ֥ה אֶת־גְּבוּרָתֶ֗ךָ וּלְכָ֥ה לִישֵׁעָ֥תָה לָּנוּ׃

לפני אפרים ובנימן ומנשה. כשיהיו צריכים לתשועתך אע״פ שהם רשעים ואינם כדי עוררה גבורתך להם ולמה כי לכה לישועתה לנו לך נאה ועליך להושיע בין חייבים ובין זכאים כמו שנאמר למשה במצרים (שמות ג׳:ז׳) ראה ראיתי את עני עמי שתי ראיות הללו למה רואה אני שהם עתידים להכעיסני ואעפ״כ ראיתי את ענים מפני השבועה שנשבעתי לאברהם׃

אפרים. במלחמת ארם כשצר על שומרון (מלכים א׳ כ׳) ושלח מלאכים לאחאב כספך וזהבך לי הוא ונשיך ובניך הטובים לי הם׃

מנשה. בימי יהואש בן יהואחז שנאמר (שם ב׳ י״ג) כי ראה ה׳ בעני ישראל כי אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש והכו שלש פעמים במלחמה שנאמר שם שלש פעמים הכהו יואש והשיב את ערי ישראל, בפירושים אחרים מצאתי שנאמר שלש פעמים תכה את ארם ואשר השיב את ערי ישראל׃

בנימין. בימי אחשורוש שהיו מרדכי ואסתר בסכנה וכל הדור תלוי בהם׃

ולכה לישועתה לנו. אין זה לשון הליכה אלא כמו לך וכן הוא במסורת ולכה איפוא דיעקב (בראשית כ״ז:ל״ז) ולכה אין בשורה מוצאת (שמואל ב י״ח:כ״ב) שמלה לכה קצין תהיה לנו וגו׳ (ישעיהו ג׳:ו׳)׃

ד אֱלֹהִ֥ים הֲשִׁיבֵ֑נוּ וְהָאֵ֥ר פָּ֝נֶ֗יךָ וְנִוָּשֵׁעָ֥ה׃

השיבנו. בגלות בבל שהיה מרדכי שם׃

ה יְהוָ֥ה אֱלֹהִ֗ים צְבָא֫וֹת עַד־מָתַ֥י עָשַׁ֑נְתָּ בִּתְפִלַּ֖ת עַמֶּֽךָ׃

עד מתי עשנת. בצרות מלכי יון שהרעו מאד לישראל׃

ו הַאֲכַלְתָּ֣ם לֶ֭חֶם דִּמְעָ֑ה וַתַּשְׁקֵ֥מוֹ בִדְמָע֥וֹת שָׁלִֽישׁ׃

האכלתם לחם דמעה. במצרים׃

ותשקמו בדמעות שליש. בבבל שהיו שבעים שנה שהוא שליש של מאתים ועשר של מצרים, זו למדתי מיסודו של רבי משה הדרשן, ויש לפתור על שם שמלכות יון היתה הצרה השלישית, וא״ת רביעית היא שהרי פרס ומדי קדמו כל שבעים שנה של בבל אינה אלא גלות אחת ומנחם פירש שליש שם של כלי ששותין בו וכן פי׳ (ישעיהו מ׳:י״ב) וכל בשליש עפר הארץ, ורבותינו פירשוהו על ג׳ דמעות שהוריד עשו שנאמר בו (בראשית כ״ז:ל״ד) ויצעק צעקה הרי אחת, גדולה הרי שתים, ומרה הרי שלש, ועליהם זכה לחיות על חרבו והיה כאשר תריד וגו׳ (שם)׃

ז תְּשִׂימֵ֥נוּ מָד֑וֹן לִשְׁכֵנֵ֥ינוּ וְאֹיְבֵ֗ינוּ יִלְעֲגוּ־לָֽמוֹ׃

תשימנו מדון. אתה שם אותנו מדון לכל שכנינו שנתגרו בנו יון׃

ח אֱלֹהִ֥ים צְבָא֫וֹת הֲשִׁיבֵ֑נוּ וְהָאֵ֥ר פָּ֝נֶ֗יךָ וְנִוָּשֵׁעָ֥ה׃

השיבנו ונושעה. מבני יון׃

ט גֶּ֭פֶן מִמִּצְרַ֣יִם תַּסִּ֑יעַ תְּגָרֵ֖שׁ גּוֹיִ֣ם וַתִּטָּעֵֽהָ׃

גפן ממצרים תסיע וגו׳. חזר ורמז על גלות ארמיים גפן ישראל אשר הסעת ממצרים עקרת משם כמו (איוב י״ט:י׳) ויסע כעץ תקותי ואח״כ גרשת שבעה גוים ונטעתם בארצם׃

י פִּנִּ֣יתָ לְפָנֶ֑יהָ וַתַּשְׁרֶ֥שׁ שָׁרָ֝שֶׁ֗יהָ וַתְּמַלֵּ֥א אָֽרֶץ׃

פנית לפניה. את היושבים שם:

ותשרש שרשיה. השרישה שרשיה:

י״א כְּסוּ הָרִים צִלָּהּ וַעֲנָפֶיהָ אַרְזֵי־אֵל׃

וענפיה. כמו ארזי אל, ארזים חזקים כלומר מלכים אדירים:

י״ב תְּשַׁלַּח קְצִירָהּ עַד־יָם וְאֶל־נָהָר יוֹנְקוֹתֶיהָ׃

תשלח קציריה. שלחה פאורותיה כמו ועשה קציר (שם י״ד):

עד ים. עד הים הגדול היה גבולה:

ואל נהר יונקותיה. רחבו של ארץ ישראל ממדבר עד הנהר נהר פרת:

י״ג לָמָּה פָּרַצְתָּ גְדֵרֶיהָ וְאָרוּהָ כָּל־עֹבְרֵי דָרֶךְ׃

למה. עתה:

פרצת גדריה. של אותה הכרם:

וארוה כל עוברי דרך. לקטוה כל הבא כמו (שיר השירים ה׳:א׳) אריתי מורי עם בשמי וכן בלשון משנה כמלא אורה וסלו:

י״ד יְכַרְסְמֶנָּה חֲזִיר מִיָּעַר וְזִיז שָׂדַי יִרְעֶנָּה׃

יכרסמנה חזיר מיער. כמו שדה שקרסמוה נמלים בלשון משנה והוא ל׳ נתיקה:

מיער. העי״ן תלויה (וכאילו נכתב באל״ף) זכו ישראל הרי עשו אויבם כחית היאור שאין להם כח לעלות ביבשה ובזמן שהפורענות נגזר עליהם מתגבר כחית היער שהיא משחתת והורגת, וחזיר מיער הוא עמלק כמו דכתיב (בדניאל ז׳) אכלה ומדקה ושארא ברגלה רפסה ויש לו (לחזיר) מקצת סימני טהרה אף עמלק יש לו זכות אבות:

וזיז שדי. כל רמש השדה ולשון זיז שהוא זז ממקומו והולך:

ירענה. רועה עליה וענפיה ואוכלן:

ט״ו אֱלֹהִים צְבָאוֹת שׁוּב־נָא הַבֵּט מִשָּׁמַיִם וּרְאֵה וּפְקֹד גֶּפֶן זֹאת׃

ט״ז וְכַנָּה אֲשֶׁר־נָטְעָה יְמִינֶךָ וְעַל־בֵּן אִמַּצְתָּה לָּךְ׃

וכנה אשר נטעה ימינך. המבוססת והמיושבת ל׳ והשיבך על כנך (בראשית מ׳:י״ג):

ועל בן אמצת לך. ועל עשו שהיה בן חביב לאביו שהיה קורא אותו בני אמצת גפן יעקב לך שנאמר (שם כ״ז) ואת אחיך תעבוד עכשיו:

י״ז שְׂרֻפָה בָאֵשׁ כְּסוּחָה מִגַּעֲרַת פָּנֶיךָ יֹאבֵדוּ׃

שרופה באש. כסוחה לשון לא תזמור (ויקרא כ״ה) ת״א לא תכסח:

יאבדו. תמיד הם הולכין ואובדין מגערת פניך וזעפך:

י״ח תְּהִי־יָדְךָ עַל־אִישׁ יְמִינֶךָ עַל־בֶּן־אָדָם אִמַּצְתָּ לָּךְ׃

תהי ידך על איש ימינך. תשיב מכותיך על עשו שהוא איש העומד להפרע ימינך ממנו:

ועל בן אדם. אשר אמצת לך להיות מושבו משמני הארץ:

י״ט וְלֹא־נָסוֹג מִמֶּךָּ תְּחַיֵּנוּ וּבְשִׁמְךָ נִקְרָא׃

ולא נסוג ממך. ואל תגרום לנו להיות נסוגים ממך:

תחיינו. מן הגלות ונזכיר טובתך וגבורתך ואז נקרא בשמך:

כ׳ יְהוָה אֱלֹהִים צְבָאוֹת הֲשִׁיבֵנוּ הָאֵר פָּנֶיךָ וְנִוָּשֵׁעָה׃ {פ}

ה׳ אלהים צבאות. כאן נאמרו שלש אזכרות (של שמות) ובאמצעי שתי אזכרות ובראשון אזכרה א׳ הכל לפי חוזק הגליות והצרה והגאולה׃

פרק פ״א

א׳ לַמְנַצֵּחַ | עַל־הַגִּתִּית לְאָסָף׃

על הגתית. כלי שיר הבא מגת׃

ב׳ הָרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב׃

הריעו. בר״ה׃

ג׳ שְׂאוּ־זִמְרָה וּתְנוּ־תֹף כִּנּוֹר נָעִים עִם־נָבֶל׃

כנור נעים עם נבל. ר׳ חייא בר אבא אומר הוא נבל הוא כנור, ורבי שמעון אומר נימין (ויתידות) יתירות שבין זה לזה למה נקרא שמו נבל שהוא מנבל כל מיני זמר׃

ד׳ תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ׃

בחדש. בחדוש הלבנה׃

בכסה. יום מועד קבוע לכך וכן (משלי ז׳:כ׳) ליום הכסא יבוא ביתו למועד הקבוע׃

ה׳ כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב׃

כי חק. הוא לישראל מאת הקב״ה לתקוע באותו היום והוא יום המשפט להקב״ה׃

ו׳ עֵדוּת | בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ בְּצֵאתוֹ עַל־אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׂפַת לֹא־יָדַעְתִּי אֶשְׁמָע׃

עדות ביהוסף שמו. בראש השנה יצא יוסף מבית האסורים׃

שפת לא ידעתי אשמע. מפורש במס׳ סוטה שלמדו גבריאל שבעים לשון׃

ז׳ הֲסִירוֹתִי מִסֶּבֶל שִׁכְמוֹ כַּפָּיו מִדּוּד תַּעֲבֹרְנָה׃

מדוד. מעבודת עבדות לבשל קדירות כדרך שאר העבדים׃

מדוד. קדירה כמו (שמואל א ב׳:י״ד) והכה בכיור או בדוד׃

ח׳ בַּצָּרָה קָרָאתָ וָאֲחַלְּצֶךָּ אֶעֶנְךָ בְּסֵתֶר רַעַם אֶבְחָנְךָ עַל־מֵי מְרִיבָה סֶלָה׃

בצרה קראת. לי כלכם קראתם מצרת עבודת סבלות מצרים ואחלץ אתכם׃

אענך בסתר רעם. אתה קראתני בסתר ביני ובינך ואני עניתיך בקול רעם הודעתי גבורות ונוראות בפרהסיא׃

אבחנך על מי מריבה סלה. ואע״פ שגלוי ובחון לפני שאתם עתידים להמרותי במי מריבה, כך שנויה במכילתא׃

ט׳ שְׁמַע עַמִּי וְאָעִידָה בָּךְ יִשְׂרָאֵל אִם־תִּשְׁמַע־לִי׃

שמע עמי. אחרי שכל זאת עשיתי לך כדאי אתה לשמוע לי׃

י׳ לֹא־יִהְיֶה בְךָ אֵל זָר וְלֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל נֵכָר׃

י״א אָנֹכִי | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הַרְחֶב־פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ׃

הרחב פיך. לשאול ממני כל תאות לבך:

ואמלאהו. ככל אשר תשאל אמלא:

י״ב וְלֹא־שָׁמַע עַמִּי לְקוֹלִי וְיִשְׂרָאֵל לֹא־אָבָה לִי׃

י״ג וָאֲשַׁלְּחֵהוּ בִּשְׁרִירוּת לִבָּם יֵלְכוּ בְּמוֹעֲצוֹתֵיהֶם׃

בשרירות לבם. במראית לבם כמו (לעיל ה׳) למען שוררי:

י״ד לוּ עַמִּי שֹׁמֵעַ לִי יִשְׂרָאֵל בִּדְרָכַי יְהַלָּכוּ׃

לו עמי שומע לי. עדיין אם היו רוצין לשוב לי ולשמוע אלי:

ט״ו כִּמְעַט אויְבֵיהֶם אַכְנִיעַ וְעַל צָרֵיהֶם אָשִׁיב יָדִי׃

כמעט אויביהם אכניע. בשעה מועטת הייתי מכניע אויביהם:

אשיב ידי. אשיב מכתי מעליכם לתת אותה עליהם ואז:

ט״ז מְשַׂנְאֵי יְהוָה יְכַחֲשׁוּ־לוֹ וְיִהְיֶה עִתָּם לְעוֹלָם׃

משנאי ה׳ יכחשו לו ויהי עתם. פורענות׳ לעול׳:

י״ז וַיַּאֲכִילֵהוּ מֵחֵלֶב חִטָּה וּמִצּוּר דְּבַשׁ אַשְׂבִּיעֶךָּ׃ {פ}

ויאכילהו. לישראל:

ומצור. השביעם דבש כשהלכו בדרכיו כענין שנאמר (דברים ל״ב:י״ג) ויניקהו דבש מסלע:

פרק פ״ב

א׳ מִזְמוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת־אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט׃

אלהים נצב בעדת אל. לראות אם אמת ישפוטו ואתם הדיינים עד מתי תשפטו עול:

ב׳ עַד־מָתַי תִּשְׁפְּטוּ־עָוֶל וּפְנֵי רְשָׁעִים תִּשְׂאוּ־סֶלָה׃

ג׳ שִׁפְטוּ־דַל וְיָתוֹם עָנִי וָרָשׁ הַצְדִּיקוּ׃

הצדיקו. אם זכאי הוא בדינו אל תהפכו דינו לטובה בשביל לשאת פני רשעים:

ד׳ פַּלְּטוּ־דַל וְאֶבְיוֹן מִיַּד רְשָׁעִים הַצִּילוּ׃

ה׳ לֹא יָדְעוּ | וְלֹא יָבִינוּ בַּחֲשֵׁכָה יִתְהַלָּכוּ יִמּוֹטוּ כָּל־מוֹסְדֵי אָרֶץ׃

לא ידעו. הדיינין המעוותים את הדין:

ולא יבינו. את אשר בשביל העון הזה יתהלכו בחשכה (על דרך כי השוחד יעור וגו׳) וימוטו על כך מוסדי ארץ:

ו׳ אֲנִי־אָמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם וּבְנֵי עֶלְיוֹן כֻּלְּכֶם׃

אלהים אתם. מלאכים כשנתתי לכם את התורה נתתיה לכם ע״מ שאין מלאך המות שולט עוד בכם:

ז׳ אָכֵן כְּאָדָם תְּמוּתוּן וּכְאַחַד הַשָּׂרִים תִּפֹּלוּ׃

אכן כאדם תמותון. אכן כאדם הראשון תמותון אחרי שחבלתם מעשיכם כמוהו:

וכאחד השרים. הראשונים שמתו כן תפולו, ומדרש אגדה כאחד השרים של מעלה שנאמר (ישעיהו כ״ד:כ״א) יפקוד ה׳ על צבא המרום במרום:

ח׳ קוּמָה אֱלֹהִים שָׁפְטָה הָאָרֶץ כִּי־אַתָּה תִנְחַל בְּכָל־הַגּוֹיִם: {פ}

קומה אלהים. אסף התחיל להתפלל שיקום ויכרית אותם הדיינין המקולקלין מישראל:

כי אתה. הוא הנוחל הגוים, והכל בידך לשפוט:

פרק פ״ג

א׳ שִׁיר מִזְמוֹר לְאָסָף:

ב׳ אֱלֹהִים אַל־דֳּמִי־לָךְ אַל־תֶּחֱרַשׁ וְאַל־תִּשְׁקֹט אֵל:

אל דמי לך. אל תתן שתיקה לעוותתינו שאויבינו מריעים לנו:

ג׳ כִּי־הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יֶהֱמָיוּן וּמְשַׂנְאֶיךָ נָשְׂאוּ רֹאש:

ד׳ עַל־עַמְּךָ יַעֲרִימוּ סוֹד וְיִתְיָעֲצוּ עַל־צְפוּנֶיךָ:

ה׳ אָמְרוּ לְכוּ וְנַכְחִידֵם מִגּוֹי וְלֹא־יִזָּכֵר שֵׁם־יִשְׂרָאֵל עוֹד:

ו׳ כִּי נוֹעֲצוּ לֵב יַחְדָּו עָלֶיךָ בְּרִית יִכְרֹתוּ:

עליך ברית יכרותו. ברית זו אינה אלא עליך להשכיח את שמך שאין אתה קרוי אלהים אלא לנו אלהי ישראל ומאחר שלא יזכר שם ישראל אף שמך הגדול אינו נזכר כך מצאתי:

ז׳ אָהֳלֵי אֱדוֹם וְיִשְׁמְעֵאלִים מוֹאָב וְהַגְרִים:

ח׳ גְּבָל וַעֲמוֹן וַעֲמָלֵק פְּלֶשֶׁת עִם־יֹשְׁבֵי צוֹר:

ט׳ גַּם־אַשּׁוּר נִלְוָה עִמָּם הָיוּ זְרוֹעַ לִבְנֵי־לוֹט סֶלָה:

גם אשור. אף אשור שהיה נזהר עד היום משאר עצה סכלה ולא יתחבר עם מרעים כמה דאת אמר (בראשי׳ ד׳) מן הארץ ההיא יצא אשור שיצא מעצת דור הפלגה, כאן נלוה עמם ועזרם לרעה (בפירושים אחרים מצאתי כן), **גם אשור נלוה עמם וגו׳.** גם זה שהיה מחבב מתחלתו מע״ט שפירש מעצת נמרוד שנאמר מן הארץ ההיא יצא אשור אף הוא חזר להיות רשע לכך נשתתף להחריב ביתך, בראשית רבה:

היו זרוע. כל אלה נתנו כח ועזרה למואב עמון שכנינו לבא עלינו:

י׳ עֲשֵׂה־לָהֶם כְּמִדְיָן כְּסִיסְרָא כְיָבִין בְּנַחַל קִישׁוֹן:

עשה להם כמדין. ע״י גדעון:

כסיסרא. ע״י ברק:

י״א נִשְׁמְדוּ בְעֵין־דֹּאר הָיוּ דֹּמֶן לָאֲדָמָה:

נשמדו בעין דאר. איני יודע איזו מן המלחמות היתה בעין דאר של גדעון או של ברק:

היו דומן. זבל מפוזר, ת״י:

י״ב שִׁיתֵמוֹ נְדִיבֵימוֹ כְּעֹרֵב וְכִזְאֵב וְכִזַבַח וְכִצַלְמֻנָּע כָּל־נְסִיכֵימוֹ:

י״ג אֲשֶׁר אָמְרוּ נִירְשָׁה לָּנוּ אֶת נְאוֹת אֱלֹהִים׃

אשר אמרו. הגוים האלו האמורים למעלה אדום וישמעאל וכל חבריהם׃

נירשה לנו את נאות אלהים. את נוה בית אלהים׃

י״ד אֱלֹהַי שִׁיתֵמוֹ כַּגַּלְגַּל כְּקַשׁ לִפְנֵי־רוּחַ׃

שיתמו כגלגל. וכקש הנדפים מפני רוח ומהו גלגל הוא ראשי קוצי השדה הקרויים קרדנ״ש בלע״ז, וכשמגיעין ימי החורף ניתקים ונשחתים מאליהם ופורחין מעט מעט ודומה אותו הניתק מהם כמין גלגלי אופן עגלה והרוח מוליכתן׃

ט״ו כְּאֵשׁ תִּבְעַר־יָעַר וּכְלֶהָבָה תְּלַהֵט הָרִים׃

ט״ז כֵּן תִּרְדְּפֵם בְּסַעֲרֶךָ וּבְסוּפָתְךָ תְבַהֲלֵם׃

ובסופתך. טורביליי״ן בלע״ז׃

י״ז מַלֵּא פְנֵיהֶם קָלוֹן וִיבַקְשׁוּ שִׁמְךָ יְהוָה׃

י״ח יֵבֹשׁוּ וְיִבָּהֲלוּ עֲדֵי־עַד וַיַחְפְּרוּ וְיֹאבֵדוּ׃

י״ט וְיֵדְעוּ כִּי־אַתָּה שִׁמְךָ יְהוָה לְבַדֶּךָ עֶלְיוֹן עַל־כָּל־הָאָרֶץ׃ {פ}

פרק פ״ד

א׳ לַמְנַצֵּחַ עַל־הַגִּתִּית לִבְנֵי־קֹרַח מִזְמוֹר׃

ב׳ מַה־יְּדִידוֹת מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ יְהוָה צְבָאוֹת׃

מה ידידות משכנותיך. כמה אהובות וחביבות משכנותיך׃

ג׳ נִכְסְפָה וְגַם־כָּלְתָה | נַפְשִׁי לְחַצְרוֹת יְהוָה לִבִּי וּבְשָׂרִי יְרַנְּנוּ אֶל אֵל־חָי׃

נכספה. נחמדה׃

כלתה. נתאותה כמו (שמואל ב י״ג:ל״ט) ותכל דוד המלך לצאת אל אבשלום׃

לחצרות ה׳. כי חרבו ועל הגלות אמרה׃

לבי ובשרי ירננו. יתפללו על זאת׃

ד׳ גַּם־צִפּוֹר מָצְאָה בַיִת וּדְרוֹר | קֵן לָהּ אֲשֶׁר־שָׁתָה אֶפְרֹחֶיהָ אֶת־מִזְבְּחוֹתֶיךָ יְהוָה צְבָאוֹת מַלְכִּי וֵאלֹהָי׃

גם צפור מצאה בית. בחרבנו קננו בו הצפרים, ומדרש אגדה בבניינו מדבר והצפור היא כנסת ישראל׃

אשר שתה. שמה׃

ה׳ אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶלָה׃

אשרי. מי שיגיע עוד לישב בביתך ועוד יהללוך בתוכו׃

ו׳ אַשְׁרֵי אָדָם עֻזּוֹ־לוֹ בָךְ מְסִלּוֹת בִּלְבָבָם׃

עוז לו בך. אשר שם אותך עוז מבטחו׃

מסלות בלבבם. מחשב בלבו מסלות דרכיו ליישר את דרכו:

ז׳ עֹבְרֵי | בְּעֵמֶק הַבָּכָא מַעְיָן יְשִׁיתֻוהוּ גַּם־בְּרָכוֹת יַעְטֶה מוֹרֶה׃

עוברי בעמק הבכא. אותם העוברים על דתך והנם בעומקה של גיהנם בבכי ויללה:

מעין ישיתוהו. בדמעות עיניהם:

גם ברכות יעטה מורה. מברכים ומודים לשמו ואומרים יפה דן אותנו ואמת דינו וברכות יעטה לנו המורים אותנו ללכת בדרך הטוב ולא שמענו לו:

ח׳ יֵלְכוּ מֵחַיִל אֶל־חָיִל יֵרָאֶה אֶל־אֱלֹהִים בְּצִיּוֹן׃

ילכו מחיל אל חיל. אותם הנזכרים למעלה יושבי ביתך אשר מסילות בלבבם:

מחיל אל חיל. מבית המדרש לב״ה ויראה צבאם וחילם אל הקב״ה בציון:

ט׳ יְהוָה אֱלֹהִים צְבָאוֹת שִׁמְעָה תְפִלָּתִי הַאֲזִינָה אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה׃

שמעה תפלתי. לבנות ביתך:

י׳ מָגִנֵּנוּ רְאֵה אֱלֹהִים וְהַבֵּט פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ׃

מגננו. הוא בית המקדש המגין עלינו:

והבט פני. (דוד) משיחך והסתכל בחסדיו ובטרחו אשר טרח וייגע על בנינו:

י״א כִּי טוֹב־יוֹם בַּחֲצֵרֶיךָ מֵאָלָף בָּחַרְתִּי הִסְתּוֹפֵף בְּבֵית אֱלֹהַי מִדּוּר בְּאָהֳלֵי־רֶשַׁע׃

כי טוב יום. אחד בחצריך ולמחר ימות מלחיות אלף שנים במקום אחר:

בחרתי הסתופף. על הסף ועל המזוזות לשקוד:

מדור באהלי רשע. מלהיות דר בשלוה באהלי עשו הרשע להדבק בהם:

י״ב כִּי שֶׁמֶשׁ | וּמָגֵן יְהוָה אֱלֹהִים חֵן וְכָבוֹד יִתֵּן יְהוָה לֹא יִמְנַע־טוֹב לַהֹלְכִים בְּתָמִים׃

כי שמש ומגן. יש לפתור שמש כמשמעו, ומדרש תהלים פותרו ל׳ שיני חומה:

י״ג יְהוָה צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ׃ {פ}

פרק פ״ה

א׳ לַמְנַצֵּחַ | לִבְנֵי־קֹרַח מִזְמוֹר׃

ב׳ רָצִיתָ יְהוָה אַרְצֶךָ שַׁבְתָּ (שבות) [שְׁבִית] יַעֲקֹב׃

רצית ה׳ ארצך וגו׳. אם שבת שבות יעקב ונשאת את עונם וכסית חטאתם ואספת עברתך מהם והשיבות עצמך מחרון אפך אז רצית ארצך ועולמך מתרצה וכל זמן שלא תעשה זאת אין ארצך ועולמך מתרצה:

ג׳ נָשָׂאתָ עֲוֹן עַמֶּךָ כִּסִּיתָ כָל־חַטָּאתָם סֶלָה׃

ד׳ אָסַפְתָּ כָל־עֶבְרָתֶךָ הֱשִׁיבוֹתָ מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ׃

ה׳ שׁוּבֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ וְהָפֵר כַּעַסְךָ עִמָּנוּ׃

שובנו. שוב אתה והשיבנו:

ו׳ הֲלְעוֹלָם תֶּאֱנַף־בָּנוּ תִּמְשֹׁךְ אַפְּךָ לְדֹר וָדֹר׃

ז׳ הֲלֹא־אַתָּה תְּשׁוּב תְּחַיֵּנוּ וְעַמְּךָ יִשְׂמְחוּ־בָךְ׃

הלא אתה. סופך שתשוב תחיינו שהרי הבטחתנו כן על ידי נביאך׃

ח׳ הַרְאֵנוּ יְהוָה חַסְדֶּךָ וְיֶשְׁעֲךָ תִּתֶּן־לָנוּ׃

ט׳ אֶשְׁמְעָה מַה־יְדַבֵּר הָאֵל | יְהוָה כִּי | יְדַבֵּר שָׁלוֹם אֶל־עַמּוֹ וְאֶל־חֲסִידָיו וְאַל־יָשׁוּבוּ לְכִסְלָה׃

אשמעה מה ידבר. אזכה לשמוע מה ידבר הקב״ה כשידבר שלום אל עמו׃

לכסלה. לשטות לחטוא לפניו׃

י׳ אַךְ קָרוֹב לִירֵאָיו יְשׁוּעָתוֹ לִשְׁכֹּן כָּבוֹד בְּאַרְצֵנוּ׃

י״א חֶסֶד־וֶאֱמֶת נִפְגָּשׁוּ צֶדֶק וְשָׁלוֹם נָשָׁקוּ׃

חסד ואמת נפגשו. שיהיו ישראל דוברי אמת ומן השמים יפגוש בהם החסד׃

צדק ושלום נשקו. הצדקה שהיו ישראל עושים והשלום מאת הקב״ה יהיו נושקין זה לזה כלומר והיה מעשה הצדקה שלום (ישעיה ל״ב)׃

י״ב אֱמֶת מֵאֶרֶץ תִּצְמָח וְצֶדֶק מִשָּׁמַיִם נִשְׁקָף׃

אמת מארץ תצמח וגו׳. כשהיו ישראל דוברים אמת וישקפו מן השמים צדקה שהם עושים בארץ׃

י״ג גַּם־יְהוָה יִתֵּן הַטּוֹב וְאַרְצֵנוּ תִּתֵּן יְבוּלָהּ׃

גם ה׳ יתן הטוב. יפתח אוצרו את השמים לתת מטר כדי לעשות ארצו את יבולה׃

י״ד צֶדֶק לְפָנָיו יְהַלֵּךְ וְיָשֵׂם לְדֶרֶךְ פְּעָמָיו׃ {פ}

וישם לדרך פעמיו. וישם הקב״ה את הצדק בדרכי פעמיו שיתנהג בהם את בניו׃

פרק פ״ו

א׳ תְּפִלָּה לְדָוִד הַטֵּה־יְהוָה אָזְנְךָ עֲנֵנִי כִּי־עָנִי וְאֶבְיוֹן אָנִי׃

ב׳ שָׁמְרָה נַפְשִׁי כִּי־חָסִיד אָנִי הוֹשַׁע עַבְדְּךָ אַתָּה אֱלֹהַי הַבּוֹטֵחַ אֵלֶיךָ׃

כי חסיד אני. שאני שומע גדופי וחרפתי ויכולת בידי להנקם ואני שותק, כך הוא באגדת תהלים, ד״א פירשו רבותינו בברכות ולא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב יושבין בכבודן ואני ידי מלוכלכות בדם ובשפיר ובשליא וכו׳׃

ג׳ חָנֵּנִי אֲדֹנָי כִּי אֵלֶיךָ אֶקְרָא כָּל־הַיּוֹם׃

כל היום. כל הגלות שהוא יום לאומות ולילה לישראל כך מפורש באגדת תהלים׃

ד׳ שַׂמֵּחַ נֶפֶשׁ עַבְדֶּךָ כִּי אֵלֶיךָ אֲדֹנָי נַפְשִׁי אֶשָּׂא׃

נפשי אשא. לבי אכוין׃

ה׳ כִּי־אַתָּה אֲדֹנָי טוֹב וְסַלָּח וְרַב־חֶסֶד לְכָל־קֹרְאֶיךָ׃

ו׳ הַאֲזִינָה יְהוָה תְּפִלָּתִי וְהַקְשִׁיבָה בְּקוֹל תַּחֲנוּנוֹתָי׃

ז׳ בְּיוֹם צָרָתִי אֶקְרָאֶךָּ כִּי תַעֲנֵנִי׃

ח׳ אֵין־כָּמוֹךָ בָאֱלֹהִים | אֲדֹנָי וְאֵין כְּמַעֲשֶׂיךָ׃

ואין כמעשיך. המקדים עליונים לתחתונים׃

ט׳ כָּל־גּוֹיִם | אֲשֶׁר עָשִׂיתָ יָבוֹאוּ | וְיִשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ אֲדֹנָי וְיכַבְּדוּ לִשְׁמֶךָ׃

י׳ כִּי־גָדוֹל אַתָּה וְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת אַתָּה אֱלֹהִים לְבַדֶּךָ׃

ועושה נפלאות אתה אלהים לבדך. עד שלא נבראו המלאכים נבראו השמים והארץ לפיכך יכבדו כל הגוים לשמך׃

י״א הוֹרֵנִי יְהוָה | דַּרְכֶּךָ אֲהַלֵּךְ בַּאֲמִתֶּךָ יַחֵד לְבָבִי לְיִרְאָה שְׁמֶךָ׃

י״ב אוֹדְךָ | אֲדֹנָי אֱלֹהַי בְּכָל־לְבָבִי וַאֲכַבְּדָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם׃

י״ג כִּי־חַסְדְּךָ גָּדוֹל עָלָי וְהִצַּלְתָּ נַפְשִׁי מִשְּׁאוֹל תַּחְתִּיָּה׃

משאול תחתיה. דרך המנאפים להנתן בעומקה של שאול ומשם הצלתני שאמר לי נתן הנביא (שמואל ב י״ב:י״ג) גם ה׳ העביר חטאתך׃

י״ד אֱלֹהִים | זֵדִים קָמוּ־עָלַי וַעֲדַת עָרִיצִים בִּקְשׁוּ נַפְשִׁי וְלֹא שָׂמוּךָ לְנֶגְדָּם׃

זדים קמו עלי. דואג ואחיתופל׃

ולא שמוך לנגדם. לא זכרו אשר ראו שמשחני שמואל על פיך׃

ט״ו וְאַתָּה אֲדֹנָי אֵל־רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת׃

ט״ז פְּנֵה אֵלַי וְחָנֵּנִי תְּנָה־עֻזְּךָ לְעַבְדֶּךָ וְהוֹשִׁיעָה לְבֶן־אֲמָתֶךָ׃

לבן אמתך. בן האמה משפיל את עצמו לפני אדניו יותר ממקנת כסף שבן האמה יליד בית הוא וגדל בחיק אדוניו׃

י״ז עֲשֵׂה־עִמִּי אוֹת לְטוֹבָה וְיִרְאוּ שֹׂנְאַי וְיֵבֹשׁוּ כִּי־אַתָּה יְהוָה עֲזַרְתַּנִי וְנִחַמְתָּנִי׃ {פ}

עשה עמי אות לטובה. שיהא ניכר לאחרים שמחלת לי׃

ויראו שונאי. האות ויבושו, ולא שמע לו הקב״ה ליתן האות בימיו אלא בימי שלמה בנו כשדבקו השערים זה בזה ולא נפתחו עד שאמר (ד״ה ב ו׳) אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך׃

פרק פ״ז

א׳ לִבְנֵי־קֹרַח מִזְמוֹר שִׁיר יְסוּדָתוֹ בְּהָרְרֵי־קֹדֶשׁ׃

יסודתי בהררי קדש. יסודת מזמור זה על הר ציון וירושלים יסדו המשורר׃

ב׳ אֹהֵב יְהוָה שַׁעֲרֵי צִיּוֹן מִכֹּל מִשְׁכְּנוֹת יַעֲקֹב׃

ג׳ נִכְבָּדוֹת מְדֻבָּר בָּךְ עִיר הָאֱלֹהִים סֶלָה׃

נכבדות מדובר בך. את ירושלים דברי כבוד נדברו בך מפי הקב״ה ומה הן הנכבדות שאת עיר האלהים סלה׃

ד׳ אַזְכִּיר | רַהַב וּבָבֶל לְיֹדְעָי הִנֵּה פְלֶשֶׁת וְצֹר עִם־כּוּשׁ זֶה יֻלַּד־שָׁם׃

אזכיר רהב ובבל ליודעי. עוד זאת דיבר עליך אזכיר את מצרים ואת בבל על יודעי להביא מנחה כענין שנאמ׳ (ישעיהו ס״ו:כ׳) והביאו את כל אחיכם וגו׳ מנחה לה׳ וגו׳׃

הנה פלשת וצור עם כוש. גם הם כמצרים ובבל יתנו לב לבקש ולזכור את כל א׳ וא׳׃

זה יולד שם. זה היה ממשפחות הנולדים בציון כענין שנאמר (שם כ״ז) ואתם תלוקטו לאחד אחד׃

ה׳ וְלְצִיּוֹן | יֵאָמַר אִישׁ וְאִישׁ יֻלַּד־בָּהּ וְהוּא יְכוֹנְנֶהָ עֶלְיוֹן׃

ולציון יאמר איש ואיש יולד בה. וכשיביאום מנחה לה׳ בציון יאמר להם על כל אחד ואחד זה מאותם שגלו ממך ומתולדותיהם, ענין אחר המשורר אומר אזכיר לעמי וליודעי את גדולות מצרים ובבל שהם רואים עתה את גדולתם הנה פלשת וצור עם כוש מפני שהם סמוכים לרהב ובבל מנשאים אותם כל האומות ואומרים עליהם זה יולד שם במצרים ובבל׃

ולציון יאמר וגו׳. והשבח הזה שהוא עכשיו לרהב ובבל יסוב לציון ועליה יהו אומרים פלוני יולד בה׃

והוא יכוננה עליון. והקב״ה יכוננה למעלה מכל העיירות׃

ו׳ יְהוָה יִסְפֹּר בִּכְתוֹב עַמִּים זֶה יֻלַּד־שָׁם סֶלָה׃

ה׳ יספור בכתוב עמים וגו׳. מקרא מסורס זה וסלה האמור לסופו מוסב כלפי ראשו ה׳ יספור בכתוב עמים סלה כלומ׳ לעתיד כשיכתוב הקב״ה הע״ג לדראון ימנה את ישראל הנבלעים בתוכם ואת הנאנסים ביניהם ויוציאם מתוכם ויאמר זה יולד מאותם של ציון ויברור אותם לו וזה שאמר ישעיה (שם ס״ו) וגם מהם אקח לכהנים וללוים מן הגוים המביאים אותם מנחה אקח הנבלעים בתוכם ויהיה בהם כהני׳ ולוים שאינם נכרים ולפני גלוים הם אמר ה׳, והיכן אמר (דברים כ״ט:כ״ח) הנסתרות לה׳ אלהינו׃

ז׳ וְשָׁרִים כְּחֹלְלִים כָּל־מַעְיָנַי בָּךְ׃ {פ}

ושרים כחוללים. על זאת, כחוללים לשון מחוללי׳׃

כל מעיני. כל קרבי׃

בך. בישועתך׃

פרק פ״ח

א׳ שִׁיר מִזְמוֹר לִבְנֵי־קֹרַח לַמְנַצֵּחַ עַל־מָחֲלַת לְעַנּוֹת מַשְׂכִּיל לְהֵימָן הָאֶזְרָחִי׃

על מחלת לענות. על חולת אהבה וענויה שהיא מעונה ביסורי הגלות׃

משכיל. כל מקום שנאמר משכיל ע״י תורגמן נאמר שהיה הנביא מעמיד תורגמן לפניו וכשרוח הנבואה באה לו אומר את הנבואה לתורגמן והוא משמיעה׃

להימן האזרחי. א׳ מן המשוררי׳ בכלי שיר ויסדוהו בני קרח את המזמור הזה שיאמרהו הימן על הדוכן׃

להימן האזרחי. מבני זרח בן יהודה היה שהוא מיוחס (בד״ה א׳ ב׳) ובני זרח זמרי ואיתן והימן וכלכל ודרדע כולם חמשה היו חכמים גדולים כמו שנאמר בשלמה (מלכים א׳ ד׳) ויחכם מכל האדם מאיתן האזרחי והימן וכלכל ודרדע בני מחול ויסדו מזמורים ונקבעו בספר תהלים לכך נקראו בני מחול, כך מצאתי בפירושים מדוייקים׃

ב׳ יְהוָה אֱלֹהֵי יְשׁוּעָתִי יוֹם־צָעַקְתִּי בַלַּיְלָה נֶגְדֶּךָ׃

יום צעקתי. וגם בלילה אני נכון נגדך׃

ג׳ תָּבוֹא לְפָנֶיךָ תְּפִלָּתִי הַטֵּה אָזְנְךָ לְרִנָּתִי׃

ד׳ כִּי־שָׂבְעָה בְרָעוֹת נַפְשִׁי וְחַיַּי לִשְׁאוֹל הִגִּיעוּ׃

כי שבעה ברעות נפשי. על כנסת ישראל הוא אומר:

ה׳ נֶחְשַׁבְתִּי עִם־יוֹרְדֵי בוֹר הָיִיתִי כְּגֶבֶר אֵין־אֱיָל:

אין איל. אין כח כמו (לעיל כ״ב) אילותי לעזרתי חושה:

ו׳ בַּמֵּתִים חָפְשִׁי כְּמוֹ חֲלָלִים | שֹׁכְבֵי קֶבֶר אֲשֶׁר לֹא זְכַרְתָּם עוֹד וְהֵמָּה מִיָּדְךָ נִגְזָרוּ:

במתים חפשי. הנני בין המתים חפשי מן העולם וכל שהם המתים חפשים מן העולם:

מידך נגזרו. ממצותיך נגזרו מן העולם:

ז׳ שַׁתַּנִי בְּבוֹר תַּחְתִּיּוֹת בְּמַחֲשַׁכִּים בִּמְצֹלוֹת:

בבור תחתיות. הוא הגלות:

ח׳ עָלַי סָמְכָה חֲמָתֶךָ וְכָל־מִשְׁבָּרֶיךָ עִנִּיתָ סֶלָה:

סמכה. נשענה ותלה עלי:

וכל משברך ענית סלה. משברים לשון גלי הים הם כל סערת אפך בכלם ענית אותי תמיד:

ט׳ הִרְחַקְתָּ מְיֻדָּעַי מִמֶּנִּי שַׁתַּנִי תוֹעֵבוֹת לָמוֹ כָּלֹא וְלֹא אֵצֵא:

שתני תועבות למו. האומו׳ שהייתי חשוב׳ בעיניה׳ עכשיו אני נמאסת להם:

כלא. נחבש בכלא ואיני יכול לצאת:

י׳ עֵינִי דָאֲבָה מִנִּי־עֹנִי קְרָאתִיךָ יְהוָה בְּכָל־יוֹם שִׁטַּחְתִּי אֵלֶיךָ כַּפָּי:

י״א הֲלַמֵּתִים תַּעֲשֶׂה־פֶּלֶא אִם־רְפָאִים יָקוּמוּ | יוֹדוּךָ סֶלָה:

הלמתים. הלרשעים שאף בחייהם קרוין מתים הלהם אתה עושה פלא ונסים:

אם רפאים יקומו יודוך. שמא אלו האומות שריפו ידיהם מעבודתך ומתורתך יקומו ויודוך בתמיה:

י״ב הֲיְסֻפַּר בַּקֶּבֶר חַסְדֶּךָ אֱמוּנָתְךָ בָּאֲבַדּוֹן:

היסופר בקבר חסדך. אם נמות ביד אויבנו כלום נוכל לספר שבחך בקבר:

י״ג הֲיִוָּדַע בַּחֹשֶׁךְ פִּלְאֶךָ וְצִדְקָתְךָ בְּאֶרֶץ נְשִׁיָּה:

י״ד וַאֲנִי | אֵלֶיךָ יְהוָה שִׁוַּעְתִּי וּבַבֹּקֶר תְּפִלָּתִי תְקַדְּמֶךָּ:

ט״ו לָמָּה יְהוָה תִּזְנַח נַפְשִׁי תַּסְתִּיר פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי:

ט״ז עָנִי אֲנִי וְגֹוֵעַ מִנֹּעַר נָשָׂאתִי אֵמֶיךָ אָפּוּנָה:

וגוע מנוער. מת מתוך תשנוק מיתה חטופה, כמו (שמות י״ד) וינער ה׳ וינער פירש מנחם ל׳ חביט׳ כמו (ישעיהו ל״ג:ט״ו) נוער כפיו מתמוך בשוחד, (שם נ״ב) התנערי מעפר קומי שבי (שם א׳) והיה החסון לנעורת (איוב ל״ח:י״ג) וינערו רשעים ממנה (נחמיה ה׳:י״ג) ככה יהא נעור וריק:

אפונה. מיושבת ומבוססת אימתך בלבי אפונה לשון (משלי כ״ה) דבר דבור על אפניו על מכוניו:

י״ז עָלַי עָבְרוּ חֲרוֹנֶיךָ בִּעוּתֶיךָ צִמְּתוּתְנִי:

י״ח סַבּוּנִי כַמַּיִם כָּל־הַיּוֹם הִקִּיפוּ עָלַי יָחַד:

י״ט הִרְתַּקְתָּ מְמִּנִּי אֹהֵב וְרֵעַ מְיֻדָּעַי מַחְשָׁךְ׃ {פ}

מיודעי מחשך. נחשכתי ונחדלתי מהם׃

פרק פ״ט

א׳ מַשְׂכִּיל לְאֵיתָן הָאֶזְרָחִי׃

לאיתן האזרחי. גם הוא אחד מן חמשה אחים המשוררי׳, ורבותינו פירשוהו באברה׳ אבינו על שם מי העיר ממזרח׃

ב׳ חַסְדֵי יְהוָה עוֹלָם אָשִׁירָה לְדֹר וָדֹר | אוֹדִיעַ אֱמוּנָתְךָ בְּפִי׃

אודיע אמונתך בפי. את שידעתיך שאתה שומר הבטחתך ומאמין דבריך׃

ג׳ כִּי־אָמַרְתִּי עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה שָׁמַיִם | תָּכִן אֱמוּנָתְךָ בָהֶם׃

כי אמרתי עולם חסד יבנה. כי אמרתי עד עולם יבנה בחסד כסא דוד כמ״ש (שמואל ב ז׳:י״ג) והכינותי כסא ממלכתו וגו׳, ד״א סבור הייתי שיהא העולם בנוי בחסדך ותכין אמונתך בשמים שתהא נכונה ומקוימת ומה היא האמונה אותה ההבטחה שהבטחת את דוד ע״י נתן הנביא לאמר כרתי ברית לבחירי להכין עד עולם זרעו (שם)׃

ד׳ כָּרַתִּי בְרִית לִבְחִירִי נִשְׁבַּעְתִּי לְדָוִד עַבְדִּי׃

ה׳ עַד־עוֹלָם אָכִין זַרְעֶךָ וּבָנִיתִי לְדֹר־וָדֹר כִּסְאֶךָ סֶלָה׃

ו׳ וְיוֹדוּ שָׁמַיִם פִּלְאֲךָ יְהוָה אַף־אֱמוּנָתְךָ בִּקְהַל קְדֹשִׁים׃

ויודו שמים פלאך. אם היית שומר הבטחתך׃

אף אמונתך. אמונת דבריך יודו בקהל קדושים׃

ז׳ כִּי מִי בַשַּׁחַק יַעֲרֹךְ לַיהוָה יִדְמֶה לַיהוָה בִּבְנֵי אֵלִים׃

יערוך לה׳. יהא נערץ כמותו׃

ח׳ אֵל נַעֲרָץ בְּסוֹד־קְדֹשִׁים רַבָּה וְנוֹרָא עַל־כָּל־סְבִיבָיו׃

בסוד קדושים רבה. בסוד רב של מלאכים׃

ט׳ יְהוָה | אֱלֹהֵי צְבָאוֹת מִי־כָמוֹךָ חָסִין | יָהּ וֶאֱמוּנָתְךָ סְבִיבוֹתֶיךָ׃

י׳ אַתָּה מוֹשֵׁל בְּגֵאוּת הַיָּם בְּשׂוֹא גַלָּיו אַתָּה תְשַׁבְּחֵם׃

בשוא גליו. בהנשא גליו׃

אתה תשבחם. תשפילם וכן (משלי כ״ט:י״א) וחכם באחור ישבחנה (וכן לעיל סה) משביח שאון ימים׃

י״א אַתָּה דִכִּאתָ כֶחָלָל רַהַב בִּזְרוֹעַ עֻזְּךָ פִּזַּרְתָּ אוֹיְבֶיךָ׃

רהב. מצרים׃

י״ב לְךָ שָׁמַיִם אַף־לְךָ אֶרֶץ תֵּבֵל וּמְלֹאָהּ אַתָּה יְסַדְתָּם׃

י״ג צָפוֹן וְיָמִין אַתָּה בְרָאתָם תָּבוֹר וְחֶרְמוֹן בְּשִׁמְךָ יְרַנֵּנוּ׃

י״ד לְךָ֣ זְר֣וֹעַ עִם־גְּבוּרָ֑ה תָּעֹ֖ז יָ֣דְךָ תָּר֣וּם יְמִינֶֽךָ׃

ט״ו צֶ֣דֶק וּמִשְׁפָּ֣ט מְכ֣וֹן כִּסְאֶ֑ךָ חֶ֥סֶד וֶ֝אֱמֶ֗ת יְקַדְּמ֥וּ פָנֶֽיךָ׃

ט״ז אַשְׁרֵ֣י הָעָ֣ם יֹדְעֵ֣י תְרוּעָ֑ה יְ֝הוָ֗ה בְּא֣וֹר־פָּנֶ֣יךָ יְהַלֵּכֽוּן׃

יודעי תרועה. שיודעין לרצות את בוראם בראש השנה בתרועה שמסדרים עליה מלכיות זכרונות ושופרות׃

י״ז בְּשִׁמְךָ֥ יְגִילֽוּן כָּל־הַ֑יּוֹם וּ֝בְצִדְקָתְךָ֗ יָרוּמֽוּ׃

י״ח כִּֽי־תִפְאֶ֣רֶת עֻזָּמ֣וֹ אָ֑תָּה וּ֝בִרְצוֹנְךָ֗ (תרים) [תָּרִ֥ים] קַרְנֵֽינוּ׃

וברצונך. שאתה מתרצה להם אפימאנ״ט בלע״ז׃

י״ט כִּ֥י לַ֝יהוָ֗ה מָגִנֵּ֑נוּ וְלִקְדוֹשׁ֙ יִשְׂרָאֵ֣ל מַלְכֵּֽנוּ׃

כ׳ אָ֤ז דִּבַּ֣רְתָּ בְחָזוֹן֮ לַחֲסִידֶ֪יךָ֫ וַתֹּ֥אמֶר שִׁוִּ֣יתִי עֶ֭זֶר עַל־גִּבּ֑וֹר הֲרִימ֖וֹתִי בָּח֣וּר מֵעָֽם׃

לחסידיך. נתן הנביא וגד החוזה׃

שויתי עזר. על דוד לעזור לו תמיד׃

כ״א מָצָ֥אתִי דָוִ֥ד עַבְדִּ֑י בְּשֶׁ֥מֶן קָדְשִׁ֖י מְשַׁחְתִּֽיו׃

כ״ב אֲשֶׁ֣ר יָ֭דִי תִּכּ֣וֹן עִמּ֑וֹ אַ֝֗ף זְרוֹעִ֥י תְאַמְּצֶֽנּוּ׃

כ״ג לֹא־יַשִּׁ֣יא א֭וֹיֵב בּ֑וֹ וּבֶן־עַוְלָ֥ה לֹ֝א יְעַנֶּֽנּוּ׃

לא ישיא אויב בו. לא יגבור עליו להיות לו כנושה׃

כ״ד וְכַתּוֹתָ֣י מִפָּ֣נָיו צָרָ֑יו וּ֝מְשַׂנְאָ֗יו אֶגּֽוֹף׃

כ״ה וֶאֱמוּנָתִ֣י וְחַסְדִּ֣י עִמּ֑וֹ וּ֝בִשְׁמִ֗י תָּר֣וּם קַרְנֽוֹ׃

כ״ו וְשַׂמְתִּ֣י בַ֭יָּם יָדּ֑וֹ וּבַנְּהָר֥וֹת יְמִינֽוֹ׃

כ״ז הֽוּא־יִקְרָאֵ֥נִי אָ֝בִ֗י אָתָּ֣ה אֵ֑לִי וְצ֖וּר יְשׁוּעָתִֽי׃

כ״ח אַף־אֲנִ֥י בְּכ֑וֹר אֶתְּנֵ֥הוּ עֶ֝לְי֗וֹן לְמַלְכֵ֥י־אָֽרֶץ׃

בכור אתנהו. גדול אתנהו׃

כ״ט לָעוֹלָ֥ם (אשמור) [אֶשְׁמָר־]לוֹ֮ חַסְדִּ֪י וּ֫בְרִיתִ֥י נֶאֱמָ֥נֶת לֽוֹ׃

ל׳ וְשַׂמְתִּ֣י לָעַ֣ד זַרְע֑וֹ וְ֝כִסְאוֹ֗ כִּימֵ֥י שָׁמָֽיִם׃

ל״א אִם־יַעַזְב֣וּ בָ֭נָיו תּוֹרָתִ֑י וּ֝בְמִשְׁפָּטַ֗י לֹ֣א יֵלֵכֽוּן׃

ל״ב אִם־חֻקֹּתַ֥י יְחַלֵּ֑לוּ וּ֝מִצְוֹתַ֗י לֹ֣א יִשְׁמֹֽרוּ׃

ל״ג וּפָקַדְתִּ֣י בְשֵׁ֣בֶט פִּשְׁעָ֑ם וּ֝בִנְגָעִ֗ים עֲוֹנָֽם׃

ופקדתי בשבט פשעם. כך אמר לו נתן הנביא על שלמה (שמואל ב ז׳:י״ד) אשר בהעותו והוכחתיו בשבט אנשים, זה רזון בן אלידע שעמד לשטן לו ובנגעי בני אדם זה אשמדאי שהשדים בני אדם הראשון היו:

ל״ד וַחַסְדִּי לֹא־אָפִיר מֵעִמּוֹ וְלֹא־אֲשַׁקֵּר בֶּאֱמוּנָתִי׃

ל״ה לֹא־אֲחַלֵּל בְּרִיתִי וּמוֹצָא שְׂפָתַי לֹא אָשָׁנֶּה׃

ל״ו אַחַת נִשְׁבַּעְתִּי בְקָדְשִׁי אִם־לְדָוִד אֲכַזֵּב׃

אם לדוד אכזב. לשון לא יכזבו מימיו (ישעיהו נ״ח:י״א) פיילנצ״א בלע״ז:

ל״ז זַרְעוֹ לְעוֹלָם יִהְיֶה וְכִסְאוֹ כַּשֶּׁמֶשׁ נֶגְדִּי׃

ל״ח כָּיָרֵחַ יִכּוֹן עוֹלָם וְעֵד בַּשַּׁחַק נֶאֱמָן סֶלָה׃

ועד בשחק נאמן. הירח והשמש עדים לו שכל זמן שהם קימים יתקיים מלכותו כמו שנאמר (ירמיהו ל״ג:כ׳) אם תפרו את בריתי היום ואת בריתי הלילה גם בריתי תופר את דוד עבדי:

ל״ט וְאַתָּה זָנַחְתָּ וַתִּמְאָס הִתְעַבַּרְתָּ עִם־מְשִׁיחֶךָ׃

ואתה זנחת. דקדקת אחר בניו לחשוב עונם עד אשר זנחתם ומאסתם בימי צדקיהו:

מ׳ נֵאַרְתָּה בְּרִית עַבְדֶּךָ חִלַּלְתָּ לָאָרֶץ נִזְרוֹ׃

נארתה. בטלת:

מ״א פָּרַצְתָּ כָּל־גְּדֵרֹתָיו שַׂמְתָּ מִבְצָרָיו מְחִתָּה׃

כל גדרותיו. שבנה בירושלים:

מבצריו. הר הבית ומצודת ציון:

מ״ב שַׁסֻּהוּ כָּל־עֹבְרֵי דָּרֶךְ הָיָה חֶרְפָּה לִשְׁכֵנָיו׃

מ״ג תָּרִימוֹתָ יְמִין צָרָיו הִשְׂמַחְתָּ כָּל־אוֹיְבָיו׃

מ״ד אַף־תָּשִׁיב צוּר חַרְבּוֹ וְלֹא הֲקִימֹתוֹ בַּמִּלְחָמָה׃

אף תשיב צור חרבו. השבות אחור והפכת את חידוד חרבו כמו (יהושע ה׳:ב׳) חרבות צורים, וכן (ישעיהו נ״ד:י״ז) כל כלי יוצר עליך:

ולא הקמותו. ולא העמדתו מלפול:

מ״ה הִשְׁבַּתָּ מִטְהָרוֹ וְכִסְאוֹ לָאָרֶץ מִגַּרְתָּה׃

השבת מטהרו. זריחתו כמו צהרים דמתרגמינן טיהרא וכמו (שמות כ״ד:י׳) וכעצם השמים לטוהר:

לארץ מגרתה. השפלת והשחת, כל לשון שחייה בתרגום יונתן מגר:

מ״ו הַקְצַרְתָּ יְמֵי עֲלוּמָיו הֶעֱטִיתָ עָלָיו בוּשָׁה סֶלָה׃

מ״ז עַד־מָה יְהוָה תִּסָּתֵר לָנֶצַח תִּבְעַר כְּמוֹ־אֵשׁ חֲמָתֶךָ׃

מ״ח זְכָר־אֲנִי מָה־חָלֶד עַל־מַה־שָּׁוְא בָּרָאתָ כָּל־בְּנֵי־אָדָם׃

זכר אני מה חלד. מה זקנה יש לי הלא מעט ימי ודי לך שאתה נפרע ממני במותי קצר ימים:

על מה שוא. לחנם ולהבל בראת כל בני אדם:

מ״ט מִי גֶּבֶר יִחְיֶה וְלֹא יִרְאֶה־מָּוֶת יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ מִיַּד־שְׁאוֹל סֶלָה׃

נ׳ אַיֵּה | חַסְדֶּיךָ הָרִאשֹׁנִים | אֲדֹנָי נִשְׁבַּעְתָּ לְדָוִד בֶּאֱמוּנָתֶךָ׃

נ״א זְכֹר אֲדֹנָי חֶרְפַּת עֲבָדֶיךָ שְׂאֵתִי בְחֵיקִי כָּל־רַבִּים עַמִּים׃

שאתי בחקי כל רבים עמים. בגולה אני נושא סבלם ומשאם:

נ״ב אֲשֶׁר חֵרְפוּ אוֹיְבֶיךָ | יְהוָה אֲשֶׁר חֵרְפוּ עִקְּבוֹת מְשִׁיחֶךָ׃

עקבות משיחך. סופי מלך המשיח ולשון משנה הוא בעקבות המשיח חוצפא יסגא:

נ״ג בָּרוּךְ יְהוָה לְעוֹלָם אָמֵן | וְאָמֵן׃

ברוך ה׳ לעולם. על כל אשר עשה לנו:

פרק צ׳

א׳ תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֲדֹנָי מָעוֹן אַתָּה הָיִיתָ לָּנוּ בְּדֹר וָדֹר׃

תפלה למשה. אחד עשר מזמורים מכאן עד לדוד מזמור כלם משה אמרם כנגדם ברך אחד עשר ברכות לאחד עשר שבטים בזאת הברכה:

מעון אתה היית לנו. מעון מדור ומנוס לבא שם היית לנו:

בדר ודר. מעולם כי אתה מקדם הכל היית:

ב׳ בְּטֶרֶם | הָרִים יֻלָּדוּ וַתְּחוֹלֵל אֶרֶץ וְתֵבֵל וּמֵעוֹלָם עַד־עוֹלָם אַתָּה אֵל׃

בטרם הרים יולדו. נבראו ובטרם חוללת ארץ ותבל ומעולם ראשון ועד עולם אחרון אתה אל:

ג׳ תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד־דַּכָּא וַתֹּאמֶר שׁוּבוּ בְנֵי־אָדָם׃

תשב אנוש עד דכא. מביא אתה יסורין על האדם עד שאתה מחזירו להיות תשוש כח וקרוב למות, ותאמר לו ביסורין שובו בני אדם מדרכיכם הרעים:

ד׳ כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹר וְאַשְׁמוּרָה בַלָּיְלָה׃

כי אלף שנים בעיניך. אלף שנים של בני אדם הם כיום אחד של הקב״ה ועוד מן הלילה עמו כי יום א׳ של הקב״ה ומעט מן הלילה של הקב״ה הם אלף שנים שהרי לא אמר הכתו׳ שיהא יומו של הקב״ה אחד כאלף שנים אבל כשיצא מעט מן הלילה עמו אז יומו שלם והוי אלף שנים ולכך מת אדם הראשון תוך אלף שאם היה חי אלף היה יותר מיומו של הקב״ה ושמא שיעור אותה אשמורה הוא כמו שיש ממיתת אדם הראשון עד אלף שנים ואנן לא ידעינן כמה הוי אותה אשמורה כי אם מסברא (מצאתי) **כי אלף שנים בעיניך וגו׳.** וכשעלתה תשובה בדעתך מתחלה יפה דנת ובראת אותה וראוין היו השנים לכך לפי (שלא) היו ימי בני אדם רבים שלא היו אלף שנים בעיניך אלא כיום הולך שעבר וחלף ומעט מן הלילה עמו שהרי אמרת לאדם הראשון (בראשית ב׳:י״ז) כי ביום אכלך ממנו מות תמות וחיה תשע מאות ושלשים שנה נמצאו אלף שנים עולים ליום שלם ומעט מן הלילה עמו:

כיום אתמול כי יעבור. שכבר עבר:

ה׳ זְרַמְתָּם שֵׁנָה יִהְיוּ בַּבֹּקֶר כָּחָצִיר יַחֲלֹף׃

זרמתם שנה יהיו. עכשיו חטפתם לאותם השנים והבאתם לימים מועטים שאינם אלא כשנת תנומה ששני הדורות שבעים שנה הם, כמו שמפורש בסוף הענין ימי שנותינו בהם שבעים שנה, והם חשובים שינה אחת כענין (לקמן קכ״ז) בשוב ה׳ את שיבת ציון היינו כחולמים ועל שבעים שנה של גלות בבל נאמר שהיה שבעים שנה:

זרמתם. לשון שטיפה כמו (חבקוק ג) זרם מים:

בבקר כחציר יחלוף. הנולד בלילה מת בבוקר לסוף השינה ואם

ו׳ בַּבֹּקֶר יָצִיץ וְחָלָף לָעֶרֶב יְמוֹלַל וְיָבֵשׁ׃

בבקר יציץ. מיד חלף ועד בא הערב ימולל ויבש, למה׃

ז׳ כִּי־כָלִינוּ בְאַפֶּךָ וּבַחֲמָתְךָ נִבְהָלְנוּ׃

כי כלינו באפך וגו׳. ועל כל זאת׃

ח׳ שַׁתָּ עֲוֹנֹתֵינוּ לְנֶגְדֶּךָ עֲלֻמֵנוּ לִמְאוֹר פָּנֶיךָ׃

שתה עונותינו לנגדך. ואת עלומינו את חטאת נעורינו שמת למאור פניך׃

עלמינו. נעורינו כמו (שמואל א יז) בן מי זה העלם׃

למאור פניך. למולך להביט בהם׃

ט׳ כִּי כָל־יָמֵינוּ פָּנוּ בְעֶבְרָתֶךָ כִּלִּינוּ שָׁנֵינוּ כְמוֹ־הֶגֶה׃

פנו בעברתך. ופנו ונבערו והלכו להם בעברתך׃

כמו הגה. כדבור הממהר לכלות׃

י׳ יְמֵי־שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה וְאִם בִּגְבוּרֹת | שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְרָהְבָּם עָמֵל וָאָוֶן כִּי־גָז חִישׁ וַנָּעֻפָה׃

ימי שנותינו בהם שבעים שנה. שנותינו אלה בעונותינו אלה ובעלומינו אלה שבעים שנה הם׃

ואם בגבורות. ואם הרבה גברו ימיו שמונים שנה הם׃

ורהבם עמל ואון. וכל הגדולה והשררה שיש לו לאדם בימים האלה אינם אלא עמל ואון ולמה שהרי כי גז חיש ונעופ׳ בתוך עברה מהר אנו עפים ומתים׃

גז. לשון העברה כמו נגוזו ועבר (נחום א׳:י״ב) ויגז שלוים מן הים (במדבר י״א:ל״א)׃

י״א מִי־יוֹדֵעַ עֹז אַפֶּךָ וּכְיִרְאָתְךָ עֶבְרָתֶךָ׃

מי יודע עז אפך. בימים מועטים כאלה מי יקנה לו לב לדעת את עז אפך ליראה אותך ואתה כיראתך עברתך. כשם שאתה יראוי כן עברתך קשה ונפרע מן החוטאים׃

י״ב לִמְנוֹת יָמֵינוּ כֵּן הוֹדַע וְנָבֵא לְבַב חָכְמָה׃

למנות ימינו כן הודע. כאשר בתחלה הודע בעולם את מנין ימינו ארוכים וכיון שנאריך ימים נוכל לקנות לב ונביא בתוכם לבב חכמה, ונביא לשון הבאה, (וי״א למנות ימינו כן כמנין כ״ן שבעים שנה ונמות לפי שיעור ימינו שהן מעט כן תייסר אותנו וכן ויודע בהם אנשי סוכות) (שופטים ח׳:ט״ז) (סא״א)׃

י״ג שׁוּבָה יְהוָה עַד־מָתָי וְהִנָּחֵם עַל־עֲבָדֶיךָ׃

שובה ה׳. מחרון אפיך׃

והנחם. חשוב מחשבה טובה על עבדיך׃

י״ד שַׂבְּעֵנוּ בַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וְנְרַנְּנָה וְנִשְׂמְחָה בְּכָל־יָמֵינוּ׃

שבענו בבקר חסדך. ביום הגאולה והתשועה שהוא בקר לליל הצרה והאנחה והחשיכה׃

ונרננה ונשמחה בכל ימינו. כלומר בכל הצרו׳ שעברו עלינו בימינו אלה׃

ט״ו שַׂמְּחֵנוּ כִּימוֹת עִנִּיתָנוּ שְׁנוֹת רָאִינוּ רָעָה׃

שמחנו כימות עניתנו. שמחנו לימות משיחנו כמנין ימות שעניתנו בגליות וכמנין שנות אשר ראינו רעה:

ט״ז יֵרָאֶה אֶל־עֲבָדֶיךָ פָּעֳלֶךָ וַהֲדָרְךָ עַל־בְּנֵיהֶם:

י״ז וִיהִי | נֹעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנֵהוּ: {פ}

ויהי נועם אד׳ אלהינו. שכינתו ותנחומיו:

ומעשה ידינו כוננה עלינו. לשון תחינה הוא, כוננה כמו שמרה שפטה:

כוננהו. כונן אותו, ושני פעמים ומעשה ידינו כוננהו א׳ על מלאכת המשכן שבירכן לישראל והתפלל שתשרה שכינה במעשה ידיהם במשכן ואחת שתהא ברכה במעשה ידיהם:

פרק צ״א

א׳ יֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן:

יושב בסתר עליון. מי שהוא חוסה בסתר כנפי השכינה הוא יתלונן בצלו שהקב״ה מגין עליו הרי משה רבינו זה משיא את בני האדם לחסות בכנפי השכינה:

יושב בסתר עליון. כמו (שה״ש ב) בצלו חמדתי וישבתי:

שדי. לשון חוזק:

ב׳ אֹמַר לַיהוָה מַחְסִי וּמְצוּדָתִי אֱלֹהַי אֶבְטַח־בּוֹ:

אומר לה׳ מחסי. הוא ומצודתי והכל ילמדו ממני ולמה אני אומר כן:

ג׳ כִּי הוּא יַצִּילְךָ מִפַּח יָקוּשׁ מִדֶּבֶר הַוּוֹת:

כי הוא יצילך מפח יקוש וגו׳. לכל אחד ואחד הוא אומר יושב בסתר עליון:

ד׳ בְּאֶבְרָתוֹ | יַסֶךְ לָךְ וְתַחַת־כְּנָפָיו תֶּחְסֶה צִנָּה וְסֹחֵרָה אֲמִתּוֹ:

באברתו. כנף:

יסך. יסוכך:

תחסה. תתכסה:

צנה וסחרה. הוא צנה המקפת את האדם קרוב לארבע רוחותיו, סוחרה לשון סחור סחור:

ה׳ לֹא־תִירָא מִפַּחַד לָיְלָה מֵחֵץ יָעוּף יוֹמָם:

לא תירא. אם תבטח בו:

מחץ יעוף יומם. שד המעופף כחץ:

ו׳ מֵדֶבֶר בָּאֹפֶל יַהֲלֹךְ מִקֶּטֶב יָשׁוּד צָהֳרָיִם:

מדבר, ומקטב. שמות שדים הם, זה מזיק בלילה וזה מזיק בצהרים:

ישוד. ישודד:

ז׳ יִפֹּל מִצִּדְּךָ | אֶלֶף וּרְבָבָה מִימִינֶךָ אֵלֶיךָ לֹא יִגָּשׁ:

יפול מצדך אלף. לשון חנייה כמו (בראשית כ״ה:י״ח) על פני כל אחיו נפל:

מצדך. משמאלך יחנו אלף שדים ואליך לא יגשו להזיק:

ח׳ רַק בְּעֵינֶיךָ תַּבִּיט וְשִׁלֻּמַת רְשָׁעִים תִּרְאֶה׃

ושלמת. כליון, ולמה׃

ט׳ כִּי־אַתָּה יְהוָה מַחְסִי עֶלְיוֹן שַׂמְתָּ מְעוֹנֶךָ׃

כי אתה. אמרת **ה׳ מחסי.** והרי זה מקרא קצר׃

עליון שמת מעונך. את הקב״ה שמת מעון מבטחך׃

י׳ לֹא־תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה וְנֶגַע לֹא־יִקְרַב בְּאָהֳלֶךָ׃

לא תאנה. לא תקרה וכן והאלהי׳ אנה לידו (שמות כ״א:י״ג)׃

י״א כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה־לָּךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל־דְּרָכֶיךָ׃

י״ב עַל־כַּפַּיִם יִשָּׂאוּנְךָ פֶּן־תִּגֹּף בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ׃

פן תגוף. פן תכשל וכן כל לשון נגיפה אצופי״ר בלע״ז׃

י״ג עַל־שַׁחַל וָפֶתֶן תִּדְרֹךְ תִּרְמֹס כְּפִיר וְתַנִּין׃

י״ד כִּי בִי חָשַׁק וַאֲפַלְּטֵהוּ אֲשַׂגְּבֵהוּ כִּי־יָדַע שְׁמִי׃

ט״ו יִקְרָאֵנִי | וְאֶעֱנֵהוּ עִמּוֹ־אָנֹכִי בְצָרָה אֲחַלְּצֵהוּ וַאֲכַבְּדֵהוּ׃

ט״ז אֹרֶךְ יָמִים אַשְׂבִּיעֵהוּ וְאַרְאֵהוּ בִּישׁוּעָתִי׃ {פ}

פרק צ״ב

א׳ מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת׃

מזמור שיר. של לוים (נביאים)׃

ליום השבת. שאומרי׳ אותו בשבתות והוא מדבר בענין העולם הבא שכולו שבת׃

ב׳ טוֹב לְהֹדוֹת לַיהוָה וּלְזַמֵּר לְשִׁמְךָ עֶלְיוֹן׃

ג׳ לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וֶאֱמוּנָתְךָ בַּלֵּילוֹת׃

להגיד בבקר חסדך. בעת הגאולה׃

ואמונתך בלילות. ובעוד צרת הגלות להאמין בך שתשמור הבטחתך כל זה נאה וטוב׃

ד׳ עֲלֵי־עָשׂוֹר וַעֲלֵי־נָבֶל עֲלֵי הִגָּיוֹן בְּכִנּוֹר׃

עלי עשור ועלי נבל. כנור של עשרה נימין׃

ה׳ כִּי שִׂמַּחְתַּנִי יְהוָה בְּפָעֳלֶךָ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ אֲרַנֵּן׃

ו׳ מַה־גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ יְהוָה מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ׃

ז׳ אִישׁ־בַּעַר לֹא יֵדָע וּכְסִיל לֹא־יָבִין אֶת־זֹאת׃

איש בער לא ידע. את האמור למטה:

ח׳ בְּפָרְחַ רְשָׁעִים | כְּמֹו־עֵשֶׂב וַיָּצִיצוּ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן לְהִשָּׁמְדָם עֲדֵי־עַד:

בפרח רשעים כמו עשב. אינם יודעי׳ שהפרחת׳ אינה אלא להשמידם עדי עד שמשלם לשונאיו על פניהם להאבידם:

ט׳ וְאַתָּה מָרוֹם לְעֹלָם יְהוָה:

ואתה מרום. בכל משפטיך ידך על העליונה שהכל מצדיקים עליהם את דינך:

י׳ כִּי הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יְהוָה כִּי־הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יֹאבֵדוּ יִתְפָּרְדוּ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן:

י״א וַתָּרֶם כִּרְאֵים קַרְנִי בַּלֹּתִי בְּשֶׁמֶן רַעֲנָן:

בלותי בשמן רענן. לבלותי בשמן של שרה בלותי כמו (במדבר טו) בלול בשמן:

י״ב וַתַּבֵּט עֵינִי בְּשׁוּרָי בַּקָּמִים עָלַי מְרֵעִים תִּשְׁמַעְנָה אָזְנָי:

בשורי. בעוייני כמו בשוררי:

בקמים עלי מרעים. על הרשעים הקמים עלי שמעו אזני מאחורי הפרגוד שלא יועילו לכלות אותנו, כך שמעתי:

י״ג צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יִשְׂגֶּה:

צדיק כתמר יפרח וגו׳. כתמר לעשות פירות וכארז בלבנון להחליף גזעו:

י״ד שְׁתוּלִים בְּבֵית יְהוָה בְּחַצְרוֹת אֱלֹהֵינוּ יַפְרִיחוּ:

שתולים. יהיו הצדיקים בבית ה׳:

ט״ו עוֹד יְנוּבוּן בְּשֵׂיבָה דְּשֵׁנִים וְרַעֲנַנִּים יִהְיוּ:

ינובון. יצמחון:

דשנים. שמנים ורעננים יהיו ואז יגידו כי ישר ה׳:

ט״ז לְהַגִּיד כִּי־יָשָׁר יְהוָה צוּרִי וְלֹא־עַוְלָתָה [עלתה] בּוֹ: {פ}

פרק צ״ג

א׳ יְהוָה מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יְהוָה עֹז הִתְאַזָּר אַף־תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט:

ה׳ מלך. יאמרו לעתיד:

אף תכון תבל. במלכו תשמח הארץ:

ב׳ נָכוֹן כִּסְאֲךָ מֵאָז מֵעוֹלָם אָתָּה:

ג׳ נָשְׂאוּ נְהָרוֹת | יְהוָה נָשְׂאוּ נְהָרוֹת קוֹלָם יִשְׂאוּ נְהָרוֹת דָּכְיָם:

נשאו נהרות ה׳. לשון צעקה וקובלן הוא זה אהה ה׳ הנה האומו׳ השוטפים כנהרו׳ נשאו קולם יהמיון ואת דוך עמקי נבכיהם ישאו ויגביהו תמיד להתגאות נגדך, כל לשון דכא לשון עומק ושפלות:

ד׳ מִקֹּלוֹת | מַיִם רַבִּים אַדִּירִים מִשְׁבְּרֵי־יָם אַדִּיר בַּמָּרוֹם יְהוָה:

מקלות מים רבים וגו׳. ידעתי אני כי יותר מקולות המים הרבים אשר יהמיון עלינו ומאדירי משברי הים הזה אתה אדיר במרום ה׳ וידך תקיפה עליהם:

ה׳ עֵדֹתֶיךָ | נֶאֶמְנוּ מְאֹד לְבֵיתְךָ נַאֲוָה־קֹדֶשׁ יְהוָה לְאֹרֶךְ יָמִים: {פ}

עדתיך. שהעידו והבטיחו נביאך לביתך שהוא נאוה קודש:

נאמנו מאד לביתך. ולאורך ימים הוא מצפה להם ואע״פ שארכו הימים נאמנים הם לה׳ מאד:

נאוה. כמו (לעיל טו) נאות אלהים לשון נאוה ותדע שכל נוה שבמקרא אינן מפקין אל״ף לפי שהם לשון נוי וזה מפיק אל״ף:

פרק צ״ד

א׳ אֵל־נְקָמוֹת יְהוָה אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ:

הופיע. הראה וגלה לנו את נקמתך:

ב׳ הִנָּשֵׂא שֹׁפֵט הָאָרֶץ הָשֵׁב גְּמוּל עַל־גֵּאִים:

ג׳ עַד־מָתַי רְשָׁעִים | יְהוָה עַד־מָתַי רְשָׁעִים יַעֲלֹזוּ:

ד׳ יַבִּיעוּ יְדַבְּרוּ עָתָק יִתְאַמְּרוּ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן:

יתאמרו. ישתבחו כמו (דברים כו) האמרת והאמירך:

ה׳ עַמְּךָ יְהוָה יְדַכְּאוּ וְנַחֲלָתְךָ יְעַנּוּ:

ו׳ אַלְמָנָה וְגֵר יַהֲרֹגוּ וְיתוֹמִים יְרַצֵּחוּ:

ז׳ וַיֹּאמְרוּ לֹא יִרְאֶה־יָהּ וְלֹא־יָבִין אֱלֹהֵי יַעֲקֹב:

ח׳ בִּינוּ בֹעֲרִים בָּעָם וּכְסִילִים מָתַי תַּשְׂכִּילוּ:

בינו בוערים בעם. קצת שוטים שבעולם:

ט׳ הֲנֹטַע אֹזֶן הֲלֹא יִשְׁמָע אִם־יֹצֵר עַיִן הֲלֹא יַבִּיט:

הנוטע אזן. שמא הקב״ה שנטע אוזן לא ישמע צעקת עמו ועניו:

י׳ הַיֹּסֵר גּוֹיִם הֲלֹא יוֹכִיחַ הַמְלַמֵּד אָדָם דָּעַת:

הלא יוכיח. ייסר אתכם על כך:

י״א יְהוָה יֹדֵעַ מַחְשְׁבוֹת אָדָם כִּי־הֵמָּה הָבֶל:

ה׳ יודע. מחשבותיכם שאתם סבורין להתגאות בנזר המלוכה ותדעו כי הבל הם:

י״ב אַשְׁרֵי | הַגֶּבֶר אֲשֶׁר־תְּיַסְּרֶנּוּ יָהּ וּמִתּוֹרָתְךָ תְלַמְּדֶנּוּ:

אשרי הגבר. אשריהם הצדיקי׳ המעוני׳ תחת ידיכם ובלבד שיהו עוסקין בתורה ובמצות:

י״ג לְהַשְׁקִיט לוֹ מִימֵי רָע עַד יִכָּרֶה לָרָשָׁע שָׁחַת:

להשקיט לו מימי רע. כי היסורין גורמין לו להשקיט להם מימי דין גיהנם עד שיראה שיכרה לרשע שחת:

י״ד כִּי | לֹא־יִטֹּשׁ יְהוָה עַמּוֹ וְנַחֲלָתוֹ לֹא יַעֲזֹב׃

ט״ו כִּי־עַד־צֶדֶק יָשׁוּב מִשְׁפָּט וְאַחֲרָיו כָּל־יִשְׁרֵי־לֵב׃

> **כי עד צדק ישוב משפט.** היסורין שלהם עד שיצדקו בשבילם ואחר המשפט כל ישרי לב יתקבצו כי יטלו שכרם׃

ט״ז מִי־יָקוּם לִי עִם־מְרֵעִים מִי־יִתְיַצַּב לִי עִם־פֹּעֲלֵי אָוֶן׃

> **מי יקום לי.** זכות מי יעמד לנו בין המריעים הללו׃

י״ז לוּלֵי יְהוָה עֶזְרָתָה לִּי כִּמְעַט | שָׁכְנָה דוּמָּה נַפְשִׁי׃

> **דומה.** דומיה׃

י״ח אִם־אָמַרְתִּי מָטָה רַגְלִי חַסְדְּךָ יְהוָה יִסְעָדֵנִי׃

י״ט בְּרֹב שַׂרְעַפַּי בְּקִרְבִּי תַּנְחוּמֶיךָ יְשַׁעַשְׁעוּ נַפְשִׁי׃

כ׳ הֲיִחְבָּרְךָ כִּסֵּא הַוּוֹת יֹצֵר עָמָל עָלֵי־חֹק׃

> **היחברך כסא הוות.** היוכל להדמות לך האומות היוצרים צלמים ומסכות של עמל׃
>
> **עלי חק.** בשביל חק להיותו חק להם עבודתם׃

כ״א יָגוֹדּוּ עַל־נֶפֶשׁ צַדִּיק וְדָם נָקִי יַרְשִׁיעוּ׃

> **יגודו.** יאספו גדודים על נפש צדיק להרוג׃
>
> **ירשיעו.** יחייבו בדין להורגו׃

כ״ב וַיְהִי יְהוָה לִי לְמִשְׂגָּב וֵאלֹהַי לְצוּר מַחְסִי׃

כ״ג וַיָּשֶׁב עֲלֵיהֶם | אֶת־אוֹנָם וּבְרָעָתָם יַצְמִיתֵם יַצְמִיתֵם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ׃ {פ}

> **אונם.** אונסם כמו (איוב כ״א:י״ט) יצפון לבניו אונו׃

פרק צ״ה

א׳ לְכוּ נְרַנְּנָה לַיהוָה נָרִיעָה לְצוּר יִשְׁעֵנוּ׃

ב׳ נְקַדְּמָה פָנָיו בְּתוֹדָה בִּזְמִרוֹת נָרִיעַ לוֹ׃

ג׳ כִּי אֵל גָּדוֹל יְהוָה וּמֶלֶךְ גָּדוֹל עַל־כָּל־אֱלֹהִים׃

ד׳ אֲשֶׁר בְּיָדוֹ מְחְקְרֵי־אָרֶץ וְתוֹעֲפֹת הָרִים לוֹ׃

> **ותועפות.** לשון גובה כעוף המעופף׃

ה׳ אֲשֶׁר־לוֹ הַיָּם וְהוּא עָשָׂהוּ וְיַבֶּשֶׁת יָדָיו יָצָרוּ׃

ו׳ בֹּאוּ נִשְׁתַּחֲוֶה וְנִכְרָעָה נִבְרְכָה לִפְנֵי־יְהוָה עֹשֵׂנוּ׃

> **נברכה.** לשון ויברך את הגמלים (בראשית כד)׃

ז כִּי־הִוא אֱלֹהֵינוּ וַאֲנַחְנוּ עַם מַרְעִיתוֹ וְצֹאן יָדוֹ הַיּוֹם אִם־בְּקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ׃

היום. בעולם הזה אם בקולו תשמעו׃

ח אַל־תַּקְשׁוּ לַבַבְכֶם כִּמְרִיבָה כְּיוֹם מַסָּה בַּמִּדְבָּר׃

ט אֲשֶׁר נִסּוּנִי אֲבוֹתֵיכֶם בְּחָנוּנִי גַּם־רָאוּ פָּעָלִי׃

בחנוני. חנם׃

גם ראו פעלי. במצרים׃

י אַרְבָּעִים שָׁנָה | אָקוּט בְּדוֹר וָאֹמַר עַם תֹּעֵי לֵבָב הֵם וְהֵם לֹא־יָדְעוּ דְרָכָי׃

ארבעים שנה. קטתי בהם, רבתי עמהם לשון נקטה נפשי בחיי (איוב י׳:א׳) נלחמתי בם ארבעים שנה להמיתם במדבר כי אמרתי תועי לבב הם׃

יא אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי בְאַפִּי אִם־יְבֹאוֹן אֶל־מְנוּחָתִי׃ {פ}

אל מנוחתי. לארץ ישראל ולירושלים אשר קראתים מנוחה שנאמר (לקמן קלב) זאת מנוחתי עדי עד׃

פרק צ״ו

א שִׁירוּ לַיהוָה שִׁיר חָדָשׁ שִׁירוּ לַיהוָה כָּל־הָאָרֶץ׃

שיר חדש. מזמור זה על העתיד וסופו מוכיח כי בא לשפוט את הארץ, בכל מקום שיר חדש על העתיד׃

ב שִׁירוּ לַיהוָה בָּרְכוּ שְׁמוֹ בַּשְּׂרוּ מִיּוֹם־לְיוֹם יְשׁוּעָתוֹ׃

ג סַפְּרוּ בַגּוֹיִם כְּבוֹדוֹ בְּכָל־הָעַמִּים נִפְלְאוֹתָיו׃

ד כִּי־גָדוֹל יְהוָה וּמְהֻלָּל מְאֹד נוֹרָא הוּא עַל־כָּל־אֱלֹהִים׃

ה כִּי | כָּל־אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים וַיהוָה שָׁמַיִם עָשָׂה׃

ו הוֹד־וְהָדָר לְפָנָיו עֹז וְתִפְאֶרֶת בְּמִקְדָּשׁוֹ׃

ז הָבוּ לַיהוָה מִשְׁפְּחוֹת עַמִּים הָבוּ לַיהוָה כָּבוֹד וָעֹז׃

הבו לה׳ משפחות עמים. ומה תתנו לו הבו לה׳ כבוד ועוז׃

ח הָבוּ לַיהוָה כְּבוֹד שְׁמוֹ שְׂאוּ־מִנְחָה וּבֹאוּ לְחַצְרוֹתָיו׃

ט הִשְׁתַּחֲווּ לַיהוָה בְּהַדְרַת־קֹדֶשׁ חִילוּ מִפָּנָיו כָּל־הָאָרֶץ׃

י אִמְרוּ בַגּוֹיִם | יְהוָה מָלָךְ אַף־תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט יָדִין עַמִּים בְּמֵישָׁרִים׃

ה׳ מלך. לעתיד לבא יהא שיר זה׃

ידין עמים במישרים. אותם שיהפוך להם שפה ברורה׃

במישרים. זכיות׃

יא יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ יִרְעַם הַיָּם וּמְלֹאוֹ׃

ירעם הים. להרים קול בתהלה:

י״ב יַעֲלֹז שַׁדַּי וְכָל־אֲשֶׁר־בּוֹ אָז יְרַנְּנוּ כָּל־עֲצֵי־יָעַר:

כל עצי יער. כל שלטוני האומות:

י״ג לִפְנֵי יְהוָה | כִּי בָא כִּי בָא לִשְׁפֹּט הָאָרֶץ יִשְׁפֹּט־תֵּבֵל בְּצֶדֶק וְעַמִּים בֶּאֱמוּנָתוֹ: {פ}

פרק צ״ז

א׳ יְהוָה מָלָךְ תָּגֵל הָאָרֶץ יִשְׂמְחוּ אִיִּים רַבִּים:

ה׳ מלך. בנטלו המלוכה מעמלק ומזרעו:

תגל הארץ. זהו שאמר (יחזקאל ל״ה:י״ד) כשמוח כל הארץ שממה אעשה לך, על עמלק נתנבא כן:

ב׳ עָנָן וַעֲרָפֶל סְבִיבָיו צֶדֶק וּמִשְׁפָּט מְכוֹן כִּסְאוֹ:

ג׳ אֵשׁ לְפָנָיו תֵּלֵךְ וּתְלַהֵט סָבִיב צָרָיו:

אש לפניו תלך. במלחמת גוג ומגוג דכתיב במלחמתו (שם לח) ונשפטתי אתו בדבר ובדם וגשם שוטף ואבני אלגביש אש וגפרית:

ד׳ הֵאִירוּ בְרָקָיו תֵּבֵל רָאֲתָה וַתָּחֶל הָאָרֶץ:

ברקיו. זהרוריו, לשון למען היה לה ברק מורטה (יחזקאל כ״א:ט״ו):

ותחל. ביום ההוא יהיה רעש גדול על אדמת ישראל ורעשו מפניו דגי הים:

ותחל. לשון חיל כיולדה (מיכה ד):

ה׳ הָרִים כַּדּוֹנַג נָמַסּוּ מִלִּפְנֵי יְהוָה מִלִּפְנֵי אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ:

כדונג נמסו. דכתיב ונהרסו ההרים ונפלו המדרגות:

כדונג. כשעוה:

ו׳ הִגִּידוּ הַשָּׁמַיִם צִדְקוֹ וְרָאוּ כָל־הָעַמִּים כְּבוֹדוֹ:

ז׳ יֵבֹשׁוּ | כָּל־עֹבְדֵי פֶסֶל הַמִּתְהַלְלִים בָּאֱלִילִים הִשְׁתַּחֲווּ־לוֹ כָּל־אֱלֹהִים:

יבשו כל עובדי פסל. דכתיב (ישעיהו ב׳:י״ח) והאלילים כליל יחלוף:

המתהללים. המתפארים לע״ג:

ח׳ שָׁמְעָה וַתִּשְׂמַח | צִיּוֹן וַתָּגֵלְנָה בְּנוֹת יְהוּדָה לְמַעַן מִשְׁפָּטֶיךָ יְהוָה:

משפטיך. נקמתך:

ט׳ כִּי־אַתָּה יְהוָה עֶלְיוֹן עַל־כָּל־הָאָרֶץ מְאֹד נַעֲלֵיתָ עַל־כָּל־אֱלֹהִים:

י׳ אֹהֲבֵי יְהוָה שִׂנְאוּ־רָע שֹׁמֵר נַפְשׁוֹת חֲסִידָיו מִיַּד רְשָׁעִים יַצִּילֵם:

י״א אוֹר זָרֻעַ לַצַּדִּיק וּלְיִשְׁרֵי־לֵב שִׂמְחָה:

אור זרוע לצדיק. זריעה ממש מוכנת לצמוח להם:

י״ב שִׂמְחוּ צַדִּיקִים בַּיהוָה וְהוֹדוּ לְזֵכֶר קָדְשׁוֹ׃ {פ}

פרק צ״ח

א׳ מִזְמוֹר שִׁירוּ לַיהוָה | שִׁיר חָדָשׁ כִּי־נִפְלָאוֹת עָשָׂה הוֹשִׁיעָה־לּוֹ יְמִינוֹ וּזְרוֹעַ קָדְשׁוֹ׃

שירו לה׳. כל אלה לעתיד׃

ב׳ הוֹדִיעַ יְהוָה יְשׁוּעָתוֹ לְעֵינֵי הַגּוֹיִם גִּלָּה צִדְקָתוֹ׃

ג׳ זָכַר חַסְדּוֹ | וֶאֱמוּנָתוֹ לְבֵית יִשְׂרָאֵל רָאוּ כָל־אַפְסֵי־אָרֶץ אֵת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ׃

ד׳ הָרִיעוּ לַיהוָה כָּל־הָאָרֶץ פִּצְחוּ וְרַנְּנוּ וְזַמֵּרוּ׃

ה׳ זַמְּרוּ לַיהוָה בְּכִנּוֹר בְּכִנּוֹר וְקוֹל זִמְרָה׃

ו׳ בַּחֲצֹצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר הָרִיעוּ לִפְנֵי | הַמֶּלֶךְ יְהוָה׃

ז׳ יִרְעַם הַיָּם וּמְלֹאוֹ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ׃

ח׳ נְהָרוֹת יִמְחֲאוּ־כָף יַחַד הָרִים יְרַנֵּנוּ׃

נהרות ימחאו כף. הנביאים דברו בלשון שהאוזן שומעת לא שיהא לנהרות כף אלא לשון שמחה וחדוה׃

ט׳ לִפְנֵי־יְהוָה כִּי בָא לִשְׁפֹּט הָאָרֶץ יִשְׁפֹּט־תֵּבֵל בְּצֶדֶק וְעַמִּים בְּמֵישָׁרִים׃ {פ}

פרק צ״ט

א׳ יְהוָה מָלָךְ יִרְגְּזוּ עַמִּים יֹשֵׁב כְּרוּבִים תָּנוּט הָאָרֶץ׃

ירגזו עמים. מדבר במלחמת גוג ומגוג, ואז ירגזו עמים כענין שנאמר (זכריה י״ד:י״ב) וזאת תהיה המגפה וגו׳׃

תנוט. לשון נטיו רגלי׃

ב׳ יְהוָה בְּצִיּוֹן גָּדוֹל וְרָם הוּא עַל־כָּל־הָעַמִּים׃

ג׳ יוֹדוּ שִׁמְךָ גָּדוֹל וְנוֹרָא קָדוֹשׁ הוּא׃

יודו שמך. יודו את עז מלך האוהב משפט׃

ד׳ וְעֹז מֶלֶךְ מִשְׁפָּט אָהֵב אַתָּה כוֹנַנְתָּ מֵישָׁרִים מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בְּיַעֲקֹב | אַתָּה עָשִׂיתָ׃

ועז מלך. מוסב על מקרא העליון׃

אתה כוננת מישרים. פשרה ושימת שלום בין אנשים כוננת באמרך (שמות כ״ג:ד׳) כי תראה חמור שונאך רובץ וגו׳, כי תפגע שור אויבך ומי הוא שיראה את שונאו גומל לו חסד שלא ידבנו לבו לחבקו ולנשקו, תנחומא׃

ה׳ רוֹמְמוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו קָדוֹשׁ הוּא׃

ו׳ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן | בְּכֹהֲנָיו וּשְׁמוּאֵל בְּקֹרְאֵי שְׁמוֹ קֹרְאִים אֶל־יְהוָה וְהוּא יַעֲנֵם׃

ז בְּעַמּוּד עָנָן יְדַבֵּר אֲלֵיהֶם שָׁמְרוּ עֵדֹתָיו וְחֹק נָתַן־לָמוֹ׃

בעמוד ענן ידבר אליהם. אף עם שמואל וזה הוא שנאמר (שמואל א ט׳:י״א-י״ב) היש בזה הרואה ותעננה אותם ותאמרנה יש, ראו הענן קשור על פתחו, כד״א ויש אשר יהיה הענן (במדבר י׳:י״א)׃

שמרו עדתיו וחק נתן למו. וחוק אשר נתן למו׃

ח יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אַתָּה עָנִיתָם אֵל נֹשֵׂא הָיִיתָ לָהֶם וְנֹקֵם עַל־עֲלִילוֹתָם׃

אל נושא. עון ישראל׃

היית להם. בשבילם׃

ונוקם. היית על עלילותם, משה ואהרן (שמות כ י) שמעו נא המורים, שמואל על שלא הדריך בניו בדרך טובה מת בחור׃

ט רוֹמְמוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי־קָדוֹשׁ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ׃ {פ}

כי קדוש ה׳ אלהינו. על אשר הוא מדקדק עם הצדיקים הוא מקודש בעולם, וכן הוא אומר (שמות כ״ט:מ״ג) ונקדש בכבודי, במכובדי׃

פרק ק׳

א מִזְמוֹר לְתוֹדָה הָרִיעוּ לַיהוָה כָּל־הָאָרֶץ׃

מזמור לתודה. להודיה לאומרו על זבחי תודה׃

ב עִבְדוּ אֶת־יְהוָה בְּשִׂמְחָה בֹּאוּ לְפָנָיו בִּרְנָנָה׃

עבדו את ה׳ בשמחה. וכל כך למה דעו כי ה׳ הוא האלהים כשמשלם שכר פעולתכם אבל עובדי ע״ג אין להם לעבוד בשמחה שאין משלמין שכר׃

ג דְּעוּ כִּי־יְהוָה הוּא אֱלֹהִים הוּא־עָשָׂנוּ (ולא) [וְלוֹ] אֲנָחְנוּ עַמּוֹ וְצֹאן מַרְעִיתוֹ׃

הוא עשנו ולא. כשלא היינו בעולם׃

ד בְּאוּ שְׁעָרָיו | בְּתוֹדָה חֲצֵרֹתָיו בְּתְהִלָּה הוֹדוּ־לוֹ בָּרְכוּ שְׁמוֹ׃

בתודה. בהודייה׃

ה כִּי־טוֹב יְהוָה לְעוֹלָם חַסְדּוֹ וְעַד־דֹּר וָדֹר אֱמוּנָתוֹ׃ {פ}

ועד דר ודר. קיימת אמונתו כל לשון אמת ואמונה אמונת הבטחה שמאמין ומבטיח הבטחתו׃

פרק ק״א

א לְדָוִד מִזְמוֹר חֶסֶד־וּמִשְׁפָּט אָשִׁירָה לְךָ יְהוָה אֲזַמֵּרָה׃

חסד ומשפט אשירה. כשאתה עושה עמי חסד אקלסך ברוך הטוב והמטיב וכשאתה עושה בי משפט אני אשיר ברוך דיין האמת בין כך ובין כך לך ה׳ אזמרה׃

ב אַשְׂכִּילָה | בְּדֶרֶךְ תָּמִים מָתַי תָּבוֹא אֵלַי אֶתְהַלֵּךְ בְּתָם־לְבָבִי בְּקֶרֶב בֵּיתִי׃

אשכילה. אתן לב על דרך התמים׃

מתי תבא אלי. הדרך הישרה להתהלך בה ואתהלך בתם לבבי אף בקרב ביתי בהצנע כמו בפרהסיא׃

ג לֹא־אָשִׁית | לְנֶגֶד עֵינַי דְּבַר־בְּלִיָּעַל עֲשֹׂה־סָטִים שָׂנֵאתִי לֹא יִדְבַּק בִּי׃

סטים. לשון כי תשטה אשתו (במדבר ה׳:י״ב) לסור מן הדרך דישטול״מנט בלע״ז:

ד׳ לַבָּב עָקֹשׁ יָסוּר מִמֶּנִּי רָע לֹא אֵדָע:

רע לא אדע. לא אהב לא אכיר בדבר רע:

ה׳ (מלושני) [מְלָשְׁנִי] בַסֵּתֶר | רֵעֵהוּ אֹתוֹ אַצְמִית גְּבַהּ־עֵינַיִם וּרְחַב לֵבָב אֹתוֹ לֹא אוּכָל:

אותו לא אוכל. שיהא חבירי שלא אלמד ממעשיו:

ו׳ עֵינַי | בְּנֶאֱמְנֵי־אֶרֶץ לָשֶׁבֶת עִמָּדִי הֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ תָּמִים הוּא יְשָׁרְתָנִי:

ז׳ לֹא־יֵשֵׁב | בְּקֶרֶב בֵּיתִי עֹשֵׂה רְמִיָּה דֹּבֵר שְׁקָרִים לֹא־יִכּוֹן לְנֶגֶד עֵינָי:

ח׳ לַבְּקָרִים אַצְמִית כָּל־רִשְׁעֵי־אֶרֶץ לְהַכְרִית מֵעִיר־יְהוָה כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן: {פ}

לבקרים אצמית. מדי יום יום אכרית מעט מעט רשעי ישראל המחויבין מיתה:

פרק ק״ב

א׳ תְּפִלָּה לְעָנִי כִּי־יַעֲטֹף וְלִפְנֵי יְהוָה יִשְׁפֹּךְ שִׂיחוֹ:

תפלה לעני. ישראל שהם עם עני:

כי יעטף. בהתעטף נפשם בצרה:

ב׳ יְהוָה שִׁמְעָה תְפִלָּתִי וְשַׁוְעָתִי אֵלֶיךָ תָּבוֹא:

ג׳ אַל־תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ | מִמֶּנִּי בְּיוֹם צַר־לִי הַטֵּה־אֵלַי אָזְנֶךָ בְּיוֹם אֶקְרָא מַהֵר עֲנֵנִי:

ד׳ כִּי־כָלוּ בְעָשָׁן יָמָי וְעַצְמוֹתַי כְּמוֹקֵד נָחָרוּ:

נחרו. הנו״ן משמשת כמו נעשו נקנו והוא לשון יובש כמו (איוב ל׳:ל׳) ועצמי חרה מני חורב, נחר מפוח (ירמיה ו):

ה׳ הוּכָּה־כָעֵשֶׂב וַיִּבַשׁ לִבִּי כִּי־שָׁכַחְתִּי מֵאֲכֹל לַחְמִי:

ו׳ מִקּוֹל אַנְחָתִי דָּבְקָה עַצְמִי לִבְשָׂרִי:

ז׳ דָּמִיתִי לְקָאַת מִדְבָּר הָיִיתִי כְּכוֹס חָרָבוֹת:

דמיתי לקאת מדבר. לקאת שם עוף הוא:

ככוס חרבות. שם עוף כמו (ויקרא י״א:י״ז) את הכוס ואת השלך ואת הינשוף:

חרבות. מדברות דמיתי לקאת מדבר כך אנו נדודים ממקומנו ללכת בגולה:

ח׳ שָׁקַדְתִּי וָאֱהְיֶה כְּצִפּוֹר בּוֹדֵד עַל־גָּג:

שקדתי. התבוננתי בעצמי והנני כצפור הבודד על גג יושב לבדו באין זוג:

בודד. יושב בדד:

ט׳ כָּל־הַיּוֹם חֵרְפוּנִי אוֹיְבָי מְהוֹלָלַי בִּי נִשְׁבָּעוּ:

מהוללי. המתלוצצים בי ל׳ הוללות:

בי נשבעו. ראו ברעתי ונשבעים בי ואומרים אם לא יארע בי כמו שאירע לישראל כה יעשה לי כמו לישראל:

י׳ כִּי־אָפֹר כַּלָּחֶם אָכָלְתִּי וְשִׁקֻּוַי בִּבְכִי מָסָכְתִּי׃

בבכי מסכתי. בדמעה מזגתי:

י״א מִפְּנֵי־זַעַמְךָ וְקִצְפֶּךָ כִּי נְשָׂאתַנִי וַתַּשְׁלִיכֵנִי׃

כי נשאתני. תחילה והגבהתני ועתה השלכתני משמים ארץ ואם לא נשאתני תחילה לא היתה חרפתי רבה כל כך:

י״ב יָמַי כְּצֵל נָטוּי וַאֲנִי כָּעֵשֶׂב איבש׃

כצל נטוי. לעת ערב כשהצללי׳ נוטים וכשחשיכה אין נכרים אלא כלים והולכים:

י״ג וְאַתָּה יְהוָה לְעוֹלָם תֵּשֵׁב זִכְרְךָ לְדֹר וָדֹר׃

ואתה. אשר לעולם תשב ונשבעת לנו בך כשם שאתה קיים יש עליך לקיימנו, לפיכך:

י״ד אַתָּה תָקוּם תְּרַחֵם צִיּוֹן כִּי־עֵת לְחֶנְנָהּ כִּי־בָא מוֹעֵד׃

אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה. כי בך הבטחת (דברים ל״ב:ל״ו) כי יראה כי אזלת יד והרי אזלת יד:

ט״ו כִּי־רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת־אַבְנֶיהָ וְאֶת־עֲפָרָהּ יְחֹנֵנוּ׃

כי רצו. אהבו אף את אבניה ואת עפרה ומדרש אגדה כשיצא יכניהו וגלותו נשאו עמהם מאבני ירושלים ועפרה לבנות להם בבבל בית הכנסת:

ט״ז וְיִירְאוּ גוֹיִם אֶת־שֵׁם יְהוָה וְכָל־מַלְכֵי הָאָרֶץ אֶת־כְּבוֹדֶךָ׃

וייראו גוים. את שמך כשתושיע את עמך:

י״ז כִּי־בָנָה יְהוָה צִיּוֹן נִרְאָה בִּכְבוֹדוֹ׃

י״ח פָּנָה אֶל־תְּפִלַּת הָעַרְעָר וְלֹא־בָזָה אֶת־תְּפִלָּתָם׃

הערער. הצועק כמו (ישעיהו ט״ו:ה׳) זעקת שבר יעטרו, ד״א ערער הרוס ונשחת כמו, (לקמן קלז) ערו ערו:

י״ט תִּכָּתֵב זֹאת לְדוֹר אַחֲרוֹן וְעַם נִבְרָא יְהַלֶּל־יָהּ׃

תכתב זאת. כך יאמרו רואי הישועה תכתב הישועה הזאת לספר אותה לדור אחרון:

ועם נברא. שנעשה בריה חדשה לצאת מעבדות לחרות מאופל לאור גדול:

כ׳ כִּי־הִשְׁקִיף מִמְּרוֹם קָדְשׁוֹ יְהוָה מִשָּׁמַיִם | אֶל־אֶרֶץ הִבִּיט׃

אל ארץ הביט. לראות בעני עמו:

כ״א לִשְׁמֹעַ אֶנְקַת אָסִיר לְפַתֵּחַ בְּנֵי תְמוּתָה׃

תמותה. חולה למות אנמוריני״דא בלע״ז:

כ״ב לְסַפֵּר בְּצִיּוֹן שֵׁם יְהוָה וּתְהִלָּתוֹ בִּירוּשָׁלִָם׃

כ״ג בְּהִקָּבֵץ עַמִּים יַחְדָּו וּמַמְלָכוֹת לַעֲבֹד אֶת־יְהוָה׃

כ״ד עִנָּה בַדֶּרֶךְ (כחו) [כֹּחִי] קִצַּר יָמָי׃

ענה בדרך כחי. חוזר לקבלו הראשון כי נשאתני ותשליכני ימי כצל נטוי ענה בדרך אויבי כחי:

כ״ה אֹמַר אֵלִי אֵ֤ל ׀ אַל־תַּעֲלֵנִי בַּחֲצִ֣י יָמָ֑י בְּד֥וֹר דּוֹרִ֗ים שְׁנוֹתֶֽיךָ׃

אומר. לה׳ **אלי.** אתה:

אל תעלני בחצי ימי. אל תסלק אותנו להשמידנו מן האדמה ביד אויבינו בחצי ימינו ומה הם ימינו כל ימות דור דורים שנותיך, הבטחת לקיימנו לפניך כמו שאמר בסוף המזמור ושנותיך לא יתמו וזרע עבדיך לפניך יכון:

כ״ו לְפָנִ֤ים הָאָ֨רֶץ ׀ יָסַ֗דְתָּ וּמַעֲשֵׂ֣ה יָדֶ֣יךָ שָׁמָֽיִם׃

לפנים. מתחלה:

כ״ז הֵ֭מָּה ׀ יֹאבֵ֑דוּ וְאַתָּ֥ה תַעֲמֹ֗ד וְכֻלָּם֮ כַּבֶּ֪גֶד יִבְל֫וּ כַּלְבּ֥וּשׁ תַּחֲלִיפֵ֑ם וְיַחֲלֹֽפוּ׃

כלבוש תחליפם. כאדם ההופך לבושו לפושטו:

כ״ח וְאַתָּה־הוּא֮ וּשְׁנוֹתֶ֪יךָ לֹ֫א יִתָּמּֽוּ׃

ואתה הוא. העומד וקיים:

כ״ט בְּנֵ֣י עֲ֭בָדֶיךָ יִשְׁכֹּ֑נוּ וְזַרְעָ֥ם לְפָנֶ֗יךָ יִכּ֫וֹן׃ {פ}

פרק ק״ג

א׳ לְדָוִ֑ד ׀ בָּרְכִ֥י נַ֝פְשִׁ֗י אֶת־יְהוָ֑ה וְכָל־קְרָבַ֥י אֶת־שֵׁ֝֗ם קָדְשֽׁוֹ׃

ברכי נפשי. חמשה ברכי נפשי יש כאן כנגד חמשה עולמו׳ שאדם דר בהם כמו שאמרו רבותינו במסכ׳ ברכות דר במעי אמו ינק משדי אמו וכן כלם:

ב׳ בָּרְכִ֣י נַ֭פְשִׁי אֶת־יְהוָ֑ה וְאַל־תִּשְׁכְּחִ֖י כָּל־גְּמוּלָֽיו׃

ג׳ הַסֹּלֵ֥חַ לְכָל־עֲוֹנֵ֑כִי הָ֝רֹפֵ֗א לְכָל־תַּחֲלוּאָֽיְכִי׃

ד׳ הַגּוֹאֵ֣ל מִשַּׁ֭חַת חַיֵּ֑יכִי הַ֝מְעַטְּרֵ֗כִי חֶ֣סֶד וְרַחֲמִֽים׃

ה׳ הַמַּשְׂבִּ֣יעַ בַּטּ֣וֹב עֶדְיֵ֑ךְ תִּתְחַדֵּ֖שׁ כַּנֶּ֣שֶׁר נְעוּרָֽיִכִי׃

תתחדש כנשר נעוריכי. כנשר הזה שמחדש כנפיו ונוצה משנה לשנה, ויש מדרש אגדה על מין נשר שכשמזקין חוזר לנערותו:

ו׳ עֹשֵׂ֣ה צְדָק֣וֹת יְהוָ֑ה וּ֝מִשְׁפָּטִ֗ים לְכָל־עֲשׁוּקִֽים׃

ז׳ יוֹדִ֣יעַ דְּרָכָ֣יו לְמֹשֶׁ֑ה לִ֝בְנֵ֗י יִשְׂרָאֵ֥ל עֲלִילוֹתָֽיו׃

יודיע דרכיו. מודיע דרכיו למשה:

ח׳ רַח֣וּם וְחַנּ֣וּן יְהוָ֑ה אֶ֝רֶךְ אַפַּ֗יִם וְרַב־חָֽסֶד׃

ט׳ לֹא־לָנֶ֣צַח יָרִ֑יב וְלֹ֖א לְעוֹלָ֣ם יִטּֽוֹר׃

י׳ לֹ֣א כַ֭חֲטָאֵינוּ עָשָׂ֣ה לָ֑נוּ וְלֹ֥א כַ֝עֲוֹנֹתֵ֗ינוּ גָּמַ֥ל עָלֵֽינוּ׃

י״א כִּ֤י כִ֥גְבַּהּ שָׁ֝מַ֗יִם עַל־הָאָ֥רֶץ גָּבַ֥ר חַסְדּ֑וֹ עַל־יְרֵאָֽיו׃

י״ב כִּרְחַק מִזְרָח מִמַּעֲרָב הִרְחִיק מִמֶּנּוּ אֶת־פְּשָׁעֵינוּ׃

י״ג כְּרַחֵם אָב עַל־בָּנִים רִחַם יְהוָה עַל־יְרֵאָיו׃

י״ד כִּי־הוּא יָדַע יִצְרֵנוּ זָכוּר כִּי־עָפָר אֲנָחְנוּ׃

> **זכור כי עפר אנחנו.** זכור הוא ולא שכח שאנחנו עפר ויודע שאנוש כחצר ימיו וגו׳׃

ט״ו אֱנוֹשׁ כֶּחָצִיר יָמָיו כְּצִיץ הַשָּׂדֶה כֵּן יָצִיץ׃

ט״ז כִּי רוּחַ עָבְרָה־בּוֹ וְאֵינֶנּוּ וְלֹא־יַכִּירֶנּוּ עוֹד מְקוֹמוֹ׃

> **רוח עברה בו.** אם עברה חולי של מיתה׃

י״ז וְחֶסֶד יְהוָה | מֵעוֹלָם וְעַד־עוֹלָם עַל־יְרֵאָיו וְצִדְקָתוֹ לִבְנֵי בָנִים׃

י״ח לְשֹׁמְרֵי בְרִיתוֹ וּלְזֹכְרֵי פִקֻּדָיו לַעֲשׂוֹתָם׃

י״ט יְהוָה בַּשָּׁמַיִם הֵכִין כִּסְאוֹ וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה׃

> **משלה.** מושלת׃

כ׳ בָּרְכוּ יְהוָה מַלְאָכָיו גִּבֹּרֵי כֹחַ עֹשֵׂי דְבָרוֹ לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל דְּבָרוֹ׃

כ״א בָּרְכוּ יְהוָה כָּל־צְבָאָיו מְשָׁרְתָיו עֹשֵׂי רְצוֹנוֹ׃

כ״ב בָּרְכוּ יְהוָה | כָּל־מַעֲשָׂיו בְּכָל־מְקֹמוֹת מֶמְשַׁלְתּוֹ בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה׃ {פ}

> **ברכו ה׳ כל מעשיו.** אשר הם בכל מקומות שממשלתו שם׃

פרק ק״ד

א׳ בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה יְהוָה אֱלֹהַי גָּדַלְתָּ מְאֹד הוֹד וְהָדָר לָבָשְׁתָּ׃

ב׳ עֹטֶה־אוֹר כַּשַּׂלְמָה נוֹטֶה שָׁמַיִם כַּיְרִיעָה׃

> **עוטה אור.** ברקיע כשלמה׃

ג׳ הַמְקָרֶה בַמַּיִם עֲלִיּוֹתָיו הַשָּׂם־עָבִים רְכוּבוֹ הַמְהַלֵּךְ עַל־כַּנְפֵי־רוּחַ׃

ד׳ עֹשֶׂה מַלְאָכָיו רוּחוֹת מְשָׁרְתָיו אֵשׁ לֹהֵט׃

> **עושה מלאכיו רוחות.** עושה את הרוחות שלוחיו׃

ה׳ יָסַד־אֶרֶץ עַל־מְכוֹנֶיהָ בַּל־תִּמּוֹט עוֹלָם וָעֶד׃

ו׳ תְּהוֹם כַּלְבוּשׁ כִּסִּיתוֹ עַל־הָרִים יַעַמְדוּ־מָיִם׃

> **תהום כלבוש כסיתו.** זה דוגמת האמור במקום אחר (איוב ל״ח:ט׳) בשומי ענן לבושו וגו׳׃
>
> **תהום.** הוא הים׃

על הרים יעמדו. מי אוקיינוס גבוה מכל העולם עומד על ההרים, וכן הוא אומר (עמוס ה ט) הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ אין שפיכה אלא מלמעלה למטה:

ז מִן־גַּעֲרָתְךָ יְנוּסוּן מִן־קוֹל רַעַמְךָ יֵחָפֵזוּן׃

מן גערתך ינוסון. כשאמרת (בראשית א׳:ט׳) יקוו המים ומאותו הקול יחפזון ונקוו אל מקום אשר יסדת להם:

ח יַעֲלוּ הָרִים יֵרְדוּ בְקָעוֹת אֶל־מְקוֹם זֶה ׀ יָסַדְתָּ לָהֶם׃

ט גְּבוּל־שַׂמְתָּ בַּל־יַעֲבֹרוּן בַּל־יְשֻׁבוּן לְכַסּוֹת הָאָרֶץ׃

גבול שמת. להם החול אשר סביב שפתו:

י הַמְשַׁלֵּחַ מַעְיָנִים בַּנְּחָלִים בֵּין הָרִים יְהַלֵּכוּן׃

יא יַשְׁקוּ כָּל־חַיְתָו שָׂדָי יִשְׁבְּרוּ פְרָאִים צְמָאָם׃

יב עֲלֵיהֶם עוֹף־הַשָּׁמַיִם יִשְׁכּוֹן מִבֵּין עֳפָאִים יִתְּנוּ־קוֹל׃

עליהם עוף השמים ישכון. על המעינות:

מבין עפאים. ענפי אילנות וכן (דניאל ד) עפיה שפיר:

יג מַשְׁקֶה הָרִים מֵעֲלִיּוֹתָיו מִפְּרִי מַעֲשֶׂיךָ תִּשְׂבַּע הָאָרֶץ׃

יד מַצְמִיחַ חָצִיר ׀ לַבְּהֵמָה וְעֵשֶׂב לַעֲבֹדַת הָאָדָם לְהוֹצִיא לֶחֶם מִן־הָאָרֶץ׃

טו וְיַיִן ׀ יְשַׂמַּח לְבַב־אֱנוֹשׁ לְהַצְהִיל פָּנִים מִשָּׁמֶן ׀ לֶחֶם לְבַב־אֱנוֹשׁ יִסְעָד׃

מצמיח חציר וגו׳ ויין אשר ישמח לבב אנוש גם אותו יוציא מן הארץ **ושמן.** להצהיל בו פנים:

ולחם. אשר לב אנוש יסעד:

טז יִשְׂבְּעוּ עֲצֵי יְהוָה אַרְזֵי לְבָנוֹן אֲשֶׁר נָטָע׃

עצי ה׳. בגן עדן:

יז אֲשֶׁר־שָׁם צִפֳּרִים יְקַנֵּנוּ חֲסִידָה בְּרוֹשִׁים בֵּיתָהּ׃

צפרים יקננו. ישראל ישכנו שם:

יקננו. לשון קן צפור:

יח הָרִים הַגְּבֹהִים לַיְעֵלִים סְלָעִים מַחְסֶה לַשְׁפַנִּים׃

הרים הגבוהים. ברא ליעלים:

מחסה. כל לשון מחסה לשון צל ומחבא שאדם מתכסה שם מן הזרם ומן המט׳ אבר״י בלע״ז:

יט עָשָׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים שֶׁמֶשׁ יָדַע מְבוֹאוֹ׃

למועדים. למנות בו זמנים ורגלים:

שמש ידע מבואו. אבל ירח לא ידע מבואו פעמים שבא בארוכה פעמים שבא בקצרה:

כ תָּשֶׁת־חֹשֶׁךְ וְיְהִי לָיְלָה בּוֹ־תִרְמֹשׂ כָּל־חַיְתוֹ־יָעַר׃

תשת חשך ויהי לילה. בכל יום אתה מחשיך ומעריב את השמש והיה לילה ובו תרמוש כל חיתו יער׃

כ״א הַכְּפִירִים שֹׁאֲגִים לַטָּרֶף וּלְבַקֵּשׁ מֵאֵל אָכְלָם׃

כ״ב תִּזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ יֵאָסֵפוּן וְאֶל־מְעוֹנֹתָם יִרְבָּצוּן׃

תזרח השמש יאספון. במסתרים ונחבאים שם מבני אדם ואז כל אדם יוצא לפעלו׃

כ״ג יֵצֵא אָדָם לְפָעֳלוֹ וְלַעֲבֹדָתוֹ עַד־עָרֶב׃

כ״ד מָה־רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ | יְהוָה כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ מָלְאָה הָאָרֶץ קִנְיָנֶךָ׃

קניניך. מקנה קנין שלך כמו (בראשית י״ד:י״ט) קונה שמים וארץ הכל קנוי לך׃

כ״ה זֶה | הַיָּם גָּדוֹל וּרְחַב יָדָיִם שָׁם־רֶמֶשׂ וְאֵין מִסְפָּר חַיּוֹת קְטַנּוֹת עִם־גְּדֹלוֹת׃

ורחב ידים. רחב מקום לריי״ש בלע״ד׃

כ״ו שָׁם אֳנִיּוֹת יְהַלֵּכוּן לִוְיָתָן זֶה־יָצַרְתָּ לְשַׂחֶק־בּוֹ׃

לשחק בו. שלש שעות ביום כך אמרו רבותינו במסכת ע״א וכך מפורש בספר איוב התשחק בו כצפור׃

כ״ז כֻּלָּם אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּן לָתֵת אָכְלָם בְּעִתּוֹ׃

כ״ח תִּתֵּן לָהֶם יִלְקֹטוּן תִּפְתַּח יָדְךָ יִשְׂבְּעוּן טוֹב׃

כ״ט תַּסְתִּיר פָּנֶיךָ יִבָּהֵלוּן תֹּסֵף רוּחָם יִגְוָעוּן וְאֶל־עֲפָרָם יְשׁוּבוּן׃

תוסף רוחם. לשון כליון כמו (לעיל עג) ספו תמו׃

ל׳ תְּשַׁלַּח רוּחֲךָ יִבָּרֵאוּן וּתְחַדֵּשׁ פְּנֵי אֲדָמָה׃

תשלח רוחך. בתחיית המתים׃

ל״א יְהִי כְבוֹד יְהוָה לְעוֹלָם יִשְׂמַח יְהוָה בְּמַעֲשָׂיו׃

ל״ב הַמַּבִּיט לָאָרֶץ וַתִּרְעָד יִגַּע בֶּהָרִים וְיֶעֱשָׁנוּ׃

יגע בהרים ויעשנו. כמו שמפורש בסיני (שמות י״ט) והר סיני עשן כולו׃

ל״ג אָשִׁירָה לַיהוָה בְּחַיָּי אֲזַמְּרָה לֵאלֹהַי בְּעוֹדִי׃

בעודי. כמו בעודני חי (דברים ל״א)׃

ל״ד יֶעֱרַב עָלָיו שִׂיחִי אָנֹכִי אֶשְׂמַח בַּיהוָה׃

ל״ה יִתַּמּוּ חַטָּאִים | מִן־הָאָרֶץ וּרְשָׁעִים | עוֹד אֵינָם בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה הַלְלוּיָהּ׃ {פ}

יתמו חטאים. חוטאים׃

פרק ק״ה

א׳ הוֹדוּ לַיהוָה קִרְאוּ בִשְׁמוֹ הוֹדִיעוּ בָעַמִּים עֲלִילוֹתָיו׃

עלילותיו. מעלליו׃

ב׳ שִׁירוּ־לוֹ זַמְּרוּ־לוֹ שִׂיחוּ בְּכָל־נִפְלְאוֹתָיו׃

ג׳ הִתְהַלְלוּ בְּשֵׁם קָדְשׁוֹ יִשְׂמַח לֵב | מְבַקְשֵׁי יְהוָה׃

התהללו בשם קדשו. התפארו במעוז שם קדשו שיש לכם פטרון כמוהו, התהללו פורוונטי״ץ וו״ש בלע״ז׃

ד׳ דִּרְשׁוּ יְהוָה וְעֻזּוֹ בַּקְּשׁוּ פָנָיו תָּמִיד׃

ה׳ זִכְרוּ נִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר־עָשָׂה מֹפְתָיו וּמִשְׁפְּטֵי־פִיהוּ׃

ו׳ זֶרַע אַבְרָהָם עַבְדּוֹ בְּנֵי יַעֲקֹב בְּחִירָיו׃

ז׳ הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־הָאָרֶץ מִשְׁפָּטָיו׃

ח׳ זָכַר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר צִוָּה לְאֶלֶף דּוֹר׃

דבר צוה לאלף דור. התורה אשר צוה להודיעה בעולם לאחר אלף דור וראה שאין העולם מתקיים בלא תורה והעביר מהם תשע מאות ושבעים וארבעה דורות, ויש לפתו׳ כפשוטו זכר לישרא׳ את בריתו אשר צוה והבטיח לשמור להם לאלף דור כענין שומר הברית והחסד לאהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור׃

ט׳ אֲשֶׁר כָּרַת אֶת־אַבְרָהָם וּשְׁבוּעָתוֹ לְיִשְׂחָק׃

י׳ וַיַּעֲמִידֶהָ לְיַעֲקֹב לְחֹק לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם׃

י״א לֵאמֹר לְךָ אֶתֵּן אֶת־אֶרֶץ־כְּנַעַן חֶבֶל נַחֲלַתְכֶם׃

לאמר לך אתן את ארץ כנען וגו׳. הוא הברית אשר כרת להם׃

י״ב בִּהְיוֹתָם מְתֵי מִסְפָּר כִּמְעַט וְגָרִים בָּהּ׃

י״ג וַיִּתְהַלְּכוּ מִגּוֹי אֶל־גּוֹי מִמַּמְלָכָה אֶל־עַם אַחֵר׃

ויתהלכו מגוי אל גוי. אברהם גר בארץ פלשתים ובמצרים ובארץ כנען וכן יצחק וכן יעקב כולם גלו מגרות לגרות׃

י״ד לֹא־הִנִּיחַ אָדָם לְעָשְׁקָם וַיּוֹכַח עֲלֵיהֶם מְלָכִים׃

ויוכח עליהם מלכים. וינגע ה׳ את פרעה (בראשית י״ב:י״ז) כי עצור עצר ה׳ בעד כל רחם לבית אבימלך (שם כ)׃

ט״ו אַל־תִּגְּעוּ בִמְשִׁיחָי וְלִנְבִיאַי אַל־תָּרֵעוּ׃

אל תגעו במשיחי. בגדולי, כל משיחה ל׳ שררה וגדולה׃

ט״ז וַיִּקְרָא רָעָב עַל־הָאָרֶץ כָּל־מַטֵּה־לֶחֶם שָׁבָר׃

ויקרא רעב. כדי להגלותם למצרים (מצאתי)׃

י״ז שָׁלַח לִפְנֵיהֶם אִישׁ לְעֶבֶד נִמְכַּר יוֹסֵף׃

שלח לפניהם איש. (שם מ״ה) וישלחני אלהים לפניכם ואיזה איש יוסף שנמכר׃

י״ח עִנּוּ בַכֶּבֶל (רגליו) [רַגְלוֹ] בַּרְזֶל בָּאָה נַפְשׁוֹ׃

ברזל באה נפשו. א״ר הונא בר אידי שרתוע עשתה לו תחת זקנו שאם ירכין פניו השרתוע מכהו, שרתוע פי׳ שפוד׃

י״ט עַד־עֵת בֹּא־דְבָרוֹ אִמְרַת יְהוָה צְרָפָתְהוּ׃

עד עת בא דברו. של הקב״ה לקיים גזירתו שיתגלגל הדבר וירדו ישראל למצרים׃

אמרת ה׳ צרפתהו. בחנתהו ליוסף שנתנסה וכבש את יצרו באשת אדניו ועליה נתייסר ונצרף ביסורין לתתו אל בית הסוהר׃

כ׳ שָׁלַח מֶלֶךְ וַיַּתִּירֵהוּ מֹשֵׁל עַמִּים וַיְפַתְּחֵהוּ׃

שלח מלך ויתירהו. שלח פרעה מלך מצרים שלוחיו ויתירהו, שלח מושל עמים הוא פרעה ויפתחהו׃

כ״א שָׂמוֹ אָדוֹן לְבֵיתוֹ וּמֹשֵׁל בְּכָל־קִנְיָנוֹ׃

כ״ב לֶאְסֹר שָׂרָיו בְּנַפְשׁוֹ וּזְקֵנָיו יְחַכָּם׃

לאסור שריו בנפשו. לשון חבה הוא זה כמו (שמואל א י״ח:א׳) ונפש יהונתן נקשרה בנפש דוד, כשפתר החלום חבבוהו כלם, אמר רבי אידי שרו כתיב זה היה פוטיפר׃

כ״ג וַיָּבֹא יִשְׂרָאֵל מִצְרָיִם וְיַעֲקֹב גָּר בְּאֶרֶץ־חָם׃

כ״ד וַיֶּפֶר אֶת־עַמּוֹ מְאֹד וַיְעַצְמֵהוּ מִצָּרָיו׃

ויפר. הקב״ה את עמו, הפרה והרבה אותם׃

כ״ה הָפַךְ לִבָּם לִשְׂנֹא עַמּוֹ לְהִתְנַכֵּל בַּעֲבָדָיו׃

כ״ו שָׁלַח מֹשֶׁה עַבְדּוֹ אַהֲרֹן אֲשֶׁר בָּחַר־בּוֹ׃

כ״ז שָׂמוּ־בָם דִּבְרֵי אֹתוֹתָיו וּמֹפְתִים בְּאֶרֶץ חָם׃

כ״ח שָׁלַח חֹשֶׁךְ וַיַּחְשִׁךְ וְלֹא־מָרוּ אֶת־[דְּבָרוֹ] (דבריו)׃

ולא מרו את דברו. המכות שצוה עליהם באו במצותיו ולא שינו את דברו׃

כ״ט הָפַךְ אֶת־מֵימֵיהֶם לְדָם וַיָּמֶת אֶת־דְּגָתָם׃

ל׳ שָׁרַץ אַרְצָם צְפַרְדְּעִים בְּחַדְרֵי מַלְכֵיהֶם׃

שרץ ארצם צפרדעים. אמר רבי יוחנן בכל מקום שהיו רובצים מים היו רובצים צפרדעים׃

ל״א אָמַר וַיָּבֹא עָרֹב כִּנִּים בְּכָל־גְּבוּלָם׃

ל״ב נָתַן גִּשְׁמֵיהֶם בָּרָד אֵשׁ לֶהָבוֹת בְּאַרְצָם׃

ל״ג וַיַּךְ גַּפְנָם וּתְאֵנָתָם וַיְשַׁבֵּר עֵץ גְּבוּלָם׃

ל״ד אָמַר וַיָּבֹא אַרְבֶּה וְיֶלֶק וְאֵין מִסְפָּר׃

ל״ה וַיֹּאכַל כָּל־עֵשֶׂב בְּאַרְצָם וַיֹּאכַל פְּרִי אַדְמָתָם׃

ל״ו וַיַּךְ כָּל־בְּכוֹר בְּאַרְצָם רֵאשִׁית לְכָל־אוֹנָם׃

ל״ז וַיּוֹצִיאֵם בְּכֶסֶף וְזָהָב וְאֵין בִּשְׁבָטָיו כּוֹשֵׁל׃

ל״ח שָׂמַח מִצְרַיִם בְּצֵאתָם כִּי־נָפַל פַּחְדָּם עֲלֵיהֶם׃

ל״ט פָּרַשׂ עָנָן לְמָסָךְ וְאֵשׁ לְהָאִיר לָיְלָה׃

מ׳ שָׁאַל וַיָּבֵא שְׂלָו וְלֶחֶם שָׁמַיִם יַשְׂבִּיעֵם׃

> **שאל ויבא שליו.** שאל ישראל בשר ויבא לו הקב״ה שלוים׃

מ״א פָּתַח צוּר וַיָּזוּבוּ מַיִם הָלְכוּ בַּצִּיּוֹת נָהָר׃

> **הלכו בציות נהר.** הלכו נהרות מן הבאר בארץ ציה׃

מ״ב כִּי־זָכַר אֶת־דְּבַר קָדְשׁוֹ אֶת־אַבְרָהָם עַבְדּוֹ׃

> **כי זכר.** הקב״ה את דבר קדשו אשר עם אברהם עבדו שהבטיחו (בראשית ט״ו) ואחרי כן יצאו ברכוש גדול ודור רביעי ישובו הנה׃

מ״ג וַיּוֹצֵא עַמּוֹ בְשָׂשׂוֹן בְּרִנָּה אֶת־בְּחִירָיו׃

מ״ד וַיִּתֶּן לָהֶם אַרְצוֹת גּוֹיִם וַעֲמַל לְאֻמִּים יִירָשׁוּ׃

מ״ה בַּעֲבוּר | יִשְׁמְרוּ חֻקָּיו וְתוֹרֹתָיו יִנְצֹרוּ הַלְלוּיָהּ׃ {פ}

פרק ק״ו

א׳ הַלְלוּיָהּ | הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

ב׳ מִי יְמַלֵּל גְּבוּרוֹת יְהוָה יַשְׁמִיעַ כָּל־תְּהִלָּתוֹ׃

ג׳ אַשְׁרֵי שֹׁמְרֵי מִשְׁפָּט עֹשֵׂה צְדָקָה בְכָל־עֵת׃

ד׳ זָכְרֵנִי יְהוָה בִּרְצוֹן עַמֶּךָ פָּקְדֵנִי בִּישׁוּעָתֶךָ׃

> **ברצון עמך.** בהרצותך לעמך׃

ה׳ לִרְאוֹת | בְּטוּבַת בְּחִירֶיךָ לִשְׂמֹחַ בְּשִׂמְחַת גּוֹיֶךָ לְהִתְהַלֵּל עִם־נַחֲלָתֶךָ׃

ו׳ חָטָאנוּ עִם־אֲבוֹתֵינוּ הֶעֱוִינוּ הִרְשָׁעְנוּ׃

ז׳ אֲבוֹתֵינוּ בְמִצְרַיִם | לֹא־הִשְׂכִּילוּ נִפְלְאוֹתֶיךָ לֹא זָכְרוּ אֶת־רֹב חֲסָדֶיךָ וַיַּמְרוּ עַל־יָם בְּיַם־סוּף׃

וימרו על ים. היו מקטני אמנה אמרו כשם שאנו עולים מכאן מצד זה אף המצריים עולים מצד אחר ויבואו אחרינו עד שרמז הקב״ה לים והקיאם ליבשה אז וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים (שמות י״ד:ל׳) לפיכך ויאמינו בה׳, אבל מתחלה לא האמינו (מצאתי):

ח׳ וַיּוֹשִׁיעֵם לְמַעַן שְׁמוֹ לְהוֹדִיעַ אֶת־גְּבוּרָתוֹ׃

ט׳ וַיִּגְעַר בְּיַם־סוּף וַיֶּחֱרָב וַיּוֹלִיכֵם בַּתְּהֹמוֹת כַּמִּדְבָּר׃

ויוליכם בתהומות כמדבר. ים סוף היה במדבר דכתיב סגר עליהם המדבר וגו׳ (שם י״ד) דרך שלשת ימים וגו׳ (במדבר י׳:ל״ג):

י׳ וַיּוֹשִׁיעֵם מִיַּד שׂוֹנֵא וַיִּגְאָלֵם מִיַּד אוֹיֵב׃

י״א וַיְכַסּוּ־מַיִם צָרֵיהֶם אֶחָד מֵהֶם לֹא נוֹתָר׃

י״ב וַיַּאֲמִינוּ בִדְבָרָיו יָשִׁירוּ תְּהִלָּתוֹ׃

י״ג מָהֲרוּ שָׁכְחוּ מַעֲשָׂיו לֹא־חִכּוּ לַעֲצָתוֹ׃

לא חכו לעצתו. לא קוו לו:

י״ד וַיִּתְאַוּוּ תַאֲוָה בַּמִּדְבָּר וַיְנַסּוּ־אֵל בִּישִׁימוֹן׃

ויתאוו תאוה. מי יאכילנו בשר (שם י״א):

ט״ו וַיִּתֵּן לָהֶם שְׁאֶלָתָם וַיְשַׁלַּח רָזוֹן בְּנַפְשָׁם׃

וישלח רזון בנפשם. ואף ה׳ חרה בעם (שם י״א):

ט״ז וַיְקַנְאוּ לַמֹּשֶׁה בַּמַּחֲנֶה לְאַהֲרֹן קְדוֹשׁ יְהוָה׃

ויקנאו למשה. במדבר הכעיסוהו כמו קנאוני בלא אל (מצאתי):

י״ז תִּפְתַּח־אֶרֶץ וַתִּבְלַע דָּתָן וַתְּכַס עַל־עֲדַת אֲבִירָם׃

תפתח ארץ וגו׳. נראה שחלק כבוד לבני קרח מלהזכיר אביהם תלה הקלקלה בדתן ואבירם:

י״ח וַתִּבְעַר־אֵשׁ בַּעֲדָתָם לֶהָבָה תְּלַהֵט רְשָׁעִים׃

ותבער אש. ותאכל את מקריבי הקטרת (במדבר טז):

י״ט יַעֲשׂוּ־עֵגֶל בְּחֹרֵב וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְמַסֵּכָה׃

כ׳ וַיָּמִירוּ אֶת־כְּבוֹדָם בְּתַבְנִית שׁוֹר אֹכֵל עֵשֶׂב׃

אוכל עשב. אין לך מתועב ומשוקץ מן השור בשעה שהוא אוכל עשב שהוא מוציא פרש רבה והוא מלוכלך בה, ס״א רירו:

כ״א שָׁכְחוּ אֵל מוֹשִׁיעָם עֹשֶׂה גְדֹלוֹת בְּמִצְרָיִם׃

כ״ב נִפְלָאוֹת בְּאֶרֶץ חָם נוֹרָאוֹת עַל־יַם־סוּף׃

כ״ג וַיֹּאמֶר לְהַשְׁמִידָם לוּלֵי מֹשֶׁה בְחִירוֹ עָמַד בַּפֶּרֶץ לְפָנָיו לְהָשִׁיב חֲמָתוֹ מֵהַשְׁחִית׃

כ״ד וַיִּמְאֲסוּ בְּאֶרֶץ חֶמְדָּה לֹא־הֶאֱמִינוּ לִדְבָרוֹ׃

וימאסו בארץ חמדה. בשלוח מרגלים והוציאו דבה על הארץ (שם יג):

כ״ה וַיַּרְגְּנוּ בְאָהֳלֵיהֶם לֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה׃

כ״ו וַיִּשָּׂא יָדוֹ לָהֶם לְהַפִּיל אוֹתָם בַּמִּדְבָּר׃

וישא ידו. בשבועה:

כ״ז וּלְהַפִּיל זַרְעָם בַּגּוֹיִם וּלְזָרוֹתָם בָּאֲרָצוֹת׃

ולהפיל זרעם בגוים. מאותו שעה נגזר עליהם חורבן הבית שהרי ליל ט׳ באב בכו ואמר הקב״ה הם בכו בכיה של חנם ואני אקבע להם בכיה לדורות:

כ״ח וַיִּצָּמְדוּ לְבַעַל פְּעוֹר וַיֹּאכְלוּ זִבְחֵי מֵתִים׃

כ״ט וַיַּכְעִיסוּ בְּמַעַלְלֵיהֶם וַתִּפְרָץ־בָּם מַגֵּפָה׃

ל׳ וַיַּעֲמֹד פִּינְחָס וַיְפַלֵּל וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה׃

ל״א וַתֵּחָשֶׁב לוֹ לִצְדָקָה לְדֹר וָדֹר עַד־עוֹלָם׃

ל״ב וַיַּקְצִיפוּ עַל־מֵי מְרִיבָה וַיֵּרַע לְמֹשֶׁה בַּעֲבוּרָם׃

ל״ג כִּי־הִמְרוּ אֶת־רוּחוֹ וַיְבַטֵּא בִּשְׂפָתָיו׃

כי המרו. משה ואהרן:

את רוחו. בשמעו נא המורים:

ויבטא בשפתיו. שבועה לכן לא תביאו את הקהל הזה וגו׳ (שם כ):

ל״ד לֹא־הִשְׁמִידוּ אֶת־הָעַמִּים אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם׃

לא השמידו. בימי יהושע:

את העמים. אשר אמר ה׳ להם (דברים כ׳:ט״ז) לא תחיה כל נשמה לא ישבו בארצך והם הניחום לשבת בקרבם למס עובד:

ל״ה וַיִּתְעָרְבוּ בַגּוֹיִם וַיִּלְמְדוּ מַעֲשֵׂיהֶם׃

ל״ו וַיַּעַבְדוּ אֶת־עֲצַבֵּיהֶם וַיִּהְיוּ לָהֶם לְמוֹקֵשׁ׃

ל״ז וַיִּזְבְּחוּ אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנוֹתֵיהֶם לַשֵּׁדִים׃

ל״ח וַיִּשְׁפְּכוּ דָם נָקִי דַּם־בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם אֲשֶׁר זָבְחוּ לַעֲצַבֵּי כְנַעַן וַתֶּחֱנַף הָאָרֶץ בַּדָּמִים׃

ל״ט וַיִּטְמְאוּ בְמַעֲשֵׂיהֶם וַיִּזְנוּ בְּמַעַלְלֵיהֶם׃

מ׳ וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּעַמּוֹ וַיְתָעֵב אֶת־נַחֲלָתוֹ׃

מ״א וַיִּתְּנֵם בְּיַד־גּוֹיִם וַיִּמְשְׁלוּ בָהֶם שֹׂנְאֵיהֶם׃

ויתנם ביד גוים. בימי השופטים בין שופט לשופט כגון עגלון וכושן רשעתים וסיסרא ופלשתים ומדין, (מצאתי):

מ״ב וַיִּלְחָצוּם אוֹיְבֵיהֶם וַיִּכָּנְעוּ תַּחַת יָדָם׃

מ״ג פְּעָמִים רַבּוֹת יַצִּילֵם וְהֵמָּה יַמְרוּ בַעֲצָתָם וַיָּמֹכּוּ בַּעֲוֹנָם׃

פעמים רבות יצילם. כמה פעמים מכעיסים והוא מאריך אפו ומצילם׃

וימכו בעונם. נעשו שפלים בעונם׃

מ״ד וַיַּרְא בַּצַּר לָהֶם בְּשָׁמְעוֹ אֶת רִנָּתָם׃

וירא בצר. מתוך תפלה׃

בשמעו את רנתם. מתוך זכות אבות׃

מ״ה וַיִּזְכֹּר לָהֶם בְּרִיתוֹ וַיִּנָּחֵם כְּרֹב חֲסָדָו׃

ויזכור להם בריתו. מתוך תשובה׃

וינחם כרב חסדיו. מתוך הקץ בשמעו הושיענו וגו׳ אף משה כללם בפסוק אחד בצר לך ומצאוך וגו׳ (דברים ד׳:ל׳)׃

מ״ו וַיִּתֵּן אוֹתָם לְרַחֲמִים לִפְנֵי כָּל־שׁוֹבֵיהֶם׃

מ״ז הוֹשִׁיעֵנוּ | יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ מִן־הַגּוֹיִם לְהֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ׃

הושיענו. גם עתה ה׳ אלהינו׃

מ״ח בָּרוּךְ־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן־הָעוֹלָם | וְעַד הָעוֹלָם וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן הַלְלוּיָהּ׃

מן העולם ועד העולם. מן עלמא הדין ועד עלמא דאתי (סא״א)׃

פרק ק״ז

א׳ הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

הודו לה׳׃

ב׳ יֹאמְרוּ גְּאוּלֵי יְהוָה אֲשֶׁר גְּאָלָם מִיַּד־צָר׃

יאמרו גאולי ה׳. כשיפדם מיד צר׃

ג׳ וּמֵאֲרָצוֹת קִבְּצָם מִמִּזְרָח וּמִמַּעֲרָב מִצָּפוֹן וּמִיָּם׃

ד׳ תָּעוּ בַמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דֶּרֶךְ עִיר מוֹשָׁב לֹא מָצָאוּ׃

תעו במדבר וגו׳. והולכי מדברות אף הם צריכין להודות שהרי פעמים שהם תועים ורעבים וצמאים׃

ה׳ רְעֵבִים גַּם־צְמֵאִים נַפְשָׁם בָּהֶם תִּתְעַטָּף׃

ו׳ וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בַּצַּר לָהֶם מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יַצִּילֵם׃

ז׳ וַיַּדְרִיכֵם בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה לָלֶכֶת אֶל־עִיר מוֹשָׁב׃

וידריכם. וינהגם לפיכך יודו לה׳ חסדו׃

ח׳ יוֹדוּ לַיהוָה חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם׃

ט׳ כִּי־הִשְׂבִּיעַ נֶפֶשׁ שֹׁקֵקָה וְנֶפֶשׁ רְעֵבָה מִלֵּא־טוֹב׃

י׳ יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת אֲסִירֵי עֳנִי וּבַרְזֶל׃

יושבי חשך וצלמות. אף האסורים בבית הסוהר צריכים להודות כשיוצאין מבית אסוריהם׃

י״א כִּי־הִמְרוּ אִמְרֵי־אֵל וַעֲצַת עֶלְיוֹן נָאָצוּ׃

כי המרו אמרי אל. אין פורענות באה על האדם אלא בעונו׃

י״ב וַיַּכְנַע בֶּעָמָל לִבָּם כָּשְׁלוּ וְאֵין עֹזֵר׃

י״ג וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בַּצַּר לָהֶם מִמְּצֻקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם׃

י״ד יוֹצִיאֵם מֵחֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת וּמוֹסְרוֹתֵיהֶם יְנַתֵּק׃

ט״ו יוֹדוּ לַיהוָה חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם׃

ט״ז כִּי־שִׁבַּר דַּלְתוֹת נְחֹשֶׁת וּבְרִיחֵי בַרְזֶל גִּדַּע׃

כי שבר דלתות נחשת. שהיו נעולים בפניהם׃

י״ז אֱוִלִים מִדֶּרֶךְ פִּשְׁעָם וּמֵעֲוֹנֹתֵיהֶם יִתְעַנּוּ׃

אוילים מדרך פשעם. אשר מעונותיהם יתענו ביסורי חלאים אף הם מן הצריכין להודות, יש סמניות בפ׳ זו (כלומר כתיבות שש נוני״ן הפוכין) ובאין לידרש במקום אכין ורקין למעט, לומר צעקו קודם גזר דין נענין לאחר גזר דין אינם נענין׃

י״ח כָּל־אֹכֶל תְּתַעֵב נַפְשָׁם וַיַּגִּיעוּ עַד־שַׁעֲרֵי מָוֶת׃

י״ט וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בַּצַּר לָהֶם מִמְּצֻקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם׃

כ׳ יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיִרְפָּאֵם וִימַלֵּט מִשְּׁחִיתוֹתָם׃

כ״א יוֹדוּ לַיהוָה חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם׃

כ״ב וְיִזְבְּחוּ זִבְחֵי תוֹדָה וִיסַפְּרוּ מַעֲשָׂיו בְּרִנָּה׃

כ״ג נ יוֹרְדֵי הַיָּם בָּאֳנִיּוֹת עֹשֵׂי מְלָאכָה בְּמַיִם רַבִּים׃

כ״ד נ הֵמָּה רָאוּ מַעֲשֵׂי יְהוָה וְנִפְלְאוֹתָיו בִּמְצוּלָה׃

כ״ה נ וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סְעָרָה וַתְּרוֹמֵם גַּלָּיו׃

כ״ו נ יַעֲלוּ שָׁמַיִם יֵרְדוּ תְהוֹמוֹת נַפְשָׁם בְּרָעָה תִתְמוֹגָג׃

כ״ז נ יָחֹגּוּ וְיָנוּעוּ כַּשִּׁכּוֹר וְכָל־חָכְמָתָם תִּתְבַּלָּע׃

יחוגו. לשון שבר הוא וכן בחגוי הסלע (שיר השירים ב׳:י״ד) וכן והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא (ישעיהו י״ט:י״ז)׃

כ״ח נ וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בַּצַּר לָהֶם מִמְּצוּקֹתֵיהֶם יוֹצִיאֵם׃

כ״ט יָקֵם סְעָרָה לִדְמָמָה וַיֶּחֱשׁוּ גַּלֵּיהֶם׃

ל׳ וַיִּשְׂמְחוּ כִּי־יִשְׁתֹּקוּ וַיַּנְחֵם אֶל־מְחוֹז חֶפְצָם׃

וישמחו כי ישתקו. הגלים׃

וינחם. וינהגם׃

מחוז. לשון גבול, ומנחם חברו עם וחזותכם את שאול (שם כ״ח) גבולינו שלא יכנס בגבולינו וכן מחזה אל מחזה שלש פעמים (מלכים א ז׳) בתנחומא, מצאתי׃

ל״א יוֹדוּ לַיהוָה חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם׃

ל״ב וִירוֹמְמוּהוּ בִּקְהַל־עָם וּבְמוֹשַׁב זְקֵנִים יְהַלְלוּהוּ׃

וירוממוהו בקהל עם. צריך לאודויי באפי בי עשרה׃

ובמושב זקנים. ותרין מנייהו צורבא מרבנן׃

ל״ג יָשֵׂם נְהָרוֹת לְמִדְבָּר וּמֹצָאֵי מַיִם לְצִמָּאוֹן׃

ישם נהרות למדבר. כלומר נותן יישובי האומות לחרבן׃

ל״ד אֶרֶץ פְּרִי לִמְלֵחָה מֵרָעַת יוֹשְׁבֵי בָהּ׃

למלחה. להיות כארץ מלחה מעשות פרי׃

ל״ה יָשֵׂם מִדְבָּר לַאֲגַם־מַיִם וְאֶרֶץ צִיָּה לְמֹצָאֵי מָיִם׃

ישם מדבר לאגם מים. נותן יישוב חרב לבניין ומחזירו לקדמותו׃

ל״ו וַיּוֹשֶׁב שָׁם רְעֵבִים וַיְכוֹנְנוּ עִיר מוֹשָׁב׃

ל״ז וַיִּזְרְעוּ שָׂדוֹת וַיִּטְּעוּ כְרָמִים וַיַּעֲשׂוּ פְּרִי תְבוּאָה׃

ל״ח וַיְבָרְכֵם וַיִּרְבּוּ מְאֹד וּבְהֶמְתָּם לֹא יַמְעִיט׃

ל״ט וַיִּמְעֲטוּ וַיָּשֹׁחוּ מֵעֹצֶר רָעָה וְיָגוֹן׃

וימעטו וישוחו. והם מתחלה היו שוחין ומועטין מעוצר רעה ויגון׃

מ׳ נ שֹׁפֵךְ בּוּז עַל־נְדִיבִים וַיַּתְעֵם בְּתֹהוּ לֹא־דָרֶךְ׃

מ״א וַיְשַׂגֵּב אֶבְיוֹן מֵעֹנִי וַיָּשֶׂם כַּצֹּאן מִשְׁפָּחוֹת׃

וישם כצאן משפחות. וישם האביון משפחת זרעו כצאן רבים׃

מ״ב יִרְאוּ יְשָׁרִים וְיִשְׂמָחוּ וְכָל־עַוְלָה קָפְצָה פִּיהָ׃

קפצה. סתמה כמו לא תקפוץ את ידך (דברים ט״ו:ז׳)׃

מ״ג מִי־חָכָם וְיִשְׁמָר־אֵלֶּה וְיִתְבּוֹנְנוּ חַסְדֵי יְהוָה׃ {פ}

פרק ק״ח

א׳ שִׁיר מִזְמוֹר לְדָוִד׃

ב׳ נָכוֹן לִבִּי אֱלֹהִים אָשִׁירָה ׀ וַאֲזַמְּרָה אַף־כְּבוֹדִי׃

נכון לבי. נאמן עמך׃

אף כבודי. הוא מה שאני משורר לך ד״א **אף כבודי.** אף לפי כבודי לא אמנע לשורר לו ולא אחלק לעצמי כבוד׃

ג׳ עוּרָה הַנֵּבֶל וְכִנּוֹר אָעִירָה שָׁחַר׃

אעירה שחר. דרך שאר מלכים השחר מעוררם ואני מעורר את השחר שאני קם חצות לילה שהנבל והכנור מעוררני כמו שאמרו רבותינו כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד כיון שהגיע חצי הלילה רוח צפונית מנשבת בו והוא מנגן מאליו׃

ד׳ אוֹדְךָ בָעַמִּים ׀ יְהוָה וַאֲזַמְּרְךָ בַּלְאֻמִּים׃

ה׳ כִּי־גָדוֹל מֵעַל־שָׁמַיִם חַסְדֶּךָ וְעַד־שְׁחָקִים אֲמִתֶּךָ׃

מעל שמים. וכתוב אחד אומר (לעיל נ״ז) עד שמים פירשו רבותינו כאן בעושין לשמה כאן בעושין שלא לשמה׃

ו׳ רוֹמָה עַל־שָׁמַיִם אֱלֹהִים וְעַל כָּל־הָאָרֶץ כְּבוֹדֶךָ׃

ז׳ לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי׃

וענני. שכל עמך וידידיך תלוין בי׃

ח׳ אֱלֹהִים ׀ דִּבֶּר בְּקָדְשׁוֹ אָעְלֻזָּה אֲחַלְּקָה שְׁכֶם וְעֵמֶק סֻכּוֹת אֲמַדֵּד׃

אלהים דבר בקדשו. שאמלוך ויבא העת ואעלוז בדברו, (עיין לעיל פרשה ס׳ פסוק ח)׃

אחלקה שכם. אחלקה ארץ אויבי לישראל, שכם חלק כמו (בראשית מ״ח:כ״ב) שכם אחד על אחיך, (ועמק סכות אמדד)׃

ט׳ לִי גִלְעָד ׀ לִי מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם מָעוֹז רֹאשִׁי יְהוּדָה מְחֹקְקִי׃

י׳ מוֹאָב ׀ סִיר רַחְצִי עַל־אֱדוֹם אַשְׁלִיךְ נַעֲלִי עָלַי־פְּלֶשֶׁת אֲתְרוֹעָע׃

מואב סיר רחצי. כלומר עבדי ושמשי ככלי תשמיש שמשתמשין בו׃

על אדום אשליך. עבודתי שיהיו מלכיהם נוטלין מנעלי ברגלי׃

אתרועע. אריע להם קול ליראם מפני׃

י״א מִי יְבִלֵנִי עִיר מְבֻצָר מִי נָחָנִי עַד־אֱדוֹם׃

מי יובילני. לימות המשיח לפשוט יד בעשו בערי מבצרים, מי שנחני כבר על אדום שהכיתי בהם בגיא מלח שמנה עשר אלף׃

י״ב הֲלֹא־אֱלֹהִים זָנַחְתָּנוּ וְלֹא־תֵצֵא אֱלֹהִים בְּצִבְאֹתֵינוּ׃

י״ג הָבָה־לָּנוּ עֶזְרַת מִצָּר ׀ וְשָׁוְא תְּשׁוּעַת אָדָם׃

י״ד בֵּאלֹהִים נַעֲשֶׂה־חָיִל ׀ וְהוּא יָבוּס צָרֵינוּ׃ {פ}

פרק ק״ט

א׳ לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד מִזְמוֹר אֱלֹהֵי תְהִלָּתִי אַל־תֶּחֱרָשׁ׃

אלהי תהלתי אל תחרש. על כל ישראל נאמר׃

ב׳ כִּי פִי רָשָׁע וּפִי־מִרְמָה עָלַי פָּתָחוּ דִּבְּרוּ אִתִּי לְשׁוֹן שָׁקֶר׃

כי פי רשע. עשו׃

ג׳ וְדִבְרֵי שִׂנְאָה סְבָבוּנִי וַיִּלָּחֲמוּנִי חִנָּם׃

ד׳ תַּחַת־אַהֲבָתִי יִשְׂטְנוּנִי וַאֲנִי תְפִלָּה׃

תחת אהבתי. אותך ישטנוני׃

ואני תפלה. ואני מתפלל אליך תמיד (מצאתי)׃

ה׳ וַיָּשִׁימוּ עָלַי רָעָה תַּחַת טוֹבָה וְשִׂנְאָה תַּחַת אַהֲבָתִי׃

רעה תחת טובה. שבעים פרים אני מקריב בכל שנה בשביל שבעי׳ אומו׳ ומבקש לגשמים והם מריעים לי (בשוחר טוב)׃

ו׳ הַפְקֵד עָלָיו רָשָׁע וְשָׂטָן יַעֲמֹד עַל־יְמִינוֹ׃

ז׳ בְּהִשָּׁפְטוֹ יֵצֵא רָשָׁע וּתְפִלָּתוֹ תִּהְיֶה לַחֲטָאָה׃

בהשפטו. לפניך יצא מדינך מחויב ורשע׃

ח׳ יְהִי־יָמָיו מְעַטִּים פְּקֻדָּתוֹ יִקַּח אַחֵר׃

פקודתו. גדולתו פרבושטיא״ה בלע״ז כמו ויפקד המלך פקידים (אסתר ב ד)׃

ט׳ יְהִי־בָנָיו יְתוֹמִים וְאִשְׁתּוֹ אַלְמָנָה׃

י׳ וְנוֹעַ יָנִועוּ בָנָיו וְשָׁאֲלוּ וְדָרְשׁוּ מֵחָרְבוֹתֵיהֶם׃

ושאלו ודרשו מחרבותיהם. הכל ישאלו עליה׳ מה נהיתה בפלוני ופלוני מתוך קול חורבה שיצא עליהם׃

ודרשו. משמע מאת אחרים שהרי נקוד חטף קמץ וכן ושאלו מפי אחרים הוא משמע שישאלו אחרים עליהם, ויש לפתור ושאלו ממשקל חזק יהיו משאלים על הפתחים׃

י״א יְנַקֵּשׁ נוֹשֶׁה לְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וְיָבְזּוּ זָרִים יְגִיעוֹ׃

ינקש נושה לכל אשר לו. אדם הטורח מחזיר ולהוט לעשות דבר נופל בו לשון מתנקש כלומר מוטרף ומתלבט כמו (דניאל ה׳:ו׳) וארכובתיה דא לדא נקשן וכן פן תנקש אחריהם אף כאן יהיה הנושה בעשו את עבודתו שנאמר ורב יעבד צעיר, ל״א יהיה הנושה נוגע ונקרב לכל אשר לו ינקש שייטאצופי״ץ בלע״ז יהי משפט הנושה נוקש ונשען על כל ממונו וזהו יעקב הנושה בעשו את עבודתו שנאמר ורב יעבד צעיר מצאתי.

י״ב אַל־יְהִי־לוֹ מֹשֵׁךְ חָסֶד וְאַל־יְהִי חוֹנֵן לִיתוֹמָיו׃

י״ג יְהִי־אַחֲרִיתוֹ לְהַכְרִית בְּדוֹר אַחֵר יִמַּח שְׁמָם׃

בדור אחר. שיבא אחר כורתו ימח שמו וטבעו שאפילו זכרון לא יפול עליו בפי הדור הנולד בעול׳ לאחר שנשחת שמו שארטרמיר״א בלע״ז׃

י״ד יִזָּכֵר | עֲוֹן אֲבֹתָיו אֶל־יְהוָה וְחַטַּאת אִמּוֹ אַל־תִּמָּח׃

עון אבותיו. עון שהעוה על אבותיו, לאברהם שגרע חמש שנים מחייו ולאביו גרם כהיון עינים:

וחטאת אמו. שהשחית רחמה ושגרם להעלים יום קבורתה מן הבריות שלא יקללוה שיצא מכריסה עשו כמו שנאמר (בראשית ל״ה:ח׳) ותמת דבורה מינקת רבקה וגומר אלון בכות בלשון יוני קורין לאחר אלון שאבל אחר היה ליעקב עם של דבורה שמתה אמו והעלימו מיתתה:

ט״ו יְהִי֤וּ נֶ֣גֶד־יְהוָ֣ה תָּמִ֑יד וְיַכְרֵ֖ת מֵאֶ֣רֶץ זִכְרָֽם׃

יהיו. העונו׳ האלה נגד ה׳ תמיד:

ויכרת מארץ זכרם. של עשו ואלופיו:

ט״ז יַ֤עַן אֲשֶׁ֨ר ׀ לֹ֤א זָכַ֨ר֙ עֲשׂ֣וֹת חֶ֔סֶד וַיִּרְדֹּ֛ף אִישׁ־עָנִ֥י וְאֶבְי֖וֹן וְנִכְאֵ֣ה לֵ֑בָב לְמוֹתֵֽת׃

יען אשר לא זכר עשות חסד. לעסוק באבל אביו כמו שעשה יעקב נזיד עדשים לנחם את יצחק שבאותו היום מת אברהם:

איש עני. ישראל:

י״ז וַיֶּאֱהַ֣ב קְלָלָ֣ה וַתְּבוֹאֵ֑הוּ וְלֹא־חָ֥פֵ֝ץ בִּבְרָכָ֗ה וַתִּרְחַ֥ק מִמֶּֽנּוּ׃

ויאהב קללה. קללתו של הקדוש ברוך הוא שכפר בו:

י״ח וַיִּלְבַּ֣שׁ קְ֭לָלָה כְּמַדּ֑וֹ וַתָּבֹ֥א כַ֝מַּ֗יִם בְּקִרְבּ֥וֹ וְכַשֶּׁ֗מֶן בְּעַצְמוֹתָֽיו׃

וילבש קללה. הכניס עצמו בקללה ונוחה לו פריקת עול הקרבן וברכת כהנים וקללת האומות:

י״ט תְּהִי־לוֹ֮ כְּבֶ֪גֶד יַעְטֶ֫ה וּלְמֵזַ֥ח תָּמִ֑יד יַחְגְּרֶֽהָּ׃

תהי לו. הקללה מעטה כבגד (מצאתי):

ולמזח תמיד. חגורה, וכן ומזיח אפיקים רפה (איוב י״ב:כ״א) אזור החזקים פתח:

כ׳ זֹ֤את פְּעָלַ֨ת שָׂטָ֗נִי מֵאֵ֥ת יְהוָ֑ה וְהַדֹּבְרִ֖ים רָ֣ע עַל־נַפְשִֽׁי׃

כ״א וְאַתָּ֤ה ׀ יְ֭הוָה אֲדֹנָ֑י עֲשֵׂה־אִ֥תִּי לְמַ֗עַן שְׁ֫מֶ֥ךָ כִּי־טוֹ֥ב חַסְדְּךָ֑ הַצִּילֵֽנִי׃

כ״ב כִּֽי־עָנִ֣י וְאֶבְי֣וֹן אָ֭נֹכִי וְלִבִּ֣י חָלָ֑ל בְּקִרְבִּֽי׃

כ״ג כְּצֵ֣ל כְּנָטוּתוֹ֮ נֶהֱלָ֪כְתִּי֫ נִנְעַ֥רְתִּי כָּאַרְבֶּֽה׃

כצל כנטותו. לעת ערב:

ננערתי. לשון תשנוק וטרוף ואוטם כארבה שהוא נודד ונע ומטורף, (מצאתי):

כ״ד בִּרְכַּ֣י כָּ֭שְׁלוּ מִצּ֑וֹם וּבְשָׂרִ֖י כָּ֣חַשׁ מִשָּֽׁמֶן׃

כ״ה וַ֭אֲנִי ׀ הָיֵ֣יתִי חֶרְפָּ֣ה לָהֶ֑ם יִרְאוּנִ֥י יָנִ֝יעוּן רֹאשָֽׁם׃

כ״ו עָזְרֵ֣נִי יְ֭הוָה אֱלֹהָ֑י הוֹשִׁיעֵ֥נִי כְּחַסְדֶּֽךָ׃

כ״ז וְ֭יֵדְעוּ כִּֽי־יָדְךָ֣ זֹּ֑את אַתָּ֖ה יְהוָ֣ה עָשִׂ֣יתָהּ׃

כ״ח יְקַלְלוּ־הֵ֭מָּה וְאַתָּ֣ה תְבָרֵ֑ךְ קָ֝מ֗וּ ׀ וַיֵּבֹ֥שׁוּ וְעַבְדְּךָ֥ יִשְׂמָֽח׃

כ״ט יִלְבְּשׁ֣וּ שׂוֹטְנַ֣י כְּלִמָּ֑ה וְיַעֲטוּ֖ כַּמְעִ֣יל בָּשְׁתָּֽם׃

ויעטו כמעיל. העוטה ועוטף כל הגוף לכל לבוש:

ל אוֹדֶה יְהוָה מְאֹד בְּפִי וּבְתוֹךְ רַבִּים אֲהַלְלֶנּוּ׃

ל״א כִּי־יַעֲמֹד לִימִין אֶבְיוֹן לְהוֹשִׁיעַ מִשֹּׁפְטֵי נַפְשׁוֹ׃ {פ}

פרק ק״י

א לְדָוִד מִזְמוֹר נְאֻם יְהוָה | לַאדֹנִי שֵׁב לִימִינִי עַד־אָשִׁית אֹיְבֶיךָ הֲדֹם לְרַגְלֶיךָ׃

נאם ה׳ לאדני. רבותינו דרשוהו באברהם אבינו ואני אפרשנו כדבריהם נאם ה׳ לאברהם שקראוהו העולם אדוני שמעני אדוני (בראשית כ״ג:י״א):

שב לימיני. התעכב לתשועתי והתחולל לה׳ אין ישיבה אלא עכבה וכן הוא אומר ותשבו בקדש (דברים א׳:מ״ו):

לימיני. לתשועת ימיני:

עד אשית אויביך. אמרפל וחביריו:

ב מַטֵּה־עֻזְּךָ יִשְׁלַח יְהוָה מִצִּיּוֹן וְרֵדֵה בְּקֶרֶב אֹיְבֶיךָ׃

מטה. לשון משען כמו (לעיל ק״ה) כל מטה לחם:

מטה עוזך ישלח ה׳ מציון. כשתשוב מן המלחמה ואנשיך עייפים ורודפים ישלח לך ה׳ את מלכי צדק מלך שלם להוציא לחם ויין (בראשית י״ד:י״ז-י״ח):

רדה. במלחמה:

בקרב אויביך. לבטח:

ג עַמְּךָ נְדָבֹת בְּיוֹם חֵילֶךָ בְּהַדְרֵי־קֹדֶשׁ מֵרֶחֶם מִשְׁחָר לְךָ טַל יַלְדֻתֶיךָ׃

עמך נדבות ביום חילך. כשתאסוף חיל לרדוף אחריהם יתנדבו עמך ואוהביך לצאת עמך כמו שמצינו (שם) וירק את חניכיו ילידי ביתו ולא יותר וענר ואשכול וממרא התנדבו מאליהם לצאת ללכת אחריו בעזרתו:

בהדרי קודש מרחם משחר. זאת תהיה לך בזכות הדרת קדושה שהיה בך מבטן אמך שהכיר בוראו בן ג׳ שנים:

מרחם משחר. משנפלת מן הרחם כמו משילין פירות דרך ארובה ביו״ט ואיכא דתני משחירין:

לך טל ילדותיך. לך יחשב ילדותיך דרכי יושר שהנהגת בהם בילדותיך יהיה לך לנועם כטל זה שהוא נעים ונוח:

ד נִשְׁבַּע יְהוָה | וְלֹא יִנָּחֵם אַתָּה־כֹהֵן לְעוֹלָם עַל־דִּבְרָתִי מַלְכִּי־צָדֶק׃

נשבע ה׳ ולא ינחם. לפי שהיה מתירא שלא יענש על האוכלסין שהרג נאמר לו (שם ט״ו) אל תירא אברם וגו׳ לא ינחם על הטובה אשר דבר עליך:

אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק. ממך תצא הכהונה ומלכות להיות בניך יורשין את שם אבי אביך הכהונה והמלכות שנתנו לו:

דברתי מלכי צדק. יו״ד יתירה כמו רבתי עם (איכה א), על דברת מלכי צדק על פקודת מלכי צדק אתה כהן. יש במשמע כהן כהונה ושררה כמו (שמואל ב מ) ובני דוד כהנים היו:

ה אֲדֹנָי עַל־יְמִינְךָ מָחַץ בְּיוֹם־אַפּוֹ מְלָכִים׃

אדני. אשר היה על ימינך במלחמה:

מחץ ביום אפו מלכים. את ארבעה מלכים הוא **ידין בגוים מלא גויות** זו היא בשורת ברית בין הבתרים שנאמר לו על מצרים וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי (בראשית ט״ו:י״ד):

ו יָדִין בַּגּוֹיִם מָלֵא גְוִיּוֹת מָחַץ רֹאשׁ עַל־אֶרֶץ רַבָּה׃

מלא גויות. אסיפת פגרים, מלא לשון אסיפה כמו (ירמיה י״ד) קראו אחריך מלא, אשר יקרא עליו מלא רועים (ישעיהו ל״א:ד׳), והיכן דן מלא גויות את מצרים על שפת הים (שמות ט״ו):

מחץ ראש על ארץ רבה. זו היא דוגמת נבואת (חבקוק ג׳:י״ג) מחצת ראש מבית רשע ראש פרעה שהיה ראש ושר על ארץ גדולה וחשובה על כל הארצות כמו שנאמר (לעיל ק״ה) מושל עמים ויפתחהו שהיו כל האומות תחת ממשלת מצרים:

ז׳ מִנַּחַל בַּדֶּרֶךְ יִשְׁתֶּה עַל־כֵּן יָרִים רֹאשׁ׃ {פ}

מנחל בדרך ישתה וגו׳. מנילוס הנהר בדרך הליכתו היתה ארצו שותה ולא היתה צריכה למי גשמים על כן היה מרים ראש ומתפאר (יחזקאל כ״ט:ג׳) לי יאורי ואני עשיתני, ענין אחר יש לפרש המזמור הזה בדוד:

[א] **נאם ה׳ לאדני.** על עסקי אדוני שאול כשהייתי נרדף מפניו:

לאדני. על אדוני כמו ואמר פרעה לבני ישראל (שמות י״ד:ג׳), וישאלו אנשי המקום לאשתו (בראשית כ״ו:ז׳):

שב לימיני. התעכב והמתן לישועתי:

[ב] **מטה עזך ישלח ה׳ מציון.** מעשים טובים המצויינין בידך, ד״א עוד תמלוך בציון ושם ישולח לך מטה עז ואז תרדה בקרב אויביך:

[ג] **עמך נדבות ביום חילך.** עם ישראל יתנדבו לעזרתך ביום שתעשה חיל כמו שמפורש (בדברי הימים א י״ב:כ״א) שהיו נקבצים עליו מכל שבט ושבט בלכתו אל צקלג נפלו עליו ממנשה וגומר ומן הגדי נבדלו אל דוד וגומר (שם):

בהדרי קודש מרחם משחר. בשביל הדרת קדושה שהיה בך מנעוריך:

לך טל ילדותך. ילדות טובה ופרק נאה שהיה בך תהיה לך כטל שהוא נעים יערב ותעשה לך פירות להצליחך:

[ד] **נשבע ה׳ וגו׳.** שהמלכות תהא שלך עולמית:

אתה כהן לעולם. ואיזו מן הכהונות כהונה שהיא למעלה מכהונת מלכי צדק וזהו המלכות שהיא למעלה מכהונה גדולה בשלשים מעלות:

על דברתי מלכי צדק. למעלה מכהונת מלכי צדק שהיה כהן לאל עליון וא״ת אף הוא מלך היה, מלוכת מלכי צדק אינה מלוכה חשובה כנגד ישראל:

[ה] **אדני.** יהיה תמיד על ימינך להושיעך:

אשר מחץ ביום אפו מלכים. שנלחמו עם אברהם ועם יהושע ועם ברק:

[ו] **ידין בגוים מלא גויות.** ועוד בימי יחזקיהו בנך ידין באוכלסי סנחריב קבוץ פגרים מתים וימחץ בסנחריב שהוא ראשה של נינוה ואשור שהיא ארץ רבה אשר מנחל בדרך היה שותה שנתפאר ששתו אוכלסיו מימי הירדן שנאמר (ישעיהו ל״ז:כ״ה) אני קרתי ושתיתי מים ואחריב וגו׳:

[ז] **על כן ירים ראש.** היה משתבח ומתפאר בגודלו:

פרק קי״א

א׳ הַלְלוּיָהּ | אוֹדֶה יְהוָה בְּכָל־לֵבָב בְּסוֹד יְשָׁרִים וְעֵדָה׃

הללויה וגו׳. מזמור זה הוסד באלף בית אות אחד בראש הפסוק ואחד באמצעותיו וכן כלם מאל״ף ועד תי״ו, וכמו כן מזמור השני, הראשון מדבר בשבחו של הקב״ה והשני מספר בשבחו של צדיק:

ב׳ גְּדֹלִים מַעֲשֵׂי יְהוָה דְּרוּשִׁים לְכָל־חֶפְצֵיהֶם׃

ג׳ הוֹד־וְהָדָר פָּעֳלוֹ וְצִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד׃

ד׳ זֵכֶר עָשָׂה לְנִפְלְאוֹתָיו חַנּוּן וְרַחוּם יְהוָה׃

זכר עשה. קבע לישראל שבתות ומועדים ומצות שנאמרו בהם וזכרת כי היית במצרים (דברים ט״ו) לפי שהוא חנון ורחום על בניו וחפץ להצדיקם:

ה׳ טֶרֶף נָתַן לִירֵאָיו יִזְכֹּר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ׃

טרף נתן. מזון:

ו׳ כֹּ֤חַ מַעֲשָׂיו֙ הִגִּ֣יד לְעַמּ֔וֹ לָתֵ֥ת לָהֶ֖ם נַחֲלַ֥ת גּוֹיִֽם׃

כח מעשיו הגיד לעמו. כשנתן להם נחלת גוים הודיעם כחו וגבורתו, ומדרש תנחומא כתב לישראל מעשה בראשית להודיעם שהארץ שלו ובידו להושיב בה כל מי שירצה ולעקור אלו ולהושיב אחרים שלא יוכלו האומות לומר לישראל גזלנים אתם שכבשתם ארץ שבעה גוים׃

ז׳ מַעֲשֵׂ֣י יָדָ֣יו אֱמֶ֣ת וּמִשְׁפָּ֑ט נֶאֱמָנִ֖ים כָּל־פִּקּוּדָֽיו׃

ח׳ סְמוּכִ֥ים לָעַ֗ד לְעוֹלָ֫ם עֲשׂוּיִ֥ם בֶּאֱמֶ֖ת וְיָשָֽׁר׃

סמוכים. הם פקודיו על סמך עז מחוזקין בעונשין ואזהרות והפרשיות קבועות זו על זו כסדר ולדרוש וזהו שאמר שלמה שוקיו עמודי שש וגו׳ (שיר השירים ה׳:ט״ו)׃

ט׳ פְּדוּת֮ | שָׁלַ֪ח לְעַמּ֫וֹ צִוָּ֥ה לְעוֹלָ֑ם בְּרִ֖יתוֹ קָד֣וֹשׁ וְנוֹרָ֣א שְׁמֽוֹ׃

י׳ רֵאשִׁ֣ית חָ֭כְמָה | יִרְאַ֣ת יְהוָ֑ה שֵׂ֥כֶל טוֹ֝ב לְכָל־עֹשֵׂיהֶ֗ם תְּהִלָּתוֹ֮ עֹמֶ֪דֶת לָ֫עַ֥ד׃ {פ}

פרק קי״ב

א׳ הַלְלוּ־יָ֑הּ | אַשְׁרֵי־אִ֥ישׁ יָ֝רֵ֗א אֶת־יְהוָ֑ה בְּ֝מִצְוֹתָ֗יו חָפֵ֥ץ מְאֹֽד׃

ב׳ גִּבּ֣וֹר בָּ֭אָרֶץ יִהְיֶ֣ה זַרְע֑וֹ דּ֖וֹר יְשָׁרִ֣ים יְבֹרָֽךְ׃

דור ישרים. אשר יבורך יהיה זרעו׃

ג׳ הוֹן־וָעֹ֥שֶׁר בְּבֵיתוֹ֮ | וְצִדְקָתוֹ֪ עֹמֶ֫דֶת לָ֥עַד׃

ד׳ זָ֭רַח בַּחֹ֣שֶׁךְ אוֹר֮ לַיְשָׁרִ֪ים חַנּ֣וּן וְרַחוּם֮ וְצַדִּ֪יק׃

זרח בחשך אור. כמו הזריח, ומדרשו הוא עצמו כביכול נעשה להם אור כמו ה׳ אורי וישעי (לעיל כ״ז)׃

ה׳ טוֹב־אִ֭ישׁ חוֹנֵ֣ן וּמַלְוֶ֑ה יְכַלְכֵּ֖ל דְּבָרָ֣יו בְּמִשְׁפָּֽט׃

טוב איש חונן ומלוה וגו׳. שחונן דלים ומלוה להם ואינו מדקדק לומר אין יכולת בידי, ואת דבריו הצריכין לו במאכל ובמשתה ובכסות מכלכל במשפט ובמדה וחס על נכסיו׃

יכלכל דבריו במשפט. מנהיג חפציו׃

ו׳ כִּֽי־לְעוֹלָ֥ם לֹא־יִמּ֑וֹט לְ֝זֵכֶ֗ר עוֹלָ֥ם יִהְיֶ֥ה צַדִּֽיק׃

ז׳ מִשְּׁמוּעָ֣ה רָ֭עָה לֹ֣א יִירָ֑א נָכ֥וֹן לִבּ֝֗וֹ בָּטֻ֥חַ בַּיהוָֽה׃

נכון לבו. נאמן לבו ליוצרו׃

ח׳ סָמ֣וּךְ לִבּ֣וֹ לֹ֭א יִירָ֑א עַ֥ד אֲשֶׁר־יִרְאֶ֖ה בְּצָרָֽיו׃

סמוך לבו. נשען ובטוח על הקב״ה׃

ט׳ פִּזַּ֣ר | נָ֭תַן לָאֶבְיוֹנִ֑ים צִדְקָתוֹ֮ עֹמֶ֪דֶת לָ֫עַ֥ד קַרְנ֥וֹ תָּר֖וּם בְּכָבֽוֹד׃

י׳ רָ֭שָׁע יִרְאֶ֣ה | וְכָעָ֑ס שִׁנָּ֖יו יַחֲרֹ֣ק וְנָמָ֑ס תַּאֲוַ֖ת רְשָׁעִ֣ים תֹּאבֵֽד׃ {פ}

רשע יראה וכעס. ל׳ פעל כמו ויכעס לפיכך נקוד חציו קמץ וחציו פתח וטעמו למטה׃

פרק קי״ג

א׳ הַלְלוּ־יָהּ | הַלְלוּ עַבְדֵי יְהוָה הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָה׃

ב׳ יְהִי שֵׁם יְהוָה מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם׃

ג׳ מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ עַד־מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְהוָה׃

ד׳ רָם עַל־כָּל־גּוֹיִם | יְהוָה עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ׃

ה׳ מִי כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת׃

> **מי כה׳ אלהינו.** בשמים ובארץ שהוא מגביהי לשבת ומשפיל לראות, מגביהי משפילי מקימי להושיבי מושיבי כלם יו״ד יתירה בהם׃

ו׳ הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ׃

ז׳ מְקִימִי מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן׃

ח׳ לְהוֹשִׁיבִי עִם־נְדִיבִים עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ׃

ט׳ מוֹשִׁיבִי | עֲקֶרֶת הַבַּיִת אֵם־הַבָּנִים שְׂמֵחָה הַלְלוּ־יָהּ׃ {פ}

> **עקרת הבית.** ציון שהיא כעקרה יושיבנה׃
>
> **אם הבנים שמחה.** כי חלה גם ילדה ציון את בניה, (ישעיהו ס״ו:ח׳)׃

פרק קי״ד

א׳ בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז׃

> **מעם לועז.** עם שפת לשון אחר שאינו לה״ק, וחבירו את עם נועז לא תראה עם עמקי שפה וגו׳ (שם לג), ונו״ן ולמד נחלפות זו בזו כמו נשכה שהוא לשכה בספר עזרא (נחמיה יג)׃

ב׳ הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו׃

> **היתה יהודה לקדשו.** לקח יהודה לגורל חבלו וקדושתו ואף הם קדשו שמו בירידת הים כענין שנאמר (לעיל ס״ח) שרי יהודה רגמתם וכמו כן נדרש באגדה מקרא זה היתה יהודה לקדשו שקפץ נחשון לתוך הים ואמר אני ארד תחלה וזהו שאמר היתה יהודה לקדשו׃

ג׳ הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר׃

> **הירדן יסוב לאחור.** שכל מימי בראשית נבקעו׃

ד׳ הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן׃

ה׳ מַה־לְּךָ הַיָּם כִּי תָנוּס הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר׃

ו׳ הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן׃

ז׳ מִלִּפְנֵי אָדוֹן חוּלִי אָרֶץ מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב׃

חולי ארץ. המחולל ארץ, יו״ד יתירה בו, כמו מגביהי משפילי וההפכי׃

ח׳ הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם־מָיִם חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ־מָיִם׃

למעינו מים. וי״ו יתירה כמו וי״ו של וחיתו יער (לעיל ק״ד)׃

פרק קט״ו

א׳ לֹא לָנוּ יְהוָה לֹא־לָנוּ כִּי־לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל־חַסְדְּךָ עַל־אֲמִתֶּךָ׃

לא לנו. לא בשבילנו ובכושר מעשינו תעשה עמנו׃

כי לשמך תן כבוד. כדי שלא יאמרו איה נא אלהיהם׃

ב׳ לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה־נָא אֱלֹהֵיהֶם׃

ג׳ וֵאלֹהֵינוּ בַּשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ עָשָׂה׃

ד׳ עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם׃

ה׳ פֶּה־לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ׃

ו׳ אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ אַף לָהֶם וְלֹא יְרִיחוּן׃

ז׳ יְדֵיהֶם | וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יְהַלֵּכוּ לֹא־יֶהְגּוּ בִּגְרוֹנָם׃

ולא ימישון. לשון ימושני אבי (בראשי׳ כ״ז)׃

ח׳ כָּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר־בֹּטֵחַ בָּהֶם׃

ט׳ יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא׃

י׳ בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ בַיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא׃

י״א יִרְאֵי יְהוָה בִּטְחוּ בַיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא׃

יראי ה׳. אלו הגרים׃

י״ב יְהוָה זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית אַהֲרֹן׃

י״ג יְבָרֵךְ יִרְאֵי יְהוָה הַקְּטַנִּים עִם־הַגְּדֹלִים׃

י״ד יֹסֵף יְהוָה עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶם וְעַל־בְּנֵיכֶם׃

ט״ו בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃

ט״ז הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַיהוָה וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי־אָדָם׃

י״ז לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ־יָהּ וְלֹא כָּל־יֹרְדֵי דוּמָה׃

י״ח וַאֲנַחְנוּ | נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּיָהּ׃ {פ}

פרק קט״ז

א׳ אָהַבְתִּי כִּי־יִשְׁמַע | יְהוָה אֶת־קוֹלִי תַּחֲנוּנָי׃

אהבתי כי ישמע ה׳ את קולי. כך אמר דוד לאחר שנפטר שאול והוא מלך, שובי נפשי למנוחיכי כי ה׳ גמל עליכי חסד ולך קוני אני מתאוה כי חלצת נפשי ממות׃

אהבתי כי ישמע ה׳. תאבתי שישמע ה׳ את קולי (סא״א)׃

ב׳ כִּי־הִטָּה אָזְנוֹ לִי וּבְיָמַי אֶקְרָא׃

ובימי אקרא. בימי צרתי אקראנו ובימי גאולתי אשבחנו׃

ג׳ אֲפָפוּנִי | חֶבְלֵי־מָוֶת וּמְצָרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא׃

חבלי מות. חבורות אויבינו המבקשים להמיתני׃

חבלי מות. חבלי שאול כלם ל׳ חבורות הם כמו (שמואל א י׳:ה׳) חבל נביאים׃

ומצרי שאול. גבולי שאול׃

ד׳ וּבְשֵׁם־יְהוָה אֶקְרָא אָנָּה יְהוָה מַלְּטָה נַפְשִׁי׃

ה׳ חַנּוּן יְהוָה וְצַדִּיק וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם׃

ו׳ שֹׁמֵר פְּתָאיִם יְהוָה דַּלֹּתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ׃

ז׳ שׁוּבִי נַפְשִׁי לִמְנוּחָיְכִי כִּי־יְהוָה גָּמַל עָלָיְכִי׃

ח׳ כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת אֶת־עֵינִי מִן־דִּמְעָה אֶת־רַגְלִי מִדֶּחִי׃

ט׳ אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְהוָה בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים׃

בארצות החיים. ארץ ישראל שגרשוני אויבי ורודפי ממנה בימי שאול ועל כרחם חזרתי׃

י׳ הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד׃

האמנתי כי אדבר. האמנתי את דברי ציבא שאמר על מפיבושת כשאדבר (שם ב׳ ט״ז) הנה לך כל אשר למפיבושת אז אני עניתי מאד דברתי קשה ונעניתי לך׃

י״א אֲנִי אָמַרְתִּי בְחָפְזִי כָּל־הָאָדָם כֹּזֵב׃

אני אמרתי בחפזי. לנוס מפני אבשלום׃

כל האדם כוזב. ובוגד באוהב בו כי ראיתי את בני בוגד בי ומבקש את נפשי וכל ישראל גומלים לי רעה תחת טובה לפיכך האמנתי לציבא ואמרתי אף מפיבושת כוזב ובוגד בי כל לשון כזב אינו אלא ל׳ חסרון מבטח שבטחו עליו פילנ״צא בלע״ז, כמו (ישעיה כ״ח) אשר לא יכזבו מימיו, ויש פותרין אותו **אני אמרתי בחפזי** בסלע המחלקות שהיו שאול ואנשיו עוטרין עלי ואל אנשי לתפשני ושם נאמר ויהי דוד נחפז ללכת (שמואל א כ״ג:כ״ו) **כל אדם כוזב**, אף שמואל הנביא שהוא נאמן לנביא אף הוא כוזב שמשחני למלך (מצאתי)׃

י״ב מָה־אָשִׁיב לַיהוָה כָּל־תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי׃

י״ג כּוֹס־יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וּבְשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא׃

כוס ישועות אשא. אביא הנסכים על התודות שנדרתי כמו שאמר לך אזבח זבח תודה ועל אותו הכוס בשמך אקרא על הישועה זו, שכן אין הלוי אומר שירה אלא על היין׃

י״ד נְדָרַי לַיהוָה אֲשַׁלֵּם נֶגְדָּה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ׃

נגדה נא לכל עמו. נגד כל עמו׃

ט״ו יָקָר בְּעֵינֵי יְהוָה הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו׃

יקר בעיני ה׳. הראני הקב״ה שדבר קשה וכבד הוא בעיניו להמית את חסידיו׃

המותה. המות כמ׳ הביתה החוצה (בראשי׳ ל״ט)׃

ט״ז אָנָּה יְהוָה כִּי־אֲנִי עַבְדֶּךָ אֲנִי־עַבְדְּךָ בֶּן־אֲמָתֶךָ פִּתַּחְתָּ לְמוֹסֵרָי׃

עבדך בן אמתך. אינו דומה תרבות עבד הלקוח מן השוק לילוד משפחה שבבית׃

פתחת למוסרי. התרתה מעל צוארי מוסרות ומוטות׃

י״ז לְךָ־אֶזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה וּבְשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא׃

זבח תודה. זבחי הודייה על הנסים שעשית לי׃

י״ח נְדָרַי לַיהוָה אֲשַׁלֵּם נֶגְדָּה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ׃

נדרי. קרבנות שנדרתי׃

י״ט בְּחַצְרוֹת | בֵּית יְהוָה בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלָם הַלְלוּיָהּ׃ {פ}

בתוככי. כמו בתוכך׃

פרק קי״ז

א׳ הַלְלוּ אֶת־יְהוָה כָּל־גּוֹיִם שַׁבְּחוּהוּ כָּל־הָאֻמִּים׃

ב׳ כִּי־גָבַר עָלֵינוּ | חַסְדּוֹ וֶאֱמֶת־יְהוָה לְעוֹלָם הַלְלוּיָהּ׃ {פ}

כי גבר עלינו חסדו. כלומר ואף כי אנחנו אשר גבר עלינו חסדו׃

ואמת ה׳ לעולם. ששמר הבטחתו שהבטיח את האבות׃

פרק קי״ח

א׳ הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

ב׳ יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

הודו לה׳ וגו׳ יאמר נא ישראל. לפי שלעולם חסדו׃

ג׳ יֹאמְרוּ־נָא בֵית־אַהֲרֹן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

ד׳ יֹאמְרוּ־נָא יִרְאֵי יְהוָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

יראי ה׳. אלו בני לוי שכתוב בהם מי לה׳ אלי ויאספו אליו כל בני לוי (שמות ל״ב:כ״ו) במעשה העגל ונלחמו עם ישראל כשאמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה (במדבר י״ד:ד׳)׃

ה׳ מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי יָּהּ עָנָנִי בַמֶּרְחָב יָהּ׃

ו׳ יְהוָה לִי לֹא אִירָא מַה־יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם׃

ז׳ יְהוָה לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי׃

ח׳ טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בָּאָדָם׃

טוב לחסות בה׳ וגו׳. חסיון זה אינו אלא לשון חסירון צל ודבר מועט הוא׃

מבטח. דבר בריא וסמך חזק ואעפ״כ לחסות בה׳ טוב מהבטחת בני אדם׃

ט׳ טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים׃

י׳ כָּל־גּוֹיִם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם׃

כל גוים סבבוני. מדבר במלחמות גוג ומגוג שכל הגוים יהיו שם, כמו שנאמ׳ ואספתי את כל הגוי׳ אל ירושלים למלחמה (זכריה י״ד)׃

אמילם. אכרית׳ לשון ימולל ויבש (לעיל ב׳)׃

י״א סַבּוּנִי גַם־סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם׃

י״ב סַבּוּנִי כִדְבוֹרִים דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם׃

דעכו כאש קוצים. כל לשון דעיכה נופל על לשון קפיצה ונתור ממהר להיות נתר ונתק ממקומו על כן הוא נופל על לשון אש ועל לשון מים כמו נדעכו ממקומם (איוב ו׳:י״ז) וכן ימי נדעכו (שם יז) וכן נרו עליו ידעך (שם יח) כדרך שלהבת הנתקת מן הפתילה ועולה למעלה כשהיא כבה׃

י״ג דַּחֹה דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַיהוָה עֲזָרָנִי׃

דחה דחיתני לנפול. אתה אויבי׃

י״ד עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה׃

עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה. עזי וזמר׳ גבורת הקב״ה היה לי לישועה, עזי יו״ד יתיר׳ כי לא מצינו במקר׳ עזי נקוד חטף קמץ אלא שורק חוץ משלשה מקומות שהוא סמוך אצל וזמרת וע״כ וזמרת דבוק לתיבת השם ואינך יכול לפרשו וזמרתי, ואל תתמה על ויהי לי שלא אמר היה לי לישוע׳ שהרב׳ כאלה במקרא, ואשר לא שם לבו וגו׳ ויעזוב את עבדיו וגו׳ (שמות ט׳:כ״א) היה לו לכתוב עזב׃

ט״ו קוֹל | רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים יְמִין יְהוָה עֹשָׂה חָיִל׃

קול רנה וישועה. תהיה לעתיד באהלי צדיקי׳ ומהו קול הרנה ימין ה׳ עשה חיל ימין ה׳ רוממה וגו׳׃

ט״ז יְמִין יְהוָה רוֹמֵמָה יְמִין יְהוָה עֹשָׂה חָיִל׃

ימין ה׳ רוממה. מדרש אגדה עליונים ברא הקב״ה בימין לפיכך לא שלטה בהם מיתה, שנאמר אף ידי יסדה ארץ (ישעי׳ מה) זה שמאל וימיני טפחה שמים זה ימין וכן אמר המשורר ימין ה׳ רוממה שבראת אותם שברומו של עולם היא ימין ה׳ שתעשה חיילות של צדיקים לע״ל וגם בה יחי׳ אות׳ ויחיו לעול׳ ואז לא אמות כי אחיה לעולם׃

י״ז לֹא־אָמוּת כִּי־אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ׃

לא אמות. אני כנ״י כע״ג מיתת עולם כי אחיה וגו׳:

י״ח יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָהּ וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי:

יסור יסרני יה. בגלות ושם נתכפרו כל עונותי ולמות לא נתנני:

י״ט פִּתְחוּ־לִי שַׁעֲרֵי־צֶדֶק אָבֹא־בָם אודֶה יָהּ:

פתחו לי שערי צדק. ואלו הן שערי צדק:

כ׳ זֶה־הַשַּׁעַר לַיהוָה צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ:

זה השער. של בית המקדש שהוא לה׳ והצדיקים יבואו בו ושם **אודך כי עניתני** מן הגלות:

כ״א אודְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי־לִי לִישׁוּעָה:

כ״ב אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה:

אבן מאסו הבונים. עם שהיו שפל בין האומות:

כ״ג מֵאֵת יְהוָה הָיְתָה זֹּאת הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ:

מאת ה׳ היתה זאת. כך יאמרו הכל:

כ״ד זֶה־הַיּוֹם עָשָׂה יְהוָה נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ:

כ״ה אָנָּא יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָּא אָנָּא יְהוָה הַצְלִיחָה נָּא:

כ״ו בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְהוָה בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְהוָה:

ברוך הבא בשם ה׳. יאמרו למביאי הבכורי׳ ולעולי הרגלים:

ברכנוכם. ברכנו אתכם:

כ״ז אֵל | יְהוָה וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ־חַג בַּעֲבתִים עַד־קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ:

אסרו חג בעבותים. הזבחים והחגיגות שהיו נקיים ובדוקין ממום קושרין בכרעי מטותיהם עד שיביאום לעזרה בקרנות המזבח, ויש לפתור כל סוף המזמור הזה מלא אמות כי אחיה בדוד עצמו:

[יח] **יסור יסרני יה.** על מעשה בת שבע ביסורין כגון תחת הכבשה ישלם ארבעתים (שמואל ב י״ב) ששה חדשים נצטרע דוד:

ולמות לא נתנני. שנאמר גם ה׳ העביר חטאתך לא תמות (שם):

[יט] **פתחו לי שערי צדק.** ואלו הן שערי צדק אותם השערים של בתי כנסיות ומדרשות אשר הם לה׳ והצדיקים באים בהם:

[כא] **אודך כי עניתני.** מכאן ואילך אמר דוד ושמואל וישי ואחי דוד כמו שמפורש בערבי פסחים מי שאמר זה לא אמר זה:

כ״ח אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ אֱלֹהַי אֲרוֹמְמֶךָּ:

כ״ט הודוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: {פ}

פרק קי״ט

א׳ אַשְׁרֵי תְמִימֵי־דָרֶךְ הַהֹלְכִים בְּתוֹרַת יְהוָה:

ב׳ אַשְׁרֵי נֹצְרֵי עֵדֹתָיו בְּכָל־לֵב יִדְרְשׁוּהוּ׃

ג׳ אַף לֹא־פָעֲלוּ עַוְלָה בִּדְרָכָיו הָלָכוּ׃

אף לא פעלו עולה. אשריהם אם כל זה בהם׃

בדרכיו הלכו. אע״פ שלא פעלו עולה אין שכרם שלם אא״כ בדרכיו הלכו וכן הוא אומר (לעיל לה) סור מרע ועשה טוב אע״פ שאתה סר מרע אין הכל שלם אלא אם כן תעשה טוב (מדרש אגדה)׃

ד׳ אַתָּה צִוִּיתָה פִקֻּדֶיךָ לְשָׁמֹר מְאֹד׃

ה׳ אַחֲלַי יִכֹּנוּ דְרָכָי לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ׃

אחלי יכונו דרכי. אל״ף יסוד בתיבה הנופל ממנו לפרקי׳ כמו אל״ף שבאחותי באזניכם (איוב י״ג:י״ז) ואל״ף של אסוך שמן (מלכים ב ד׳:ב׳). **אחלי** תפלותי אלו הן שיכונו דרכי וכן (שם ה׳) אחלי אדני לפני הנביא אשר בשמרון וגו׳ צורכי אדוני להתפלל שילך לפני הנביא אשר בשומרון ולשון אחליות שוהיי״ט בלע״ז כאדם האומר הלואי והייתי נביא וחכם׃

ו׳ אָז לֹא־אֵבוֹשׁ בְּהַבִּיטִי אֶל־כָּל־מִצְוֹתֶיךָ׃

ז׳ אוֹדְךָ בְיֹשֶׁר לֵבָב בְּלָמְדִי מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ׃

ח׳ אֶת־חֻקֶּיךָ אֶשְׁמֹר אַל־תַּעַזְבֵנִי עַד־מְאֹד׃ {פ}

ט׳ בַּמֶּה יְזַכֶּה־נַּעַר אֶת־אָרְחוֹ לִשְׁמֹר כִּדְבָרֶךָ׃

י׳ בְּכָל־לִבִּי דְרַשְׁתִּיךָ אַל־תַּשְׁגֵּנִי מִמִּצְוֹתֶיךָ׃

י״א בְּלִבִּי צָפַנְתִּי אִמְרָתֶךָ לְמַעַן לֹא אֶחֱטָא־לָךְ׃

בלבי צפנתי. לא נתתיה להשתכח ממני׃

י״ב בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃

י״ג בִּשְׂפָתַי סִפַּרְתִּי כֹּל מִשְׁפְּטֵי־פִיךָ׃

י״ד בְּדֶרֶךְ עֵדְוֹתֶיךָ שַׂשְׂתִּי כְּעַל כָּל־הוֹן׃

ט״ו בְּפִקּוּדֶיךָ אָשִׂיחָה וְאַבִּיטָה אׇרְחֹתֶיךָ׃

ט״ז בְּחֻקֹּתֶיךָ אֶשְׁתַּעֲשָׁע לֹא אֶשְׁכַּח דְּבָרֶךָ׃ {פ}

אשתעשע. אתעסק כמו ישעה האדם על עושהו (ישעיהו י״ז:ז׳) ואל ישעו בדברי שקר (שמות ה׳:ט׳)׃

י״ז גְּמֹל עַל־עַבְדְּךָ אֶחְיֶה וְאֶשְׁמְרָה דְבָרֶךָ׃

גמול על עבדך. דבר שאחיה בו בגמול חסדך׃

י״ח גַּל־עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ׃

נפלאות מתורתך. דברים המכוסים בה שאינם מפורשים בה׃

מתורתך. נפלאים מפירושי תורתך שאינם מפורשים בה (מצאתי)׃

י״ט גֵּר אָנֹכִי בָּאָרֶץ אַל־תַּסְתֵּר מִמֶּנִּי מִצְוֹתֶיךָ׃

גר אנכי בארץ. ימים מועטים׃

אל תסתר ממני. מצותך הנעלמות שאוכל לקיימם שאם לא עכשיו אימתי׃

כ׳ גָּרְסָה נַפְשִׁי לְתַאֲבָה אֶל־מִשְׁפָּטֶיךָ בְכָל־עֵת׃

גרסה. משתברת נפשי מחמת תאוה כמו (ויקרא ב׳:י״ד) גרש כרמל, ומנחם חבר לתאבה עם מתאב אנכי את גאון יעקב (עמוס ו׳:ח׳) ושניהם לשון שבר׃

כ״א גָּעַרְתָּ זֵדִים אֲרוּרִים הַשֹּׁגִים מִמִּצְוֹתֶיךָ׃

כ״ב גַּל מֵעָלַי חֶרְפָּה וָבוּז כִּי עֵדֹתֶיךָ נָצָרְתִּי׃

גל מעלי. לשון גלגול כמו ויגל את האבן (בראשית כ״ט:י׳)׃

כ״ג גַּם יָשְׁבוּ שָׂרִים בִּי נִדְבָּרוּ עַבְדְּךָ יָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ׃

בי נדברו. אע״פ שמלכי אומות העולם מתלוצצים עלי שאני עוסק בתורה׃

כ״ד גַּם־עֵדֹתֶיךָ שַׁעֲשָׁעַי אַנְשֵׁי עֲצָתִי׃ {פ}

שעשועי. עסקי׃

כ״ה דָּבְקָה לֶעָפָר נַפְשִׁי חַיֵּנִי כִּדְבָרֶךָ׃

חיני כדברך. כמו שהבטחתני על ידי נתן הנביא טובה׃

כ״ו דְּרָכַי סִפַּרְתִּי וַתַּעֲנֵנִי לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃

ספרתי. לך את צרכי ואת חטאתי ואתה עניתני׃

כ״ז דֶּרֶךְ־פִּקּוּדֶיךָ הֲבִינֵנִי וְאָשִׂיחָה בְּנִפְלְאוֹתֶיךָ׃

כ״ח דָּלְפָה נַפְשִׁי מִתּוּגָה קַיְּמֵנִי כִּדְבָרֶךָ׃

דלפה נפשי. נטפה כלומר נחסרת והולכת׃

כ״ט דֶּרֶךְ־שֶׁקֶר הָסֵר מִמֶּנִּי וְתוֹרָתְךָ חָנֵּנִי׃

ל׳ דֶּרֶךְ־אֱמוּנָה בָּחָרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ שִׁוִּיתִי׃

משפטיך שויתי. שמתי עצמי למשפטיך ודבקתי בעדותיך לבחור בדרך אמונה לך אני שואל דרך שקר הסר ממני׃

ל״א דָּבַקְתִּי בְעֵדְוֹתֶיךָ יְהוָה אַל־תְּבִישֵׁנִי׃

ל״ב דֶּרֶךְ־מִצְוֹתֶיךָ אָרוּץ כִּי תַרְחִיב לִבִּי׃ {פ}

ל״ג הוֹרֵנִי יְהוָה דֶּרֶךְ חֻקֶּיךָ וְאֶצְּרֶנָּה עֵקֶב׃

ואצרנה עקב. אשמרנה בכל מעגלותיה ועקבי נתיבותי׳ ל׳ עקבי טראצ״ש בלע״ז׃

ל״ד הֲבִינֵנִי וְאֶצְּרָה תוֹרָתֶךָ וְאֶשְׁמְרֶנָּה בְכָל־לֵב׃

ל״ה הַדְרִיכֵנִי בִּנְתִיב מִצְוֹתֶיךָ כִּי־בוֹ חָפָצְתִּי׃

ל״ו הַט־לִבִּי אֶל־עֵדוֹתֶיךָ וְאַל אֶל־בָּצַע׃

ל״ז הַעֲבֵר עֵינַי מֵרְאוֹת שָׁוְא בִּדְרָכֶךָ חַיֵּנִי׃

ל״ח הָקֵם לַעַבְדְּךָ אִמְרָתֶךָ אֲשֶׁר לְיִרְאָתֶךָ׃

הקם לעבדך אמרתך. אשר הבטחתני׃

אשר ליראתך. שאהיה אני וזרעי יראי שמך שעל מנת כן הבטחתני אם ישמרו בניך את דרכם וגו׳ (מ״א ב׳)׃

ל״ט הַעֲבֵר חֶרְפָּתִי אֲשֶׁר יָגֹרְתִּי כִּי מִשְׁפָּטֶיךָ טוֹבִים׃

העבר חרפתי. מחול לי על אותו עון ושוב לא יוכלו אויבי לחרפני בו׃

כי משפטיך טובים. וכבר אני מקבל עלי לשלם הכבשה ארבעתים׃

מ׳ הִנֵּה תָּאַבְתִּי לְפִקֻּדֶיךָ בְּצִדְקָתְךָ חַיֵּנִי׃ {פ}

מ״א וִיבֹאֲנִי חֲסָדֶךָ יְהוָה תְּשׁוּעָתְךָ כְּאִמְרָתֶךָ׃

ויבואני. תשועתך תבא אלי כאמרתך שהבטחתני׃

מ״ב וְאֶעֱנֶה חֹרְפִי דָבָר כִּי־בָטַחְתִּי בִּדְבָרֶךָ׃

מ״ג וְאַל־תַּצֵּל מִפִּי דְבַר־אֱמֶת עַד־מְאֹד כִּי לְמִשְׁפָּטְךָ יִחָלְתִּי׃

ואל תצל מפי דבר אמת. ואל תבדל מפי דבר אמת כמו ויצל אלהים את מקנה אביכן (בראשית ל״א) (מצאתי)׃

דבר אמת עד מאד. בכל הוראותי ובכל דיני שלא אכשל בהם׃

יחלתי. קויתי׃

מ״ד וְאֶשְׁמְרָה תוֹרָתְךָ תָמִיד לְעוֹלָם וָעֶד׃

מ״ה וְאֶתְהַלְכָה בָרְחָבָה כִּי פִקֻּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי׃

ואתהלכה ברחבה. בהלכה מרווחת ופושטת בישראל׃

דרשתי. בקשתי׃

מ״ו וַאֲדַבְּרָה בְעֵדֹתֶיךָ נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֵבוֹשׁ׃

מ״ז וְאֶשְׁתַּעֲשַׁע בְּמִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי׃

מ״ח וְאֶשָּׂא־כַפַּי אֶל־מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי וְאָשִׂיחָה בְחֻקֶּיךָ׃ {פ}

מ״ט זְכֹר־דָּבָר לְעַבְדֶּךָ עַל אֲשֶׁר יִחַלְתָּנִי׃

זכר דבר. אשר יחלתני ע״י נתן הנביא לעבדך׃

נ׳ זֹאת נֶחָמָתִי בְעָנְיִי כִּי אִמְרָתְךָ חִיָּתְנִי׃

נ״א זֵדִים הֱלִיצֻנִי עַד־מְאֹד מִתּוֹרָתְךָ לֹא נָטִיתִי׃

נ״ב זָכַרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ מֵעוֹלָם | יְהוָה וָאֶתְנָחָם׃

משפטיך מעולם. שאתה מביא יסורין וחוזר מחמתך וסולח ועל כן אתנחם׃

נ״ג זַלְעָפָה אֲחָזַתְנִי מֵרְשָׁעִים עֹזְבֵי תּוֹרָתֶךָ׃

נ״ד זְמִרוֹת הָיוּ־לִי חֻקֶּיךָ בְּבֵית מְגוּרָי׃

נ״ה זָכַרְתִּי בַלַּיְלָה שִׁמְךָ יְהוָה וָאֶשְׁמְרָה תּוֹרָתֶךָ׃

זכרתי בלילה. בעת צרה ואפילה׃

נ״ו זֹאת הָיְתָה־לִּי כִּי פִקֻּדֶיךָ נָצָרְתִּי׃ {פ}

זאת היתה לי. עטרת ההולמת אותי לי לעדות ולזרעי הראוי למלוך בשכר שפקודיך נצרתי כך דרשוהו חכמי ישראל (מצאתי)׃

נ״ז חֶלְקִי יְהוָה אָמַרְתִּי לִשְׁמֹר דְּבָרֶיךָ׃

לשמר דבריך. קיים דבריך שיחלתני בכך אתה חלקי׃

נ״ח חִלִּיתִי פָנֶיךָ בְכָל־לֵב חָנֵּנִי כְּאִמְרָתֶךָ׃

חליתי פניך. בלשון חלקי ה׳ אמרה נפשי על כן אוחיל לו (איכה ג׳:כ״ד)׃

נ״ט חִשַּׁבְתִּי דְרָכָי וָאָשִׁיבָה רַגְלַי אֶל־עֵדֹתֶיךָ׃

חשבתי דרכי. הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה לפיכך ואשיבה רגלי אל עדותיך כי ראיתי שהיא הטובה שבכולן׃

ס׳ חַשְׁתִּי וְלֹא הִתְמַהְמָהְתִּי לִשְׁמֹר מִצְוֹתֶיךָ׃

ס״א חֶבְלֵי רְשָׁעִים עִוְּדֻנִי תּוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃

חבלי רשעים עודוני. סיעות של רשעים שללוני כמו (בראשית מט) יאכל עד, כך חברו מנחם, ויש לפותרו לשון עוד כלומר נוספו ורבו עלי׃

ס״ב חֲצוֹת־לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ׃

ס״ג חָבֵר אֲנִי לְכָל־אֲשֶׁר יְרֵאוּךָ וּלְשֹׁמְרֵי פִקּוּדֶיךָ׃

ס״ד חַסְדְּךָ יְהוָה מָלְאָה הָאָרֶץ חֻקֶּיךָ לַמְּדֵנִי׃ {פ}

ס״ה טוֹב עָשִׂיתָ עִם־עַבְדְּךָ יְהוָה כִּדְבָרֶךָ׃

ס״ו טוּב טַעַם וָדַעַת לַמְּדֵנִי כִּי בְמִצְוֹתֶיךָ הֶאֱמָנְתִּי׃

ס״ז טֶרֶם אֶעֱנֶה אֲנִי שֹׁגֵג וְעַתָּה אִמְרָתְךָ שָׁמָרְתִּי׃

טרם אענה. אותך במצותיך טרם הגיתי בהם בבתי מדרשות אני שוגג בהם וחוטא ועתה משנעניתי בהם תורתך שמרתי שהמדרש מלמדני לסור מן העבירה לכן אני מבקש ממך טוב טעם ודעת למדני׃

אענה. לשון שונה והוגה בבית המדרש הוא כמו תען לשוני אמרתך וכן (מלאכי ב׳:י״ב) יכרת ה׳ לאיש אשר יעשנה ער ועונה מאהלי יעקב ער בחכמים ועונה בתלמידים׃

ס״ח טוֹב־אַתָּה וּמֵטִיב לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃

ס״ט טָפְלוּ עָלַי שֶׁקֶר זֵדִים אֲנִי בְּכָל־לֵב | אֶצֹּר פִּקּוּדֶיךָ׃

> **טפלו עלי שקר.** חברו עלי שקר וכן ותטפל על עוני (איוב י״ד:י״ד)׃

ע׳ טָפַשׁ כַּחֵלֶב לִבָּם אֲנִי תּוֹרָתְךָ שִׁעֲשָׁעְתִּי׃

ע״א טוֹב־לִי כִּי־עֻנֵּיתִי לְמַעַן אֶלְמַד חֻקֶּיךָ׃

> **טוב לי כי עניתי.** שנתיסרתי ועוניתי למען אשוב מדרך רעה ואשמור חקיך, בפירושים אחרים מצאתי כן **טוב לי כי עניתי וגו׳**, טוב היה בעיני כשהייתי סובל יסורים כדי ללמוד תורה בצער׃

ע״ב טוֹב־לִי תוֹרַת־פִּיךָ מֵאַלְפֵי זָהָב וָכָסֶף׃ {פ}

ע״ג יָדֶיךָ עָשׂוּנִי וַיְכוֹנְנוּנִי הֲבִינֵנִי וְאֶלְמְדָה מִצְוֹתֶיךָ׃

ע״ד יְרֵאֶיךָ יִרְאוּנִי וְיִשְׂמָחוּ כִּי לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי׃

> **יראיך יראוני.** בטובה וישמחו כי כגמולי גמולם שהרי מיראיך אני ולדברך יחלתי׃

ע״ה יָדַעְתִּי יְהוָה כִּי־צֶדֶק מִשְׁפָּטֶיךָ וֶאֱמוּנָה עִנִּיתָנִי׃

> **ואמונה עניתני.** בדין עניתני׃

ע״ו יְהִי־נָא חַסְדְּךָ לְנַחֲמֻנִי כְּאִמְרָתְךָ לְעַבְדֶּךָ׃

ע״ז יְבֹאֻנִי רַחֲמֶיךָ וְאֶחְיֶה כִּי־תוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי׃

ע״ח יֵבֹשׁוּ זֵדִים כִּי־שֶׁקֶר עִוְּתוּנִי אֲנִי אָשִׂיחַ בְּפִקּוּדֶיךָ׃

> **כי שקר עותוני.** כי על חנם הרשיעוני (מצאתי), אומר אני על לבון פנים שאומר לו הבא על אשת איש מיתתו במה והוא לא חטא׃

ע״ט יָשׁוּבוּ לִי יְרֵאֶיךָ (וידעו) [וְיֹדְעֵי] עֵדֹתֶיךָ׃

> **ישובו לי יראיך.** שפירשו הימנו סנהדרין כשנצטרע מאותו עון אף אם גרושה היא נתן עיניו בה כל הנוגע לא ינקה׃

פ׳ יְהִי־לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶּיךָ לְמַעַן לֹא אֵבוֹשׁ׃ {פ}

פ״א כָּלְתָה לִתְשׁוּעָתְךָ נַפְשִׁי לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי׃

> **כלתה וגו׳ נפשי.** אותה׃

פ״ב כָּלוּ עֵינַי לְאִמְרָתֶךָ לֵאמֹר מָתַי תְּנַחֲמֵנִי׃

> **כלו עיני.** צופים תמיד עד כי כלו׃

פ״ג כִּי־הָיִיתִי כְּנֹאד בְּקִיטוֹר חֻקֶּיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃

> **כנאד בקיטור.** כנאד של עור המתייבש בעשן׃

פ״ד כַּמָּה יְמֵי־עַבְדֶּךָ מָתַי תַּעֲשֶׂה בְרֹדְפַי מִשְׁפָּט׃

> **מתי תעשה.** שאראה בימי׃

פ״ה כָּרוּ־לִי זֵדִים שִׂיחוֹת אֲשֶׁר לֹא כְתוֹרָתֶךָ׃

כרו לי זדים שיחות. שלא כתורה הבאים לפסלני׃

פ״ו כָּל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמוּנָה שֶׁקֶר רְדָפוּנִי עָזְרֵנִי׃

כל מצותיך אמונה. מואבי ולא מואבית והם על שקר רדפו לאסרני׃

שקר רדפוני. לשוא רדפוני אויבי׃

פ״ז כִּמְעַט כִּלּוּנִי בָאָרֶץ וַאֲנִי לֹא־עָזַבְתִּי פִקֻּדֶיךָ׃

כמעט כלוני. כלא הייתי אהיה בארץ ואני עמדתי על בוריי, וכן לי קוו רשעים לאבדני מבא בקהל׃

פ״ח כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדוּת פִּיךָ׃ {פ}

פ״ט לְעוֹלָם יְהוָה דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם׃

צ׳ לְדֹר וָדֹר אֱמוּנָתֶךָ כּוֹנַנְתָּ אֶרֶץ וַתַּעֲמֹד׃

צ״א לְמִשְׁפָּטֶיךָ עָמְדוּ הַיּוֹם כִּי הַכֹּל עֲבָדֶיךָ׃

צ״ב לוּלֵי תוֹרָתְךָ שַׁעֲשָׁעָי אָז אָבַדְתִּי בְעָנְיִי׃

צ״ג לְעוֹלָם לֹא־אֶשְׁכַּח פִּקּוּדֶיךָ כִּי בָם חִיִּיתָנִי׃

צ״ד לְךָ־אֲנִי הוֹשִׁיעֵנִי כִּי פִקּוּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי׃

צ״ה לִי קִוּוּ רְשָׁעִים לְאַבְּדֵנִי עֵדֹתֶיךָ אֶתְבּוֹנָן׃

צ״ו לְכָל־תִּכְלָה רָאִיתִי קֵץ רְחָבָה מִצְוָתְךָ מְאֹד׃ {פ}

לכל תכלה וגו׳. לסלסל ולפלפל בה וכן פתחת למוסרי (לעיל ק״ח)׃

לכל תכלה. לכל סיום דבר יש קץ גבול אבל מצותיך אין קץ וגבול לתכליתם (מצאתי)׃

צ״ז מָה־אָהַבְתִּי תוֹרָתֶךָ כָּל־הַיּוֹם הִיא שִׂיחָתִי׃

צ״ח מֵאֹיְבַי תְּחַכְּמֵנִי מִצְוֹתְךָ כִּי לְעוֹלָם הִיא־לִי׃

מאויבי תחכמני מצותיך. על דואג ואחיתופל אמרו דלא אתיא להו שמעתא אליבא דהלכתא לעולם סוד התורה בידי שכן מכל מלמדי השכלתי מזה למדתי קצת ומזה למדתי קצת (לאחר שלמדתי מרבי מובהק)׃

צ״ט מִכָּל־מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי כִּי עֵדְוֹתֶיךָ שִׂיחָה לִי׃

שיחה לי. כל שיחתי היתה בם׃

ק׳ מִזְּקֵנִים אֶתְבּוֹנָן כִּי פִקּוּדֶיךָ נָצָרְתִּי׃

ק״א מִכָּל־אֹרַח רָע כָּלֵאתִי רַגְלַי לְמַעַן אֶשְׁמֹר דְּבָרֶךָ׃

כלאתי רגלי. מנעתי כמו (שמואל א כ״ה:ל״ג) אשר כליתני היום מבוא בדמים׃

ק״ב מִמִּשְׁפָּטֶיךָ לֹא־סָרְתִּי כִּי־אַתָּה הוֹרֵתָנִי׃

ק״ג מַה־נִּמְלְצוּ לַחִכִּי אִמְרָתֶךָ מִדְּבַשׁ לְפִי׃

נמלצו. נמתקו׃

ק״ד מִפִּקּוּדֶיךָ אֶתְבּוֹנָן עַל־כֵּן שָׂנֵאתִי | כָּל־אֹרַח שָׁקֶר׃ {פ}

ק״ה נֵר־לְרַגְלִי דְבָרֶךָ וְאוֹר לִנְתִיבָתִי׃

נר לרגלי דברך. כשאני בא להורות הוראה אני רואה בתורה והיא מפרשת אותי מן האסור כנר המציל את האד׳ מן הפחתים׃

ק״ו נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה לִשְׁמֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ׃

ק״ז נַעֲנֵיתִי עַד־מְאֹד יְהוָה חַיֵּנִי כִדְבָרֶךָ׃

נעניתי. נעשיתי עני ושפל כמו לענות מפני (שמות י׳:ג׳) וענה גאון ישראל בפניו (הושע ה׳:ה׳) תרגום יונתן וימאך, ועני חשוב כמת לפיכך חייני כדבריך׃

נעניתי. חולי הוא שמטרף את הדעת ושמו עניה בלשון משנה׃

ק״ח נִדְבוֹת פִּי רְצֵה־נָא יְהוָה וּמִשְׁפָּטֶיךָ לַמְּדֵנִי׃

נדבות פי. דבר רצוי שפי מתנדב לך, כל נדבה לשון רצון הוא׃

ק״ט נַפְשִׁי בְכַפִּי תָמִיד וְתוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃

נפשי בכפי תמיד. הרבה נסתכנתי בסכנות רבות קרובות למיתה ואעפ״כ אני תורתך לא שכחתי (ע״ד חש בראשו יעסוק בתורה)

ק״י נָתְנוּ רְשָׁעִים פַּח לִי וּמִפִּקּוּדֶיךָ לֹא תָעִיתִי׃

קי״א נָחַלְתִּי עֵדְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם כִּי־שְׂשׂוֹן לִבִּי הֵמָּה׃

קי״ב נָטִיתִי לִבִּי לַעֲשׂוֹת חֻקֶּיךָ לְעוֹלָם עֵקֶב׃ {פ}

לעולם עקב. על מעגלותם ועל נתיבותם.

קי״ג סֵעֲפִים שָׂנֵאתִי וְתוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי׃

סעפים שנאתי. חושבי מחשבות און כמו (איוב כ׳:ב׳) לכן שעיפי ישיבוני, (מלכים א י״ח:כ״א) על שתי הסעיפים כשאתה קורא סעיפים הוא שם המחשבה וכשאתה קורא סעפים נופל הל׳ על החושבים אותם.

קי״ד סִתְרִי וּמָגִנִּי אָתָּה לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי׃

קט״ו סוּרוּ־מִמֶּנִּי מְרֵעִים וְאֶצְּרָה מִצְוֹת אֱלֹהָי׃

קט״ז סָמְכֵנִי כְאִמְרָתְךָ וְאֶחְיֶה וְאַל־תְּבִישֵׁנִי מִשִּׂבְרִי׃

קי״ז סְעָדֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה וְאָשְׁעָה בְחֻקֶּיךָ תָמִיד׃

ואשעה בחקיך. ואתעסק כמו ואל ישעו בדברי שקר (שמות ה׳:ט׳) ד״א ואשעה לשון ספור ושנון כדמתרג׳ ולשנינה ולשועין.

קי״ח סָלִיתָ כָּל־שׁוֹגִים מֵחֻקֶּיךָ כִּי־שֶׁקֶר תַּרְמִיתָם׃

סלית. רמסת נתתם למרמס כמו סלה כל אבירי ה׳ (איכה א׳:ט״ו):

קי״ט סִגִים הִשְׁבַּתָּ כָל־רִשְׁעֵי־אָרֶץ לָכֵן אָהַבְתִּי עֵדְוֹתֶיךָ׃

ק״כ סָמַר מִפַּחְדְּךָ בְשָׂרִי וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ יָרֵאתִי׃ {פ}

סמר. כמו (איוב ד׳:ט״ו-ט״ז) תסמר שערת בשרי כאדם שעמד שערותיו הריציי״ר בלע״ז:

ומשפטיך יראתי. מפורענו׳ גזרותיך.

קכ״א עָשִׂיתִי מִשְׁפָּט וָצֶדֶק בַּל־תַּנִּיחֵנִי לְעֹשְׁקָי׃

קכ״ב עֲרַב עַבְדְּךָ לְטוֹב אַל־יַעַשְׁקֻנִי זֵדִים׃

ערב עבדך. ל׳ הצלה גרנטיי״ה בלע״ז היה ערב בשבילי לנגד הרעה (כלומר היה ערב שאשמור פקודיך).

קכ״ג עֵינַי כָּלְוּ לִישׁוּעָתֶךָ וּלְאִמְרַת צִדְקֶךָ׃

ולאמרת צדקך. הבטחה שהבטחתני.

קכ״ד עֲשֵׂה עִם־עַבְדְּךָ כְחַסְדֶּךָ וְחֻקֶּיךָ לַמְּדֵנִי׃

קכ״ה עַבְדְּךָ־אֲנִי הֲבִינֵנִי וְאֵדְעָה עֵדֹתֶיךָ׃

קכ״ו עֵת לַעֲשׂוֹת לַיהוָה הֵפֵרוּ תוֹרָתֶךָ׃

עת לעשות לה׳ וגו׳. מוסב על מקרא שלפניו הבינני ואדעה עדותיך להבין עת לעשות לשמך איך יעשו אותם שהפרו תורתך למצוא רצון וסליחה ותמצא להם ואעשה כן על כל עבירה שבידי, ורבותינו דרשו ממנו שעוברין על דברי תורה כדי לעשות סייג וגדר לישראל כגון גדעון ואליה בהר הכרמל שהקריבו בבמה, עוד ראיתי נדרש באגדה פי׳ איש פנוי וטיילן העושה תורתו עתים מפר ברית, שאדם (פנוי) צריך להיות יגע בתורה כל שעות היום.

קכ״ז עַל־כֵּן אָהַבְתִּי מִצְוֹתֶיךָ מִזָּהָב וּמִפָּז׃

על כן אהבתי. על אשר אהבתי מצותיך ראוי לך ללמדני עת רצון ומה אעשה לך ותרצני, יש על כן הרבה שפתרונו על אשר כמו כי על כן ראיתי פניך (בראשית ל״ג:י׳) כי על כן ידעת חנותינו (במדבר י׳:ל״א), על כן יתרה עשה (ישעיהו ט״ו:ז׳).

קכ״ח עַל־כֵּן | כָּל־פִּקּוּדֵי כֹל יִשָּׁרְתִּי כָּל־אֹרַח שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי׃ {פ}

כל פקודי כל ישרתי. כל פקודי כל דבר אשר צוית בתורתך:

ישרתי. ישרו בעיני ואמרתי עליהם ישרו כל זה כדאי אני שתמחול ותרצה לי

קכ״ט פְּלָאוֹת עֵדְוֹתֶיךָ עַל־כֵּן נְצָרָתַם נַפְשִׁי׃

פלאות עדותיך. מכוסים הם ונפלאים עדותיך מבני אדם יש מצות קלות שהרבית במתן שכרן כגון שלוח הקן:

על כן נצרתם נפשי. כלם כי לא נודע איזה יכשר:

ק״ל פֵּתַח דְּבָרֶיךָ יָאִיר מֵבִין פְּתָיִים׃

פתח דבריך יאיר. תחילת דבריך האירו את לב ישראל שאתה המבין פתאים באמרך (שמות כ׳:ב׳) אנכי אשר הוצאתיך הודעתם בטובה שעשית להם שקניתם מבית עבדים לדעת כי אדון אתה להם ויקבלו אלהותיך עליהם לא יהיה לך אלהים אחרים וגו׳ ואח״כ גזרת גזרותיך, ד״א **פתח דבריך יאיר** תחילת דבריך במעשה בראשית יהי אור:

מבין פתיים. משם יבינו הכל ויפתחו (להתחיל ולפתוח) בדברי תורה, תנחומא

קל״א פִּי־פָעַרְתִּי וָאֶשְׁאָפָה כִּי לְמִצְוֹתֶיךָ יָאָבְתִּי׃

ואשאפה. ל׳ בליעה כמו (ירמיהו ב׳:כ״ד) שאפה רוח.

קל״ב פְּנֵה־אֵלַי וְחָנֵּנִי כְּמִשְׁפָּט לְאֹהֲבֵי שְׁמֶךָ׃

קל״ג פְּעָמַי הָכֵן בְּאִמְרָתֶךָ וְאַל־תַּשְׁלֶט־בִּי כָל־אָוֶן׃

קל״ד פָּדֵנִי מֵעֹשֶׁק אָדָם וְאֶשְׁמְרָה פִקּוּדֶיךָ׃

פדני מעושק אדם. מיצר הרע העושק את הבריות בפירושים אחרים מצאתי **פדני מעושק אדם**, פדני מעושקו של אדם.

קל״ה פָּנֶיךָ הָאֵר בְּעַבְדֶּךָ וְלַמְּדֵנִי אֶת־חֻקֶּיךָ׃

קל״ו פַּלְגֵי־מַיִם יָרְדוּ עֵינָי עַל לֹא־שָׁמְרוּ תוֹרָתֶךָ׃ {פ}

קל״ז צַדִּיק אַתָּה יְהוָה וְיָשָׁר מִשְׁפָּטֶיךָ׃

קל״ח צִוִּיתָ צֶדֶק עֵדְוֹתֶיךָ וֶאֱמוּנָה מְאֹד׃

קל״ט צִמְּתַתְנִי קִנְאָתִי כִּי־שָׁכְחוּ דְבָרֶיךָ צָרָי׃

צמתתני קנאתי. הקנאה שאני מקנא לשמך על השוכחי דבריך היא צומתה אותי ומקנטת אותי בהם, (מצאתי).

ק״מ צְרוּפָה אִמְרָתְךָ מְאֹד וְעַבְדְּךָ אֲהֵבָהּ׃

קמ״א צָעִיר אָנֹכִי וְנִבְזֶה פִּקֻּדֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃

צעיר אנכי ונבזה. כד״א (שמואל א י״ז:י״ד) ודוד הוא הקטן, נבזה אני להקטין עצמי אצל עוסקי תורה להתלמד כי פקודיך לא שכחתי מלסלסל ומלפלפל בהם בצדקתך שבתוכן צדק ואמת עולמית ואף כי מצאוני צרות היו הם עסקי ולעולם הבינני צדקם ואחיה בהם כי היא חייך וגומר (דברי׳ ל׳):

קמ״ב צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת׃

קמ״ג צַר־וּמָצוֹק מְצָאוּנִי מִצְוֹתֶיךָ שַׁעֲשָׁעָי׃

קמ״ד צֶדֶק עֵדְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם הֲבִינֵנִי וְאֶחְיֶה׃ {פ}

קמ״ה קָרָאתִי בְכָל־לֵב עֲנֵנִי יְהוָה חֻקֶּיךָ אֶצֹּרָה׃

קמ״ו קְרָאתִיךָ הוֹשִׁיעֵנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדֹתֶיךָ׃

(הסימן של עדותיך דמה בן פר״ץ הוי״ו חולם אבל משאר עדותיך הדלי״ת חולם):

קמ״ז קִדַּמְתִּי בַנֶּשֶׁף וַאֲשַׁוֵּעָה (לדבריך) [לִדְבָרְךָ] יִחָלְתִּי׃

קמ״ח קִדְּמוּ עֵינַי אַשְׁמֻרוֹת לָשִׂיחַ בְּאִמְרָתֶךָ׃

אשמרות. חצי הלילה שתי אשמורות, ולדברי האומר שלש משמרות הוי לילה היה דוד עומד ממטתו בשליש הלילה הראשונה ועוסק בתורה עד חצות כמו שנאמר לשיח באמרתך, ומחצות ולהלן עוסק בשירות ותושבחות כמו שנאמר חצות לילה אקום להודות לך:

קמ״ט קוֹלִי שִׁמְעָה כְחַסְדֶּךָ יְהוָה כְּמִשְׁפָּטֶךָ חַיֵּנִי׃

ק״נ קָרְבוּ רֹדְפֵי זִמָּה מִתּוֹרָתְךָ רָחָקוּ׃

> **קרבו רודפי זמה.** עצת חטאים הולכים בעצת חטאיהם, ומתרחקים מתורתך ליקרב אל עצת רעתם׃

קנ״א קָרוֹב אַתָּה יְהוָה וְכָל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמֶת׃

> **קרוב אתה.** לרחוקים הללו המתרחקים מתורתך אם ישובו מדרכם.

קנ״ב קֶדֶם יָדַעְתִּי מֵעֵדֹתֶיךָ כִּי לְעוֹלָם יְסַדְתָּם׃ {פ}

> **קדם ידעתי מעדותיך.** קודם היות הדבר ידעתיו מתוך עדותיך קדם ירשו את הארץ צוית להם על הבכורים ותרומות ומעשרות וקדם הניחות להם מאויביהם צוית להם והיה בהניח ה׳ אלהיך לך וגו׳ (שם כ״ה) להעמיד מלך ולהכרית עמלק ולבנות בית הבחירה׃
>
> **כי לעולם יסדתם.** כי על כל הדברים העתידים להיות לסוף העולם יסדת עדותיך׃

קנ״ג רְאֵה־עָנְיִי וְחַלְּצֵנִי כִּי־תוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃

קנ״ד רִיבָה רִיבִי וּגְאָלֵנִי לְאִמְרָתְךָ חַיֵּנִי׃

קנ״ה רָחוֹק מֵרְשָׁעִים יְשׁוּעָה כִּי־חֻקֶּיךָ לֹא דָרָשׁוּ׃

קנ״ו רַחֲמֶיךָ רַבִּים ׀ יְהוָה כְּמִשְׁפָּטֶיךָ חַיֵּנִי׃

קנ״ז רַבִּים רֹדְפַי וְצָרָי מֵעֵדוֹתֶיךָ לֹא נָטִיתִי׃

קנ״ח רָאִיתִי בֹגְדִים וָאֶתְקוֹטָטָה אֲשֶׁר אִמְרָתְךָ לֹא שָׁמָרוּ׃

קנ״ט רְאֵה כִּי־פִקּוּדֶיךָ אָהָבְתִּי יְהוָה כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי׃

ק״ס רֹאשׁ־דְּבָרְךָ אֱמֶת וּלְעוֹלָם כָּל־מִשְׁפַּט צִדְקֶךָ׃ {פ}

> **ראש דברך אמת.** סוף דברך הוכיח על הראש שהוא אמת שכששמעו האומות אנכי ולא יהיה לך ולא תשא אמרו הכל להנאתו ולכבודו כיון ששמעו כבד, לא תרצח, לא תנאף, הודו על ראש דברך שהוא אמת

קס״א שָׂרִים רְדָפוּנִי חִנָּם (ומדבריך) [וּמִדְּבָרְךָ] פָּחַד לִבִּי׃

קס״ב שָׂשׂ אָנֹכִי עַל־אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב׃

> **שש אנכי על אמרתך.** על הבטחתך הבטחתני, ד״א על אחת מאמרותיך הסתומות כשאני מבין בה, ורבותינו דרשו על המילה שהיה דוד בבית המרחץ וראה עצמו בלא ציצית ובלא תפילין ובלא תורה אמר אוי לי שאני ערום מכל מצות כיון שנסתכל במילה שמח ואמר בצאתו (מבית המרחץ) שש אנכי על אמרתך המילה שמתחלה נתנה במאמר ולא בדבור שנאמ׳ (בראשית י״ז:ט׳) ויאמר אלהים אל אברהם ואתה את בריתי תשמור.

קס״ג שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי וָאֲתַעֵבָה תּוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי׃

קס״ד שֶׁבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ׃

> **שבע ביום.** שחרית שתים לפני קריאת שמע ואחת לאחריה ובערב שתים לפניה ושתים לאחריה׃
>
> **על משפטי צדקך.** על ק״ש שהיא דברי תורה׃

קס״ה שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין־לָמוֹ מִכְשׁוֹל׃

קס״ו שִׂבַּרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וּמִצְוֹתֶיךָ עָשִׂיתִי׃

שברתי. הוחלתי׃

קס״ז שָׁמְרָה נַפְשִׁי עֵדֹתֶיךָ וָאֹהֲבֵם מְאֹד׃

קס״ח שָׁמַרְתִּי פִקּוּדֶיךָ וְעֵדֹתֶיךָ כִּי כָל־דְּרָכַי נֶגְדֶּךָ׃ {פ}

כל דרכי נגדך. אתה יודע כל דרכי׃

קס״ט תִּקְרַב רִנָּתִי לְפָנֶיךָ יְהוָה כִּדְבָרְךָ הֲבִינֵנִי׃

כדברך הבינני. דברי תורתך כהלכתן וכהווייתן׃

ק״ע תָּבוֹא תְחִנָּתִי לְפָנֶיךָ כְּאִמְרָתְךָ הַצִּילֵנִי׃

קע״א תַּבַּעְנָה שְׂפָתַי תְּהִלָּה כִּי תְלַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃

תבענה. תדברנה׃

קע״ב תַּעַן לְשׁוֹנִי אִמְרָתֶךָ כִּי כָל־מִצְוֹתֶיךָ צֶדֶק׃

תען לשוני. כל עניה לשון קול רם הוא ואב לכולם וענו הלוים ואמרו (דברים כ״ז:י״ד)׃

קע״ג תְּהִי־יָדְךָ לְעָזְרֵנִי כִּי פִקּוּדֶיךָ בָחָרְתִּי׃

קע״ד תָּאַבְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וְתוֹרָתְךָ שַׁעֲשָׁעָי׃

קע״ה תְּחִי־נַפְשִׁי וּתְהַלְלֶךָּ וּמִשְׁפָּטֶךָ יַעְזְרֵנִי׃

קע״ו תָּעִיתִי כְשֶׂה אֹבֵד בַּקֵּשׁ עַבְדֶּךָ כִּי מִצְוֹתֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃ {פ}

פרק ק״כ

א׳ שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֶל־יְהוָה בַּצָּרָתָה לִי קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי׃

שיר המעלות. שיאמרו הלוים אותו על חמש עשרה מעלות היורדות מעזרת ישראל עד עזרת נשים ויש כאן ט״ו מזמורים של שיר המעלות ורבותינו אמרו שיסדן דוד להעלות את התהום כמו שמפורש במסכת סוכה, ולפי אגדה פתרונו שיר למאה עולות׃

ב׳ יְהוָה הַצִּילָה נַפְשִׁי מִשְּׂפַת־שֶׁקֶר מִלָּשׁוֹן רְמִיָּה׃

משפת שקר. זרעו של הרשע שצדין את הבריות בפיהם בעלילות רשע׃

ג׳ מַה־יִּתֵּן לָךְ וּמַה־יֹּסִיף לָךְ לָשׁוֹן רְמִיָּה׃

מה יתן לך. הקב״ה׃

ומה יוסיף לך. שמירה ומחיצות הרי את נתונה לפנים משתי מחיצות׃

ד׳ חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי רְתָמִים׃

חצי גבור שנונים. והרי את הורגת במקום רחוק כחץ:

עם גחלי רתמים. כל הגחלים כבו מבחוץ כבו מבפנים ואלו כבו מבחוץ ולא מבפנים ד״א מה יתן לך מה סופו של הקב״ה לגזור עליך חצי גבורים עם גחלי רתמים חצים מלמעלה וגיהנם מלמטה:

ה׳ אוֹיָה־לִּי כִּי־גַרְתִּי מֶשֶׁךְ שָׁכַנְתִּי עִם־אָהֳלֵי קֵדָר׃

אויה לי. אמרה כנסת ישראל כי כבר לקית בגליות רבים הרי גרתי משך עם בני יפת במלכות פרס ויון ומשך:

ו׳ רַבַּת שָׁכְנָה־לָּהּ נַפְשִׁי עִם שׂוֹנֵא שָׁלוֹם׃

ז׳ אֲנִי־שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הֵמָּה לַמִּלְחָמָה׃ {פ}

אני שלום. עמהם:

וכי אדבר. עליהם שלום המה באים להלחם בי:

פרק קכ״א

א׳ שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים מֵאַיִן יָבֹא עֶזְרִי׃

(שיר למעלות. הפשט כשהיו הלוים מתחילין לעלות במעלות אמרו שיר זה אע״פ שזה השיר לא נכתב בראשונה אין מוקדם ומאוחר) (ס״א מצאתי):

שיר למעלות. רמז במזמור שני למעלות העולות לצדיקים לעתיד לבא מתחת עץ החיים לכסא הכבוד דתניא בספרי שיר המעלות אין כתוב כאן אלא שיר למעלות שיר למי שעתיד לעשות מעלות לצדיקים לעתיד לבא, וזהו שיסד הקליר (בסילוק דיוצר של יום ב׳ דסוכות שיסד ר׳ אליעזר הקליר שהוא בנו של רשב״י בחגיגה פ׳ אין דורשין ע״ש) ומתחתיה שלשים מעלות זו למעלה מזו עד כסא הכבוד טסות ועולות בשיח נעימות שיר המעלות:

ב׳ עֶזְרִי מֵעִם יְהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃

ג׳ אַל־יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ׃

ד׳ הִנֵּה לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל׃

ה׳ יְהוָה שֹׁמְרֶךָ יְהוָה צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶךָ׃

ו׳ יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה׃

ז׳ יְהוָה יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ׃

ח׳ יְהוָה יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם׃ {פ}

פרק קכ״ב

א׳ שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שָׂמַחְתִּי בְּאֹמְרִים לִי בֵּית יְהוָה נֵלֵךְ׃

שמחתי באומרים לי. שמעתי בני אדם שאומרים מתי ימות אותו זקן וימלוך שלמה בנו ויבנה בית המקדש ונעלה לרגל ואני שמח:

ב׳ עֹמְדוֹת הָיוּ רַגְלֵינוּ בִּשְׁעָרַיִךְ יְרוּשָׁלִָם׃

עומדות היו רגלינו. במלחמה בכל מקום בשביל שעריך ירושלים שעוסקין בהן בתורה:

ג׳ יְרוּשָׁלַ֗͏ִם הַבְּנוּיָ֫ה כְּעִ֥יר שֶׁחֻבְּרָה־לָּ֥הּ יַחְדָּֽו׃

ירושלים הבנויה. כשיבנה שלמה בני בית המקדש בתוכה תהא בנוי׳ בשכינה ומקדש וארון ומזבח׃

כעיר שחוברה לה. כשילה שדימה הכתוב זו לזו שנאמר (דברים י״ב:ט׳) אל המנוחה ואל הנחלה מנוחה זו שילה נחלה זו ירושלים, ורבותינו אמרו יש ירושלים הבנויה בשמים ועתידה ירושלים של מטה להיות כמותה׃

ד׳ שֶׁשָּׁ֤ם עָל֨וּ שְׁבָטִ֜ים שִׁבְטֵי־יָ֗הּ עֵד֣וּת לְיִשְׂרָאֵ֑ל לְהֹד֥וֹת לְשֵׁ֖ם יְהוָֽה׃

ששם עלו שבטים. אשר שם בשילה עלו שבטים כשעלו ממצרים ונקבע המשכן בתוכה׃

שבטי יה שהוא עדות לישראל. לפי שהיו האומות מליזין אחריהם כשיצאו ממצרים ואומרים עליהם שהם ממזרים אם בגופם היו שולטין המצרים בנשותיהם לא כל שכן אמר הקב״ה אני מעיד עליהם שהם בני אבותיהם הטיל שמו עליהם הראובני השמעוני (במדבר כ״ו) הוסיף עליהם אותיות השם אחת מכאן ואחת מכאן נמצא השם הזה יה עדות לישראל׃

ה׳ כִּ֤י שָׁ֨מָּה ׀ יָשְׁב֬וּ כִסְאוֹת֮ לְמִשְׁפָּט֒ כִּסְאוֹת֙ לְבֵ֣ית דָּוִֽד׃

כי שמה ישבו וגו׳. כי גם בירושלים תשרה השכינה וישבו שם כסאות לשפוט בהם את האומו׳ וכסאות מלוכה לבית דוד׃

ו׳ שַׁאֲל֗וּ שְׁלוֹם֮ יְרוּשָׁלַ֫͏ִם יִ֭שְׁלָיוּ אֹהֲבָֽיִךְ׃

שאלו שלום ירושלים. ואמרו לה ישליו אהביך ויהי שלום בחילך׃

ז׳ יְהִי־שָׁל֥וֹם בְּחֵילֵ֑ךְ שַׁלְוָ֥ה בְּאַרְמְנוֹתָֽיִךְ׃

ח׳ לְמַ֤עַן אַחַ֖י וְרֵעָ֑י אֲדַבְּרָה־נָּ֖א שָׁלֹ֣ום בָּֽךְ׃

למען. ישראל אחי ורעי׃

אדברה נא. אני דוד המלך שלום בך׃

ט׳ לְמַ֤עַן בֵּית־יְהוָ֨ה ׀ אֱלֹהֵ֗ינוּ אֲבַקְשָׁ֥ה טֹ֗וב לָֽךְ׃ {פ}

פרק קכ״ג

א׳ שִׁ֗יר הַמַּֽעֲלוֹת֮ אֵלֶ֪יךָ נָ֫שָׂ֥אתִי אֶת־עֵינַ֑י הַיֹּשְׁבִ֖י בַּשָּׁמָֽיִם׃

שיר וגו׳ היושבי. יו״ד יתירה׃

ב׳ הִנֵּ֤ה כְעֵינֵ֨י עֲבָ֜דִ֗ים אֶל־יַ֣ד אֲדוֹנֵיהֶ֑ם כְּעֵינֵ֥י שִׁפְחָ֗ה אֶל־יַ֣ד גְּבִרְתָּ֑הּ כֵּ֤ן עֵינֵ֨ינוּ ׀ אֶל־יְהוָ֣ה אֱלֹהֵ֣ינוּ עַד֮ שֶׁיְּחָנֵֽנוּ׃

ג׳ חָנֵּ֣נוּ יְהוָ֣ה חָנֵּ֑נוּ כִּֽי־רַ֥ב שָׂבַ֗עְנוּ בּוּז׃

ד׳ רַבַּ֤ת שָׂבְעָה־לָּ֨הּ נַפְשֵׁ֗נוּ הַלַּ֥עַג הַשַּׁאֲנַנִּ֑ים הַבּ֖וּז (לגאיונים) [לְגַאֲיוֹנִֽים]׃ {פ}

הלעג השאננים. לעג הגוים השאננים שבענו׃

הבוז. שבזו את גיא היונים היא ירושלים׃

לגאיונים. כתיב חד וקרינן תרין׃

פרק קכ״ד

א׳ שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד לוּלֵי יְהוָה שֶׁהָיָה לָנוּ יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל׃

ב׳ לוּלֵי יְהוָה שֶׁהָיָה לָנוּ בְּקוּם עָלֵינוּ אָדָם׃

ג׳ אֲזַי חַיִּים בְּלָעֻונוּ בַּחֲרוֹת אַפָּם בָּנוּ׃

> **בחרות אפם בנו.** כשחרה אפם בנו. **בחרות.** כמו בעשות׃

ד׳ אֲזַי הַמַּיִם שְׁטָפֻונוּ נַחְלָה עָבַר עַל־נַפְשֵׁנוּ׃

> **נחלה.** לשון חולי׃

ה׳ אֲזַי עָבַר עַל־נַפְשֵׁנוּ הַמַּיִם הַזֵּידוֹנִים׃

ו׳ בָּרוּךְ יְהוָה שֶׁלֹּא נְתָנָנוּ טֶרֶף לְשִׁנֵּיהֶם׃

ז׳ נַפְשֵׁנוּ כְּצִפּוֹר נִמְלְטָה ׀ מִפַּח יוֹקְשִׁים הַפַּח נִשְׁבָּר וַאֲנַחְנוּ נִמְלָטְנוּ׃

> **נפשינו [כצפור] נמלטה.** מהם כצפור אשר נמלטה מפח יוקשים׃

ח׳ עֶזְרֵנוּ בְּשֵׁם יְהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃ {פ}

פרק קכ״ה

א׳ שִׁיר הַמַּעֲלוֹת הַבֹּטְחִים בַּיהוָה כְּהַר־צִיּוֹן לֹא־יִמּוֹט לְעוֹלָם יֵשֵׁב׃

> **שיר המעלות הבוטחים בה׳.** לא ימוטו כהר ציון אשר לא ימוט כי כאשר ירושלים הרים סביב לה כן הקב״ה סביב לעמו׃

ב׳ יְרוּשָׁלַם הָרִים ׀ סָבִיב לָהּ וַיהוָה סָבִיב לְעַמּוֹ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם׃

ג׳ כִּי לֹא יָנוּחַ שֵׁבֶט הָרֶשַׁע עַל ׀ גּוֹרַל הַצַּדִּיקִים לְמַעַן לֹא־יִשְׁלְחוּ הַצַּדִּיקִים בְּעַוְלָתָה יְדֵיהֶם׃

> **כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים.** (כי לא יתן הקב״ה את ממשלת הרשעים לנוח על הצדיקים) למען כי הצדיקים נזהרין מלשלוח ידיהם בעולה׃

ד׳ הֵיטִיבָה יְהוָה לַטּוֹבִים וְלִישָׁרִים בְּלִבּוֹתָם׃

ה׳ וְהַמַּטִּים עֲקַלְקַלּוֹתָם יוֹלִיכֵם יְהוָה אֶת־פֹּעֲלֵי הָאָוֶן שָׁלוֹם עַל־יִשְׂרָאֵל׃ {פ}

> **והמטים עקלקלותם.** על הבריות למצוא עלילות רשע יוליכם ה׳ את פועלי און׃

פרק קכ״ו

א׳ שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוּב יְהוָה אֶת־שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ כְּחֹלְמִים׃

> **בשוב ה׳ את שיבת ציון.** מגלות בבל היינו כחולמים׃

ב׳ אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ ׀ וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה אָז יֹאמְרוּ בַגּוֹיִם הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִם־אֵלֶּה׃

ג הַגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ הָיִינוּ שְׂמֵחִים׃

ד שׁוּבָה יְהוָה אֶת־[שְׁבִיתֵנוּ] (שבותנו) כַּאֲפִיקִים בַּנֶּגֶב׃

כאפיקים בנגב. כאפיקי מים בארץ יבשה שמלחלחין אותה כך נהיה מרטיבין בשובך את שבותינו אשר הזורעים בה בארץ ציה בדמעה דואגים שסבורים שמא לא תצמח, ברנה קוצרין על ידי אפיקי המים כשהם משולחין בה׃

ה הַזֹּרְעִים בְּדִמְעָה בְּרִנָּה יִקְצֹרוּ׃

ו הָלוֹךְ יֵלֵךְ | וּבָכֹה נֹשֵׂא מֶשֶׁךְ־הַזָּרַע בֹּא־יָבֹא בְרִנָּה נֹשֵׂא אֲלֻמֹּתָיו׃ {פ}

הלוך ילך ובכה וגו׳. כך ישראל זורעין לפני הקב״ה צדקה בדמעה בגלות וברנה יקצורו כשתשלם משכורתם לעתיד׃

פרק קכ״ז

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לִשְׁלֹמֹה אִם־יְהוָה | לֹא־יִבְנֶה בַיִת שָׁוְא עָמְלוּ בוֹנָיו בּוֹ אִם־יְהוָה לֹא־יִשְׁמָר־עִיר שָׁוְא | שָׁקַד שׁוֹמֵר׃

שיר המעלות לשלמה. שיר זה אמר דוד על שלמה בנו שצפה ברוח הקודש שעתיד לבנות בית המקדש ובו ביום ישא שלמה את בת פרעה ועל זה נאמר (ירמיהו ל״ב:ל״א) כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת למן היום אשר בנו אותה לכך אמר המזמור הזה למה לך בני לבנות בית ולסור מאחרי המקום מאחר שאינו חפץ בה לשוא עמלו בוניו בו׃

שוא שקד שומר. על חנם צופה בה השומר׃

ב שָׁוְא לָכֶם מַשְׁכִּימֵי קוּם מְאַחֲרֵי־שֶׁבֶת אֹכְלֵי לֶחֶם הָעֲצַבִּים כֵּן יִתֵּן לִידִידוֹ שֵׁנָא׃

שוא לכם. בעלי האומניות המשכימים ומאחרים למלאכתם ומתפרנסים בעצבון וביגיעה בלחם העצבים של טורח׃

כן יתן. הקב״ה פרנסה למי שמנדד שנת מעיניו בשביל לעסוק בתורה׃

לידידו שנא. למנדד מעיניו שינה׃

ג הִנֵּה נַחֲלַת יְהוָה בָּנִים שָׂכָר פְּרִי הַבָּטֶן׃

הנה נחלת ה׳. לאותו האיש׃

בנים. אלו התלמידים שהוא מעמיד שהם לו כבנים׃

שכר פרי הבטן. שכר פרי התורה שבלב שנאמר (משלי כ״ב:י״ח) כי נעים כי תשמרם בבטנך׃

ד כְּחִצִּים בְּיַד־גִּבּוֹר כֵּן בְּנֵי הַנְּעוּרִים׃

כחצים ביד גבור. להלחם בם את אויביו׃

כן בני הנעורים. התלמידים שאדם מעמיד מנעוריו׃

ה אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר מִלֵּא אֶת־אַשְׁפָּתוֹ מֵהֶם לֹא־יֵבֹשׁוּ כִּי־יְדַבְּרוּ אֶת־אוֹיְבִים בַּשָּׁעַר׃ {פ}

אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו. מאותם חצים, אשפה תיק החיצים שקורין קויכרי״ן בלע״ז׃

לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער. תלמידי חכמים שמנצחין זה את זה בהלכה ונראים כאויבים זה לזה (תוספות)׃

פרק קכ״ח

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אַשְׁרֵי כָּל־יְרֵא יְהוָה הַהֹלֵךְ בִּדְרָכָיו׃

שיר המעלות אשרי כל ירא ה׳. כל אלו תוכחות ומוסרים לפי שכתוב אשרי האיש אשרי איש, לכך נאמר כאן כל לרבות אשה׃

ב יְגִיעַ כַּפֶּיךָ כִּי תֹאכֵל אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ׃

יגיע כפיך. הנהנה מיגיע כפו נוחל שני עולמות (במס׳ ברכות)׃

ג אֶשְׁתְּךָ | כְּגֶפֶן פֹּרִיָּה בְּיַרְכְּתֵי בֵיתֶךָ בָּנֶיךָ כִּשְׁתִלֵי זֵיתִים סָבִיב לְשֻׁלְחָנֶךָ׃

כגפן פוריה. בניה מרובין׃

בירכתי ביתך. לפי שדרך תשמיש להיות בצנעה. דבר אחר **בירכתי.** אם אשתך נידה תשימנה בירכתי ביתך שלא תתרגל אצלה.

בניך כשתילי זיתים. מה זיתים אין להם הרכבה כך אין בבניך פסול׃

ד הִנֵּה כִי־כֵן יְבֹרַךְ גָּבֶר יְרֵא יְהוָה׃

ה יְבָרֶכְךָ יְהוָה מִצִּיּוֹן וְרְאֵה בְּטוּב יְרוּשָׁלִָם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ׃

מציון. שהוא שער השמים׃

בטוב ירושלים. ושמחת בכל הטוב׃

ו וּרְאֵה־בָנִים לְבָנֶיךָ שָׁלוֹם עַל־יִשְׂרָאֵל׃ {פ}

וראה בנים לבניך. ולא יבואו לקטטה עבור חליצה ואז שלום על ישראל תוספות׃

בנים לבניך. ירשו נחלה ואין אשה זקוקה ליבם אז שלום בעולם׃

פרק קכ״ט

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת רַבַּת צָרְרוּנִי מִנְּעוּרַי יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל׃

ב רַבַּת צָרְרוּנִי מִנְּעוּרָי גַּם לֹא־יָכְלוּ לִי׃

ג עַל־גַּבִּי חָרְשׁוּ חֹרְשִׁים הֶאֱרִיכוּ (למענותם) [לְמַעֲנִיתָם]׃

חרשים האריכו למעניתם. הוא תלם המחרישה כבחצי מענה צמד שדה׃

ד יְהוָה צַדִּיק קִצֵּץ עֲבוֹת רְשָׁעִים׃

ה יֵבֹשׁוּ וְיִסֹּגוּ אָחוֹר כֹּל שֹׂנְאֵי צִיּוֹן׃

ו יִהְיוּ כַּחֲצִיר גַּגּוֹת שֶׁקַּדְמַת שָׁלַף יָבֵשׁ׃

שקדמת שלף יבש. שקודם שישלפוהו ויתלשוהו ממקומו הוא יבש׃

ז שֶׁלֹּא מָלֵא כַפּוֹ קוֹצֵר וְחִצְנוֹ מְעַמֵּר׃

וחצנו. כמו (ישעיהו מ״ט:כ״ב) והביאו בניך בחוצן איישי״לא בלע״ז, וכן גם חצני נערתי׃

ח וְלֹא אָמְרוּ | הָעֹבְרִים בִּרְכַּת־יְהוָה אֲלֵיכֶם בֵּרַכְנוּ אֶתְכֶם בְּשֵׁם יְהוָה׃ {פ}

פרק ק״ל

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ יְהוָה׃

ב׳ אֲדֹנָי֮ שִׁמְעָ֪ה בְקוֹלִ֫י תִּהְיֶ֥ינָה אָזְנֶ֑יךָ קַשֻּׁבוֹת֮ לְקוֹל֪ תַּחֲנוּנָ֫י׃

ג׳ אִם־עֲוֹנוֹת֮ תִּשְׁמָר־יָ֪הּ אֲדֹנָ֫י מִ֥י יַעֲמֹֽד׃

ד׳ כִּֽי־עִמְּךָ֣ הַסְּלִיחָ֑ה לְמַ֖עַן תִּוָּרֵֽא׃

כי עמך הסליחה. לא נתת רשות לשליח לסלוח כמו שנאמר (שמות כ״ג:כ״א) כי לא ישא לפשעכם׃

למען תורא. על זאת שלא יהא אדם בטוח על סליחת אחר׃

ה׳ קִוִּ֣יתִי יְ֭הוָה קִוְּתָ֣ה נַפְשִׁ֑י וְלִדְבָר֖וֹ הוֹחָלְתִּֽי׃

קויתי ה׳ קותה נפשי. קווי אחר קווי כעין (לעיל כ״ז) קוה אל ה׳ חזק ויאמץ לבך וקוה כעין משומרים לבקר שומרים לבקר׃

ו׳ נַפְשִׁ֥י לַאדֹנָ֗י מִשֹּׁמְרִ֥ים לַבֹּ֑קֶר שֹׁמְרִ֖ים לַבֹּֽקֶר׃

נפשי לה׳ משומרים לבקר. הריני מן המצפים לגאולה׃

שומרים לבקר. מצפין וחוזרין ומצפין קץ אחר קץ, (מצאתי)׃

ז׳ יַחֵ֣ל יִשְׂרָאֵ֣ל אֶל־יְהוָ֑ה כִּֽי־עִם־יְהוָ֥ה הַחֶ֗סֶד וְהַרְבֵּ֣ה עִמּ֣וֹ פְדוּת׃

ח׳ וְהוּא֮ יִפְדֶּ֪ה אֶת־יִשְׂרָ֫אֵ֥ל מִכֹּ֥ל עֲוֹנֹתָֽיו׃ {פ}

פרק קל״א

א׳ שִׁ֤יר הַמַּ֗עֲלוֹת לְדָוִ֥ד יְהוָ֑ה | לֹא־גָ֥בַהּ לִבִּ֗י וְלֹא־רָ֫מ֥וּ עֵינָ֑י וְלֹא־הִלַּ֥כְתִּי | בִגְדֹלוֹת֮ וּבְנִפְלָא֪וֹת מִ֫מֶּ֥נִּי׃

ה׳ לא גבה לבי וגו׳. לא נהגתי שררה, לא עשיתי גדולות תענוגות בנינים ונטיעות כעין שעשה בני הנני עליך כמי שאין לו ידים ורגלים כגולם מוטל לנגדך (סא״א)׃

ב׳ אִם־לֹ֣א שִׁוִּ֣יתִי | וְדוֹמַ֣מְתִּי נַפְשִׁ֑י כְּגָמֻ֥ל עַל־אִמּ֗וֹ כַּגָּמ֥וּל עָלַ֗י נַפְשִֽׁי׃

שויתי ודוממתי. עליך נפשי כגמול שהוא נתון עלי אמו, גמול יונק שדים׃

כגמול עלי נפשי. נפשי בקרבי לנגדך כיונק שדי אמו׃

ג׳ יַחֵ֣ל יִשְׂרָ֣אֵל אֶל־יְהוָ֑ה מֵעַתָּ֖ה וְעַד־עוֹלָֽם׃ {פ}

פרק קל״ב

א׳ שִׁ֤יר הַמַּ֗עֲלוֹת זְכֹר־יְהוָ֥ה לְדָוִ֗ד אֵ֥ת כָּל־עֻנּוֹתֽוֹ׃

שיר המעלות זכור ה׳ לדוד את כל ענותו. ענוי נפשו אשר טרח ועמל למצוא לך מקום׃

ב׳ אֲשֶׁ֣ר נִשְׁבַּ֣ע לַיהוָ֑ה נָ֝דַ֗ר לַאֲבִ֥יר יַעֲקֹֽב׃

ג׳ אִם־אָבֹ֗א בְּאֹ֣הֶל בֵּיתִ֑י אִם־אֶֽעֱלֶ֥ה עַל־עֶ֝רֶשׂ יְצוּעָֽי׃

ד׳ אִם־אֶתֵּ֣ן שְׁנַ֣ת לְעֵינָ֑י לְעַפְעַפַּ֥י תְּנוּמָֽה׃

ה׳ עַד־אֶמְצָא מָקוֹם לַיהוָה מִשְׁכָּנוֹת לַאֲבִיר יַעֲקֹב׃

עד אמצא מקום. עד שיודע היכן יהיה מקום מקדש (מצאתי)׃

ו׳ הִנֵּה־שְׁמַעֲנֻהָ בְאֶפְרָתָה מְצָאנֻהוּ בִּשְׂדֵי־יָעַר׃

שמענוה. הבשורה׃

באפרתה. במקום החשוב והמעולה כמו (שמואל א א׳:א׳) בן תחו בן צוף אפרתי חשוב אבגינוס, ד״א **שמענוה באפרתה** בספר יהושע (ט״ו) שבא מאפרים, בכל התחומין הוא אומר (שם) ועלה הגבול ותאר הגבול וכאן הוא אומר ועלה הגבול אל כתף היבוסי ירושלים נמצאת ירושלים גבוה מכל הארצות והוא ראוי לבית המקדש שנאמר (דברים י״ז:ח׳) וקמת ועלית אל המקום וגו׳ מלמד שבית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל כך נדרש בשחיטת קדשים׃

מצאנוה בשדי יער. בגבול בנימן שנמשל לחית היער שנאמר בנימין זאב יטרף (בראשית מ״ט:כ״ז)׃

ז׳ נָבוֹאָה לְמִשְׁכְּנוֹתָיו נִשְׁתַּחֲוֶה לַהֲדֹם רַגְלָיו׃

נבואה. שמה למשכנותיו׃

ח׳ קוּמָה יְהוָה לִמְנוּחָתֶךָ אַתָּה וַאֲרוֹן עֻזֶּךָ׃

ט׳ כֹּהֲנֶיךָ יִלְבְּשׁוּ־צֶדֶק וַחֲסִידֶיךָ יְרַנֵּנוּ׃

י׳ בַּעֲבוּר דָּוִד עַבְדֶּךָ אַל־תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ׃

אל תשב פני משיחך. שלמה בבואו להכניס שם את הארון׃

י״א נִשְׁבַּע־יְהוָה | לְדָוִד אֱמֶת לֹא־יָשׁוּב מִמֶּנָּה מִפְרִי בִטְנְךָ אָשִׁית לְכִסֵּא־לָךְ׃

י״ב אִם־יִשְׁמְרוּ בָנֶיךָ | בְּרִיתִי וְעֵדֹתִי זוֹ אֲלַמְּדֵם גַּם־בְּנֵיהֶם עֲדֵי־עַד יֵשְׁבוּ לְכִסֵּא־לָךְ׃

ועדותי זו אלמדם. זו אשר אלמדם׃

י״ג כִּי־בָחַר יְהוָה בְּצִיּוֹן אִוָּה לְמוֹשָׁב לוֹ׃

י״ד זֹאת־מְנוּחָתִי עֲדֵי־עַד פֹּה־אֵשֵׁב כִּי אִוִּיתִיהָ׃

ט״ו צֵידָהּ בָּרֵךְ אֲבָרֵךְ אֶבְיוֹנֶיהָ אַשְׂבִּיעַ לָחֶם׃

צידה. מזונה׃

ט״ז וְכֹהֲנֶיהָ אַלְבִּישׁ יֶשַׁע וַחֲסִידֶיהָ רַנֵּן יְרַנֵּנוּ׃

י״ז שָׁם אַצְמִיחַ קֶרֶן לְדָוִד עָרַכְתִּי נֵר לִמְשִׁיחִי׃

י״ח אוֹיְבָיו אַלְבִּישׁ בֹּשֶׁת וְעָלָיו יָצִיץ נִזְרוֹ׃ {פ}

יציץ. יאיר כמו ונוצצים כעין נחושת (יחזקאל א׳:ז׳)׃

פרק קל״ג

א׳ שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד הִנֵּה מַה־טּוֹב וּמַה־נָּעִים שֶׁבֶת אַחִים גַּם־יָחַד׃

שיר וגו׳. הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד, כשישב הקב״ה בבית הבחירה עם ישראל הקרויין אחים ורעים ויהיה גם הוא יחד עמהם:

ב׳ כַּשֶּׁמֶן הַטּוֹב | עַל־הָרֹאשׁ יֹרֵד עַל־הַזָּקָן זְקַן־אַהֲרֹן שֶׁיֹּרֵד עַל־פִּי מִדּוֹתָיו:

כשמן הטוב. שנמשח בו אהרן הכהן:

שיורד. מראשו אל זקנו אל פי ראש הכתונת שלו שהזקן שוכב ע״פ הכתונת כן נעים טל חרמון שגבוה על הררי ציון והטל יורד מחרמון להררי ציון כשם ששמן המשחה לגדולה כך הר ציון לתפארׄ ולכבוד לישראל כשם ששמן הטוב כן טל חרמון כזה כן זה כמו והיה כעם ככהן (ישעיהו כ״ד:ב׳), ורבותינו דרשו שבת אחים משה ואהרן לענין מעילה בשמן המשחה במסכת הוריות כל המזמור אבל יש בדברי תורה וקבלה משל ומליצה ודברי חכמים וחידותם ועיקר שיר המעלות על בית המקדש נאמר:

ג׳ כְּטַל־חֶרְמוֹן שֶׁיֹּרֵד עַל־הָרְרֵי צִיּוֹן כִּי שָׁם | צִוָּה יְהוָה אֶת־הַבְּרָכָה חַיִּים עַד־הָעוֹלָם: {פ}

פרק קל״ד

א׳ שִׁיר הַמַּעֲלוֹת הִנֵּה | בָּרְכוּ אֶת־יְהוָה כָּל־עַבְדֵי יְהוָה הָעֹמְדִים בְּבֵית־יְהוָה בַּלֵּילוֹת:

ב׳ שְׂאוּ־יְדֵכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת־יְהוָה:

ג׳ יְבָרֶכְךָ יְהוָה מִצִּיּוֹן עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: {פ}

פרק קל״ה

א׳ הַלְלוּ־יָהּ | הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָה הַלְלוּ עַבְדֵי יְהוָה:

הללויה הללו את שם ה׳ וגו׳.

ב׳ שֶׁעֹמְדִים בְּבֵית יְהוָה בְּחַצְרוֹת בֵּית אֱלֹהֵינוּ:

ג׳ הַלְלוּ־יָהּ כִּי־טוֹב יְהוָה זַמְּרוּ לִשְׁמוֹ כִּי נָעִים:

ד׳ כִּי־יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ:

ה׳ כִּי אֲנִי יָדַעְתִּי כִּי־גָדוֹל יְהוָה וַאֲדֹנֵינוּ מִכָּל־אֱלֹהִים:

ו׳ כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ יְהוָה עָשָׂה בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ בַּיַּמִּים וְכָל־תְּהֹמוֹת:

ז׳ מַעֲלֶה נְשִׂאִים מִקְצֵה הָאָרֶץ בְּרָקִים לַמָּטָר עָשָׂה מוֹצֵא־רוּחַ מֵאוֹצְרוֹתָיו:

ברקים למטר עשה. הם זהרורי הרקיע המבריקים ומאירים לפני המטר שקורין אשלייל״ש בלע״ז:

מוצא. ל׳ מציאה כלומׄ אוצרות תקן לרוח ושם הם מצויים לו לשלחם במשלחתו:

ח׳ שֶׁהִכָּה בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה:

ט׳ שָׁלַח | אוֹתֹת וּמֹפְתִים בְּתוֹכֵכִי מִצְרַיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל־עֲבָדָיו:

בתוככי. כמו בתוכך:

י שָׁהֹבָה גּוֹיִם רַבִּים וְהָרַג מְלָכִים עֲצוּמִים׃

יא לְסִיחוֹן | מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן וּלְכֹל מַמְלְכוֹת כְּנָעַן׃

יב וְנָתַן אַרְצָם נַחֲלָה נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ׃

יג יְהוָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם יְהוָה זִכְרְךָ לְדֹר־וָדֹר׃

> **ה׳ שמך לעולם.** כגדולתך וכממשלתך אז כן הוא גם עתה והיכולת בידך לדון ולנקום נקמתנו׃

יד כִּי־יָדִין יְהוָה עַמּוֹ וְעַל־עֲבָדָיו יִתְנֶחָם׃

> **כי ידין ה׳ עמו.** ישפוט משפטם מאויביהם׃
>
> **יתנחם.** יתעשת (יתעכב)׃

טו עֲצַבֵּי הַגּוֹיִם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם׃

טז פֶּה־לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ׃

יז אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יַאֲזִינוּ אַף אֵין־יֶשׁ־רוּחַ בְּפִיהֶם׃

> **אף אין יש רוח בפיהם.** גם רוח אין בפיה׳ אפילו כבהמה זו כל שכן שלא ידברו כאדם ומאחר שאין בהם רוח אין צריך לפרש רוח החוטם, אף זה פתח, ואף להם ולא יריחון קמץ (סא״א)׃

יח כָּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר־בֹּטֵחַ בָּהֶם׃

יט בֵּית יִשְׂרָאֵל בָּרְכוּ אֶת־יְהוָה בֵּית אַהֲרֹן בָּרְכוּ אֶת־יְהוָה׃

כ בֵּית הַלֵּוִי בָּרְכוּ אֶת־יְהוָה יִרְאֵי יְהוָה בָּרְכוּ אֶת־יְהוָה׃

> **יראי ה׳.** אלו הגרים (מצאתי)׃

כא בָּרוּךְ יְהוָה | מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָם הַלְלוּיָהּ׃ {פ}

פרק קל״ו

א הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

ב הוֹדוּ לֵאלֹהֵי הָאֱלֹהִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

ג הוֹדוּ לַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

ד לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדֹלוֹת לְבַדּוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

> **לעשה נפלאות גדולות לבדו.** בראשונה לא נברא מלאך כשעשאן לנפלאות הללו השמים והארץ השמש והירח׃

ה לְעֹשֵׂה הַשָּׁמַיִם בִּתְבוּנָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

ו לְרֹקַע הָאָרֶץ עַל־הַמָּיִם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

ז׳ לַעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

ח׳ אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ לְמֶמְשֶׁלֶת בַּיּוֹם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

ט׳ אֶת־הַיָּרֵחַ וְכוֹכָבִים לְמֶמְשְׁלוֹת בַּלָּיְלָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

י׳ לְמַכֵּה מִצְרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

> **למכה מצרים בבכוריהם.** בכוריהם לא נאמר אלא בבכוריהם עמדו בכורים וקפחו שוקן של אביהם המעכבי׳ בישראל כששמעו נגע עשירי מפי משה׃

י״א וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

י״ב בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

י״ג לְגֹזֵר יַם־סוּף לִגְזָרִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

> **לגזרים.** י״ב קרעים לי״ב שבטים׃

י״ד וְהֶעֱבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

ט״ו וְנִעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בְּיַם־סוּף כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

ט״ז לְמוֹלִיךְ עַמּוֹ בַּמִּדְבָּר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

י״ז לְמַכֵּה מְלָכִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

> **מלכים גדולים.** כאן רמז ל״א מלכים והשוה להם פרעה וחילו ומכת מצרים למלכים אדירים קשים מהם שקול סיחון כנגד כלם כל אחד לעצמו וכן פירש למעלה לסיחון מלך האמרי ולעוג מלך הבשן ולכל ממלכות כנען, כן באגדה׃

י״ח וַיַּהֲרֹג מְלָכִים אַדִּירִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

י״ט לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

כ׳ וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

כ״א וְנָתַן אַרְצָם לְנַחֲלָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

כ״ב נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

כ״ג שֶׁבְּשִׁפְלֵנוּ זָכַר לָנוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

> **שבשפלנו זכר לנו.** במצרי׳ זכר לנו׃

כ״ד וַיִּפְרְקֵנוּ מִצָּרֵינוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

> **ויפרקנו.** מתוכם והפליא לנו כל זה׃

כ״ה נֹתֵן לֶחֶם לְכָל־בָּשָׂר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

> **נותן לחם.** רמז כאן חסד (כל המעשים)׃

כ״ו הוֹדוּ לְאֵל הַשָּׁמָיִם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ {פ}

הודו לאל השמים. המכין בהם מזון לכל בריה, עשרים וששה כי לעולם חסדו נאמרו במזמור זה כנגד עשרים וששה דורות שהיה העול׳ בלא תורה ונתקיים בחסדו של הקב״ה׃

פרק קל״ז

א׳ עַל־נַהֲרוֹת | בָּבֶל שָׁם יָשַׁבְנוּ גַּם־בָּכִינוּ בְּזָכְרֵנוּ אֶת־צִיּוֹן׃

על נהרות בבל שם ישבנו. כשירדנו לגולה ושאלם נבוכדנצר שישירו לו כמו שהיו משוררין על הדוכן׃

ב׳ עַל־עֲרָבִים בְּתוֹכָהּ תָּלִינוּ כִּנֹּרוֹתֵינוּ׃

על ערבים. ערבי נחל׃

ג׳ כִּי שָׁם שְׁאֵלוּנוּ שׁוֹבֵינוּ דִּבְרֵי־שִׁיר וְתוֹלָלֵינוּ שִׂמְחָה שִׁירוּ לָנוּ מִשִּׁיר צִיּוֹן׃

ותולינו שמחה. מיני כלי זמר על שם שהם תולין (שתולין) אותם, כך פירשו מנחם, ותוללינו שמחה ותוללינו של שמחה, ויש לפתור תוללינו אויבינו שהם מהוללים ומשטים בנו לשון ומהוללי בי נשבעו (לעיל קב)׃

ד׳ אֵיךְ נָשִׁיר אֶת־שִׁיר־יְהוָה עַל אַדְמַת נֵכָר׃

ה׳ אִם־אֶשְׁכָּחֵךְ יְרוּשָׁלָם תִּשְׁכַּח יְמִינִי׃

אם אשכחך ירושלים. כנסת ישראל אומרת כן׃

ו׳ תִּדְבַּק־לְשׁוֹנִי | לְחִכִּי אִם־לֹא אֶזְכְּרֵכִי אִם־לֹא אַעֲלֶה אֶת־יְרוּשָׁלַם עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתִי׃

אם לא אעלה את ירושלים. את זכרון אבל חורבנה אעלה להזכירו בראש כל שמחתי׃

ז׳ זְכֹר יְהוָה | לִבְנֵי אֱדוֹם אֵת יוֹם יְרוּשָׁלַם הָאֹמְרִים עָרּוּ | עָרּוּ עַד הַיְסוֹד בָּהּ׃

ערו ערו. לשון חורבן וכן חומות בבל הרחבה ערער תתערער (ירמיה נא נט) וכן ערות יסוד (חבקוק ג׳) ואינו נופל אלא על דבר שעוקרין שרשיו מהארץ׃

ח׳ בַּת־בָּבֶל הַשְּׁדוּדָה אַשְׁרֵי שֶׁיְּשַׁלֶּם־לָךְ אֶת־גְּמוּלֵךְ שֶׁגָּמַלְתְּ לָנוּ׃

ט׳ אַשְׁרֵי | שֶׁיֹּאחֵז וְנִפֵּץ אֶת־עֹלָלַיִךְ אֶל־הַסָּלַע׃ {פ}

פרק קל״ח

א׳ לְדָוִד | אוֹדְךָ בְכָל־לִבִּי נֶגֶד אֱלֹהִים אֲזַמְּרֶךָּ׃

נגד אלהים אזמרך. לעיני השרים (מלאכים)׃

ב׳ אֶשְׁתַּחֲוֶה אֶל־הֵיכַל קָדְשְׁךָ וְאוֹדֶה אֶת־שְׁמֶךָ עַל־חַסְדְּךָ וְעַל־אֲמִתֶּךָ כִּי־הִגְדַּלְתָּ עַל־כָּל־שִׁמְךָ אִמְרָתֶךָ׃

כי הגדלת על כל שמך אמרתך. שמך בעל גבורות קנוא ונוקם ואמרת הבטחת טובך וחסדך הגדלת על כל שמך אמרתך שאתה מעביר לנו על מדותיך וסולח לנו׃

ג׳ בְּיוֹם קָרָאתִי וַתַּעֲנֵנִי תַּרְהִבֵנִי בְנַפְשִׁי עֹז׃

תרהיבני. הגדלתני:

ד׳ יוֹדוּךָ יְהוָה כָּל־מַלְכֵי־אֶרֶץ כִּי שָׁמְעוּ אִמְרֵי־פִיךָ׃

כי שמעו. כששמעו אמרי פיך לא תרצח לא תנאף הודו על אמרי פיך על אנכי ולא יהיה לך כדי הוא להקבילם עול מלכותו עליהם תחלה ואח״כ יגזור כל גזרותיו:

ה׳ וְיָשִׁירוּ בִּדַרְכֵי יְהוָה כִּי־גָדוֹל כְּבוֹד יְהוָה׃

ו׳ כִּי־רָם יְהוָה וְשָׁפָל יִרְאֶה וְגָבֹהַּ מִמֶּרְחָק יְיֵדָע׃

יידע. ייסר כמו ויודע בהם את אנשי סכות:

ז׳ אִם־אֵלֵךְ | בְּקֶרֶב צָרָה תְּחַיֵּנִי עַל אַף אֹיְבַי תִּשְׁלַח יָדֶךָ וְתוֹשִׁיעֵנִי יְמִינֶךָ׃

ח׳ יְהוָה יִגְמֹר בַּעֲדִי יְהוָה חַסְדְּךָ לְעוֹלָם מַעֲשֵׂי יָדֶיךָ אַל־תָּרֶף׃ {פ}

יגמור בעדי. יסכים ע״י בקשותי:

מעשי ידיך. בבית הבחירה שנאמר בו כוננו ידיך (שמות טו):

פרק קל״ט

א׳ לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד מִזְמוֹר יְהוָה חָקַרְתַּנִי וַתֵּדָע׃

ב׳ אַתָּה יָדַעְתָּ שִׁבְתִּי וְקוּמִי בַּנְתָּה לְרֵעִי מֵרָחוֹק׃

בנתה לרעי מרחוק. בנתה מרחוק למושכני אל רעותך וחבתך:

לרעי. לקרבני אליך:

ג׳ אָרְחִי וְרִבְעִי זֵרִיתָ וְכָל־דְּרָכַי הִסְכַּנְתָּה׃

ארחי ורבעי זרית. דרכי ורבצי ושכני סבבת מחיצה שאין לי לעשות דבר בלא ידיעתך, **זרית** לשון זר זהב סביב (שמות כה) וכן חברו מנחם, ורבותינו דרשו על טיפת תשמיש שהולד נוצר מן הברור שבה ופירושו זרית לשון זורה התבואה לברור את הפסולת שבה:

הסכנתה. למדת:

ד׳ כִּי אֵין מִלָּה בִּלְשׁוֹנִי הֵן יְהוָה יָדַעְתָּ כֻלָּהּ׃

ה׳ אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי וַתָּשֶׁת עָלַי כַּפֶּכָה׃

אחור וקדם צרתני. פני ואחורי:

כפכה. אכפך ורדוייך דישטרוי״ט בלעז:

ו׳ (פלאיה) [פְּלִיאָה] דַעַת מִמֶּנִּי נִשְׂגְּבָה לֹא־אוּכַל לָהּ׃

פליאה דעת וגו׳. מכוסה ונעלם ממני מקום לברוח מפניך (מצאתי):

ז׳ אָנָה אֵלֵךְ מֵרוּחֶךָ וְאָנָה מִפָּנֶיךָ אֶבְרָח׃

ח׳ אִם־אָסַק שָׁמַיִם שָׁם אָתָּה וַאַצִּיעָה שְׁאוֹל הִנָּךְ׃

ואציעה. מצע ומשכב:

ט׳ אֶשָּׂא כַנְפֵי־שָׁחַר אֶשְׁכְּנָה בְּאַחֲרִית יָם׃

אשא כנפי שחר. אם אשא לי כנפים כשחר הזה המבהיק לפי שעה מסוף העולם לסופו כן אמהר לעוף עד אשר אשכון באחרית ים׃

י׳ גַּם־שָׁם יָדְךָ תַּנְחֵנִי וְתֹאחֲזֵנִי יְמִינֶךָ׃

י״א וָאֹמַר אַף־חֲשֵׁךְ יְשׁוּפֵנִי וְלַיְלָה אוֹר בַּעֲדֵנִי׃

ואמר אך חשך ישופני. אם אמרתי אהיה נסתר במחשך והחשך יחשיך עלי ולא תראני, ישופני לשון נשף׃

ולילה אור בעדני. והלילה יהי מאפיל לנגדי, אור זה לשון אופל הוא כמו (איוב לז, יא) יפיץ ענן אורו וכן כל ככבי אור (לקמן קמ״ח) וכן ויאר את הלילה (שמות י״ד)׃

י״ב גַּם־חֹשֶׁךְ לֹא־יַחְשִׁיךְ מִמֶּךָּ וְלַיְלָה כַּיּוֹם יָאִיר כַּחֲשֵׁיכָה כָּאוֹרָהּ׃

גם. שם אין לי מנוס כי כל חשך לא יחשיך ממך׃

כחשיכה כאורה. שניהם שוין לך׃

י״ג כִּי־אַתָּה קָנִיתָ כִלְיֹתָי תְּסָכֵּנִי בְּבֶטֶן אִמִּי׃

כליותי. החושבים כל מחשבותי׃

תסוכני. תסוככני׃

י״ד אוֹדְךָ עַל כִּי נוֹרָאוֹת נִפְלֵיתִי נִפְלָאִים מַעֲשֶׂיךָ וְנַפְשִׁי יֹדַעַת מְאֹד׃

ט״ו לֹא־נִכְחַד עֲצָמִי מִמֶּךָּ אֲשֶׁר־עֲשִׂיתִי בַסֵּתֶר רֻקַּמְתִּי בְּתַחְתִּיּוֹת אָרֶץ׃

עשיתי בסתר. בתשמיש׃

בתחתיות ארץ. במדור התחתון שבמעי אמי׃

ט״ז גָּלְמִי | רָאוּ עֵינֶיךָ וְעַל־סִפְרְךָ כֻּלָּם יִכָּתֵבוּ יָמִים יֻצָּרוּ (ולא) [וְלוֹ] אֶחָד בָּהֶם׃

גלמי ראו עיניך. מאז בראת את העולם ראו עיניך את כל גולמי הדורות הבאים׃

גולמי. זהרתי ותבנית צורתי בטרם הולדי ובטרם בואי לעולם ראו עיניך׃

ועל ספרך כולם יכתבו. וכל יצורי עולם כמוני כמוהם גם כלם בטרם הבראם יחדיו גלוים לפניך׃

ימים יצרו ולא אחד בהם. כל מעשה האדם ותכליתיהם גלוים לפניך כאילו יוצרו כבר אע״פ שלא היה אחד מכולם ולא היה עדיין כאחד בעולם ואלו הם פלאי מפעלות אלהים ומשפט גבורתו שעתידות גלוים לפניו טרם תבאנה וכן הוא אומר בטרם אצרך בבטן וגו׳ (ירמיהו א׳:ה׳)׃

ועל ספרך כלם יכתבו. ספר תולדות אדם שהראית לאדם הראשון׃

כלם יכתבו. כמו נכתבו׃

ימים יוצרו ולא אחד בהם. לסוף ימים רבים היו עתידין להבראות ולא היה עדיין אחד מהם נברא בהן לפי המסורת שכתוב ולא זהו פירושו, ולפי המקרא שהוא נקרא ולו כך פירושו ימים יוצרו הראהו ימים העתידים להבראות ולחלקו בירר אחד את יום השבת ד״א זה יום הכפורים לסליחה׃

י״ז וְלִי מַה־יָּקָרוּ רֵעֶיךָ אֵל מֶה עָצְמוּ רָאשֵׁיהֶם׃

ולי מה יקרו רעיך. כנסת ישראל אומרת מה נכבדו בעיני הצדיקים שבכל דור ודור׃

ומה עצמו ראשיהם חשבון ספירותיה׳ לשון כי תשא את ראש בני ישראל (שמות ל׳:י״ב)׃

י״ח אֲסַפְּרֵם מֵחוֹל יִרְבּוּן הֱקִיצֹתִי וְעוֹדִי עִמָּךְ׃

אספרם מחול. אם באתי לספור את טוב מעשיהם מחול ירבון׃

הקיצותי ועודי עמך. הנני באתי עתה לקץ הדורות אשר קצבת מאז עד היום ועוד דור זה עמך וביראתך ולא נטיתי מאחריך:

י״ט אִם־תִּקְטֹל֣ אֱלֹוהַּ ׀ רָשָׁ֣ע וְאַנְשֵׁ֣י דָמִ֗ים סוּרוּ֮ מֶנִּי׃

אם תקטל וגו׳. הלואי ותקטול את עמלק הרשע:

כ׳ אֲשֶׁ֤ר יֹ֨מְרוּךָ֮ לְמִזְמָ֪ה נָשְׂא֥וּ לַשָּׁ֗וְא עָרֶ֥יךָ׃

ימרוך למזמה. מזכירים שמך על כל מחשבות רעתם ומכנים אלהותך לע״ג:

נשוא לשוא. כמו נשאו לשוא:

עריך. אויביך, נשאו לשוא אויביך את שמך:

כ״א הֲלוֹא־מְשַׂנְאֶ֣יךָ יְהוָ֣ה ׀ אֶשְׂנָ֑א וּבְתְקוֹמְמֶ֥יךָ אֶתְקוֹטָֽט׃

כ״ב תַּ֝כְלִ֗ית שִׂנְאָ֥ה שְׂנֵאתִ֥ים לְאוֹיְבִ֗ים הָיוּ֥ לִֽי׃

כ״ג חָקְרֵ֣נִי אֵ֣ל וְדַ֣ע לִבָּ֑י בְּחָנֵ֥נִי וְדַ֝ע שַׂרְעַפָּֽי׃

כ״ד וּרְאֵ֤ה אִם־דֶּ֣רֶךְ־עֹ֭צֶב בִּ֑י וּנְחֵ֥נִי בְּדֶ֝֗רֶךְ עוֹלָֽם׃ {פ}

אם דרך עוצב וגו׳. אם דרך מעצבה וקלקול בי:

פרק ק״מ

א׳ לַמְנַצֵּ֥חַ מִזְמ֗וֹר לְדָוִֽד׃

ב׳ חַלְּצֵ֣נִי יְ֭הוָה מֵאָדָ֣ם רָ֑ע מֵאִ֥ישׁ חֲ֝מָסִ֗ים תִּנְצְּרֵֽנִי׃

ג׳ אֲשֶׁ֤ר חָשְׁב֣וּ רָע֣וֹת בְּלֵ֑ב כָּל־יוֹם֮ יָגֻ֪רוּ מִלְחָמֽוֹת׃

יגורו מלחמות. יהיו מלחמות במגוריהם ובמושבותם:

ד׳ שָׁנְנ֣וּ לְשׁוֹנָ֣ם כְּמ֣וֹ נָ֑חָשׁ חֲמַ֥ת עַכְשׁ֥וּב תַּ֝חַ֗ת שְׂפָתֵ֥ימוֹ סֶֽלָה׃

חמת עכשוב. חמת לשון ארס כמו (דברים ל״ב:ל״ג) חמת תנינים יינם שאם תפרשהו לשון אף וכי לשון אף נופל אצל יין אלא לשון ארס ויצו״ש בלע״ז וכן נופל כאן לשון ארס תחת השפה:

עכשוב. עכביש איריי״א בלע״ז:

ה׳ שָׁמְרֵ֣נִי יְ֭הוָה ׀ מִיְּדֵ֣י רָשָׁ֑ע מֵאִ֥ישׁ חֲ֝מָסִ֗ים תִּנְצְּרֵ֥נִי אֲשֶׁ֥ר חָשְׁב֥וּ לִדְחֹ֗ת פְּעָמָֽי׃

ו׳ טָ֭מְנוּ־גֵ֣אִים ׀ פַּ֣ח לִ֑י וַחֲבָלִ֗ים פָּ֭רְשׂוּ רֶ֣שֶׁת לְיַד־מַעְגָּ֑ל מִקְשׁ֖וֹת שָׁתוּ־לִ֣י סֶֽלָה׃

וחבלים פרשו רשת. דרך הרשת לקשור חבל ארוך בראשה והציד כשרואה את העופות שוכנים תחת הרשת מושך החבל והרשת נופל על העופות:

ליד מעגל. אצל נתיבתי ופעמי:

ליד. אצל כמו (שמואל ב י״ד:ל׳) ראו חלקת יואב על ידי:

ז׳ אָמַ֣רְתִּי לַיהוָ֣ה אֵ֣ל אָ֑תָּה הַאֲזִ֥ינָה יְ֝הוָ֗ה קוֹל֥ תַּחֲנוּנָֽי׃

ח׳ יְ֭הוָה אֲדֹנָ֣י עֹ֣ז יְשׁוּעָתִ֑י סַ֝כֹּ֗תָה לְרֹ֣אשִׁ֣י בְּי֣וֹם נָֽשֶׁק׃

ט׳ אַל־תִּתֵּן יְהוָה מַאֲוַיֵּי רָשָׁע זִמָּמוֹ אַל־תָּפֵק יָרוּמוּ סֶלָה׃

מאוי רשע. עמלק הרשע׃

זממו אל תפק. מחשבתו אל תצליח׃

ירומו סלה. כי יתגאו סלה, ורבותינו פירשו זממו לשון רסן הזומם את פי הגמל ולשון משנה הוא.

אל תפק. אל תוציא מלחייו׃

י׳ רֹאשׁ מְסִבַּי עֲמַל שְׂפָתָימוֹ (יכסומו) [יְכַסֵּימוֹ]׃

ראש מסבי. חבורת חשבון גדודי עשו האומרים להסב אותי מעליך עמל שפתיהם יכסם (מצאתי)׃

י״א (ימיטו) [יְמוֹטוּ] עֲלֵיהֶם גֶּחָלִים בָּאֵשׁ יַפִּלֵם בְּמַהֲמֹרוֹת בַּל־יָקוּמוּ׃

ימוטו. יהיו מוטים הגחלים עליהם ישכבו בהם עד שיתמוטטו ויכבו מאליהם נמצא הגוף כלה ואבד׃

באש יפילם. המפיל ונוקם גחלים של גיהנם **במהמורות** יפילם לבל יקומו עוד׃

במהמורות. במלחמות ותגר ל׳ ממרים הייתם (דברים ט)׃

י״ב אִישׁ לָשׁוֹן בַּל־יִכּוֹן בָּאָרֶץ אִישׁ־חָמָס רָעָה יְצוּדֶנּוּ לְמַדְחֵפוֹת׃

איש לשון. עשו כי ציד בפיו צד את אביו בפיו׃

יצודנו. הרע שהוא עושה הוא יצודנו׃

י״ג (ידעת) [יָדַעְתִּי] כִּי־יַעֲשֶׂה יְהוָה דִּין עָנִי מִשְׁפַּט אֶבְיוֹנִים׃

ידעתי. כי סוף הדברים יעשה ה׳ דין עני וינקום נקמת עבדיו׃

י״ד אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת־פָּנֶיךָ׃ {פ}

אך. ימהר ויעשה כדי שיודו צדיקים לשמו׃

פרק קמ״א

א׳ מִזְמוֹר לְדָוִד יְהוָה קְרָאתִיךָ חוּשָׁה לִי הַאֲזִינָה קוֹלִי בְּקָרְאִי־לָךְ׃

ב׳ תִּכּוֹן תְּפִלָּתִי קְטֹרֶת לְפָנֶיךָ מַשְׂאַת כַּפַּי מִנְחַת־עָרֶב׃

משאת כפי. מה שאני נושא כפי אליך׃

ג׳ שִׁיתָה יְהוָה שָׁמְרָה לְפִי נְצֹרָה עַל־דַּל שְׂפָתָי׃

שיתה ה׳ שמרה לפי. בהתפללי לפניך להיותי מדבר צחות שיהיו לרצון׃

דל שפתי. היא שפה העליונה (כמו דלתות שפתי)׃

ד׳ אַל־תַּט־לִבִּי לְדָבָר | רָע לְהִתְעוֹלֵל עֲלִלוֹת | בְּרָשַׁע אֶת־אִישֵׁי פֹּעֲלֵי־אָוֶן וּבַל־אֶלְחַם בְּמַנְעַמֵּיהֶם׃

אל תט לבי. אל יהיה נוטה לרע׃

את אישים. עם אנשים (מצאתי)׃

ובל אלחם במנעמיהם. ולא אהיה מיסב בסעודתם׃

ה׳ יַהֲלְמֵנִי־צַדִּיק | חֶסֶד וְיוֹכִיחֵנִי שֶׁמֶן רֹאשׁ אַל־יָנֵי רֹאשִׁי כִּי־עוֹד וּתְפִלָּתִי בְּרָעוֹתֵיהֶם׃

יהלמני צדיק חסד ויוכיחני. טוב לי שיוכיחני וייסרני נביא אמת וצדק שכל מהלומיו ותוכחתו חסד:

שמן ראש אל יני ראשי. שמן מלכות שהוצק על ראשי כמו שנאמר (לעיל כ״ג) דשנת בשמן ראשי אל יסיר את ראשי מתוכחת הצדיק ללכת וללחום את פועלי און:

כי עוד. כי כל עוד ותפלתי בפי הרי היא בשביל רעותיהם של פועלי און שלא אכשל בהם:

ו׳ נִשְׁמְטוּ בִידֵי־סָלַע שֹׁפְטֵיהֶם וְשָׁמְעוּ אֲמָרַי כִּי נָעֲמוּ:

נשמטו בידי סלע שופטיהם. כי דייניהם ומנהיגיהם של אלו נשמטו מדרך הטוב ביד יצר הרע ולב האבן וקשה כסלע:

ושמעו אמרי. הנעימים שאני מדבר במצותיו של הקב״ה ואינם שבים מדרכם הרעה ורבותינו בברייתא׳ דסיפרא דרשוהו במשה ואהרן שמתו על ידי הסלע אבל איני יכול ליישב המקרא סופו לראשו, ויש ליישבו ולומר דומין אלו לעקשות לאותן שמתו משה ואהרן ע״י הסלע על ידיהם כי אף אלו שמעו אמרי׳ נעימים ואינם שבים:

ז׳ כְּמוֹ פֹלֵחַ וּבֹקֵעַ בָּאָרֶץ נִפְזְרוּ עַצְמֵינוּ לְפִי שְׁאוֹל:

כמו פולח. עצים:

ובוקע בארץ. כן נפזרו עצמינו להגיע לפתח המות בשביל רעותיהם של עוברי עבירה:

פולח. לשון בקוע כמו יפלח כליותי (איוב ט״ו):

ח׳ כִּי אֵלֶיךָ | יְהוִה אֲדֹנָי עֵינָי בְּכָה חָסִיתִי אַל־תְּעַר נַפְשִׁי:

כי אליך ה׳ אדני עיני. מוסב למקראות של מעלה שיתה שמרה לפי ואל תט כי עליך עיני וגו׳:

אל תער נפשי. אל תשלח נפשי מלפניך כמו ותער כדה אל השקת (בראשית כ״ד:כ׳):

ט׳ שְׁמְרֵנִי מִיְּדֵי פַח יָקְשׁוּ לִי וּמֹקְשׁוֹת פֹּעֲלֵי אָוֶן:

י׳ יִפְּלוּ בְמַכְמֹרָיו רְשָׁעִים יַחַד אָנֹכִי עַד־אֶעֱבֹור: {פ}

יפלו במכמוריו רשעים. יפול הרשע עצמו במכמוריו שהוא פורש לרגלי:

פרק קמ״ב

א׳ מַשְׂכִּיל לְדָוִד בִּהְיוֹתוֹ בַמְּעָרָה תְּפִלָּה:

במערה. שכרת בה כנף המעיל אשר לשאול:

ב׳ קוֹלִי אֶל־יְהוָה אֶזְעָק קוֹלִי אֶל־יְהוָה אֶתְחַנָּן:

ג׳ אֶשְׁפֹּךְ לְפָנָיו שִׂיחִי צָרָתִי לְפָנָיו אַגִּיד:

ד׳ בְּהִתְעַטֵּף עָלַי | רוּחִי וְאַתָּה יָדַעְתָּ נְתִיבָתִי בְּאֹרַח־זוּ אַהֲלֵךְ טָמְנוּ פַח לִי:

ואתה ידעת נתיבתי. כמה מוקשים יש בה:

ה׳ הַבֵּיט יָמִין | וּרְאֵה וְאֵין־לִי מַכִּיר אָבַד מָנוֹס מִמֶּנִּי אֵין דּוֹרֵשׁ לְנַפְשִׁי:

ואין לי מכיר. אין בכל משרתי שאול שימחה בידו:

ו׳ זָעַקְתִּי אֵלֶיךָ יְהוָה אָמַרְתִּי אַתָּה מַחְסִי חֶלְקִי בְּאֶרֶץ הַחַיִּים:

ז הַקְשִׁיבָה | אָל־רַנָּתִי כִּי־דַלּוֹתִי מְאֹד הַצִּילֵנִי מֵרֹדְפַי כִּי אָמְצוּ מִמֶּנִּי׃

ח הוֹצִיאָה מִמַּסְגֵּר | נַפְשִׁי לְהוֹדוֹת אֶת־שְׁמֶךָ בִּי יַכְתִּירוּ צַדִּיקִים כִּי תִגְמֹל עָלָי׃ {פ}

בי יכתירו צדיקים. בשבילי יכתירוך צדיקים ויודו לשמך שאתה סומך את יראיך׃

פרק קמ״ג

א מִזְמוֹר לְדָוִד יְהוָה | שְׁמַע תְּפִלָּתִי הַאֲזִינָה אֶל־תַּחֲנוּנָי בֶּאֱמֻנָתְךָ עֲנֵנִי בְּצִדְקָתֶךָ׃

באמונתך. להאמין הבטחה שהבטחתני׃

ב וְאַל־תָּבוֹא בְמִשְׁפָּט אֶת־עַבְדֶּךָ כִּי לֹא־יִצְדַּק לְפָנֶיךָ כָּל־חָי׃

ג כִּי רָדַף אוֹיֵב | נַפְשִׁי דִּכָּא לָאָרֶץ חַיָּתִי הוֹשִׁבַנִי בְּמַחֲשַׁכִּים כְּמֵתֵי עוֹלָם׃

כי רדף אויב נפשי. כלומר אם חטאתי לך הרי לקיתי וכנגד כל ישראל נאמר מזמור זה׃

ד וַתִּתְעַטֵּף עָלַי רוּחִי בְּתוֹכִי יִשְׁתּוֹמֵם לִבִּי׃

ישתומם. לשון אוטם ותמהון כמו ואשב שם שבעת ימים משמים בתוכם (יחזקאל ג׳:ט״ו) ותשב תמר ושוממה (שמואל ב י״ג:כ׳)׃

ה זָכַרְתִּי יָמִים | מִקֶּדֶם הָגִיתִי בְכָל־פָּעָלֶךָ בְּמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ אֲשׂוֹחֵחַ׃

זכרתי ימים מקדם. שהפלית לנו נסים רבי׳׃

ו פֵּרַשְׂתִּי יָדַי אֵלֶיךָ נַפְשִׁי | כְּאֶרֶץ צִיָּפָה לְךָ סֶלָה׃

כארץ עיפה. בגולה׃

ז מַהֵר עֲנֵנִי | יְהוָה כָּלְתָה רוּחִי אַל־תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי וְנִמְשַׁלְתִּי עִם־יֹרְדֵי בוֹר׃

כלתה רוחי. המתאוה ואינו משיג קרוי כליון עינים וכליון רוח׃

ח הַשְׁמִיעֵנִי בַבֹּקֶר | חַסְדֶּךָ כִּי־בְךָ בָטָחְתִּי הוֹדִיעֵנִי דֶּרֶךְ־זוּ אֵלֵךְ כִּי־אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי נַפְשִׁי׃

בבקר. בצמוח הגאולה (מצאתי)׃

הודיעני דרך זו. נשאתי נפשי אליך שתקבל שאלתי (סא״א)׃

ט הַצִּילֵנִי מֵאֹיְבַי | יְהוָה אֵלֶיךָ כִּסְתִּי׃

אליך כסיתי. תלאותי אני מכסה מכל אדם להגידם אליך׃

י לַמְּדֵנִי | לַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ כִּי־אַתָּה אֱלוֹהָי רוּחֲךָ טוֹבָה תַּנְחֵנִי בְּאֶרֶץ מִישׁוֹר׃

יא לְמַעַן־שִׁמְךָ יְהוָה תְּחַיֵּנִי בְּצִדְקָתְךָ | תּוֹצִיא מִצָּרָה נַפְשִׁי׃

יב וּבְחַסְדְּךָ תַּצְמִית אֹיְבָי וְהַאֲבַדְתָּ כָּל־צֹרְרֵי נַפְשִׁי כִּי אֲנִי עַבְדֶּךָ׃ {פ}

פרק קמ״ד

א׳ לְדָוִד | בָּרוּךְ יְהוָה | צוּרִי הַמְלַמֵּד יָדַי לַקְרָב אֶצְבְּעוֹתַי לַמִּלְחָמָה׃

ב׳ חַסְדִּי וּמְצוּדָתִי מִשְׂגַּבִּי וּמְפַלְטִי־לִי מָגִנִּי וּבוֹ חָסִיתִי הָרוֹדֵד עַמִּי תַּחְתָּי׃

הרודד עמי תחתי. הרוקע ושוטח את עמי לרבוץ במקומו כמו (איוב י״ב) שוטח לגוים מגדיל אותם, רודד תרגום של רוקע כדמתרגם וירקעו ורדידו, ויש פותרים הרודד עמים תחתי המחליש עמים תחתי אך בספר מדויק מוגה עמי ומסורה עליו ג׳ סבירין עמים וקורין עמי ועל תחתי יש מסורה עליו תחתיו קרי׃

ג׳ יְהוָה מָה־אָדָם וַתֵּדָעֵהוּ בֶּן־אֱנוֹשׁ וַתְּחַשְּׁבֵהוּ׃

מה אדם. מה פרס וישמעאל לפניך כי ידעתם להרבות להם גדולה׃

ד׳ אָדָם לַהֶבֶל דָּמָה יָמָיו כְּצֵל עוֹבֵר׃

ימיו כצל עובר. שלמה אמר ויעשם כצל (קהלת ו׳ י״ב) ולא פירש אם צל דקל או צל כותל שהם קבועים כבר פי׳ אביו כצל עובר צלו של עוף הפורח׃

ה׳ יְהוָה הַט־שָׁמֶיךָ וְתֵרֵד גַּע בֶּהָרִים וְיֶעֱשָׁנוּ׃

ו׳ בְּרוֹק בָּרָק וּתְפִיצֵם שְׁלַח חִצֶּיךָ וּתְהֻמֵּם׃

ז׳ שְׁלַח יָדֶיךָ מִמָּרוֹם פְּצֵנִי וַהֲצִילֵנִי מִמַּיִם רַבִּים מִיַּד בְּנֵי נֵכָר׃

פצני. הוציאני ולשון הצלה הוא וכן הפוצה את דוד עבדו (מצאתי)׃

ח׳ אֲשֶׁר פִּיהֶם דִּבֶּר־שָׁוְא וִימִינָם יְמִין שָׁקֶר׃

פיהם דבר שוא וגו׳. תלה הכתוב שוא בפה ושקר בימין, באו לספר בפה בודים גוזמא על שוא אף לשנות את הידוע, באו לפשוט ימינם לשבועה חדלו משוא שנתפס עליו כגנב אבל בשקר נשבעין שכך גורלם׃

ט׳ אֱלֹהִים שִׁיר חָדָשׁ אָשִׁירָה לָּךְ בְּנֵבֶל עָשׂוֹר אֲזַמְּרָה־לָּךְ׃

י׳ הַנּוֹתֵן תְּשׁוּעָה לַמְּלָכִים הַפּוֹצֶה אֶת־דָּוִד עַבְדּוֹ מֵחֶרֶב רָעָה׃

הנותן תשועה למלכים. מדבר על סלע המחלקות שהיה דוד קרוב ליתפש ביד שאול ובא מלאך אל שאול מהרה ולכה וגו׳ (שמואל א כ״ג:כ״ז) הציל את שאול מהיות שופך דם נקי ואת דוד מהיות נהרג׃

י״א פְּצֵנִי וְהַצִּילֵנִי מִיַּד בְּנֵי־נֵכָר אֲשֶׁר פִּיהֶם דִּבֶּר־שָׁוְא וִימִינָם יְמִין שָׁקֶר׃

פצני והצילני. כאשר פצית אז כן פצני עתה׃

י״ב אֲשֶׁר בָּנֵינוּ | כִּנְטִעִים מְגֻדָּלִים בִּנְעוּרֵיהֶם בְּנוֹתֵינוּ כְּזָוִיֹּת מְחֻטָּבוֹת תַּבְנִית הֵיכָל׃

אשר בנינו וגו׳. כלומר גם עתה דור זה כשר הוא׃

בנינו כנטיעים. שאין בהם מום כל כך הם מנוקים מעבירה (מצאתי)׃

מגדלים בנעוריהם. בשם טוב זה שהם כנטיעים בנערותם גדלים כל ימיהם ואי אפשר לקיים כל שבח זה אלא בדורו של חזקיהו׃

בנותינו. גבוהות קומה נאה כזויות של בית אבנים שזויות אבן מכוונות כנגד חברתה ועולה למעלה עד שהזויות מיושרות׃

מחטבות תבנית היכל. מהוללות בפי רואיהן ומדמין אותם לתבנית קומת ההיכל, ורבותינו פירשו בנותינו כזויות מתמלאות תאוה כזויות מזבח המלאות דם ואינן נבעלות אלא לבעליהן׃

י״ג מְזוֹנֵינוּ מְלֵאִים מְפִיקִים מִזַּן אֶלֶּזַן צֹאונֵנוּ מַאֲלִיפוֹת מְרֻבָּבוֹת בְּחוּצוֹתֵינוּ׃

מזוינו מלאים. זויות אוצרותינו מלאים טוב׃

מפיקים מזן אל זן. מספיקים מזון משנה לשנה, **מזן אל זן** משעת אסיף מזון לשנה זו עד זמן אסיף לשנה אחרת, זן גובירניי״ל בלע״ז׃

מאליפות מרובבות. לאלפים ולרבבו׳ עושו׳ פרי׃

י״ד אַלּוּפֵינוּ מְסֻבָּלִים אַיִן פֶּרֶץ וְאֵין יוֹצֵאת וְאֵין צְוָחָה בִּרְחֹבֹתֵינוּ׃

אלופינו מסבלים. אלופים גדולים שבנו נסבלים על קטניהם שהקטנים נשמעים לגדולים ומתוך כך אין פרץ בנו׃

ואין יוצאת. אין שמועה רעה יוצאת למרחוק׃

ואין צוחה. ואין קול מהומות מלחמה׃

ט״ו אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְּהוָה אֱלֹהָיו׃ {פ}

שככה לו. שכל טובה הזאת שלו׃

פרק קמ״ה

א׳ תְּהִלָּה לְדָוִד אֲרוֹמִמְךָ אֱלוֹהַי הַמֶּלֶךְ וַאֲבָרְכָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד׃

ב׳ בְּכָל־יוֹם אֲבָרְכֶךָּ וַאֲהַלְלָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד׃

ג׳ גָּדוֹל יְהוָה וּמְהֻלָּל מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר׃

ד׳ דּוֹר לְדוֹר יְשַׁבַּח מַעֲשֶׂיךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ יַגִּידוּ׃

דור לדור ישבח מעשיך. וגם אני הדר כבוד הודך אשיחה׃

ה׳ הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ וְדִבְרֵי נִפְלְאֹתֶיךָ אָשִׂיחָה׃

ו׳ וֶעֱזוּז נוֹרְאֹתֶיךָ יֹאמֵרוּ (וגדלותיך) [וּגְדֻלָּתְךָ] אֲסַפְּרֶנָּה׃

ועזוז נוראותיך יאמרו. וגם אני גדולתך אספרנה׃

ז׳ זֵכֶר רַב־טוּבְךָ יַבִּיעוּ וְצִדְקָתְךָ יְרַנֵּנוּ׃

זכר רב טובך יביעו. דור לדור גבורתך ידברו זה לזה לאמר טוב לנו להודיע לבני האדם גבורותיו וכבוד הדר מלכותו של הקב״ה׃ (מצאתי)

ח׳ חַנּוּן וְרַחוּם יְהוָה אֶרֶךְ אַפַּיִם וּגְדָל־חָסֶד׃

ט׳ טוֹב־יְהוָה לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל־כָּל־מַעֲשָׂיו׃

י׳ יוֹדוּךָ יְהוָה כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה׃

י״א כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֹאמֵרוּ וּגְבוּרָתְךָ יְדַבֵּרוּ׃

י״ב לְהוֹדִיעַ | לִבְנֵי הָאָדָם גְּבוּרֹתָיו וּכְבוֹד הֲדַר מַלְכוּתוֹ׃

י״ג מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל־עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל־דּוֹר וָדֹר׃

י״ד סוֹמֵךְ יְהוָה לְכָל־הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל־הַכְּפוּפִים׃

נו״ן חסרה מאלפ״א בית״א לפי שראה דוד בה מפלה קשה נפלה ולא תוסיף קום בתולת ישראל (עמוס ה, ב) וחזר וסמכה ברוח הקודש סומך ה׳ לכל הנופלים׃

ט״ו עֵינֵי־כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן־לָהֶם אֶת־אָכְלָם בְּעִתּוֹ׃

ט״ז פּוֹתֵחַ אֶת־יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל־חַי רָצוֹן׃

ומשביע לכל חי רצון. כדי פרנסתו הוא משביע את טובו ואת רצונו ואת ברכתו רצון. אפיימנ״ט בלע״ז׃

י״ז צַדִּיק יְהוָה בְּכָל־דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל־מַעֲשָׂיו׃

י״ח קָרוֹב יְהוָה לְכָל־קֹרְאָיו לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶּאֱמֶת׃

י״ט רְצוֹן־יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה וְאֶת־שַׁוְעָתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם׃

כ׳ שׁוֹמֵר יְהוָה אֶת־כָּל־אֹהֲבָיו וְאֵת כָּל־הָרְשָׁעִים יַשְׁמִיד׃

כ״א תְּהִלַּת יְהוָה יְדַבֶּר־פִּי וִיבָרֵךְ כָּל־בָּשָׂר שֵׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד׃ {פ}

תהלת ה׳ ידבר פי. וגם כל בשר יברך את שם קדשו לעולם ועד׃

פרק קמ״ו

א׳ הַלְלוּיָהּ הַלְלִי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה׃

ב׳ אֲהַלְלָה יְהוָה בְּחַיָּי אֲזַמְּרָה לֵאלֹהַי בְּעוֹדִי׃

אזמרה לאלהי בעודי. בעוד אני חי׃

ג׳ אַל־תִּבְטְחוּ בִנְדִיבִים בְּבֶן־אָדָם | שֶׁאֵין לוֹ תְשׁוּעָה׃

ד׳ תֵּצֵא רוּחוֹ יָשֹׁב לְאַדְמָתוֹ בַּיּוֹם הַהוּא אָבְדוּ עָשְׁתֹּנֹתָיו׃

עשתונותיו. מחשבותיו׃

ה׳ אַשְׁרֵי שֶׁאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ שִׂבְרוֹ עַל־יְהוָה אֱלֹהָיו׃

אשרי. מי שאל יעקב בעזרו, שהבטיחו הקדוש ברוך הוא הנה אנכי עמך ושמרתיך והשיבותיך (בראשית כ״ח:ט״ו) ולמה אשריו לפי שהוא עושה שמים וארץ ואת הים וכיון שהכל שלו יש בידו לשמרו בים וביבשה אבל מלך עו״ג אם שומרו ביבשה אינו יכול לשומרו בים׃

ו׳ עֹשֶׂה | שָׁמַיִם וָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם הַשֹּׁמֵר אֱמֶת לְעוֹלָם׃

השומר אמת לעולם. לסוף דורות רבים הוא מקיים ושומר אמיתת הבטחתו׃

ז׳ עֹשֶׂה מִשְׁפָּט | לָעֲשׁוּקִים נֹתֵן לֶחֶם לָרְעֵבִים יְהוָה מַתִּיר אֲסוּרִים׃

ח׳ יְהוָה | פֹּקֵחַ עִוְרִים יְהוָה זֹקֵף כְּפוּפִים יְהוָה אֹהֵב צַדִּיקִים׃

ט׳ יְהוָה | שֹׁמֵר אֶת־גֵּרִים יָתוֹם וְאַלְמָנָה יְעוֹדֵד וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים יְעַוֵּת׃

יעודד. לשון כח:

י יִמְלֹךְ יְהוָה | לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ: {פ}

ימלך ה' לעולם. יקיים את מלכותו בשמירת בניו:

פרק קמ״ז

א הַלְלוּיָהּ | כִּי־טוֹב זַמְּרָה אֱלֹהֵינוּ כִּי־נָעִים נָאוָה תְהִלָּה:

כי טוב זמרה. כי טוב לזמר לו:

ב בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַם יְהוָה נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס:

ג הָרֹפֵא לִשְׁבוּרֵי לֵב וּמְחַבֵּשׁ לְעַצְּבוֹתָם:

ד מוֹנֶה מִסְפָּר לַכּוֹכָבִים לְכֻלָּם שֵׁמוֹת יִקְרָא:

ה גָּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ וְרַב־כֹּחַ לִתְבוּנָתוֹ אֵין מִסְפָּר:

ו מְעוֹדֵד עֲנָוִים יְהוָה מַשְׁפִּיל רְשָׁעִים עֲדֵי־אָרֶץ:

ז עֱנוּ לַיהוָה בְּתוֹדָה זַמְּרוּ לֵאלֹהֵינוּ בְּכִנּוֹר:

ח הַמְכַסֶּה שָׁמַיִם | בְּעָבִים הַמֵּכִין לָאָרֶץ מָטָר הַמַּצְמִיחַ הָרִים חָצִיר:

ט נוֹתֵן לִבְהֵמָה לַחְמָהּ לִבְנֵי עֹרֵב אֲשֶׁר יִקְרָאוּ:

לחמה. מאכלה:

לבני עורב. פירשו רבותינו שהוא אכזרי על בניו והקב״ה מרחם עליהם ומזמין להם יתושין מתוך צואתם ונכנסין לתוך פיהם:

י לֹא בִגְבוּרַת הַסּוּס יֶחְפָּץ לֹא־בְשׁוֹקֵי הָאִישׁ יִרְצֶה:

לא בגבורת הסוס יחפץ. הקב״ה:

לא בשוקי האיש ירצה. ולא בקלות מרוצת שוקי האיש ירצה:

יא רוֹצֶה יְהוָה אֶת־יְרֵאָיו אֶת־הַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ:

יב שַׁבְּחִי יְרוּשָׁלַם אֶת־יְהוָה הַלְלִי אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן:

יג כִּי־חִזַּק בְּרִיחֵי שְׁעָרָיִךְ בֵּרַךְ בָּנַיִךְ בְּקִרְבֵּךְ:

יד הַשָּׂם־גְּבוּלֵךְ שָׁלוֹם חֵלֶב חִטִּים יַשְׂבִּיעֵךְ:

חלב חטים. טוב חטים שמנים:

טו הַשֹּׁלֵחַ אִמְרָתוֹ אָרֶץ עַד־מְהֵרָה יָרוּץ דְּבָרוֹ:

טז הַנֹּתֵן שֶׁלֶג כַּצָּמֶר כְּפוֹר כָּאֵפֶר יְפַזֵּר:

כפור. גליז״א בלע״ז:

י״ז מַשְׁלִיךְ קַרְחֹו כְּפִתִּים לִפְנֵי קָרָתֹו מִי יַעֲמֹד:

משליך קרחו כפתים. המים מגלידים ונעשין פתיתין פתיתין, ומדרש אגדה **כפתים** הכל לפי משא הבריות העני לפי חוסר מלבושיו מיקל עליו:

מי יעמוד. שלא יהא צונן בקרתו:

י״ח יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וַיְמַסֵּם יַשֵּׁב רוּחֹו יִזְלוּ־מָיִם:

ישלח דברו וימסם. לאותם פתים:

ישב רוחו. רוח מערבי להשבית הקרח ויזלו מים:

י״ט מַגִּיד דְּבָרָו לְיַעֲקֹב חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל:

כ׳ לֹא־עָשָׂה כֵן | לְכָל־גּוֹי וּמִשְׁפָּטִים בַּל־יְדָעוּם הַלְלוּיָהּ: {פ}

פרק קמ״ח

א׳ הַלְלוּיָהּ | הַלְלוּ אֶת־יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם הַלְלוּהוּ בַּמְּרוֹמִים:

ב׳ הַלְלוּהוּ כָּל־מַלְאָכָיו הַלְלוּהוּ כָּל־צְבָאָו:

ג׳ הַלְלוּהוּ שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ הַלְלוּהוּ כָּל־כּוֹכְבֵי אוֹר:

כוכבי אור. כוכבי לילה:

ד׳ הַלְלוּהוּ שְׁמֵי הַשָּׁמָיִם וְהַמַּיִם אֲשֶׁר | מֵעַל הַשָּׁמָיִם:

ה׳ יְהַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָה כִּי הוּא צִוָּה וְנִבְרָאוּ:

ו׳ וַיַּעֲמִידֵם לָעַד לְעוֹלָם חָק־נָתַן וְלֹא יַעֲבוֹר:

חק נתן. בהם, זה ישמש ביום וזה ישמש בלילה ולא יעבור אותו חק:

ז׳ הַלְלוּ אֶת־יְהוָה מִן־הָאָרֶץ תַּנִּינִים וְכָל־תְּהֹמוֹת:

תנינים. דגים גדולים:

ח׳ אֵשׁ וָבָרָד שֶׁלֶג וְקִיטוֹר רוּחַ סְעָרָה עֹשָׂה דְבָרוֹ:

וברד. גלצ״א בלע״ז:

שלג. נייף בלע״ז:

וקיטור. ענין שואה שקורין ברואינ״ה בלע״ז:

רוח סערה. העושה את דברו ושליחותו, ואמרו רבותינו שהדברים הללו היו תחלתם גנוזים בשמים ובא דוד והורידן לארץ לפי שהם מיני פורעניות ואין נאה להם להיות גנוזין במגוריו של הקב״ה:

ט׳ הֶהָרִים וְכָל־גְּבָעוֹת עֵץ פְּרִי וְכָל־אֲרָזִים:

י׳ הַחַיָּה וְכָל־בְּהֵמָה רֶמֶשׂ וְצִפּוֹר כָּנָף:

י״א מַלְכֵי־אֶרֶץ וְכָל־לְאֻמִּים שָׂרִים וְכָל־שִׁפְטֵי אָרֶץ׃

י״ב בַּחוּרִים וְגַם־בְּתוּלוֹת זְקֵנִים עִם־נְעָרִים׃

י״ג יְהַלְלוּ | אֶת־שֵׁם יְהוָה כִּי־נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ הוֹדוֹ עַל־אֶרֶץ וְשָׁמָיִם׃

י״ד וַיָּרֶם קֶרֶן | לְעַמּוֹ תְּהִלָּה לְכָל־חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרֹבוֹ הַלְלוּיָהּ׃ {פ}

פרק קמ״ט

א׳ הַלְלוּיָהּ | שִׁירוּ לַיהוָה שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ בִּקְהַל חֲסִידִים׃

ב׳ יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעֹשָׂיו בְּנֵי־צִיּוֹן יָגִילוּ בְמַלְכָּם׃

ג׳ יְהַלְלוּ שְׁמוֹ בְמָחוֹל בְּתֹף וְכִנּוֹר יְזַמְּרוּ־לוֹ׃

ד׳ כִּי־רוֹצֶה יְהוָה בְּעַמּוֹ יְפָאֵר עֲנָוִים בִּישׁוּעָה׃

ה׳ יַעְלְזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד יְרַנְּנוּ עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם׃

ו׳ רוֹמְמוֹת אֵל בִּגְרוֹנָם וְחֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם׃

> **רוממות אל בגרונם.** והם לחרב פיפיות בידם׃

ז׳ לַעֲשׂוֹת נָקָמָה בַּגּוֹיִם תּוֹכֵחוֹת בַּלְאֻמִּים׃

ח׳ לֶאְסֹר מַלְכֵיהֶם בְּזִקִּים וְנִכְבְּדֵיהֶם בְּכַבְלֵי בַרְזֶל׃

> **בזקים.** שרשראות׃

ט׳ לַעֲשׂוֹת בָּהֶם | מִשְׁפָּט כָּתוּב הָדָר הוּא לְכָל־חֲסִידָיו הַלְלוּיָהּ׃ {פ}

> **משפט כתוב.** ונתתי את נקמתי באדום וגומר (יחזקאל כ״ה:י״ד), ואם תאמר עדיין לא נולד יחזקאל כשאמר דוד זאת נתנבא דוד על קץ הגאולה וכשיבא הקץ כבר כתוב הוא המשפט זה ימים רבים׃

פרק ק״נ

א׳ הַלְלוּיָהּ | הַלְלוּ־אֵל בְּקָדְשׁוֹ הַלְלוּהוּ בִּרְקִיעַ עֻזּוֹ׃

ב׳ הַלְלוּהוּ בִּגְבוּרֹתָיו הַלְלוּהוּ כְּרֹב גֻּדְלוֹ׃

ג׳ הַלְלוּהוּ בְּתֵקַע שׁוֹפָר הַלְלוּהוּ בְּנֵבֶל וְכִנּוֹר׃

ד׳ הַלְלוּהוּ בְּתֹף וּמָחוֹל הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעֻגָב׃

> **במנים ועוגב.** מיני כלי שיר הם׃

ה׳ הַלְלוּהוּ בְצִלְצְלֵי־שָׁמַע הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה׃

בצלצלי שמע. מצלתים המשמיעים קול:

שמע. שם דבר הוא כמו שמע בסגול ומפני האתנחתא הוא נקוד קמץ גדול ולכך טעמו למעלה תחת השי״ן: סליק ספר תהלים:

ו כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ: